TÜSTAV
Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı

1929 TKP Davası

Derleyen: Erden Akbulut

Belge

1. Basım Aralık 2005

Kapak: Ayaktakiler soldan: Halil Yalçınkaya, Muallim Ahmet.
Oturanlar soldan sağa: Saatçı Niko, Hüsamettin Özdoğu ve İsmail Bilen

TÜSTAV (Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı);
ülkemiz işçi ve sol hareketinin tarihini eksiksiz biçimde kucaklamayı, bu tarihin belge ve canlı tanıklıklarını toplamayı, bu alana yönelik araştırmaları özendirmeyi kendine görev biliyor. Bu çerçevede oluşturduğumuz TÜSTAV Yayınları olarak, ülkemiz işçi ve sol hareketi tarihini ilgilendiren belge, anı ve araştırmaları tarihseverlere ulaştırarak ülkemizin aydınlık geleceğine katkıda bulunmayı umuyoruz. Açıktır ki, TÜSTAV bugüne dek çalışmalarında benimsemiş olduğu bu tarihin "olduğu gibi" yansıtılması anlayışını, TÜSTAV Yayınları'nda da sürdürecektir. Buna uygun olarak, yayımladığı belge, anı ve araştırmalardaki tez, görüş ve yaklaşımlar konusunda, bir kurum olarak taraf olmamaya özen gösterecektir. Nitekim aynı tarihsel döneme ilişkin olabildiğince farklı tarafların görüşlerini yansıtan belge, anı ve araştırmalara yayınlarında yer vermeye çalışacaktır.

İçindekiler

Sunu 7

1. Bölüm:

İzmir Basınında 1929 TKP Davası 9

Tevkifatın Duyurulması 11

Duruşmalar 15

2. Bölüm:

Yargıtayda 1929 TKP Davası 113

Temyiz Lâyihası 115

Temyiz Lâyihasına Ek 125

Mustafa Kemal'in Eskişehir Konuşması 132

TKP'nin Bildirisi 133

3. Bölüm:

Komintern Belgelerinde 1929 TKP Davası 135

Mektuplar 141

Raporlar 203

Sunu

Bu tevkifat ile ilgili olarak Kerim Sadi'nin İletişim Yayınları'ndan genişletilmiş yeni basımı çıkmış *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı* kitabında (İstanbul, Nisan 1994, 1. baskı MAY Yayınları 1975) *Yeni Asır* gazetesinden duruşmalar ve kararla ilgili belgeler yayımlamıştı.

TÜSTAV Yayınları'nda *1926 Viyana Konferansı* kitabı yayımlandı; 1926 Haziranı ile 1927 Ekimi arasında Merkez Komitesi'nin ve Dış Büro'nun toplantı tutanakları, karşılıklı yazışmaları yayma hazırlanıyor. Böylece 1927 Tevkifatına veya TKP'deki büyük kırılmaya öngelen ülke ve parti içi gelişmeler, belgelere dayalı olarak ortaya çıkacak.

Türkiye Komünist Partisi'nin 1927 Tevkifatıyla açığa çıkıp tutuklanan Merkez Komitesi yerine kurulan Muvakkat Merkez Komitesi'nin en önemli üyeleri, yani Doktor Hikmet [Kıvılcımlı], İsmail [İ. Bilen] ve Hüsamettin [Özdoğu] de 1929 Tevkifatıyla açığa çıkıp tutuklandıktan sonra TKP'nin Türkiye'de bir Merkez Komitesi eliyle yönetilmesi son bulmuş, 1930'lu yıllardan başlayarak uzun dönem Dış Büro parti yönetimini yürütmüştür. Bu nedenle 1929 Tevkifatı özel olarak ele alınmayı gerektiren bir tarihsel olaydır.

Bu bağlamda 1929 TKP Tevkifatı kitabını oluştururken, o dönemki gazetelerde yer alan ve Kerim Sadi tarafından yayımlanmış bilgilerin yanı sıra, TÜSTAV'daki Komintern arşivi belgelerini tarayarak konuyla ilgili belgeleri bir araya getirmenin gerekli olduğunu gördük. Ayrıca Yargıtay aşamasında sanıkların başvurusunu Kerim Sadi'nin kitabından Mustafa Kemal'in doğrudan yüksek mahkemeye müdahalesini yansıtan Eskişehir Garı'ndaki konuşmasını da Dr. Fethi Tevetoğlu'nun kitabından; bu konuşmaya TKP MK'nin verdiği yanıtı ise *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*'nden aldık. Böylece elinizdeki 3 ana bölümden oluşan kitap çıktı: 1. İzmir basınında 1929 TKP Davası, 2. Yargıtayda 1929 TKP Davası 3. Komintern belgelerinde 1929 TKP Davası.

O günkü gazetelere dayalı ilk derlemenin Kerim Sadi tarafından *Yeni Asır* gazetesinden yapılarak yayımlandığını belirtmiştim. Ne yazık ki *Yeni Asır* gazetesinin 1929 tarihli adı geçen nüshaları, gazetenin arşivinde, İzmir Milli Kütüphane'nin gazete koleksiyonlarını devrettiği İzmir Kent Kütüphanesi'nde, İstanbul Atatürk Kütüphanesi'nde ve Ankara Milli Kütüphane ve TBMM Kütüphanesi'nde mevcut değil. Elinizdeki kitapta da gazete aktarımlarının ana bölümünü oluşturan *Yeni Asır* derlemesi Kerim Sadi'nin adı geçen kitabından aktarılmıştır. Ancak Mete Tunçay hocamızın arşivinde bulunan ve kullanmamıza izin verdiği *Anadolu* ve *Hizmet* gazetelerinin fotokopileri taranarak hem ana metin zenginleştirilmiş, hem de *Yeni Asır* gazetesinin bulunmadığı günlere ait duruşmalar da bu anılan gazetelerden aktarılmıştır. Bilginin kaynağının açıkça algılanması için de *Anadolu* ve *Hizmet* gazetelerinden yapılan aktarmaların yazı karakteri farklılaştırılmıştır.

İkinci bölümü oluşturan belgeleri TÜSTAV'daki Komintern arşivinden ben derledim. Bu belgeler de kendi içinde 2 gruba ayrılmaktadır. Bir grubu TKP mahkumlarının cezaevinden gönderdikleri mektuplar veya onlarla ilgili TKP görevlilerinin yazılarıdır. İkinci grup ise, TKP mahkumlarından üçünün tevkifat, yargılama ve cezaevi yaşamlarına ilişkin Komintern'e vermiş oldukları uzun raporlardır. Bu bölümde Almanca, Fransızca, Rusça ve Türkçe belgeler yer almaktadır. El yazılarından örnek olması için kimi belgeler kitapta resim olarak da kullanıldı. Bu belgelerle ilgili Almanca çeviriler için Ülkü Schneider-Gürkan ve Nur Barıştıran'a, Rusça çeviriler için Rüstem Aziz'e teşekkür ediyorum. Öte yandan kitabın bütününü gözden geçiren Sevinç Öztaş'a ve bunun yanı sıra 1929 tarihli gazetelerde yer alan bilgileri karşılaştırarak gerekli işaretlemeyi yapan Ersin Tosun'a teşekkür ediyorum. Elbette her türlü hata bana aittir.

Erden Akbulut
Mayıs 2005

1. Bölüm

İzmir Basınında 1929 TKP Davası

Muhakemeye dün başlandı

lenezzühte

"Takibi Hükûmet,, M

Dün muhakeme edilmeğe başlan

iddia makamı ... hazırlık ...
ve halkı hükumet aleyhine ...

Mahkeme salonu dün çok kalabalık idi

Muallimler

Tevkifatın Duyurulması

1929 tevkifatı ile ilgili elimizdeki ilk veri İzmir'de yayımlanan *Anadolu* ve *Hizmet* gazetelerinin 29 Mart günlü nüshalarıdır.

Anadolu gazetesinde 7 sütun üzerine manşet yapılan haberi aktarıyoruz.

Evvelki Gece Beyanname Yapıştırmak İsteyen Beş komünist Yakalandı

Beş komünist bozuntusu şuraya buraya beyanname yapıştırmaya hazırlanırken bir hüsnü tesadüf neticesinde yakayı ele verdiler. Tahkikat yapılıyor.

Bir tesadüfün yardımı ile evvelsi gece şehrimizde 5 komünist zabıtaca yakalanmıştır.

Yakalanan komünistler gece şehrin muhtelif yerine beyannameler atmak ve yapıştırmak için hazırlıklar yapmışlar, tertibat almışlar ve beyannameleri bastırmışlardı.

Hepsi de beyannamelerle cürmü meşhut halinde yakalanmıştır.

Komünistlerin bir kısmı tütün amelesidir ve küçük yaşta çocuktur. Yakalananların başında evvelce komünistlikten mahkum olmuş, sabıkalı Marangoz ve Modelci (Kerim) [1] bulunmaktadır. Komünist taslaklarının elebaşısı olan Kerim beyanname meselesi ile hiçbir alâkası bulunmadığını iddia etmekte ise de diğerleri itiraf etmiştir.

Yakalanmış olan komünist taslaklarının üzerinde ve evlerinde mefsedetkârane beyannameler, muzır vesikalar bulunmuştur.

Komünistlerden yakalananlar Bulgar tebaalı Müslümanlardan Rahovalı (Ahmet Kaya), (Ali), (Enver) ve (Mustafa)dır.

Yaptığımız tahkikata nazaran komünist maznunlarının yakalanması güzel bir tesadüf neticesinde kabil olmuştur.

---

[1] Modelci Kerim bu tevkifatta yargılananlar listesinde yoktur. Gazete daha önceki tevkifatlardaki bilgilere dayanarak Kerim adını ortaya atmıştır. (Derleyenin notu)

Polis Müdürlüğü Adli Kısım Reisi Sabri bey evvelki akşam üzeri İkiçeşmelikte bir kahvehanede otururken yanına bir adam gelmiş ve mühim bir haber vermiştir. Bu adamın anlattığına göre orada diğer bir kahvehanede oturan 4 kişi ceplerinden beyannameler çıkararak okumuşlar, bu beyannameler amelelerimiz ile köylümüzü iğfal ve tahrik etmekte imiş.

Sabri bey; bu ihbara lâzım gelen ehemmiyeti atfederek İkiçeşmelik Polis Merkezinden icap ettiği kadar taharri memuru almış ve acele kahvehaneye gitmiştir.

Bu sırada bazı polis memurları, kahvehanenin kapı ve pencerelerinde mevki tutmuşlardı. Sabri bey; komünistlerin oturdukları masaya ilerleyerek kendisini polislere derdest ettirmiş ve üzerleri aranınca beyannameler ile muzır vesikalar bulunmuştur.

Maznunlar evvela İkiçeşmelik polis karakoluna oradan da Polis müdürlüğüne götürülerek ayrı ayrı odalara konmuşlar, isticvaplarına başlanmıştır.

Polis Müdürü Ömer bey ile Müddeiumumi Hasan Safiyetdin bey ve Başmuavin Haydar Nabi bey tahkikata başlamışlardır.

Tecrit edilmiş olan maznunlardan bir kısmı itirafatta bulunmuştur.

Elebaşılarının Modelci Kerim olduğunu söylemişler ve Kerim de verilen emir üzerine derdest edilerek Polis Müdürlüğüne götürülmüştür.

Dün komünist maznunlarının isticvaplarına devam edilmiştir.

Rahovalı Ahmet Kaya herşeyi itiraf etmiştir. Bütün hakikati, komünistlerin İzmirdeki mesaisini söylemiştir.

Ahmet Kayanın anlattığına nazaran kendisinin tanıdığı daha dört komünist vardır. Bunların hepsi de beyanname meselesi ile alâkadardır. Onlar da tevkif edilerek tahti isticvaba alınmıştır.

Dolaplıkuyuda maznunların evlerinde yapılan araştırmada beyannameler bulunmuştur.

Komünist maznunlarından evvelce tevkif edilmiş olan Marangoz Hilmi ile Makinist Tevfik hakkındaki tahkikata Müstantik Ali Rıza bey devam etmektedir.

Geç vakit aldığımız malumata göre komünist maznunları şu suretle ele geçmiştir:

Tütün mağazalarında amelelik eden 17 yaşlarında Enver, yangın mahallerinde bir keçi bulmuş ve bunu alıp evine götürmek istemiştir.

Çaldığı keçiyi evine götürmekte iken Lise talebesinden bir efendi görmüş ve polise haber vermiş.

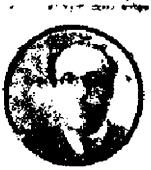
Polis Enveri yakalamak için takibe başlayınca Enver; ceplerinde bulunan komünist beyannamelerini öteye beriye atmağa başlamıştır. Polis bunları alarak beyanname olduğunu anlayınca Enveri yakalamış ve ondan sonra diğerlerini yakalamıştır.

Hizmet

...devam etmektedir

Taklibi bütünüz mamulleri verdikleri ihalelerde işledikleri ağırma temine etmekten muttasıl kaçıyorlar

Dün de sabah ve öğle celseleri yapıldı

Duruşmalar

Yeni Asır gazetesinin **26 Haziran 1929** tarihli nüshasından olduğu gibi alınmıştır.

İcra Vekilleri Heyetine ıskata teşebbüs cürmüyle maznun komünistlerin muhakemesi:

Müdde-i Umumî bey: "Dâvamız komünistlik meselesi değildir. Her fikir serbesttir. İcra Vekillerini gayri meşruğ vesaitle ıskata teşebbüsten dâva ediyoruz" dedi. İfadelerinde her şeyi itiraf etmiş olan maznunlar, hâkim huzurunda, bütün ifadelerini tazyik ve işkenceye atfederek her şeyi inkâr ettiler. Doktor Hikmet, mahkemede, komünistlik hakkında bir konferans verdi. Muhakemelerinin gayri mevkuf görülmesi hakkındaki talepleri reddedildi. Muhakemelerine bu gün de devam olunacak.

Evvelce haber verdiğimiz gibi, dün, komünist perdesi altında irticaî Beyannameler atarak halkı, hükümet aleyhine galeyana getirmek isteyenlerin muhakemesine dün başlanmış: iki saat öğle tatili müstesna olmak üzere akşama kadar devam eylemişlerdir.

Sabah saat sekizde otuzdört maznun, Jandarmaların nezareti altında, kelepçeli olduğu halde, Adliye Nezarethanesi'ne getirilmişlerdir. Maznunlar hepsi tıraş olmuşlar; temiz elbiselerini giyinmişler, hatta başta Doktor Hikmet Bey olduğu halde ekserisi göğüslerine birer kırmızı karanfil koymuşlardır. Heyet-i Hâkime teşekkül edinceye kadar Adliye Nezarethanesi'nde, ıslıklar çalarak şarkı söylemişler ve Alibaba foksturulu ile dansetmişlerdir. Hallerinde hiçbir endişe alâmeti sezilmiyor, bilâkis bazılarının neş'e içinde ve çok lâkayt bulundukları nazarı dikkate çarpıyordu. [*Hizmet*, 26.6.1929] Adliye koridorları daha sabahtan dolup taşmıştı. Kesif bir halk kitlesi muhakemenin başlamasına, sabırsızlıkla intizar eyliyordu. Jandarma ve polisler, halkın mahkeme salonuna hücumunu men için fevkâlade tedbirler almışlardı. Salon, beş dakika içersinde, kâmilen dolduğundan, gelen halk geri dönmeye mecbur kaldılar. Tam saat onda, başta, Ağır Ceza Reisi Yakup Rasim Beyefendi olduğu halde âzâlar Edip ve Servet Beyler, Müd-

de-i Umumî muavinlerinden Ali Rıza Bey mevkilerini işgâl eylediler. Zabıt kâtipleri mevkiinde Avni ve Sait Kemal Beyler vardı. Reis, maznunların getirilmesini emr etmesi üzerine, başta Ahmet Kaya olmak üzere, altışar altışar maznunlar salona ithâl edildiler. Reis, birer birer, maznunların hüviyetini tesbit etti. Tahsillerini, mahkûmiyetlerinin olup olmadığını sordu. Bunların bir kısmı azamının iptidai tahsilleri bile olmadığı görülüyordu. Yalnız doktor Hikmet ve İsmail beylerin âli tahsil gördükleri anlaşılıyordu. Bunlar meyanında yeni harflerle imzalarını atabilecek kadar malumatları bulunduğunu söyleyenler de vardı. [*Hizmet*, 26.6.1929] Mahkeme salonuna getirilen maznunlar şunlardı: Ahmet Kaya, Nazillili Şükrü, Küçük Hilmi, Doktor Hikmet, Kanberoğlu Ali, İzmirli Mustafa, Enver, Bulgaristanlı Ahmet, Marangoz Hilmi, Makinist Tevfik, Salamon, İzmirli Nafiz, Bulgaristanlı Muhiddin, Arif oğlu Yusuf, Manu Şarfman, Troçki Mehmet, Mansur Nâm-ı diğer Rus Koço, Saatçi Niko, Laz İsmail, Hüsameddin, Nesim, Ferit, Selânikli Hüsnü, Çakır Hasan, İskeçeli Hasan, Osman oğlu Şerif, Mehmet oğlu Halil, Şoför Ahmet, Garaj sahibi İbrahim, Aziz oğlu Mustafa, İstanbullu Tahsil Memurlarından Sıtkı. Bunlardan başka üç kişi haklarında gıyap kararı vardır. Sinkeyeviç, Baytar Mehmet ve Nedim Efendiler takibât başlayınca firar etmişler; ele geçirilememişlerdir. Bazı maznunlar, hüviyetlerinin tesbiti esnasında, Riyasetin suallerine taarruzkâr ve haşin ifadelerle cevap vermişlerdir. Ezcümle Doktor Hikmet Bey, nerede doğduğunu bilmediğini, nüfus tezkeresinde İştip gösterildiğini söylemiş; Küçük Hilmi, "Küçük" kelimesinin polisler tarafından kendi ismine ilâve olunduğunu; Keza Koço da, isminin Koço olmadığını ve bu ismin de kendisine verildiğini söylemiştir. Kanber oğlu Ali, ne yeni ne de eski haflerle yazı yazmasını bildiğini; Marangoz Hilmi bir aya mahkûm bulunduğunu, fakat altmışbeş gün Hapishanede yatırıldığını, gayet barid bir ifadeyle, ilâve etti; Hüviyetlerinin tesbitinden sonra Müstantik Kararnamesi okundu.

Müdde-i Umumî Beyin talebi. Müdde-i Umumî Muavini Ali Rıza Bey, Müstantik kararnamesini müteakip, ayağa kalkarak, dedi ki:

"Bugün maznunen huzurunuza sevk edilen maznunlar, komünistlik perdesi altında, kendilerini mânâsız bir maceraya atmışlardır. Bu mace-

ra kendi kendilerini gizli bir Cemiyete sokmuştur. Nihayet, Kanber oğlu Ali, bir keçi çalmak meselesinden dolayı yakalanmış ve cebindeki Beyannameleri denize atmak isterken görülmüş ve zâbıta eline geçirdiği bu izler üzerinde tahkikata devamla, Müstantik Kararnamesinde mufassalan arz edilen failler meydana çıkarılmıştır. Müsaadenizle, burada mühim bir noktayı efkâr-ı umumîyeye arz etmek isterim. Türkiye'de yaşayan hiçbir vatandaş, siyasî kanâatlerinden dolayı mes'ul ve muatap tutulamaz. Vicdanlara tahakküm olunamaz. Herkes istediği siyasî ve içtimaî Cemiyete girmek hususunda yalnız serbest değil, hatta memleketin idare ve refahını temin için bu kabil Cemiyetler tesisine mecburdur. Her vatandaşın vazifesidir. Ancak, Cemiyetlerin tesis ve faaliyeti kanunî ve nizamî içtimaiyâta uygun olmaktadır. Halbuki, maznunlar bu işe esrarengiz mahiyet vermişler; kanunun daima men ettiği ve ceza tayin eylediği vesaite müracaat eylemişlerdir. *Dâvamız Komünistlik dâvası değildir.* Yani, Komünistlikten dolayı dâva etmiyoruz. Ortada, işlenmiş bir cürüm vardır. Bu cürmün faillere komünistlik perdesi altında faaliyetlerini idame ettikleri zaman kullandıkları vesait ekseriyetle bu gayenin istihsâli için değildir. *Dini taassup ve yobazlıklardan istifade ederek, memleketi ihtilâle sevk etmek ve halkı Hükümet aleyhine galeyana getirmek* istemişlerdir. Reis Beyfendi, Biz, komünizmi itham etmiyoruz. Davamızı teşkil eden, bir cürümdür. Ortada bir vaziyeti maddiye vardır. Maznunlar komünizm propagandası altında muhtelif zamanlarda kanunun menettiği vesaitle halkı hükümet aleyhine teşvik etmişler, İcra Vekilleri hey'etini cebren ıskat ve hükümetin icraatını tenkit eylemişlerdir. [*Hizmet*, 26.6.1929] Maznunların dağıttıkları beyannamelerin birer nüshaları dosyada mevcuttur. Bu beyannamelerin içinde öyle cümleler vardır ki dini taasubu yobaz zihniyetini tahrik etmek için itina ile düşünülmüş yazılmıştır. Dosyada bulunan, Marangoz Hilmi Efendi'nin yazdığı Beyanname taassup hislerinden istifadeyi istihdaf eylemektedir. İşte suç burada başlıyor. Diğer Beyannameler de, başka bir nokta-i nazardan, halkı İcra Vekilleri aleyhine galeyan tevlidini istihdaf eyliyor, Bilhassa, Kıvılcım mecmuasının dosyada mevcut nüshaları, vaziyet-i cürmiye noktasından ehemmiyetle tetkike şayandır. Suç işte budur. Vaziyet-i cürmiye, cürmün vasfı Kararnamede tavsif edilmiştir. Bazı cürümler vardır ki, fiile çıkmadan, hattâ teşebbüs-

lerinde kanun tecrim etmektir. Ceza Kanunumuz İtalyan Ceza Kanunundan alınmıştır. Onlar da ceza âlimlerinin mütalaasına istinad etmişlerdir. Maznunlar, İcra Vekilleri Heyeti'ni ıskat için aralarında ittifak eylemişlerdir. Bu gayeye doğru, aralarında tam bir mutabakatla teşebbüsleri vardır. Maznunlar, içtimaî vaziyetlerine göre, bu vazifenin ifâsı için rol almışlardır. Ceza Kanunumuzun 171'inci maddesi, bazı cürümleri icra için ittifaktan bahs eder. Bu madde 70'inci, 128'inci, 146'ıncı, 147'nci, 149'uncu, 156'ncı maddelerdeki cürümler için ittifak edenlerin cezalandırılmasını âmirdir. Binaenaleyh 147'nci maddedeki cürüm, yani İcra Vekilleri Heyeti'ni ıskat için aralarında ittifak mevcuttur. Ona göre muhakemelerinin icrasını talep ederim. Ceza Kanunu 171inci madde: 125, 128, 146, 147, 156ıncı maddelerde yazılı cürümlerden birini veya bazılarını hususi vasıtalarla işlemek üzere birkaç kişi aralarında gizlice ittifak ederlerse bunlardan herbiri aşağıda yazılı cezaları görür. 1. Yukarıdaki fıkrada yazılı ittifak 126, 128, 156ncı maddelerde yazılı cürümlerin yapılmasına dair ise sekiz seneden on beş seneye kadar ağır hapis cezası hüküm olur; 2. Bu ittifak 146, 147nci maddelerde gösterilen cürümlerin icrasını müteallik ise dört seneden on iki seneye ve 149uncu maddede gösterilen cürümlerin icrasına ait ise üç seneden yedi seneye kadar ağır hapis cezası verilir. Cürümün icrasını ve kanuni takibata başlamazdan evvel bu ittifaktan çekilenler ceza görmezler. Ceza Kanunu 147nci madde: Türkiye Cumhuriyeti İcra Vekilleri heyetini cebren ıskat veya vazife görmekten cebren men edenlerle bunları teşvik eyleyenlere idam cezası hükm olunur. [*Anadolu*, 26.6.1929]

Ahmet Kaya'nın isticvâbı. - Müteakiben, Ahmet Kaya'nın Reis Bey tarafından isticvâbına geçilmiştir.

Ahmet Kaya, Riyaset makamından kendisine tevcih edilen suallere daima menfî cevaplar vermekte: "Cürmü kabul etmiyorum. Bana atf edilen faaliyetler varid değildir" demekte idi. Kaya, İstanbul'a gittiğini, kendisini Hikmet Bey'e muayene ettirdiğini, fakat Niko'yu tanımadığını, evinde bulunan Beyannameleri yolda bulduğunu, hattâ işinin çokluğundan okumaya bile vakit bulamadığını, maznunlardan Küçük Hilmi'den başkasını tanımadığını ileri sürmüştür. Bulgaristan'da amele Cemiyetlerine dahil olduğunu, fakat komünistlikten anlamadığını ilâve etmiştir.

Bunun üzerine, Reis Beyefendi: "Pek âlâ ifadelerinizde birbirini teyid eden vakaları zâbıta nereden buldu, çıkardı?" deyince;

Kaya: "Ah, efendim, huzurunuza gelinceye kadar, neler çektiğimizi bir bilseniz. Bana da gösterilmişse derhal imza ettim. Başka çare yoktu."

Müstantik huzurunda verdiği ifadede, Kaya, Müstantik Kararnamesinde yazılan vakıaların faili olduğunu itiraf eyliyordu. Bu ifadeler okunduktan sonra, Reis: "Peki, huzuruna çıkarılmadan yine tehdit edildiğini; hatta ifadelerini geri alırsa tekrar poliste sevk edileceğinin kendisine söylendiğini" ifade etmiştir.

Reis Bey, mevcut ifadelerden alınmış müteaddit sualler irâd etmiş ise de: Ahmet Kaya bunlardan hiçbirine cevap vermemiş; "Bilmiyorum" demekle iktifa eylemiştir.

Ahmet Kaya efendi; Reisin sorduğu sualler üzerine demiştir ki:

Bana isnatta bulunulmuştur. Ramazanda İstanbula gitmiştim. Ben kunduracıyım. Kundura dikmeğe mahsus makinam vardır, makinaya zımba alacaktım, aynı zamanda bende sinir hastalığı vardı, onu tedavi ettirmek istiyordum. Nazillili Şükrü İstanbulda Haydar Paşa Hastanesinde Doktor Hikmet beyi tanıyormuş, ona gitmemi söyledi. Ben de İstanbula gidince onu gördüm. Tedavi için bana yardım etmesini rica ettim. Yardımda bulundu.

Reis - Doktor Hikmet bey necidir?

- Hastane asistanı idi.

Neden hastaneye doğrudan doğruya müracaat etmedin de doktor Hikmet beyi aradın?

- Daha iyi tedavi ederler diye. Tedavi edildim, avdet ettim. Komünist teşkilatı ile alâkam yoktur.

Bundan sonra Ahmet Kayanın Müstantiklikte ve Polis Müdiriyetinde Müddeiumumi Hasan Safittin beyin huzurunda vermiş olduğu ifadeleri okundu. Bu ifadelerde Ahmet Kayanın; koyu bir komünist olduğu, İzmir (Vilayet komitesi Teşkilatı)nın başında bulunduğu, beyannameler tab'ettikleri, şehrin muhtelif yerlerine attıkları, İstanbula gidip Dr. Hikmet beyle görüştüğü ve onun tavsiyesile saatçı Nikoya gittiği, oradan beyanname ve talimatnameler alıp İzmire getirdiği haber veriliyor idi.

Bir gün Ahmet Kaya efendinin evinde komünistler içtima ederek beyanname tab'ına karar vermişler, Marangoz Hilmi bir beyanname müsveddesi hazırlamış, bunda inkılâp aleyhine bazı şeyler varmış, arkadaşları itiraz edince Hilmi:

- Merkezi Umuminin arzusu böyledir, böyle yazacağız demiş, öyle yazılmış ve şapografla tab'edilmiş.

Şapograf makinası Ragıp, Şükrü ve Ahmet Kayanın verdikleri para ile satın alınmış. Bir gece Ahmet Kaya, Hilmi, Şükrü ve daha bazı komünistler önde ve arkada gidenler polis ve bekçileri tarassut ederek İzmirin muhim bir kısmını dolaşmış, beyannameler atmışlar. Beyannamelerden bir kısmını Kız oğlu Aliye vermiş, o da arkadaşlarına tevzi etmiş.

Ali, Enver, Bulgaristanlı Ahmet ve Ahmet Kaya efendiler mahalledeki kahvede toplanır, bahçede görüşürlermiş.

Bir gece Ahmet Kaya, amelenin çektiği cefadan bahs etmiş, aldığı az para ile geçinemediklerini söylemiş, bazı kimselerin de günde yüzlerce lira kazandığını, amelenin de bu parayı kazanacağı vaktin geleceğini söylemiş.

Ali; bu vaktin ne zaman geleceğini sorunca (görürsün) cevabını almış.

Ahmet Kaya; evvelce polisde ve müstantiklikde söylediği bu sözlerin dayak ve işkence ile kendisine kabul ettirildiğini, bu meselelerde hiç alâkası bulunmadığını söylemiştir.

Polis tarafından evinde yapılan teharriyatta bulunmuş olan beyannameyi; park civarında bulduğunu, bir defter şeklinde olduğu için okumak üzere alarak cebine attığını, fakat sonra okumağa vakit bulamadığını, polislerin onu bulduklarını ifade etmiştir.

Daha sonra Nazillili Şükrü ile muvacehesine ait evrak okundu. Gazete idarehanelerine (Kadın ve erkek işçiler birleşiniz!) serlevhalı beyannameleri Ahmet Kayanın attığı bunda itiraf ediliyor.

Ahmet Kaya, bunun da dayakla kendisine kabul ettirildiğini söylemiştir.

Şükrü, gözleri hasta olduğundan gözlük kullanan kısa boylu bir çocuktu. Kendisi demirci çırağıdır. [*Anadolu*, 26.6.1929]

Şükrü'nün isticvâbı. - Nazillili Şükrü de, Reis Bey'in sualleri karşısında, daima inkâra sapmış; ilk ifadeleri için demiştir ki: "Ben tevkif edildikten sonra, Polis Müdüriyeti'ne getirildim. Şurada gördüğünüz insanları insanlıktan çıkmış bir vaziyette gördüm. Üzerlerinden kan sızıyordu. Müstantiklikte ifadelerimi imza etmek istemedim. Tekrar, Polis Müdüriyeti'ne gönderildim. Orada, kollarımın altına sıcak yumurta konmak suretile, tazyik edildim "

Reis. - "Komünistlik hakkında fikriniz nedir?"

Şükrü. - Komünist değilim. Fakat, *komünistliği amelenin iktisadi menfaatlerini müdafaa eden bir ilim ve bir felsefe olarak tanırım."*

Reis. -Komünistliğin gayesi nedir?"

Şükrü. - *Amelenin refahını temin eylemek; onlara mektep ve hastaneler açmak; insanca yaşamalarını temin eylemektir. İlmî gayesini bilmiyorum.* Bunlar okuduklarımdır. Benim demokrasi prensiplerini öğrenmek için ne kadar arzum varsa, *komünistliğin de ilmî gayelerini öğrenmek için hevesim vardır.* Madem ki, okuduklarımız için buraya sürüklendik, gayesini nasıl öğrenebiliriz?"

Reis - Tahsiliniz az... Bunu sana kim öğretti?

- Yavuz kütüphanesinden İktisadi Kanunlar diye bir kitap almıştım. Orada okudum [*Anadolu,* 26.6.1929]

Müteakiben, Şükrü'nün Müstantik ve Müdde-i Umumî Beylerin önünde verdiği ifadeler okundu. Bunlarda, bütün teşkilât itiraf edilmekte; müteaddit hücrelerden maksadın, bir hücre tevkif olunduğu zaman, diğerlerinin derhal faaliyete geçerek tahkikatı işgâl ve yakalananların masûm olduğu zannını tevlid etmek olduğu anlatılmaktadır. Bundan başka, Şükrü, ilk ifadelerinde Ahmet Kaya'nın gizli bir Cemiyet teşkili taraftarı bulunduğu, atılan Beyannamelerde, Düyun-u Umumiye meselelerinden; aç karınla *şapka giyildiğinden,* dükkânların işsizlikten kapanırken, *harf İnkılâbı* yapıldığından; otuz Mayıs muahedesile, *Türkiye'nin İtalyan bayrağı altına alındığından* bahs ettiklerini; muallim hücresi, Yusuf, Kaya hücreleri diye üç hücre mevcut olduğunu; hücrede Muhiddin'in ismini Âdem, Hilmi'nin Aka, Kaya'nın Beşer ve kendisinin de Rüyâ olduğunu itiraf eylediği; hattâ daha birçok izahat verdiği müteaddit ifadelerinin okunmasından anlaşılıyor.

(Saat onikiyi epeyce geçmiş olduğundan, Reis Bey öğleden sonra isticvâbâta devam olunmak üzere celseyi tâlik etti. Öğleden sonra tam saat ikide mahkemeye tekrar başlandı.)

Maznunlar, sabahki gibi sıralanmışlar, ceketlerinin iliklerinde, ekserîsi *kırmızı karanfiller* taşıyorlar. Komünizm alâmeti mi? Kim bilir? Muhakkak olan bir şey var ki, maznunların ifadeleri hemen aynı nakaratı tekrardan ibarettir: "Bilmiyoruz! Haberimiz yok!" Poliste verdikleri ifadeler de, dayak, işkence ve tazyik altında resen imza edilmiş şeyler!..

Şükrü Efendi ne diyor? İptidâ, Şükrü Efendi'nin ifadesi okundu. Ahmet Kaya'ya ayakkabılarını kendisine yaptırmak münasebetile tanıdığım; Nazilli'den gelen oniki yaşında kardeşi Mustafa'yı onun yanına çırak verdiğini; aralarında böyle münasebet başladığını; Kaya'nın kendisine *komünistliği* telkın ettiğini; gizli *cemiyetlerine* girdiğini; Kaya'nın yazdığı Beyannameleri beraberce atmaya karar verdiklerini; Park civarında, bu Beyannameleri attığını; teşkilâta dahil olanları tanıdığını söylüyordu. Diğer bir ifadesinde şunları söylemişti: "Râgıb'ın kardeşi İstanbul'da hasta idi. Râgıp'la beraber İstanbul'a gittik. Yolda, Doktor Hikmet Bey'e tesadüf ettik. Râgıp onunla konuştu. Birlikte Sultanahmet'e gidip konuştuk. Hikmet Bey, İzmir'de bir Merkez Komiteyi teşkilini talep etti.

Filhakika böyle bir Komite teşekkül etti ve faaliyete başladı. Bir şapirograf aldık. Kaya, İstanbul'da Doktor Hikmet'le temas ederek, on gün sonra elli Beyanname ile döndü. Daha elli de biz teksir ettik. Ramazan ortalarında, Basmahane, Punda, Reşadiye taraflarına atıldı. Merkez Komitesi, Râgıp, Marangoz Hilmi ve Kadri'den mürekkepti.. Benim ve Küçük Hilmi'nin hücrelerimiz yoktu. Beyanname, Marangoz Hilmi tarafından kaleme alınmış; Eşrefpaşa'da Kaya'nın evinde yazılmıştır. Hilmi: "ifadeyi beğendin mi?" diye bana sormuştu. Diğer bir ifadede, Marangoz Hilmi'nin müfrit olması, daima Beyannameler yazıp atmak istemesi hasebile Râgıp ve Kadri ile aralarında ihtilâf çıktı; diyor; bu sebeple Merkez Komitesi'nin infisah ettiğini komünistlerin ikiye ayrıldıklarını, anlatıyordu, Şükrü ayrıca demişti ki, *"kadın erkek işçiler birleşiniz!"* Beyannamesi Kaya'nın evinde teksir edilmiştir. Bir nüshasını Hizmet Matbaası'na ben attım. Yeni Asır Matbaası kapısına tâlik eden Hasan

Kaya'nın kardeşidir. Şükrü, Rusya'ya gönderilmek üzere, İstanbul'a gitmiş; Ahmet Kaya tarafından İzmir Merkez Komitesi nâmına kaleme alınmış bir Talimatnameyi yazmış; bunda, İstanbul ve İzmir arasında rabıta tesisinden bahs ediliyor; ve İstanbul'dan arasıra birinin İzmir'e gelmesi isteniyormuş. Şükrü, Talimatnameyi, Tıp Fakültesinde Emrâz-ı akliye kısmında Doktor Hikmet Bey'e vermiş; nokta-i nazarını söyleyeceğini bildirmiş. İki üç gün sonra Doktor Hikmet Bey'i tekrar gördüğünde, mumâileyhe, Râgıb'ın teşkilâttan hariç bırakılarak, Hilmi'nin gençler zümresinde faaliyete teşriki lüzumuna şifâhî olarak anlatmış; sonra Şükrü, ailesini müşkül mevkide bırakmamak için, Rusya'ya gitmekten sarfınazar edince, Ahmet Kaya kızmış; kendisi Rusya'ya gitmeğe karar vermiş. Kaya, Bulgarca, biraz da Rusça ve Romence bilirmiş. Bulgaristan'da Eylül ihtilâline iştirak ettiğini, fakat muvaffak olamadıklarını söylemiş. Rusya'ya gidince, İzmir'e uğrayan Rus vapurlarında bir adam temin ederek, burası ile muhâberede devam edecekmiş.

Fakat, bu seyahat akim kalmış. Kaya'nın Rusya'ya gitmesi, İstanbul'da Eskişehir, Adana ve diğer bazı yerler murahhaslarının bir içtimaında görüşülmüş. Fakat, Bir Mayıs'tan sonraya tâlik edilmiş...

Bu ifadeler okunurken, Şükrü, bunları dinliyor gibi lâkayd duruyordu. Bunlarda, Beyannamelere ve İzmir'de komünist faaliyetine ait birçok itiraflar vardı. İfadenin bir noktasında, Kaya'nın polisin muhtemel takibatından kurtulmak için Sovyet tâbiiyetine girmek maksadile istida verdiği; Lenin'in yıldönümü merasiminde, Konsoloshânede, Lenin'in resmi yanında durup bir hitabe söylediği yazılıdır. Ödemiş'te komünist teşkilâtına teşebbüs edildiğinden de bahs etmektedir.

Reis Bey. - Bunlar sizin ifadeleriniz. Ne dersiniz?

Şükrü. - Efendim, beni onbir [17 gün, *Hizmet* 26.6.1929] gün poliste tuttular. Engizisyon mezâlimi yaptılar. Benim bunlardan katiyen haberim yoktur.

Reis Bey. - Nasıl olmaz? Hattâ, Müdde-i Umumî beye: "Daha birçok söyliyeceklerim var" demişsin.

Şükrü. - Hayır, ben bunları tanımıyorum.

Reis. - Ahmet Kaya sana atılmak üzere komünist Beyannameleri vermiş.

Şükrü. -Hayır, hiçbir şey vermedi.

Reis. -Peki, bunları sen söylemediysen, kim söyledi?

Şükrü. - Ben söylemedim. Onbir gün zarfında çekmediğim işkence kalmadı. Bunların hiçbirinden haberim yok. Bunlar benim hafızama sığmayacak şeylerdir. Dayaktan kendimi kaybetmiştim. Yalnız imza ettiğimi biliyorum.

Küçük Hilmi'nin isticvâbı. - Bu maznun da, diğer birçokları gibi, çocuk denecek bir çağdadır. Her şeyi itiraf eden ifadelerden sonra, Mahkeme huzurunda her şeyi inkâr etmiş; ve bütün okunanları cebren kendisine imza ettirilmiş, söyletilmiş, hakikatlerden uzak şeyler diye göstermiştir.

Reis. -Anlatınız, siz de Beyanname atmışsınız

Hilmi. - Haberim yok. Bir şey bilmiyorum.

Reis. - Ne iş görüyorsun?

Hilmi. - Rıhtım Şirketi'nde kâtibim. 52 buçuk lira maaş alırım.

Reis'in diğer suallerine cevaben: "Marangoz Hilmi'yi tanımam. Şükrü'yü tanırım. Ahmet Kaya'yı tanırım. Müşterisiyim. Dükkânına birçok defalar gitmişimdir. Komünizm hakkında bir şey görüşmedik.

Reis. - Peki, öyle ise sizi neye tutukladılar?

Hilmi.- Onu polisten sormalı. Ben bilmiyorum.

Reis. - Komünistlerin Gençlik Komitesi'ni teşkil ediyormuşsunuz. Gizli bir ittifak yapmışsınız. Hükûmeti iskat için Beyannameler atmışsınız.

Hilmi. - Haberim yok. Ben böyle bir ifade vermedim.

(İfadesi okundu. Buna nazaran, Beyannameler, Kaya tarafından atılmış; ve sadece Kokaryalıya kadar beraber giderek, Beyannameleri taşımış. Münderecâtını bilmiyormuş. Üç ay evvel, Kaya önde, Şükrü ortada, o arkada Eşrefpaşa'ya çıkmışlar. Kaya, bir evden paket almış. Hilmi, kimse görürse haber vermeye memur edilmiş. Fakat, Kaya'nın Beyanname attığını görmemiş. Fakat, ertesi gün Beyanname atıldığını haber alınca kuşkulanmış; komünist fikirlerini kendisine Kaya telkin etmiş. Bu ifadede, maznunun hücrelerin teşkilâtı hakkında işittikleri, her hücrenin üç âzâdan mürekkep olduğu, bir hücrenin diğerini tanımadığı söylenmektedir.)

Reis. - Ne diyorsunuz?

Hilmi. - Bu benim ifadem değil; Müstantik Bey'in ifadesidir.

Reis. - Müstantik ifade vermez. İstintak eder. O tahkik memurudur.

Hilmi. - Kendisi yazdı; ve Polis Müdüriyeti'nde beni tehdit ettiler; Muhterem Salih Beyefendi dedi ki: "Burası polistir. Buraya kanun girmez. Aksi takdirde senin kemiklerini kırarım." "Öyle ise, her istediğiniz yazın, imza edeyim" dedim.

Reis. - Fakat, Müstantik huzurunda da aynı şeyleri söylemişsin.

Hilmi. - Müstantik beni polise iade ediyordu. Tekrar dayak yememek için imza ettim.

(Müdde-i Umumî huzurundaki ifadesi okundu.)

Reis. - Buna ne dersiniz?

Hilmi. - Böyle bir ifadem yok. Polisin işkencesi altında: "Ne istersenız yazın getirin; imza edeyim" dedim.

Hikmet Bey'in konferansı. Bundan sonra Dr. Hikmet Bey'in isticvâbına geçildi. Dr. Hikmet Bey elinde bir gazeteye sarılmış kitaplar olduğu halde ayağa kalktı. Birkaç saniye düşünür gibi oldu. [*Hizmet*, 26.6.1929] - Doktor Hikmet Bey'in isticvâbı, daha ziyade, komünistliğin ne olduğu hakkında bir konferans mahiyetindedir.

Reis. - Siz de teşkilâta dahil bulunuyorsunuz. Anlatınız; ne gibi gazeteler, kitaplar okursunuz? Komünistliği ne zaman benimsediniz?

Hikmet Bey. - Reis Beyefendi, buraya komünist davasından dolayı gelmiş bulunuyorum. Birçok istintak ifadeleri okundu. İsmimin geçtiğini gördüm. Kararnameye muttali oldum. İddia makamının ithamlarını dinledim. Derhal bir iki noktaya işaret etmek isterim. İstintak Kararnamesinde, bendeniz de dâhil olduğum halde, buradaki maznunlar hakkında, verilen kararın esbâb-ı mûcibesi olarak böyle bir cümle var. Yani, bize isnâd edilen fiil bu imiş. Amele için, felah ve necât ancak ameleden kimselerin iktidar mevkiine gelmesile mümkündür. Bize isnâd edilen şey de bunun hayyizi-i husule gelmesini temin etmek. Buna cevap vermiyeceğim. Yalnız, İddia Makamının sarf buyurduğu itham sözleri arasında tesbit ettiğim bir noktaya cevap vermek isterim. Buyurdular ki, Türk vatandaşları bu kabîl efkârda serbesttirler. Yani, burada bahsedilen ameleden adamların iktidar mevkiinde görmek emelleri serbest

bir arzu olabilir. Hatta bu fikrin siyaseti tedvire hâkim olmasını istemekte bir haktır, diye buyurdular. *Yeter ki* -buyurdular- *bu hususta müracaat edilecek vesâit meşru olsun.* Bendenizin şu ufak kararname ve ithamname cümlelerinden anladığım şudur: *Türkiye'de komünistçe düşünmek veya komünist efkârile yaşamak; veya sahada fiil ve teşebbüste bulunmak bir cürüm değildir.* Nitekim, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'muzun hiçbir maddesinde Komünistlik diye tevsîm edilmiş bir cürüm yoktur. Her memlekette amelenin mevki-i iktidara gelmesi siyasî hâdisât cümlesindendir. Türkiye'de de kanun iktizâsı mevzu-u bahs olabilir; ve varittir, mümkündür. iddia Makamı da bendenizin bu kanaatimle mutabık görüyorlar. Yalnız, haklı olarak buyurdukları bir nokta var. Bu da, Kararnamede aynen tasrih edilmiştir. Buradaki, ben de dâhil olduğum maznunların hususî bir Cemiyet teşkil ettikleri mevzuubahistir. Evvelâ, cürmün mahiyeti itibarile, burada okunan dâvâ 171., 147'nci maddelere temas eden bir cürüm göstermiyor.

Müdde-i Umumî Beyin müdahalesi. - Müdde-i Umumî Bey: "Efendim, bunları müdafaada söylesinler, burada mevzu hakkında ifadede bulunsunlar. Her maznunun mücrim olması icâb etmez."

Doktor Hikmet Bey. - Demek istiyorum ki, madem ki, cürüm bu şekilde tasrih ediliyor; hafî ittifak yapanlar tabirî mücrim olurlar. Reis Bey. - Yani, siz bu ittifaka dahil değilsiniz.

Hikmet Bey. - Ben dâhil değilim. Yalnız bu dâvaya dâhil bulunuyorum. Bize ve bendenize 171., 147'nci maddeler isnat ediliyor. 147'nci maddenin vukuu tasavvur edilseydi, başka bir cürüm karşısında kalırdık.

Reis Bey. - İsnâd olunan cürüm, Heyet-i Vekileyi iskat için Beyanname dağıtmak, Cemiyet teşkil etmektir. Siz buna dâhil imişsiniz. Dâhil misiniz, değil misiniz? Onu söyleyiniz.

Hikmet Bey. - Şüphesiz değilim.

Reis. - Haberdâr mısınız?

Hikmet Bey. - Şüphesiz değilim.

Reis. - "Şüphesiz"i kaldırınız.

Hikmet Bey. - Değilim.

Reis. - Bu maznunları tanıyor musunuz?

Hikmet Bey. - Ahmet Kaya'yı burada sarih olarak tanıdım. İsmi falan hatırımda değildi. İstanbul'da bana gelmiş olduğunu hatırlamamış oldum.

Reis. - Neden size gidiyor?

Hikmet, - Bendeniz Haydarpaşa hastanesinde asistan vaziyetinde idim. Başka asistan yoktur. Doğruca bana gelmiştir. "Ben rahatsızım" dedi; "tedavi için müracaat ediyorum. Şükrü isminde birisini tedavi etmişsiniz". O zaman hatırladım. "Râgıp Usta'nın çırağı hakkında tavsiyelerim vardır, buyurun" dedim.

Reis. - Mektup verip saatçi Niko'ya gönderdin mi?

Hikmet. - Hayır, Niko'yu tanırım. Fakat Ahmet Kaya'ya şifreyle göndermedim. Esasen, bir adres tasrih ediliyor ki, benim ordan haberim yok. Niko Efendi'yi, 27 senesinde, İstanbul'da Ağır Ceza'da, beraber mahkûmiyetimizde Hapishanede tanırım. Çıktıktan sonra arasıra görüşürdük. Saat deposunda da kendisinden bir saat almıştım. Şükrü Efendi'yi nereden tanıdığıma gelince, Râgıp Efendi'nin çırağıdır. Râgıb'ı aynı münasebetle tanırım. Şükrü'yü Niko'ya göndermedim.

Reis. - Halbuki, Müstantik huzurundaki ifadelerine nazaran, size mektupla gelmişler, İzmir, İstanbul Komiteleri arasında irtibat temini için onları Niko'ya göndermişsiniz. Ne dersiniz?

Hikmet. - Bunlar rivâyettir. Âmellerini aramak istiyorum. Fakat herhalde vardır. Makam-ı İddia mahiyet-i cürmü tasrih ederken buyurdular ki, "komünist dâvâsile ötedenberi alâkadar mühim şahsiyetler var" Bunun beni ne alâkadar ettiğini buraya kadar sürüklemesiyle görüyorum, İzmir Komitesini tanımıyorum.

Reis. - İzmir Komünist Komitesini?

Hikmet. - Böyle bir Komiteden haberdâr değilim.

Reis. - Pekiyi bunlar neden sizin isminizi ortaya atsınlar?

Hikmet. - Beyefendi, bunlar poliste ve istintakta alınmış sözlerdir. Ben o, kanaatteyim ki, huzuru âlinizde bu ifadelerin tekerrüründen sonra alınacak kararlar cürüm hakkında bir fikir verebilir. Ben, okunan ifadelerin hiçbirisini tatminkâr görmüyorum. Bunların içinde öyle edebiyat var ki, iptidai tahsil görmüş bu iki efendi, Şükrü ve Kaya hakkıyle ifade edememişlerdir. Bu müselsel beyanatı bunların ifadelerine uydurmaya mümkün görmüyorum. Tabir caizse buna bir tasni' diyorum.

Reis. - Kim tasni' edecek?

Hikmet. - Efendim, maalesef polisin bu hususdaki faaliyetleri cihaz

halindedir. Ekseri bu şekilde neticelere varıyor. Belki hatır-ı âlinizdedir, Mercan Altûnyan dâvâsı.

Reis. - Yâni tertib edilmiş diyorsunuz. Kim, ne tertibetmiş?

Hikmet. - Ben hastahanedeyim. Bana müracaat ediyorlar, ihtimalki polis kendiliğinden kanaatler hasıl etmiştir.

Reis. - Komünist Partisine ne zaman girdiniz?

Hikmet. - Türkiye Komünist Partisi diye bir teşekkül görmedim. Komünizm, benim için bir âkide, bir meslektir.

Reis. - Ne gibi eserler okursunuz?

Hikmet. - Her eseri okurum. Lenin, Karl Marx, Engels, Zinoviyef.

Reis. - Komünizm hakkında telâkkiniz?

Hikmet. - Komünizm deyince, her şeyden evvel gerek cemiyet gerek tabiat ve kanaat hakkında bir görüş ve telâkki tarzıdır. Bundan doğduğu için işçi sınıfının benimsediği bir görüştür. Buna komünizm, Marksizm denebilir. Realizm her hâdiseyi olduğu gibi görmektedir. Mesleğim de zâten tababet ve müşahadedir. Bunun için bu realist prensipleri hararetle karşıladım. Realizm demek, kâinatı her köşesinde, her hâdiseyi çıplak nasılsa öyle görmektir. Komünizm her şeyden evvel maddecidir. Fakat, kuru maddeci değil. Diyalektik yani münazaracı, cidalcu, maddeci hâdisatın bir seyir hâlinde akıp gittiğini kabul eder. Tabiatın, maddî tesirler altında, ezelden ebede doğru aktığını görmek mümkündür. Buna dinamizm de diyebiliriz. Bundan umumî bir prensip çıkıyor. Tabiatta hiçbir hâdise bakî değildir. Burjuva ilminin iddiası gibi, tabiat, tarih, cemiyetin seyri tasallub etmiş bir manzara teşkil etmez. O da akar, istihâleler geçirir. Tarihî materyalizm demek, cemiyet nasıl bugünkü şekilde teşekkül etmişse, bugünkü şekli ilânihâye muhafaza etmeyeceğini de kabul etmektedir. Onu değiştiren maddî ve iktisadî âmiller vardır. Komünist, tabiat ve cemiyette inkılâpçılığı kabul eder. İnkılâp demek şudur. Bir hâdiseden diğer bir hâdiseye -Darvin nazariyesinde farz edildiği gibi- tedricî bir tekâmülle çıkılmaz. Tabiat, sıçramalar yapar. Fakat, bunlar içinde bir teraküm devresi lâzım. Bir olgunluk lâzım ki, o bünyeye sıçrayabilsin. Bu mütemâdi istihâleleri tetkik ederken, komünizm tarihte inkılâpçı olmuştur. Darvin der ki, insanla maymun arasında bir halka vardır. Onu aramamış ve bulamadığı için,

bir idealist âdem sıfatile, müteessir olmuştur. Fakat, olmamak idi. Zira, böyle bir halka yoktur.

Reis Bey. - Hülâsa, siz ne istiyorsunuz? Nasıl olsun diliyorsunuz?

Hikmet. - Komünizmde "olsun, bunu isteriz" diye bir iddia yoktur. Realizm, cemiyetin bünyesini olduğu gibi görmek, nereye vardığını anlamaktır. Komünizmin iddiaları ve faraziyatları yoktur. Cemiyetin bugüne gelinceye kadar istihâlelerinde en mühim kuvveti iktisadî temel olarak görür; ve bunu tahlil eder. İktisadî manzaralar önünde herhangi içtimaî, ahlâkî, felsefî telakkîler doğar. Komünizm bunu arar. Ortada iki sınıf görüyoruz: Sermayedar ve işçi. İşçi kol kuvvetile, öteki de mülkiyeti dolayisile alakadardır. Fakat, sermayedar rejiminin en büyük karakteri, Marx'ın dediği gibi, bir emtia rejimi olmasıdır. Bu cemiyetin her şeyi alınır satılır.

Reis. - Pekiyi, ne olsun diyorsunuz? Gayeniz nedir?

Hikmet. - İddia Makamı teessürlere gark eden bir kelime buyurdular. "Bunlar gayesiz sergüzeşt peşinde koşanlardır" dediler. "Gayesiz" kelimesi bilâpervâ münakaşa ediyorum. Filhakika, komünizm gaye kabul etmez. Fakat bu sergüzeştçilik değildir. Komünizm gaye kabul etmez; zira, gaye mahdudiyet demektir. Komünizm mutasallib değildir. Cemiyette namütenahi inkişaf vardır.

Reis. - Hülâsa, siz "hafi "Cemiyete mensup değilim; haberim yok" diyorsunuz.

Hikmet. - Hayır, yoktur.

Reis. - Telefoncu Ferit Bey'i tanıyor musunuz?

Hikmet. -'Burada tanıdım. Tevkifhanede evvelce de olabilir ki görüşmüşlüğüm vardır. Kendisi burada söyledi. İstanbul'da Tevkifhaneye gelir, beni görürmüş. İhtimâl. Fakat, hususiyetimiz yoktur. Laz İsmail; onu da geçen sene hapiste gördüm. Şarfman'ı tanımıyorum. Hüsamettin Efendi'yi İstanbul Tevkifhanesinde gördüm. Diğerlerini tanımıyorum.

Reis. - Yine soruyorum. Bu iki Efendi, isminizi tasrih ederek, sizi gördüklerini ne diye söylesinler? Size ne diye istidâtta bulunsunlar?

Hikmet. - İsnâd etmediklerini, huzurunuzda, serbestçe söylüyorlar. Ben buna kıymet veriyorum. Polisteki zihniyete dikkat etmek lâzımdır. Ben burada Polis Müdüriyetine getirildiğim zaman, bana orada, birisi

dedi ki: "Biz poliste iki şekilde muamele ederiz. Biri sizin gibi okur yazarlara, Efendi adamlara; diğeri külhanbeylerine ait muamele. Külhanbeylerin hâli yamandır, dedim. Ben, demokraside halkın "Efendi" veyahut "Külhanbeyler" diye iki sınıfa ayrılmıyacağını söyledim. Kanundan bahsettim. "Yanılıyorsunuz" dediler, "Polise kanun girmez". Bunu söyliyen adam da döndü Halîfe rejimi ve Saltanat yerinde dururken, imperyalizm İstanbul'u işgal ederken İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne iştirakinden dolayı Devlet teşkilâtından ihraç edilmiş, bilâhara Cemiyete avdet etmiş bir şahıstır. Zaten, ilk hatırıma gelen de: "Bu adam ne cür'etle bu sözleri söylemiştir" düşüncesi olmuştur.

Reis. - Siz poliste ne dediniz?

Hikmet. - Adem-i malûmat beyan ettim.

Reis.- Bunları niçin ikrar etmişler?

Hikmet. - Bunlar işkence altında ifade vermişler.

Müdde-i Umumî Beyin mukabelesi. Müdde-i Umumî. - Poliste karşı musa ithamlarda bulundular. Maznun, müdafaasında her vasıtaya müracaata serbesttir. Fakat, Hükümet ve Devlet inzibâtın temsil eden makamın delilsiz hakarete uğramasına müsaade edemeyiz. Delilleri varsa versinler, takibat yaparız.

Hikmet Bey. - Delillerim vardır.

Müdde-i Umumî Bey. - Pekâlâ, makamınıza versinler; takibat yapılır. ikinci mesele: "ifadeler uyduruldu" dediler. Bu ifadeler birbirini o kadar teyid etmiştir ki, uydurulmasına imkân yoktur. Râgıb, Kadri, Şükrü, Ahmet Kaya, Saatçi Niko'nun ifadelerinden sonra, Hikmet Bey'in bu sözlerinin kıymeti kalmaz. Bunlar birbirine ikmâl etmiş şeylerdir. Bunlara, tazyik ve tehdit altında uydurulma şeyler demenin bir hakaret teşkil edeceğini ihtar ederim.

Doktor Hikmet Bey. - Müdde-i Umumî Bey'e yalnız küçük bir cevap vermek isterim. Ceza Muhakemeleri Usulü'nün 108'inci maddesi, "Maznun tevkif müzekkeresile tutulduğu gün derhal hâkim huzuruna gönderilir" diyor. Halbuki, bunların hiçbirisi tutuldukları gün veya akşamı hâkim huzuruna çıkarılmadı. Bunlara işkence tatbik ediliyor. Âsarı geçinceye kadar, poliste tevkif ediliyorlar. Bununla da sabit oluyor ki, poliste işkence edilmektedir.

Reis. - Siz bize teşkilâttan alâkadar olup olmadığınızı söyleyiniz.

Hikmet. - Alâkadar değilim efendim.

Kanber oğlu Ali'nin ifadesi.

Reis. - Ali, sen kalk. Sen de Beyanname atmaktan maznunsun kim verdi?

Ali. - Kimse vermedi. İşten gelirken Deniz Karakolu önünde polis bağırdı: "Defterin düştü!" "Benim değildir" dedim. "Senindir" dediler. Karakola alıp dayak attılar, Mecbur oldum, arkadaşlarıma iftira etmeye.

Reis.- Defterin içinde ne vardı?

Ali. - Görmedim.

(Hep inkâr. İfadesi okundu. Murtakya'da bir keçi bulmuş; Deniz Karakolu'na giderken bir polis tutmuş. Beyannameleri denize atmış. Bir lise talebesi görüp haber vermiş; polis almış. Tutulduğundan bir gün evvel Enver'e vermiş. Ona da Kaya vermiş. Nereye atacağını kestiremiyormuş. Maznun bu ifadeyi de red etti.)

Marangoz Mustafa'nın isticvâbı.

(Marangoz Mustafa, yolda bir defter bulduğunu, ne olduğuna bakmadan evde bıraktığını, ertesi gün tevkif edilince, polislerin evde bu defterleri bulduklarını söyledi. Bunun kendisine Ahmet Kaya tarafından, Enver vasıtasile gönderildiğini inkâr etti. Bu da karakolda ağız burun kan içinde kalıncaya kadar dayak yemiş. Onun için ifadesini imza etmiş.)

Enver'in isticvâbı.

(Enver de arkadaşlarına Beyanname vermediğini; Namazgâhta bir defter bulduğunu "temizdir" diye eve getirdiğini; polis tarafından bulunduğunu; ne olduğuna bakmadığını iddia etti. Bu da dayakla istenileni imza etmiş.)

İbrahim oğlu Ahmet'in isticvâbı.

(Beyanname almadığını, iki Hilmileri tanımadığını söyledi.)

Marangoz Hilmi de inkâr ediyor.

(Marangoz Hilmi'ye bakılırsa, onun da bir şeyden haberi yoktur. Polisin kendisini nedense komünist diye bellediğini; Martta tevkif edildiğini; maznunlardan Tevfik'i tanımadığını anlattı. Ve dedi ki: "Bir Nisan'da Polis Müdüriyeti'ne celp edildim. Mutemet Bey; herif sen bizi bir ay evvel atlattın; şimdi bakalım nasıl kurtulacaksın diye içeriye gi-

rerken beynime bir yumruk vurdu. Kanundan bahs ettim. Burası Polis Müdüriyeti'dir; kanun buradan içeriye giremez, dediler. Beni dar bir odaya aldılar. Fırka Mutemedi 70 sopa vurdu. Kısm-ı Adlî Reis girdi. Merhametli imiş; yalnız 25 sopa attı. Biraz söylendim. Tekme ile ağızlarıma, dişlerime vurdular. Burası Polis Müdüriyeti'dir; burada evet diyeceksin, dediler. Ben de, tanıyor musun diye kimi sorarlarsa, tanıyorum diye kabul ettim.")

Selânikli Tevfik'in isticvâbı.

(Selânikli Tevfik de Hilmi'yi tanımadığını; yolda bir Beyanname bulduğu sırada tevkif edildiğini tazyik altında bir isim ararken, evvelce komünislikle tevkifini haber aldığı Marangoz Hilmi'yi söylediğini; fakat, bunun dayaktan kurtulmak için olduğunu iddia etti. Tevfik, müteselsil pardon, pardon diye dayak faslı hakkında izahat vermek istiyordu. Kendisine işkence edenlerden birinin mahkeme salonunda olduğunu söyledi, isterseniz göstereyim, dedi.)

Salamon.

(Aynı sistem müdafaada bulundu. Yalnız şu fark ile, ki onu korkudan kendi yediği dayak değil; zira, kendisi dayak yememiş; fakat, dayaktan sonra diğerlerinin manzarası imiş. Kendisi de bu hâle gelmekten o kadar korkmuş ki, kendisine uzatılan ifadeyi imza etmiş.)

Marangoz Hilmi'nin kardeşi Nâfiz Efendi.

(Polis Müdüriyeti'nde yüzü gözü kan içinde kardeşini görünce, onu daha fazla dayaktan kurtarmak için, her istenileni söylemiş. Bu da, iddiasına göre, ayrıca falakaya tutulmasına mâni olmuş.)

Bulgaristanlı Muhiddin.

(Bu da, tamamen masumiyet iddiasında. Bir ustanın iftirasına kurban olmuş. Dayak tesiri altında kendisine gösterilen birçok kağıtların en küçüğünü, tehlikesiz umidile, kendi üzerine almış.)

Şarfman.

(Nazarî bir komünist olduğunu; Niko ile nazarî olarak bu mevzu üzerinde görüştüğünü söyledi. Oldukça güzel Türkçe konuşmasına rağmen, komünizm hakkında mütalaalarını bildirmek için, muhakkak bir tercüman istedi. Bu konferansı da yarın dinliyeceğiz. Bu, dayağı İstanbul'da yemiş güyâ. Fakat, yeniden başlanmamak için, İstanbul'dan gelen ifadeyi aynen kabul etmiş.) Maznunlardan Manon Şafman 6 se-

neden beri bankacılıkta çalıştığını ve komünistliğin ilmi bir mesele olduğunu, Fransızca ve ya Almanca düşüncelerini izah edebileceğini, Alman gazetelerini takip ettiğini, 3 sene evvel Viyanaya giderek orada komünistlik hakkında tetkikatta bulunduğunu ve komünistliği iyi bulduğunu, fakat teşkilâtla alakası olmadığını ve İstanbul polis dairesinde kendisine 250 sopa attıklarını, korkusundan bu kabil şeylerden malûmattar göründüğünü anlatmış ve:

-Teşkilattan haberdar değildim. Haberim olsaydı girerdim. Çünkü komünistim.

dedi. [*Hizmet*, 26.6.1929]

Troçki Mehmet.

(Yedi sekiz defa tevkif edildiğini, hiçbir suçu olmadığını iddia etti.) Kendisinin amele olduğunu ve 7-8 defa tevkif edildiğini, hapis yattığını, fakat daima beraat ettiğini, İstanbulda Tabako şirketinde ve daha bazı müesseselerde çalıştığını, son defa 150 kişilik bir amele kafilesine iş bulmak mes'elesinde kendisinin komünist olduğu iddia edildiğini, kendisinin İstanbulda yaprak tütün amele cemiyetinde hey'eti idare azası bulunduğunu ve maznunlardan Ferit beyi de oradan tanıdığını ve teşkilâtla hiçbir alâkası olmadığını ilave etti. [*Hizmet*, 26.6.1929]

Nihayet, Doktor Hikmet Bey, muhakemelerinin gayri mevkuf cereyanını talep ettiyse de, Heyet-i Hâkime, cürmü tecile tâbi addetmiyerek; mevkufen devâm-ı muhakemelerine karar verdi. Bu sabah, saat onda ikinci celse.

Yeni Asır gazetesinin **27 Haziran 1929** tarihli nüshasından aynen iktibas ediyoruz:

"Dün sabah isticvâb edilenler, komünist olduklarını; fakat, irticâla alâkalan bulunmadığım söylediler. Rusya'da Amele Fakültelerinde tahsil etmiş bulunan Laz İsmail ve Hüsamettin Efendiler, komünistliğin maksat ve gayelerini anlattılar.

Maznunlarla İddia Makamı arasında teati edilen cümle ve fikirler.

Öğleden sonra isticvaplar bitti. Maznunlar, bermûtâd, dayak bahanesile, her şeyi inkâr ettiler. Beyannameler okundu. Muhakeme haftaya talik edildi.

İcra Vekilleri Heyeti'ni ıskat cürmile maznun 34 komünistin muhakemesine dün de devam olunmuştur. Maznunlar sabah saat sekizde, altışar altışar, Adliye Nezarethanesine naki olunmuşlar; ve, ona kadar burada kalmışlardır.

Mevkuflar, Adliye'ye getirilirken, hepsi eline, bugün intişar eden yevmî gazeteleri almışlar, okuyorlardı. Birgün evvel olduğu gibi, yine temiz giyinmişler; göğüslerine kırmızı çiçekler takmışlar; traş olmuşlardı. Yüzlerinde tebessüm beliriyordu. Hiç korku âsharı göstermiyorlardı. Nezarethanede, bermûtâd, şarkı söylemeye, her bir ağızdan spor marşları terennüm eylemeye koyuldular. Saat onda, Heyet-i Hâkime Yakup Resim Bey'in riyasetinde, Edip ve Sabit Beylerden mürekkep olarak, teşekkül etti. Müdde-i Umumîlik mevkiinde yine Muavin Ali Rıza Bey vardı. Jandarma ve polis müfrezeleri, koridorlarda fevkalâde tedbirler almışlardı. Maznunlar aynen evvelki günkü yerlerinde oturdular. Gazetecilere ayrılan yerleri kâmilen gazeteciler doldurduktan sonra, sâmiin de salona alındı. Mahkemeyi dinlemek üzere gelenlerin ancak pek azı salona dâhil oldu. Salon dolduktan sonra diğerleri geri çevrildiler. Mutlaka salona dâhil olmak isteyenlerin itişip kakışmasından koridorların pencereleri, camları kırıldı. Zabıta sükûneti temin eyledikten sonra, Müdde-i Umumî muavinlerinden Ekrem Bey'in tercümanlığı ile Manu Şarfman'ın isticvâbına başlandı.

Şarfman, komünistlik hakkındaki bilgi ve kanaatlerini anlattı:

"Benim gayem komünistliktir. Komünistliğin gayesi yoktur. O, hayatın önündedir. Eğer, komünistliğin nasıl meydana geldiği sorulursa şu cevâbı verebiliriz: Komünistlik hayattan doğmuştur. Komünistlik, beşeriyette bulunan iki sınıftan doğmuştur. Bu iki sınıfın mücadelesinden meydana gelmiştir. Bilhassa şurasını arz etmek isterim ki, komünizm benim veya diğer birinin arzusundan vücut bulmuş değil: bilakis, doğrudan doğruya hayatın icâbâtından hayat bulmuştur. Burada, istidrâten, bir şey arz etmek isterim. Ben küçük seneler memleketim haricinde yaşadım. Burada da yabancıyım. Edebiyatla, gazetelerle meşgul oldum. Tabiî, hâriç memleketlerin neşriyâtile alâkadarım; ve, biliyorum ki, komünistlik dünyaca tanınmış ilmî ve içtimaî bîr fikirdir. Öyle bir fikir ki, her okuyup yazma bilen biraz alâkadar olur; ve bunun hakkın-

da az çok bir telâkki sahibi olabilir. Ben bu mahkemede komünistlikle maznun bulunuyorum.

Reis. - Hayır, komünistlikle değil, İcra Vekilleri Heyetini ıskata teşebbüs cürmile maznunsunuz.

Şarfman. - Heyet-i Âlinizin fikrini gayet iyi anlıyorum. Benim böyle bir teşkilât ile hiç alâkam yoktur. O halde derhal serbest bırakılmakhğım icap eder. Biraz evvel okutturduğunuz ifadelerim kat'iyen doğru değildir. Bu ifadelerin nasıl vücuda getirildiğini izah edemem. Ne işkencelere kaldığımı izah etmiştim. Arkadaşım Niko'yu tanırım. Zeki bir adamdır; ve komünistliğe temayülü vardır.

Mano Şarfman'ın ifadeleri kâfi görülerek, Koço, nâm-ı diğer Mansur ismini/taşıyan beyaz Rus ayağa kaldırıldı. Koço'nun fizyonomisi çok bozuktu. Kafkaslı bir Rum olan Koço'nun Mansur ismi poliste takılmıştır. İddiasına nazaran kendisi Mansur değildir, zabıta başkasına benzeterek kendisini tevkif etmiştir, mahkeme huzuruna sevk edilmesine sebepte budur. [*Anadolu* 27.6.1929] Tamamen Rum olduğu yeknazarda anlaşılan Koço, korkak ve titrek bir seda ile, Reis Bey'in suallerine cevap vermeğe başladı.

Koço. -1919 senesinde Türkiye'ye geldim. 1924 senesinde Rusya'ya gittim. Bir fabrikada çalıştım. Bir müddet sonra İstanbul'a avdet ettim. Rusça gazeteleri okuyabilirim. Yazım yoktur. Saatçi Niko'yu tanımam. Fakat, firari Niko'yu tanırım. Ben yirmisekiz Nisanda tevkif edildim. Tevkifim de şöyle oldu. Bir gün yolda giderken, iki Efendi arkamdan "Mansur, Mansur" diye bağırdı ve beni alarak Polis Müdüriyetine götürdü. Orada, Niko ile karşılaştım. "Arkadaşımdır" dedim. Benden bir şapirograf sordular. "Yok" cevabını verince, "doğru söyle, sonra dayak yersin" dediler. Ben de "kanunen dövemezsiniz" cevabını verince, "Ya öyle mi? Burası Rusya değil; öldürsek bile sormazlar" diyerek falakaya yatırdılar. Sekiz gün mütemadiyen dayak attılar. Ayaklarını demir kızdırarak yaktılar. Bu vaziyetten kurtulmak için ne demişlerse ben de "evet" demeye mecbur oldum.

Reis - Peki bunlardan hulâsa çıkararak makale yazdın mı?

Maznun - Hayır, çünkü makale yazmak kabiliyetim yoktu.

Reis - İstanbulda kiminle tanışıyordun? Nikoyu tanır mısın?

Maznun - Niko Aleksiyi Zoğrafiya Lisesindeki gece mektebinde tanıştım. Buradakilerin hiçbirini tanımam.

Maznun diğer sualler üzerine şu ifadeyi verdi:

- Ben 28 Nisanda tevkif edildim. Yolda iki efendi arkamdan koşuyor, Mansur, Mansur diye bağırıyordu. Beni tuttular. karakolda Niko Aleksiyi benden sordular. 5 aydan beri kendini görmediğimi söyledim. Başladılar döğmeğe: Yok ben Mansurmuşum, Koço değilmişim vesaire. Sonra da bende bir şapirograf bulunduğunu söylediler, yok dedim. 8 gün döğdüler. Üvey annemi de yakaladılar ve getirdiler. Nihayet,

- Evet var, demek mecburiyetinde kaldık. Bu sefer, ikinci bir sual soruldu:

- Varsa, nerede? Bununla ne yapıyordun?

Velhasıl bir netice çıkmadı.

Reis - Senin bir makale yazarak şapirografla teksir ettiğin ve attığın söyleniyor.

Maznun - Hayır, haberim yok, yazmadım.

İstintak ve polis ifadesi okundu. Niko Aleksiyinin kendisine Beyoğlunda bir mıntıka komitesi teşkilini tevdi ettiğini, muhtelif yerlerde Pangaltı caddesinde Gazhane yokuşunda içtimalar akteylediklerini, hatta bir gün Nikonun kendilerine hep biz mi yapacağız Türkler de yapsın dediğini. Ayazpaşada bu mes'eleler etrafında görüşmüş olduklarını ve Rusyada komünist mektebinde hükümet tarafından tahsil ettirilmiş olduğunu itiraf etmiş görünüyordu. Maznun inkâr etti:

- Polisin uydurması. [*Hizmet, 27.6.1929*]

Saatçi Niko'nun isticvâbı. Saatçi Niko ayağa kaldırıldı. Niko, İstanbulda bulunan bir saatçi dükkanının sahibidir. Dükkanını komünist beyannamelerinin deposu olarak kullanırmış. Doktor Hikmet Beyden, Laz İsmail Efendiden mektup getirenlere paket paket verir tevzi ettirirmiş. [*Anadolu* 27.6.1929] O da, ağlıyormuş gibi titreye titreye çektiği işkenceleri anlatmakla ifadesine başladı. Reis Bey'in suallerine cevaben dedi ki:

"Benim bu işlerden hiç haberim yoktur. Evvelce komünistlikten maznunen tevkif edildiğimden sâbıkalı olduk. Bu defa da yakaladılar.

Bidâyetten bana atf edilen cürmü İstanbul'da da reddettim. Fakat, bir hafta işkence ettiler. Ağzımdan burnumdan kan geldi. Hattâ bu kan iki hafta da hapishanede devam eyledi. Bunu ispat edebilecek mevkideyim. Şahitlerim vardır. Hiç olmazsa sağ çıkmak için, ne söylemişler ise imza etmekten ve "evet" demekten başka çare bulamadım."

Bunun üzerine Müstantik ve Mucide-i Umumî huzurlarında alınan ifadeleri okundu. Bu ifadelerde, Niko komünist fikirlerini müdafaa eyliyor. Koço Rusya'da doğan bu fikrin boğulup öldürülemiyeceğini; hattâ Rusya'da Bolşevizm doğmadan evvel, kendisinin insanî fikir beslediğini anlatıyordu. Niko, bütün bunları, Şükrü'ye şifre verdiklerini inkâr etti; tazyik neticesi evvelce tasdik eylediğini söyledi.

Laz İsmail'in hitâbesi.

Müteakiben, Laz İsmail ayağa kaldırıldı. İsmail bir adım ilerledi. Elini, mevkufların etrafını çeviren, parmaklıklara dayadı. Gözlerini Reise dikti. Ayağa kalkışında, civarında pervasızlık okunuyordu. Kendisi ve fikirlerini kuvvetle müdafaaya hazırlamış olduğu gözden kaçmıyordu.

Reis. - İcra Vekillerini ıskat cürmile maznunsunuz. Buna karşı diyeceğiniz var mı?

İsmail. (Sözün kendisine teveccüh eylemesinden memnun bir vaziyetle, muhtelif jestler yaparak, yumruklarını sıkarak, ellerini havaya kaldırarak, anlatmaya başladı. Sözleri arasında birçok ecnebi kelimeleri istimal ediyordu. Bir hatip bir hitâbe irâd edercesine, fikirlerini müdafaa eyliyordu.)

İsmail. - Reis Beyefendi, her şeyden evvel arz edeyim ki, ben bir İnkılâpçıyım. Millî Kurtuluş Hareketlerini kavramış; bu dâvayı benimsemiş bir adamım. Müdde-i Umumî Bey, Talepnâmelerinde, irticaî hareketlerden, Heyet-i Vekileyi iskattan bahs ettiler.

Amele dâvasını kavramış bir İnkılâpçı bir adam nasıl irticaî hareketlere uyabilir? Ben komünistlikten değil, İcra Vekilleri Heyetini ıskat cürmünden maznun imişim. Halbuki, beni komünist olarak tevkif ettiler. Komünistliye irtica atf etmeyi şiddetle red ederim. Bu vârid değildir. Ben komünistim. Ne için komünistim. Çünkü, ben Reis Bey, evvelâ Türkiye'de doğdum. Türkiye amele hayatı içinden çıktım. Onun bütün ıstıraplarını, dertlerini, hayat mücadelelerindeki çetin mevkiini gördüm; tattım; alakadar oldum. Komünizm amele sınıfının mefkûresidir.

Sınıf farklarından, kapitalizmin, emperyalizmin ezici hareketlerinden doğmuştur. Beynelmilel mikyasında komünizm, emperyalizmin, kapitalizmin cihan kudreti üzerinde hâkim bulunmasından dolayı bugünkü cemiyetin içersinden beliren bir harekettir. Bana atf edilen cürüm, benim görüş tarzımla taban tabana zıttır. Komünizmin önüne sed çekmek istemek mafevkattabiî hâdisata dayanmak demektir. Onu anlamamak demektir. Komünizmin beynelmilel vaziyeti kurtuluş cidalinden sonraki iktisadî vaziyeti fabrikaların tesisi, vapurlar vesaire sınıf farkını doğurmuştur. Türkiye de, kapitalizmin başlaması nizâm-ı ictimâiyi değiştirdi. Mahdut ellerde teraküme başlıyan servet halkı fakirleştirdi. Fakirleşen halk komünistliği benimsiyor. Amelenin, kendi kanı bahasına yazılan Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'ndan kendi hakkını istemesi çok görülmemelidir. Türkiye, serbest olması lâzım geldiği kadar serbest değildir. Cemiyetlerin teşekkülleri istenmiyor. Türkiye'nin refahı millî inkılâbı genişletmekle kabildir. Amele ve halk kitlelerine verilmesi lâzım gelen haklar vardır. Bunların istenmesi Cumhuriyet Kanunlarına münâfî değildir. Türkiye'de nasıl bir Halk Fırkası varsa, Türkiye amelesinin de bir Fırkası olmasını istemek bir haktır. Bunu istemek irtica demek midir? İrtica ile alâkadar değiliz: Amele sınıfı, Türkiye'de en samimî İnkılapçılardır. Türkiye'nin refah ve istikbâli bunu yaratan iş kuvvetini himaye etmelidir. işçi sınıfı, iş kuvveti patronların elinde oyuncak değildir. Mesaî şeraitinin tanzimini, İş Kanunu'nun çıkarılmasını istiyoruz. İş Kanunu'nun çıkarılmasını istemek, ne İcra Vekilleri Heyetini yıkmak ve ne de eski Derebeyi zamanını yapmaktır. İrtica ithâmı amelenin şuuruna, mefkûresine tecavüzdür. Bir komünist nasıl olur da, ser'y ü amelin, üzerine bütün varlığını koyduğu Hükümeti yıkmak ister? Bir komünist inkılâp aleyhdârı olabilir mi? İrticaî bir hareketle katiyyen alâkadar değilim. Böyle bir Cemiyete ne girdim, ve ne de Beyanname yazdım. Bir Mayıs amele bayramına ait Beyannameleri ben yazmadım; fakat, ben yazmış gibi, mesuliyetini üzerime alabilir ve müdafaa edebilirim. Altı Nisan'da Ankara'dan geldim. Esasen takip edebiliyordum. Beş altı tehdî memuru daima arkamda idi. Hattâ yattığım yere bile gelebiliyorlardı. Daima yanyana idik. Nihayet, bir gün beni tevkif ederek, Üçüncü Şube'ye getirdiler. Odanın içersinde ayaklarından kan sızan bir adam gördüm. Ona beni tanıyıp tanımadığını sordular. "Hayır" cevabını ver-

di. Beş on dakika sonra, beni tekrar bu odaya getirdiler. Tekrar sordular, yine "tanımıyorum" cevabını verdim. Bu giriş çıkma ameliyesi üç defa tekrar edildi. Bana da "gözünü aç burası Ankara Mahkemesi değildir. Orada İnkılapçıyım diye bağırmaya benzemez" dediler: Ve, dayak atmaya başladılar. Reis Bey, belki inanmazsınız; fakat, Engizisyon mezâlimini ihya ettiler. O kadar dayak yedim ki, Cerrahpaşa Hastahanesi'nde ameliyat olarak yirmi gün tedavi olundum. Tekrar ediyorum: "*Komünistim; Komünist olarak yaşıyacağım. Bu ilmî bir meseledir.* İrtica ile alâkam yoktur ve olamaz"

Reis. - 'Nesim Efendi'yi tanır mısınız?

İsmail. - Tanımazdım. Fakat, şimdi bin sopaya tanıdığım için, ilelebet unutmıyacağım.

Reis. - Baytar Mehmet Efendi'yi tanır mısınız?

İsmail. - Baytar Mehmet Efendi ismi, işkenceden kurtulmak, hayatımı kurtarmak için, muhayyelemde yarattığım bir isimdir. Bu sayede hayatımı kurtardım. Hayatımı kurtarışım, onu çok sevdiğim için değil, o hayatı yine amelenin kurtulmasını temin için ve onun refahına tahsis eylemek içindir.

(Reis Bey, burada sözü kâfi görerek, Laz İsmail'in ifade-i evveliyelerinin okunmasını emr eyledi. İlk ifadesinde, Rusya'da dört sene kaldığını, Amele Fakültelerine devam eylediğini; üç yüz yirmi altı senesinde komünist faaliyetine başladığını; hiçbir iş göremediğini; Adana'da Şinasilerin fabrikalarında çalıştığını; orada amelenin Cemiyetler etrafında toplanması için teşvikâtta bulunduğunu; bilâhara İzmir'e geldiğini; iş bulamıyarak İstanbul'a avdet eylediğini; tevkifata başlanması üzerine Rusya'ya kaçtığını; avdette yakalanarak, Ankara'ya gönderildiğini, dört aya mahkûm olduğunu; Nâzım Hikmet'le mefkûre arkadaşı bulunduklarını; Doktor Hikmet'i hapishanede tanıdığını, söylemektedir. Müstantik Kararnamesinde kendisine atf edilen fiillerin faili bulunduğunu kısmen itiraf eylemekte idi. Kendisinden bu ifadelere karşı ne diyeceği ve itarâfâtının poliste değil, Hâkim huzurunda olduğu ihtar edilince, dedi ki: "Ben hayatta hiç yalan söylemeyen bir adamım. Yalan söylemeyen yegâne unsur komünistlerdir. Buraya topal olarak geldim. Müstantik huzuruna çıkarılınca, dayaktan şikâyetle muayenemi iste-

dim. Müstantik Bey, cevaben, 'bunlar demokrasinin cilveleridir, geçer' dedi. Bu ifadeyi kullanan Hâkime başka türlü ifade vermek mümkün müdür, Hâkim Efendi.")

Reis. - Hüsamettin Efendi *"Açlık"* diye bir eser yazmış. Bunda nelerden bahsediliyordu?

İsmail. - Hüsamettin Efendi, filhakika bazı hikâyeler yazardı. Mevzuunu bilmiyorum. Hapishanelerde yazı ile vakit geçiriyoruz. Hattâ, ben de "Körler Şehri" diye bir eser yazıyorum. Körler Şehri, Hapishane demektir.

(Müdde-i Umumî muavini Ali Rıza Bey, İsmail'e cevap vermek için ayağa kalktı ve dedi ki: "İsmail Efendi de, diğer maznunlar gibi, ifadelerini tazyik ve işkenceye atf ederek tevil yolunu tuttular. İfadelere dikkat buyurulursa, en geniş tafsilâtı ihtiva eylemektedir. Tazyik altında böyle böyle ifade verilemez. 'Ben yaptım. Evet veya Hayır' gibi kısa cümleler olabilir. Halbuki, ifadelerin tafsilâtı hikâyeler gibidir. Bundan başka diğer alâkadarların birbirine bağlı hâdiseyi teyid etmektedir. Nesim ve diğer maznunlar, birbirinden ayrı, birbirinden haberdar olmaksızın ifade vermişlerdir. Ankara'dan avdette, İsmail, Hüsamettin Efendi ile bir evde oturmuşlar; Hüsnü ve Ferid Efendilerle tanışmışlar. Onlar da bu ifadeyi teyid ediyorlar. İstanbul'da da serbest komünist cereyanları için çalışmışlardır. Dayak hakkında, dünde söylediğim delilsiz bir iddianın Mahkeme nazarında bir kıymeti olmıyacağını takdir etmeleri lâzımdır. Bu iddiaları dermeyan eylerken, delillerini de beraber serd etsinler. Binaenaleyh, evvelki ifadelerinin samimiyetinden şüphe edilemez".)

Laz İsmail. - Hüsamettin'i eskiden tanırım! Hüsnü ve Ferid Efendileri tanırım diye, hiçbir yerde ifadem yoktur. Nesim Efendi'yi, dayak altında tanırım dedim. Nesim'e taallük eden ifadelerimde: "Tanırım; Beyannameleri ben dikte ettirdim" dedim. İfadelerde mahdudiyet daha nasıl olur, anlıyamıyorum. Müdde-i Umumî Bey Talepnamesinde, amele sınıfından adamları iktidar mevkiine getirmek istememizi bir cürüm diye tavsif ettiler. Amelenin dertlerini düşünen, ve bunların izâlesini istiyen adamların amele sınıfına mensup ve onları düşünenleri iktidar mevkiine getirmek bir cürüm müdür? Reis Bey, ben nerede ve kime "kalkınız; İcra Vekilleri Heyetini yıkınız!" diye bir söz sarfettim?

Hüsamettin de komünizmi müdafaa ediyor. Gayet yüksek sesle, nutuk söyler gibi söz söyleyen Hüsamettin , yazmış olduğu elindeki bir kağıda ara sıra göz gezdiriyordu. [*Hizmet* 27.6.1929]

Reis. - Siz de İcra Vekilleri Heyetini iskat cürmile maznunsunuz. Ne diyeceksiniz?

Hüsamettin. - Hâkim Efendi, ben her şeyden evvel ameleyim. Askerliğe Millî İnkılâbın başlangıcile başladım. Hayatım, Ankara'da İmâlat-ı Harbiye Fabrikası'nda geçti. O zaman, Ankara'da resmen teşekkül etmiş "Halk İştirakkiyyun Fırkası" vardı. Amele, halk, herkes bu Fırka'nın binasına giderlerdi. Orada, amele teşkilâtları, umumî cihan amele hareketleri hakkında konferanslar verilirdi. Hattâ, bir de gazeteleri vardı. Ben de buraya devam ederdim. O gün için, millî harekata en yakın ve en dost olan amele Partileri idi. Dünyada yalnız komünist gazeteleri Millî Kurtuluş harekâtını alkışlıyor, muzaharet gösteriyordu. O zaman, komünist prensiplerini benimsedim. İçersine girerek tetkikat yapmak hevesine düştüm. Fakat, mâlî vaziyetim buna müsait değildi, İzmir'in istirdadını yani İmperyalist orduların denize dökülmesini müteakip, Rus inkılâbını, amele harekâtını görüş nazariyelerini tetkike muvaffak oldum. Sıhhî vaziyetim müsaade etmediğinden avdete mecbur kaldım. Komünizmde maksat ve gaye aramak doğru değildir. Komünizm bütün tecrübelerin muhassalasıdır.

Reis. - Bunları bırakınız. Siz, komünistlikle maznun değilsiniz. İcra Vekillerini iskat cürmile Mahkemeye sevk edildiniz. Buna dair söyleyiniz.

Hüsamettin. - Hayır, tevkif edildiğim zaman komünistlikten maznun olduğumu söylediler.

Reis. - Hayır, kararı gördünüz.

(Maznun, burada, hürriyetten, Saltanat idarelerinin yıkıldığından bahs etmiş ve, ricalin fikirlerile -kendisinin tâbirile, köhne polis zihniyetinden- şikayet eylemiştir. Ricalin fikirlerile polis zihniyeti arasındaki farkı göstermek için, Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in, eski iktisat sistemlerinin yıkılacağına ve millî işçinin hakkı verileceğine dair bir beyanâtını okumuştur. Müdde-i Umûmîye cevap olmak üzere, Hüsamettin demiştir ki: "Müdde-i Umumi Bey, ameleden adamları iktidar

mevkiine getirmek istemekliğimizi bir cürüm diye tavsif ettiler. Her Türk vatandaşı gibi, amelenin de iktidar mevkiine geçmesini men'eden bir kanun var mıdır, acaba? Müdde-i Umumî Bey, amelenin Teşkilât-ı Esasiye Kanunile verilmiş intihab hakkını tanımıyor mu? Beyannameler için itirafatta bulundurmak için maruz kaldığım işkenceler yüzünden yirmi gün tedavi edildim. Bu işkenceden kurtulmak için, bize ne söylettirmek istiyorlarsa hepsine "evet" demeye mecbur kaldım. Bir Mayıs'ta Beyanname yazmak bir cürüm teşkil etmez. Bir Mayıs beynelmilel amelenin metâlip günüdür. 924 senesinde, Ankara'da, Bir Mayıs'ta, önümüzdeki Muhafız Gücü'nün mızıkası olduğu halde dolaştık. Büyük Millet Meclisi'nin önünde, metâlib dermeyan ettik. Eğer, bu bir cürüm olsaydı, o zaman takibat yapılırdı. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 75'inci maddesi gayet sarihtir. Lütfen okuyunuz. Saltanat Devrini yıkalı çok zaman oldu. Halbuki, Cumhuriyet Devrinde, ben yirmi gün Polis Müdüriyeti'nde, dayaktan mütevellid yaralarımızın tedavisi, yani âsâr-ı cürmiyenin izalesi için alıkonuldum. Reca ederiz, ve sizden soruyorum: Hangi kanun bir vatandaşın yirmi gün tevkif müzekkeresi kesilmeden haps edilmesine müsaade eder?" Hüsamettin, kendisine atf edilen bütün eski ifadelerini red etmiştir.)

Nesim Efendi'nin isticvâbı.

(Nesim Efendi, Reis Beyin muhtelif suallerine şu cevabı vermiştir: "İsmail Efendi'yi ilk defa Polis Müdüriyetinde tanıdım. Binbir işkence altında zorla evvelce de tanıdığımı söylettirdiler. Bendeniz çok roman ve kitap okudum. Fakat, bir adamı diğerine takdim etmek için bu kadar işkence edilmesine tesadüf etmedim." Nesim Efendi, kâmilen inkâr yolunda yürümüş; maznunlardan Şarfman'dan başka kimseyi tanımadığında ısrar eylemiştir. Nesim Efendi, son söz olarak, komünist olduğunu, komünist gazetelerde tercüme yaptığını, Bir Mayıs Amele Bayramı için de yaptığı bir tercümenin doğru yapılıp yapılmadığını kontrol için Şarfman'a verdiğini ve o gün tevkif edildiğini söylemiştir.

Öğle tatili için celseye nihayet verilmiştir.

İkinci celse. (İptidâ kadınlar sânirin mevkiine geçtiler. Sonra, maznunlar ithâl edildiler. Ve, büyük bir kalabalık, sâmiine mahsusu mevkii doldurdu.) Öğleden sonraki celsede İzmir meb'usu Enver beyle C.H.F. mutemedi Salih bey ve polis müdürü Ömer bey muhakeme

salonuna gelerek bir müddet mahkemeyi dinlemişlerdir [*Anadolu* 27.6.1929]

Reis Bey. İsticvap sırası İstanbul Elektrik Şirketi fen müfettişi Ferid beyde idi [*Anadolu* 27.6.1929] - Ferit Bey kalkınız. Siz de aynı şekilde maznunsunuz. Evinizde makine bulunmuş. Gizli teşkilâta dahil misiniz?

Ferit. - Hayır. Polis tarafından yapılmış bir provokasyondan başka bir şey değildir. Ben bunlardan haberdar değilim. Müsaade buyurulursa izahât vereyim. Senelerden beri amele Cemiyetlerinde çalışıyorum. Onbeş senedir ameleyim. Polis, müteaddit defalar beni tehdit etti. Hattâ, bıçak çekmek suretile, beni ameleden çekip almak istedi. "Aksi takdirde öldüreceğiz" diyerek tehdiatta bulundu. Ben bunlara kulak asmadım. Teşkilât-ı Esâsiye ameleye bu hakkı vermiştir. Bunu düşünerek amele Cemiyetlerinde faaliyete devam ettim.

Reis. - Son vak'ayı anlatınız.

Ferit. - 1927 de, polis beni tekrar komünistlikten tevkif etti. Bir defasında yedi, ikincisinde on gün kaldım. Müdeaddit işkencelerden sonra yine bir provokasyondan sonra, Hikmet Yoldaşın bu hususta izahat verdiği Altunyan Çetesi ile bir alâkamı bulmaya uğraştı. Ben alâkadar değildim. Kanaatim, bundan maksat böyle bir provokasyon neticesi namuslu kimseleri lekelemektir. Tâ ki, proletarya gözlerini açmasın; ve fazla - kıymetli gasp eden sermayedarlara karşı taarruz etmiş bir halde bulunmasın.

Reis. - Biz burada ameleliğin dâvasını görmüyoruz. Son hâdise hakkında malumât veriniz.

Ferit. - Bendeniz vazifemde çalışıyordum. Bir gün bir kısmî sivil olmak üzere, dokuz polis beni tevkif ettiler. Üzerimi aradılar. Bir şey çıkmadı. Evimde taharriyât yapıldı. Yine bir şey bulunmadı. Zira, ben bu gibi şeylerle meşgul değilim. Madem ki, Kanunen serbestçe çalışabiliriz; neden böyle işlerle meşgul olayım. Polis'te kırkaltı saat işkence çektim. Hasta olduğumdan fazla hırpalamadılar. Hınçlarını alamayınca refikamı Polis Müdüriyeti'ne celb ederek dövdüler. O kadar ki, zavallı kadın orada bayıldı. Onu kurtarmak icap etti. "Ne istiyorsunuz" dedim. Polis Müdüriyeti: "Şunu şunu yapmış; vermişsin" Yahu, ben kimseye bir şey vermedim.

Reis. - İşte, Hüsnü Efendi'ye *Kızıl Yıldız* unvanlı bir mecmuayı vermişsin.

Ferit. - Yoktur ki vereyim.

Reis. - Fakat, evinizde teksir makinesi bulunmuş.

Ferit. - Hayır, bulunmadı. Makine bulunmuşsa, mevcut olması lâzımdır.

Reis. - *Kızıl Yıldız* nereden çıkmış?

Ferit. - Ne bileyim, ben refikamı kurtarmak için "Ne iniş bu verdiğin şey? Getir bakayım" dedim. *Kızıl Yıldız*'ı gördüm. İçinde bir şey yoktu. Temennilerden ibaretti. Bunun için nihayet izinsiz çıkarılmış bir gazetedir. Cezası Matbuat Kanununda musarrahtır. Beş liradır. Haydi, kabul ediyorum, dedim. Zaten, baktım; ana hatları kanaatime de tevafuk ediyordu. Amelenin teşkilâtı hakkında İş Kanunu lüzumundan vesaireden bahs ediyor.

Reis. - Siz, bunun üzerinde bazı tadilât da yapmışsınız.

Ferit. - Ben yazmadım. Böyle bir şeyden malumâtım yok ki, tadilât yapayım.

Reis. - Hüsnü Efendi'yi tanır mısınız?

Ferit. - Tanırım. Amele Teâli Cemiyeti'nden bilirim.

Reis. - Bu Efendi, "Gazeteyi Ferit Bey'den aldım" demiş.

Ferit. - Hüsnü arkadaşı getirdikleri zaman bitkin bir vaziyette idi. Ona tazyikle birçok şeyler söyletmek istemişler.

Reis. - Temasınızı nereden bilirler?

Ferit. - Hüsnü arkadaşla birçok Amele Cemiyetlerinde beraber bulunuyoruz da ondan.

Reis. - Hafi Cemiyet'e iştirâkiniz yok mu?

Ferit. - Böyle bir Cemiyetten haberdâr değilim. Maznunların arasında yalnız Hüsnü arkadaşı ve Hikmet arkadaşı tanırım.

(Maznunun ifadesi okundu. Tütün amelesinden Hüsnü'yü tanıdığını; dağıtmak üzere kendisine komünist gazeteleri verdiğini; Kızıl Yıldız gazetesini Şükrü Efendi'ye teksir ettirerek Hüsnü'ye verdiğini; bu gazetede İş Kanunu, bir dereceli intihab gibi kanaatine uygun şeyler olduğunu; Hükûmet aleyhinde bir şey görmediğini söylemiştir. Maznun bu ifadeyi kabul etmedi.)

Ferit. - Tazyik neticesinde *Kızıl Yıldız*'ı verdiğimi kabul edince, "nerede yaptın?" dediler. "Evimde yaptım" diye bir yalan uydurdum. "Anlatın, nerede?" diye sordular. "İmhâ ettim" dedim. Polisin âdetidir; ikide birde bir mesele için kulp bulamadı mı, "bu adam mürtecidir, bilmem nedir diye, üzerine doksanbin şey uydurur. Beni de Komünist Masası'ndan İrticâ Masası'na götürdüler. "Yahu, dedim, bu gazete içinde mürteci hareketler yok. Hepsini aynen kabul ediyorum. Mutlak hayalî bir şey yaratmamı istiyorlar. Aksi takdirde ailemle beni mahv edeceklerini söylüyorlar. "İsterseniz öldürün, dedim, böyle bir şey yoktur." Başladılar refikamı tazyike.

Reis. - Fakat, müstantikte aynı şeyleri söylemişsiniz.

Ferit. - Poliste verilen ifade Müstantikliğin kapısına kadardır. Ben hakikati burada söylemeyi muvafık gördüm. Zira, polisteki ifadeyi müstantiklikte tekrar etmiyenlerin poliste tekrar işkenceye maruz kaldıklarını biliyorum.

Selânikli Hüsnü'nün inkârı.

(Selânikli Hüsnü, *Kızıl Yıldız* gazetesini dağıttığını inkâr etti. Ferid'i Amele Teali Cemiyeti'nden tanırmış. Fakat, ondan ne gazete almış ne de öteye beriye atmış. Bunlar iftira imiş.) Hüsnü efendi, İstanbuldaki intihabat esnasında amele meb'usu çıkmak için namzetliğini vazetmek istemiştir. Kızıl Yıldız gazetelerini tevzi etmekle maznundur [*Anadolu* 27.6.1929]

Reis.-Neden iftira etsinler?

Hüsnü. - Yirmi seneden beri, amele Cemiyet hayatına atılmışım. Bu müddet zarfında amelenin menfaatlerinin diğer sınıfların menfaatlerinden ayrı olduğuna kanaat hâsıl ettim. Türkiye'de teşekkül etmiş serbest Amele Cemiyetleri amele menfaatlerini müdafaa etmeyi düşünüyorlar.

Reis. - Bunları sormuyoruz. Şu beyanname ve gazetelerin tevziinden bahs ediniz.

Hüsnü. - Bunlardan haberim yok. Ben buraya bir amele olarak geldim. Her vakit tevkif ediliyorum. Bir Nisan tütün amelesinin grevinde tekrar tuttular. Birçok sualler sordular. O derece işkence yaptılar ki, bir daha Amele Cemiyetine ayak basmıyacağıma namusum üzerine yemin ettirdiler. Çıkınca, akşam tekrar Cemiyete uğradım. Nisanda tekrar tev-

kif ettiler. Cemiyet meselesinden sordular. Birçok sopaların kırıldığı bir odaya soktular. Birkaç gün evvel zâten dayak yemiştim. Karşıma Ahmet'i çıkardılar. Ben onu hiç tanımam. "Buna neşriyat vermişsin" dediler. Vermedim; fakat, arkadaş üstü başı kan içinde idi. "Verdim" diye söylemiş. Beni de dövdüler. "Evet, vermedim" dedim. Fakat, ne Ferit Bey'den ne kimseden bir şey aldığımı söyledim. Tramvaylarda da dağıtmadım. (İfadesindeki itirâfâtı okundu; maznun: "Ben böyle bir ifade vermedim" dedi.)

Çakır Hasan da nakaratı tekrarlıyor:

Benim gizli teşkilâttan hiç haberim yoktur. Beyanname tevzi etmedim. Ferit Bey'i, Hüsnü, Abbas Efendileri tanımam. Yalnız, Ahmet Efendi'yi tanırım. Kimseye Beyanname vermedim; ve kimseden almadım. Polis Müdüriyetinde, Ahmet karşıma çıkarıldı. "Bu size Beyanname vermiştir; kabul edeceksiniz" diye tazyik edildim. Dövdüler. Mecburen "evet" dedim; okudum" dedim. (İfadesi okundu. Oradaki itirâfâtı kabul etmedi. Tazyik neticesi imiş.) Kendisi Tütüncüler Cemiyetinde vazifedar imiş. [*Anadolu* 27.6.1929]

İskeçeli Hasan. - Bir şeyden malûmâtım yok. Abbas'tan Beyanname almadım. Abbas'ı tanırım; tütün işçiliğinden arkadaşımdır. Bana Beyanname vermedi ve almadım. İstanbul'da beni mağazadan polise aldılar. Alakadâr değilim, dedi. "Pek âlâ bilirsin" dediler. Dolabın arkasından sopa çıkararak, alaşağı ettiler, dövdüler. O zaman "ne isterseniz yazınız" dedim. Fakat, hakikatte bir şey bilmiyorum. (İfadesinde ise, Troçki Mehmet'in komünistlik hakkında kendisine izahât verdiği; Abbas'ın bir defa, bir deste Beyanname getirdiği; Troçki Mehmet vasitasile Niko'yu tanıdığı; hücre arkadaşlarının Abbas, Mustafa, Şerif olduğu yazılı idi. Bermûtâd, maznun böyle bir ifade vermediğini söyledi.)

Selânikli Mehmet Tevfik. - Gizli Cemiyetten haberim yok. Kimseden Beyanname almadım. Kimseye verdim. Ferit, İsmail, Hüsamettin, Hikmet Efendileri tanımam. (İfadesinde, Niyazi'den aldığı Beyannameleri dağıttığını itiraf etmişti. Şimdi diyor ki "Tevkif edilmezden bir akşam evvel, fabrikada, denkler arasında temiz kâğıtlar bulmuştum. Paket yapmak için işime yarar diye eve getirdim. Ertesi gün bir tanesini paket için kullanmıştım. Bunu cebimde buldular. "Nereden aldın?" diye

sordular. "Hiçbir yerden almadım" dedim. En samimî arkadaşımın Niyazi olduğunu söylediğimden, ondan aldığıma hükm ettiler.

Abbas ne diyor?

Böyle bir şeyden haberim yoktur. Kimseden Beyanname alıp vermedim. Komünist teşkilâtını bilmiyorum. Hücreler hakkında kimseye bir şey söylemedim. Beni burada Polis Müdüriyetine aldılar. Bir şeyler okudular. "Haberim yok" deyince, Polis Müdürü Kısm-ı Adlî Reisi Sabri Bey'i çağırttı; "al götür, dedi, öyle dayak at ki, ağzından burnundan kan gelsin". Sabri Bey, beni kısm-ı siyasîde İbrahim Bey'in odasına aldı. Bir dut sopası getirtti. Dövüldükten sonra, dinlenirken dedim ki, "ben bu memlekette kanunu hâkim tanıyorum. Eğer, sopa hâkimse, ne isterseniz yazın, imza edeyim. (İfadesinde, Beyanname alıp dağıttığını itiraf etmişti) Müstantikliğe getirilmeden evvel, üç defa poliste ifadem alındı. Dördüncü defa, Müstantikliğe diye, yine Polis Müdüriyeti'ne getirdiler. Müstantik Bey, orada tasdik edeceksin, dediler. İnkâr ettim. Polis Müdürü iki üç yumruk yurdu. Korktum, tasdik ettim.

Niyazi ne anlatıyor?

Haberim yok. Kimseye Beyanname vermedim. Beş Nisanda beni polisler tevkif ettiler. Dairede bir kâğıt gösterdiler. "Bu bir Beyannamedir; Mehmed'e bunu sen verdin" dediler. "Ben vermedim" dedim. Yatırıp dövdüler. Kabul ettim. "Kimseden almadım. Mehmet'e vermedim. "Hayır, Ahmet'ten almışsın" Onu tanımıyorum. "Ondan aldım" demeye mecbur oldum.

Beyanname yazan Halil:

Beyanname astığımdan haberim yok. Ben, İbrahim'le beraber, Cağaloğlu'nda, Mektep Sokağı'nda oturuyorum.

Reis. - Size bir makine getirmişler.

Halil. - Kimse getirmedi. Kendimin teksir makinem var.

Reis. - Bunu ne işte kullanıyorsunuz?

Halil. Kullanmıyorum. Rusya'da esarette iken makinistlik öğrendim. Mart ayında bir makine gördüm. İki silindiri eksik. Satın aldım. Tamir edip satacaktım.

Reis. - Bununla, Beyanname tabetmişsiniz.

Halil. - Etmedim. Esasen öyle bir makine olsa, Polis Müdüriyeti mutlaka huzur-u âlinize çıkarırdı. İki silindiri eksiktir. Kat'iyyen işe ya-

ramaz. (İfadesi okundu. Beşiktaş'ta Hüsnü'yü tanımış; Hüsamettin'le de tanışmış, Yeni harflerle üç dört defa Beyanname basmışlar; Hüsnü'ye vermişler).

Efendim, ispat ediyorum. Makine bozuktur. Poliste dayak altında ifade verdim. Müstantik huzuruna çıktığımda: "Malûmatım yoktur, dedim, işkence altında verilmiş ifadedir, dedim". Fakat, Ali Rıza Bey, "yine polisin ifadesine inanırım; doğru olan odur" dedi. "istediğiniz gibi yazın" dedim. Ben ameleyim; siyasî teşkilâta mensubiyetim yoktur.

Şoför Ahmet: Odası beyannamelerin tevzi merkezi imiş. Beyannameler ekseriya karyolasının üzerine bırakılırmış. [*Anadolu* 27.6.1929]

Halil Efendi'ye getirmedim. Beyanname tevzi etmedim. Poliste gösterdiler. Nedir bilmiyorum. Karşıma bir şahıs çıkardılar. Bu Niyazi Efendi'yi. Yarım saat sonra, Beyannameleri benden aldığını kabul etmiş. Ben vermedim, dedim, beni de dövdüler; "ben verdim" demeye mecbur oldum. (İfadesinde ise, Hüsnü'nün garaja bir paket bıraktığını; ve bu paketi kendisinin Niyazi'ye verdiğini; bunun iki üç defa tekrar edildiğini; paketlerde ne olduğunu bilmediğini söylemişti.)

Sarı İbrahim: Maznunlardan şivesi pek bozuk olan İbrahim Efendinin İstanbulda bir garajı bulunduğunu, Halil Efendi ile birarada oturduklarını söyledikten sonra... [*Anadolu* 27.6.1929]

Halil ile beraber beyanname teksir etmedik. Onunla bir evde otururuz. Makineyi poliste gördüm. Daha evvel evin sofasında kapalı bir şey görmüştüm. Dikiş makinesi sanmıştım. Sekiz Nisan'da beni garajdan alıp, karakola getirdiler. Teharri ettiler. Ne aradıklarını sordum. Teharri memurları kendi aralarında Fransızca bir şeyler görüşüp, beni Üçüncü Kısım'da Ziya Bey isminde yüksek bir Efendinin yanına getirdiler. İçeriye girer girmez "İbrahim bu mu?" diye dört tokat attı. Bundan kulaklarım hâlâ hastadır. "Bu makineyi tanır mısın?" diye sordular. "Ben bunu dikiş makinesi biliyordum" dedim. Yere yatırdılar. Yirmibeş kişi üzerime oturdu. Ziya ayaklarile vurdu. Küçük Hastahaneye kaldırıldım. Baktım orada iki kişi kanlar içinde "Bunlar mutlaka bir cinayet yapmışlardır" dedim. "Hırsızın biridir, dediler, sizi de bu hâle sokacağız." Makineyi Şoför Ahmet getirmiştir diye söyleyelim istiyorlar. "Pek âlâ" diyerek ifade verdim. (Mahkemede inkâr ettiği şeyleri, ifadesinde kabul

etmiş; Halil ve Hüsamettin'in, bu makine ile Beyannameler bastıklarını söylemiştir.)

Aziz oğlu Mustafa:

Haberim yok. Ferit, Hüsamettin ve Hikmet'i tanımam. Beyanname alıp vermedim. (İzmir İstintakında ifadesi: Troçki Mehmet, Hasan ve Abbas'la birleşmiştik. Mehmet her hafta benden yirmi kuruş alırdı. Beyannameleri bana İskeçeli Hasan getirmişti. Okumadan yırttım.)

Ben böyle bir ifade vermedim. Troçki Mehmet'i zaten tanımıyorum. Gizli teşkilâttan da katiyyen haberim yok. Zabıtada dövdüler. Kabul ederek imza ettim.

Tahsil Memuru Sıtkı Efendi: İstanbulda Küçük pazarda Maliye Tahsil Şubesi memurlarından Sıtkı Efendi: [*Anadolu* 27.6.1929]

Kızıl Yıldız gazetesini Ferid'in söyleyip benim tebyiz ettiğim doğru değildir. Ferid'i tanırım. Küçükpazar Tahsil Şubesinde memurum. Evvelce kunduracı idim. Ferit Bey ayakkabı ısmarlamıya gelirdi. Oradan tanırım. Pek seyrek birbirimize tesadüfümüzde selâmlaşırdık. Beyanname tebyiz ettiğimi söylemedim. İfademi almak için hastahaneye geldiklerinde ben ağır hasta idim. "Ferit Bey'i tanır mısın?" diye sordular. "Tanırım" dedim. Komünistlikle alâkasını bilmediğimi ilâve ettim; Tebyiz meselesini sordular. "Yazmadım" dedim. Beni tazyike başladılar. Bilâhara "şöyle yaparız; böyle ederiz" dediler. "Yazdım" demeye mecbur oldum. Müstantiklikte bu ifadeyi tasdik ettim. Esasen, Polis Müdüriyeti'nde Ziya Bey "Seni isticvâb edeceğim; fakat, evrakı her yerde göndermiyeceğim" demişti. Hakikati söylemek fikrinde idim. Arkadaşlar, Müstantiklikten polise alınarak poliste dayak atıldığını söyleyince korktum. (İfadesine, Ferid'in kendisine tesadüfle, yazısı iyi olduğu için muavenetini rica ettiğini; Telefon Şirketinde bir şeyler yazdırdığını; fakat hasta olduğundan yazdığı şeye alâkadar olmadığını; amele nokta-i nazarına ait olabileceğini hatırladığım; yazı ortasında gözleri kararduğından müsaade isteyip ayrıldığını söylemiştir.)

Bunlar, umumiyetle ne beyannamelerle ve ne de komünistlikle alâkadar olduklarını inkar ettiler. Riyaset makamı, hepsinin ifadelerini ayrı ayrı okutmuş ve aradaki mübayenetin sebebini sormuştur. Hepsi tazyik neticesinde bu ifadeleri vermek mecburiyetinde kaldıklarını beyan ettiler. Müteakiben, maznunlar tarafından atılan

beyannamelerin biri dava dosyasından çıkarılarak okunmuştur. [*Hizmet* 27.6.1929]

Beyannameler. - Yaşasın Bir Mayıs beyannamesi. Maznunların isticvâbları bitince, dosyadaki Komünist Beyannamelerinin okunmasını Reis Bey emrettiler. Birinci okunan Şarfman'ın derdestinde üzerinde bulunan, Yaşasın Bir Mayıs serlevhalı Beyannamedir. Burada deniliyor ki, "Bir Mayıs mücadele bayramıdır. Amelenin tesanüd günüdür. Sermayeye karşı proletarya hücum seferberliği günüdür. Amele hakkı mücadeleden doğar: mücadele ile yaşar. Amele arkadaşlar! Sekiz saat iş mi istersiniz: Bir Mayıs'a iştirak ediniz. Serbest gazete çıkarmak: miting, içtima yapmak kanunun bahş ettiği bir haktır. Hiçbir kanun bundan dolayı seni cezalandıramaz. Yaşasın Kızıl Bir Mayıs! Kahrolsun buna karşı koyan kuvvetler"

Reis. - Şarfman Efendi, bu Beyanname sizden mi çıktı?

Şarfman. - Benden çıktı. Efendim, benim üzerimde çıkan yeni harfle idi, bu Arap harfleri ile yazılı olanlar çıkmadı. [*Hizmet* 27.6.1929]

Reis.-Size bunu kim verdi?

Şarfman. - Nesim Efendi okumak için verdi. Benim daha iyi Türkçe bildiğimi zan ederek, tashih için vermişti. "Şimdi vaktim yok, dedim, başka bir vakit görür bakarım."

Reis. - Sen mi verdin, Nesim Efendi?

Nesim. - Evet, yalnız görmek lâzım. (Mübaşir, Beyannameyi gösterdi) Benim verdiğim bu değildir. Bu eski haflerle yazılı. Benimki yeni harflerle idi. Şarfman kalem yazısile Lâtin harflerile yazılmıştı.

Reis. - Meali bu mudur?

Nesim.-Aşağı yukarı bu mealde olacak.

İkinci Beyanname. - (Müteakiben Sinkiyeviç tarafından Şarfman'a verilen; İstanbul ve İzmir'de tâlik edilen, Gençler Birliği imzasını taşıyan Beyanname.)

"Arkadaşlar, Kardeşler! Amele, köylü, fakir halk kitleleri! Türkiye Komünist Fırkası doğru yolu göstermiştir. Kitleleri esarete, sefalete getiren bir tehlike karşısında bulunuyoruz. İstihlâk kazanç vergileri, inhisarlar yetmiyormuş gibi, şimdi de eski Osmanlı borçlarını ödemeyi Hükûmet kabul etti. Bu 1.576.000 kâğıt lira yekûnu teşkil ediyor. Bu, pa-

halılığı artıran, halk kitlelerini iktisadî esarete ilka eden bir harekettir. O vakitten bir Türk lirasının sukutu yıldırım süratile olmaktadır. Sarhoş Padişahların, Paşaların, Beylerin orospularına sarf ettikleri paraları millet ödeyecek. Fransız kontrolü altına konulan gümrüklerden maada, bir sürü vergiler de omuzlarına yüklenecektir. Burjuvazinin Musul vak'asından beri ikinci ihânetleri. Yüzbinlerce çocuğumuz bunun için mi ölmüştür? Mustafa Kemal Paşa, İstiklâlin ancak iktisadî istiklâl ile mümkün olduğunu söylemiyor mu idi? Yoldaşlar! Arkadaşlar! Dünyanın en haris ve İmperyalist memleketi olan İtalya ile dostluk, memleketi uçuruma sürüklemiyor mu? 250.000 İtalyan muhacirinin gelmesi için Mösyö Grandi ile mukavele imza edildiğini cihan biliyor. Kurtuluş komünist saflarına girmekle kabildir." (Ve, daha bir sürü böyle saçmalar. Şarfman, bu Beyannameden kat'iyen haberi olmadığım söyledi.)

Üçüncü ve Dördüncü Beyanname

(Komünist Enternasyonal'in Altıncı Kongresi'nden bahis olarak, Şarfman'nın teksir ve Saatçi Niko'ya tevdi ettiği Beyanname okundu. Maznun, bundan da adem-i malûmat beyan etti. Kezâ "Gazeteci şöyle anlatıyor" serlevhası altında, işçilerin aç kaldıklarından ve bunun lâkaydhi ile görüldüğünden bahis olarak, Hüsamettin -Halil ile birliktetabı' ve teksir ederek, Hüsnü vasıtasile tevzi edilen Beyannameyi, isimleri geçen maznunlar inkâr ettiler. Yine bunlara ait komünist teşkilâtının hücre vesairesinden bahis kâğıtlardan da adem-i malûmat beyan ettiler.)

İzmir'deki İrticâ Beyannamesi

(Ahmet Kaya'nın evinde, Marangoz Hilmi ile beraber kaleme alınıp, İzmir'de muhtelif yerlere atılan Beyanname baştan aşağı bir hezeyan yığını ve irtica kusuntusu idi. İşte bazı fırkaları: "Halk Fırkasının hergün yeni bir afyonla uyutulan, zehirlenen yoksul bedbaht kardeşler. Kanınızla bir inkılâp yarattınız; bir zafer kazandınız. Fakat, ne istifade ettiniz? Açlık, sefalet, işkence, veren intihar, ölüm bunlar Saltanat zamanında vardı." Bu ahmakça yazıda Şapka inkılâbı, kadınların çıplaklanması, Harf inkılâbı, şikâyetlerin susturulmasını istihdaf eder gibi gösterilmekte; millî bankalar halkı soymaya matuf addedilmekte; spor ve danslar da milletin hayat mücadelesini uyutmak için uydurulmuştur demektir. Vergilerin ağırlığından bahs edilmekte; İtalya ile dostluk ten-

kidi olunmakta; Cumhuriyet Halk Fırkamız, Faşist teşkilâtına teşbih edilmekte; "Kahrolsun Faşizm Halk Fırkası! Yaşasın İşçi ve Çiftçi İttihadı!" diye nihayet bulmaktadır.)

Ahmet Kaya. - Böyle bir şey ne biliyorum, ne gördüm, ne de bence çıktı.

Reis - Siz Şükrü Efendi?

Şükrü. - İlk defa poliste gördüm. Bana bunu dayakla imza ettirdiler. Ben, Nazilli'de İptidaî Mektebi'nden çıktıktan sonra, ilk defa şapka giyen benim.

Marangoz Hilmi. - İlk defa olarak, tam olarak, bunu burada işitiyorum. Haberim yok.

Kızıl Yıldız Gazetesi.

(Müteakiben, *Kızıl Yıldız* gazetesinden makaleler okundu. Bundan sonra Kızıl Yıldız unvanlı ve kendi aralarında çıkarılan bir gazete okundu. Bundaki makalelerin İsmail Efendi tarafından yazıldığı gösteriliyordu. Makaledi devlet teşkilatına, kanunlara, mebuslara, matbuata, intihabat şekillerine şiddetli tarizler görülüyor ve memlekette bir burjuvazi mevcut olduğu iddia ediliyordu. [*Hizmet* 27.6.1929] Mebusların milleti temsil etmediği; otuzbin amelesi olan Zonguldak'tan Celâl Sahir Bey gibi bir adamın Mebus çıkarıldığı; Takrîr-i Sükûn ile serbestinin ilga edildiği yazılmakta; Bir dereceli inkılâp, amele için söz, matbuat ve içtima serbestisi istenmekte; ve Kemalist burjuvanın ameleye hak vermediği söylenmektedir. Bundan başka amele teşkilatı lazım geldiği de mütalaâ ediliyordu. (Yaşasın işçi sınıfı, yaşasın komünist fırkası) serlevhalı umuma yazılmış bir mektup da bu meyanda okunduktan sonra (günün vazifesi) serlevhalı ve iki dereceli intihabatı beğenmeyen ve sonunda (yeni harfleri çabuk öğreniniz, yakında yeni harflerle neşriyat yapacağız) cümlesini havi bulunan bir makale ve onu takiben (Tarih, sınıfların mücadelesi tarihidir) mukaddimesi ile başlayan bir makale okundu. [*Hizmet* 27.6.1929] Laz İsmail ve Ferit bu Beyannameden haberleri olmadığını söylemişlerdir. Sıtkı Efendi de, bu gazeteyi kendisinin tebyiz ettiğini tekrar inkâr etmiştir. "Dünya İşçileri Birleşiniz" serlevhalı diğer bir makalede aynı şeylerden bahs edilmekte; ve sonunda: "Yeni harfleri çabuk öğreniniz; bunlarla neşriyata devam olunacak" denmektedir.)

İsmail. - Bunlar bana ait değildir.

Müdde-i Umumî Bey. - Şimdi okunan Beyannamelerle, İsmail Efendi'nin bugünkü sözleri arasında sıkı bir fikir münasebetlerine işaret ederim. Bilhassa, amelenin iş teşkilâtı ve İş Kanunları hakkında; hayat pahalılığı hakkındaki bir yazıda: "Bugünkü kuruluşun bunu tedavi edemiyeceği; zenginlere dokunmadığını; onların ekmeğine yağ sürdüğünü; fabrika kapılarında iş bekleyenlerin böylece çoğaldığı; iş ücretlerinin yetmediği; saatlerin indirilmediği" yazılıdır.

İsmail Efendi. - Katiyen red ediyorum. Bunlar benim değildir. Müdde-i Umumî Bey, bunlarla ifadem arasındaki müşabehetten bahs ettiler. Doğru olamaz. Ben, komünist olmak itibarile muayyen istilâhlar kullanabilirim.

(Fırka'nın Bolşevizasyonu ve faşizm hakkında diğer iki makale, bunları müteakip okunmuştur. Sonra, polis tahkikatının hülâsası; ve maznunlardan her birinin komünist teşkilatındaki mevkiini gösteren fezleke okunmuştur. Neticede, Doktor Hikmet Bey, gayr-i mevkuf muhakeme talebini tekrar etmiş; Mahkeme, bütün maznunların mevkufen devam-ı muhakemelerine; ve Koço'nun nüfus kaydile, Hikmet Bey'in yeni mahkûmiyetinin istiklâmı için, Mahkeme 2 Temmuz Salı gününe talik edilmiştir.) Fırkanın bolşevizasyonu unvanlı diğer bir makale okundu. Bunda kendi fırkalarının kemmiyet itibariyle daha kuvvetli olması muvafık görülüyordu. Faşizmin tarihini ve mesaisini ve hali hazır vaziyeti tespit eden ve bu meyanda mukayeseler yaparak (siyah gömlekliler) tabiriyle faşizme atıp savuran makaleler de okundu. Ve kendilerinin tevkifleri, vaziyetleri, maziye ait halleri hakkındaki resmi evrakta birer birer okundu.

Kıvılcım isimli diğer bir beyannamade (İhtilal marşı) da vardı. İsticvabat ve evrakın okunması hitam bulduktan sonra Dr. Hikmet Beyle makinist Tevfik tahliyelerini istediler. Mahkeme kabul etmedi ve Hikmet Beyin mahkumiyeti sabıkasının istilamı için İstanbula yazılmasına, firari Baytar Mehmet, Nedim ve Niko Senkiyeviç hakkında da muhakemeye devam edebilmek için bu baptaki mehil kararının celbine ve henüz nüfus dairesine tescil edilmeyen Koçonun da tescili için muhakeme 2 Temmuz Salı gününe talik edildi. [*Hizmet* 27.6.1929]

Hizmet gazetesinin **3.7.1929** tarihli nüshasından aynen aktarıyoruz:

Taklibi hükûmet maznunları

Muhakemeye dün sabah ta devam edilerek isticvapları yapıldı ve bazı evrak okundu.

Bugün de muhakeme yapılacak

Taklibi hükûmetten maznun komünistlerin ağır cezadaki muhakemelerine dün sabah devam edilmiştir. Muhakeme saat 10u 15 geçe başlamıştır. Mahkeme salonu, geçen celsede olduğu gibi gine kalabalıktı. Hattâ kadın samilerin daha fazla olduğu ve aralarında ecnebi kadınlarının bulunduğu da görülüyordu.

Samiin yerlerine çekildikten sonra maznunlar jandarmaların muhafazası altında getirildiler ve maznun mevkiine oturdular. Maznunlardan Nesim, Dr. Hikmet bey ve Koçonun yakalarında kırmızı lâle, diğerlerinin kısmı azamında karanfil, bir kısmında da muhtelif kırmızı çiçekler görülüyordu. Maznunlar arasıra çiçeklerine bakıyorlardı.

Hey'eti hakime de yerini işgal ettikten sonra muhakeme başladı. Evvelâ bazı evrak okundu. Bunlardan anlaşılıyordu ki, firari Niko Senkiyeviç hakkındaki evrak İstanbulda eski bit pazarındaki direğe talik edilmiş, Koço 320 tevellüdü ile sicili nüfusa kaydolunmuştur. Maznunlardan makinist Tevfik te farik ve mümeyyizdir [Tevfikin faruku mümeyyiz ve on altı yaşında olduğuna dair tabip raporu okundu, *Anadolu*].

Dahası sonra Enverin hapishanede giydiği komünist armasını [orak ve çekiç gibi komünist alâmeti farikası, *Anadolu*] havi takke hakkındaki zabıt varakası okundu. Doktor Hikmet B. tarafından Şükrüye verildiği iddia olunan bir adres okundu. Bunda Ödemişte kendir pazarında aşçı Şükrü vasıtasıyla Kavalalı Abbas adresi vardı. Bir de şifre okundu ki bunun da Niko tarafından Şükrüye verildiği gösterilmişti.

Reis - Niko Efendi, gelir misiniz, bu şifreyi siz mi verdiniz?

Maznun - Benim yazım değil efendim.

Reis - Şükrü efendi siz ne dersiniz?

Maznun - Ben görmedim, il defa burada görüyorum.

Reis Hikmet Ef. siz böyle bir adres vermişsiniz, ne diyeceksi-

niz?

Maznun - Hayır, mürettep bir isnat. Başka bir şey değil, ben böyle bir adres vermedim. bu benim hattı destim değildir. Ehli hibreye de müracaat edilebilir. Baştan aşağı isnat.

Evrak arasında, marangoz Hilmi tarafından İstanbulda [Kenan namında, *Anadolu*] bir arkadaşına gönderilen bir mektup okundu. Bunda (Diğer düşüncelerimiz kuvveden fiile çıkar, kurtuluruz) deniyordu.

Reis - Hilmi efendi, bu sizin mi?

Maznun - Evet, ben yazmıştım, gönderemedim. Maksadım arkadaşça bir haspihaldi.

Bu meyanda bir de resim yapmıştı. Bu, Hilmi efendinin eseri idi. Bir çocuk resmi: Boğazından, ellerinden, ayaklarından zincirli bir resim...

Reis- (Hilmiye hitaben) Bunu da siz mi yaptınız?

Maznun - Evet, can sıkıntısından yapmıştım.

Reis - Ya, siz resimlerinizi hep böyle mi yaparsınız?

Maznun - Amele olduğum için böyle yaparım.

Reis - Peki, peki...

Koçonun evinde müphem bazı tabiratı havi diğer bir mektup okundu. Koço ademi malûmat beyan etti. Şükrü ve küçük Hilminin muvacehelerine ait zabıt varakası da okundu. Bu varakaya göre 11 Nisanda, Şükrü daha bazı şeyler söyliceğini bildirmiş ve bunun üzerine verdiği ifadede derdest edilmeden evvel şifre ile Hilmi hakkında İstanbulla muhabere ettiğini ve bayramdan evvel Ahmet kayanın İstanbuldan yeni bir şifre getirdiğini söylemiş ve bunu küçük Hilminin de bildiğini itiraf eylemiş. Neticede muvacehe yapılınca Hilmi de bunu teyit etmiş, fakat Ahmet Kaya ademi malûmat beyan eylemiş. Zabıt varakında kısmı adli reisi Sabri beyle hapishane müdürünün ve merkez jandarma kumandanının imzası vardı. Şükrüden soruldu:

Şükrü - Ben böyle bir şey söylemedim. Yalnız polis müdürlüğünde kısmı adli reisi Sabri B. beni tehdit etti ve:

- Seni hapishanede bitli yere sokacağım,

Dedi, ben de korktum ve bunu imzaladım.

Reis - Sen Hilmi?

Maznun - Korkuttular imzaladım.

Daha sonra Ahmet kayanın evindeki taharriyatı müteakip tanzim edilen zabıt varakası okundu. Mumaileyhin evi, Eşrefpaşada Dolaplıkuyuda Makaralı sokağındadır. Burada beyannameler bulunduğu gösterilmişti. Ĥeçi çaldığı ve tevkifinde üzerinde beyannameler bulunduğu iddia edilen Kamber oğlu Ali hakkındaki zabıt varakası da okundu. Bunda maznunun üzerindeki beyannameleri denize atmak istediği, fakat yakalanarak keyfiyetin müdürlüğe haber verildiği ve polis müdürü Ömer beyin karakola gelerek tahkikata başladığı bildiriliyordu. Maznunda iddiasında Ahmet Kayanın kendilerine Memduhiye mahallesinde boşnak Alinin kahvehanesinde otururken yanlarında marangoz Mustafa ve Enver olduğu halde:

Bu işsizlik ne olacak herkes kendi menfaatına bakıyor, biz de komünistlik yapacağız,

dediğini itiraf etmiş olduğu gösteriliyordu.

Bu bittikten sonra İbrahim Ağayef üzerinde bulunduğu anlaşılan bir mektup okundu. Bunun kime yazıldığı belli değildi. Mektupta (işler yolunda, yarın grevler başlıyor. Komite murahhasları seçildi. İçtima hararetli oldu. Arkadaşların kuvvei maneviyesi yerinde.) cümleleri vardı.

Reis - Ne dersin İbrahim?

Maznun - Hayır efendim, bu yazı benim değil, yazayım da bakın. Ben adımı bile zor yazarım.

Daha sonra Sıdkı efendi tarafından yazıldığı iddia edilen bir beyanname kendisine gösterildi. Maznun cevap verdi:

Maznun - Hayır, benim değil.

Reis - İfadei istantikiyedeki yazı...

Maznun - Evet, bendenizin yazısı...

Reis - Şu halde o yazıyı kabul ediyorsunuz demek?

Maznun - Evet...

Reis - Hikmet efendi, sizin el yazınız var mı burada?

Maznun - El yazım yoktur. Yalnız yazıldı, ben imzaladım.

Reis - İstanbul polisinde?

Maznun - Hayır.

Reis - Bura polisinde?

Maznun - Hayır, soruldu, ben imzaladım.

Reis - İstintakta?

Maznun - Kezalik.

Evrak arasında mumaileyhin el yazısı arandı.

Maznun - Zannediyorum, hususi notlarım vardır, oradan bakmak mümkündür.

Reis - (Zabıt katiplerine) Şunları bulunuz.

Aranmağa başlandı. Bu sırada mumaileyhin müddei umumiliğe verdiği bir istida bulundu, kendisine gösterildi, o da kabul etti. Müddei umumiliğin mütalaası soruldu. Ali Rıza B:

Hikmet beyle Sıtkı efendinin mevcut yazıları ile kendilerine isnat ve atfedilen yazıların bir ehli hibre marifetiyle tetkik ettirilmesini rica ederim

Dedi ve hey'eti hakime bunun için âza mülazimi İbrahim beyi salâhiyeti tammeyi haiz görerek ehli hibre intihap etti ve istiktabını öğleden sonra derhal yapılmasını, Hikmet beyin mahkûmiyeti sabıkası hakkındaki istilâmın tekidini kararlaştırdı. Reis Yakup Rasim bey kararı Hikmet beyle Sıtkı efendiye ayrı ayrı tefhim etti. Hikmet bey:

- Çok güzel, çok güzel...

Dedi. muhakeme bugün öğleden sonraya talik edildi.

Yeni Asır gazetesinin **9.7.1929** tarihli nüshasından aynen aktarıyoruz: *Komünist maznunların muhakemesi*

İddia makamı komünistlerden yedisinin beraatini ve diğerlerinin İcra Vekilleri Heyetini ıskat maksadile ittifak cürmile mücrimiyetlerini talep etti.

Müdafaalarını tanzim için maznunlar bir gün mühlet istediler. Mahkeme öbür gün devam edecektir.

Komünistlerin muhakemesi dün öğleden sonra saat iki buçukta devam etti. Hikmet Bey'in mahkûmiyet-i sabıkası hakkında İstanbul'dan daha malûmat gelmediği firari maznunlar hakkında da mihel iktiza ettiğinden gıyabî muamelelerine tevessül edilebileceği anlaşıldı. Hikmet

Bey'in elyazısı hakkında yapılan istiktâb neticesindeki dosyadaki adresin mumaileyhin hatt-i desti olmadığının tebeyyün ettiği zikr edildikten sonra, İddia Makamını işgal eden Muavin Ali Rıza Bey aşağıdaki iddianamesini okumaya başladı.

Müdde-i Umumînin iddianamesi ve davanın esası:

Reis Beyefendi yüksek mahkemeniz komünist nâmı altında halkı Hükümet-i hâzıra aleyhine Kıyâma ve İcra Vekilleri Heyetini ıskata teşvik etmek için ittifak etmiş olmakla maznun eşhasın muhakemesini yaptı. Mütalaasında takip edeceği plân şu olacaktır. Evvelâ bu teşkilâtın faaliyet ve tarihçesi hakkında burada ve İstanbul'da yapılmış olan tahkikatın takip ettiği seyir ve inkişafı ve ortaya çıkardığı hakikatleri anlatacağım. Maznunların ayrı ayrı bu teşkilâtta nasıl bir rol oynadıklarını, neler yaptıklarını ve bunların esbâb-ı sübûtiyesini arz edeceğim. Mütalaâtımın bu ilk kısmını ikmâl edince cürmün vasfı hakkında maruzatta bulunacağım.

Vakayiin inkişafı. - Muhakemenin ilk celsesinde dâvanın teşrihini yaparken söylemiştim ki, bu teşkilâtın mevcudiyetini Kanber oğlu Ali'nin çalmak istediği bir keçi yüzünden ortaya çıkmış, tahkikata başlanmış ve şu neticeler elde edilmiştir. Kanber oğlu Ali isticvabında üzerinde bulunan beyannameleri Ahmet Kaya'nın Enver vasıtasile kendisine ve arkadaşı Mustafa'ya verdiğini söylemiş, ve bu suretle derdest edilen ve evinde atılan beyannamelerin bir kısmını zuhur eden Ahmet Kaya itirafatta bulunmak mecburiyetinde kalmıştır.

Eşhâs-ı vak'ayı takdim. - Maznunlardan Ahmet Kaya bu teşkilâtın dikkate şayan ve mühim şahsiyetlerinden biridir. Kendisi Şehid Tayyareciler Kulübü ile Dolaplı Kulu Mahallesi'nden muhtar Hacı Ali Efendi'nin kahvesinde Enver'le tanışmış ve maksadına âletittihâz etmeye muvaffak olmuştur. Ahmet Kaya, Bulgaristan'ın Rahnova kasabasındandır. Oradan tanıdığı İzmir Erkek Muallim Mektebi talebesinden Arif Dündar ve Kemâl Efendilerin fikirlerini çelmek için çok çalışmış, onlara beyannameler okumuş ve vermiştir. Ahmet Kaya bidayette tahkikatı şaşırtmak için zabıtaca elde edilen bütün beyannameleri Kerim'den alarak teşkil ettiği hücre mensuplarına dağıttığını söylemiş ise de bilahâre itirafta bulunmuştur.

Muhakemeden hâriç kalanlar. - Makina tamircisi olan Râgıp Efendi, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde 1920 senesinde mahkûm olan Komünistlerdendir. Geçen sene çırağı Şükrü ile İstanbul'da Doktor Hikmet Bey'i görmüş; Doktor Hikmet Bey Râgıp Usta'ya İzmir'deki bir Merkez Komitesi teşkili lüzumundan bahs ederek Marangoz Hilmi ve Kadri Efendileri kendisine tavsiye etmiştir. Bunlar, İzmir'de toplanıp bu fikir etrafında görüşmüşlerise de Marangoz Hilmi'nin müfrit fikirleri hasebile bu komite kendisine daha bir mesaî tarzı tesbit etmeden dağılmıştır. Bu harekette cürüm mahiyeti yoktur,

Ahmet Kaya'nın faaliyeti. Ahmet Kaya Efendi, bu teşebbüsün akîm kalması üzerine, İzmir'de bir Komünist Gençlik Şubesi vücuda getirmiş; Şükrü Efendi'yi Doktor Hikmet Bey'le temas ettirmek üzere İstanbul'a göndermiştir. Şükrü, Ahmet Kaya tarafından tanzim ve Salamon tarafından ustasının dükkânında yeni harflere tahvil edilen komünist faaliyetine müteallik *Talimatname* ile Bulgarcadan tercüme edilmiş bir Mecmuaya hâmil bulunuyordu. İzmir Gençlik Merkezi ile İstanbul arasında revâbıt tesis ve bu maksatla İstanbul'dan iki ayda bir İzmir teşkilâtını murakabaya gelecek unsurlarla buradaki faaliyetin takviye, Râgıb'ın teşkilât haricinde bırakılarak cereyan eden işlerden haberdar edilmemesi ve onun yerine Marangoz Hilmi'nin gençlik zümresine alınması teklifât meyanında olan şeylerdir.

Şükrü'nün İstanbul seyahati. - Şükrü Efendi İstanbul'da Tıp Fakültesi'nde Doktor Hikmet Bey'e hâmil olduğu *Talimatname* ve mecmuaları tevdi etmiş, onun delaletile, Mahmutpaşa'da saatçi Niko ile görüşmüş, İzmir İstanbul merkezleri arasındaki muhabereye vasıta olacak adresi almıştır. Niko, Şükrü'ye bir kart vermiştir ki bunun altında muhaberatta kullanılacak bir şifre yazılıdır. Niko aynı zamanda Şükrü'ye İstanbul grubuna ait bir nüsha vermiş; bunun eski harflerle yazılmasından özür dileyerek bademâ yeni harflerle muntazam şekilde yazılmış mecmualar vereceğini vaat etmiştir. İstanbul grubuna müteallik olan bu numuneler İzmir'de Şükrü ve Ahmet Kaya Efendilerin evlerinde bulunmuştur. Doktor Hikmet Bey, Ahmet Kaya tarafından kaleme alınan ve İzmir Merkezi'nin İstanbul teşkilâtı tarafından murakabasına ait bulunan *Talimatname*'deki teklifâtı muvafık bulduğunu Şükrü'ye söylemiş; ve iki şehir arasında bu münasebâtın tesisi için, İzmir Merkezi'ne men-

sup bir şahsın vapur ve şimendüferde bir vazife alarak sık sık seyahati lüzumunu ileri sürmüştür; Marangoz Hilmi'nin faal gençler zümresine alınmasını da Hikmet Bey tensib etmiştir.

Doktor Hikmet Beyle *temas.* - Doktor Hikmet Bey, Şükrü'yü Rusya'ya göndermek istemiş ise de Şükrü ailevî mazeretler ileri sürerek gitmek istememiştir. Ahmet Kaya, Şükrü'nün Rusya'ya gitmek istememesinden münfail olmuş ve icap ettiği kadar fedakâr olmadığını söylemiştir. Rusya'ya gitmek fikri Ahmet Kaya'da bir fikr-i sabit şeklini almış; Şükrü gitmek istemeyince, bunu bizzat kendi yapmaya karar vermiş.

Dağıtılan Beyannameler. - Vaziyet bu safhada iken, Ahmet Kaya: *"Kadın erkek Türkiye İşçileri birleşiniz"* unvanlı beyannamesinde Dolaplıkaya'daki hânesinde, şapirografla, Şükrü ve Hilmi ile beraber teksir etmişlerdir. Bunların bir nüshasını *Hizmet* gazetesi matbaasına atan, bir nüshasını da Yeni Asır matbaasına tâlik eden bizzat Ahmet Kaya'dır. Bundan sonra Kaya'nın Eşrefpaşa'da istîcar ettiği hanesinde Marangoz Hilmi'nin kaleme aldığı orak ve çekiç markalı beyanname teksir edilmiştir. Bunun diğerlerinden fârik vasfi irticaî bir mahiyette olması; Şapka Kanunu ve Harf inkılâbı aleyhinde halkın dinî taasuhunu tahrike matuf fıkralarca ihtiva etmesidir. Marangoz Hilmi burada halkın efkârını Hükümet aleyhine tahrik için, bizzat kani olmadığı fikirleri de neşr etmekten geri kalmamıştır. Bu beyannameler 2 Kânunusânî 1929 gecesi, Ahmet Kaya, Şükrü ve Hilmi tarafından Eşrefpaşa mahallatına atılmış ve bu cihet alâkadarların ikrarlarile sabit olmuştur,

Ahmet Kaya İstanbul'da. - Bu faaliyetlerden sonra Ahmet Kaya, Şükrü'nün İstanbul'a yazdığı mektupların cevapsız kalması ve İzmir Merkezi'nin murakabasız bulundurulmasından müşteki olarak İstanbul'a gitmeye karar vermiş ve İzmir'deki faaliyetlerini İstanbul'dakilerin nazar-ı tetkikine vaz'etmek için mesaî tarzına müteallik Talimatnamenin Salamon tarafından ustasının dükkânında yeni harflerle yazılmış ve bir nüshasında da beyazların ameleye nasıl zulm ettikleri hakkında Bulgarcadan tercüme edilmiş bir makaleyi beraberinde almıştır. Bunun bir nüshası da Küçük Hilmi'nin evinde bulunmuştur. Ahmet Kaya, İzmir'de teşrik-i mesâi ettiği kimselerin fotoğraflarını, *Yeni Asır* ve *Hizmet* matbaalarına atılan Beyannamelerin bir suretini de hâmil bulunuyordu. Ahmet Kaya, İstanbul'da Şükrü'nün saatçi Niko'dan aldığı şifre

vasıtasile Doktor Hikmet Bey'le tanışarak temasa gelmiştir. Hikmet Bey, Ahmet Kaya'nın Rusya'ya gitmek arzusuna rağmen, bu seyahatin İzmir'de yapılacak Bir Mayıs faaliyetinden sonraya tâlikini muvafık bulmuştur.

Şarfman'ın evinde içtima. - Doktor Hikmet Bey, Ahmet Kaya ile İzmir'e gönderilecek Beyannameleri ihzar ve teslimine dair olan mektuplar Havuzlu Han'da Zenit mağazasında saatçi Niko'ya göndermiş; mumaileyh de kendisini Niko Siyenkeviç'e tanıtmış ve üçü birden Doyçe Oriyant Bank memurlarından Şarfman'ın evinde bulunmuştur. Orada, Almanya'dan henüz avdet etmiş olan Nedim Bey isminde bir genç de bulunmakta idi. Cereyan eden müzakerede, Ahmet Kaya, İzmir Merkezi'nin vaziyetini izah etmiş ve gönderilen mektupların cevapsız kalmasından ve ihmâl edilmelerinden şikâyet eylemiştir. Ahmet Kaya Efendi vasıtasile İzmir'e gönderilecek Beyannamelerin süratle tanzimi tekarrur etmiştir. Ahmet Kaya, saatçi Niko'nun dükkânından aldığı bu beyannameleri, İzmir'e gelince biraderi Kâmil Efendi'nin hanesinde Küçük Hilmi, Salamon, Muhiddin ve Duvarcı Ahmet ve Marangoz Hilmi'nin iştirakile bir içtima akd etmişlerdir. Beyannameler Arap harfleriile daha elli nüsha olarak teksir edilmiştir. Yüze baliğ olan bu beyannameler Ramazan evvelinde Reşadiye, Göztepe ve Karataş taraflarına, ve Şükrü ve Duvarcı Ahmet tarafından Basmahâne ve Punda cihetlerine ve diğerleri tarafından atılmış, onbeş tanesi de Ahmet Kaya tarafından Marangoz Hilmi'ye verilmek üzere kardeşi Nâfiz'e bırakılmıştır.

İzmir'de yeni Beyannameler. - Nafiz iptida keyfiyeti inkâr etmiş ise de, Ahmet Kaya ile muvacehesinde, filhakika Ahmet Kaya'dan bunları alıp Marangoz Hilmi'ye verdiğini ve keyfiyetin kimseye ifşa edilmemesi hakkında Ahmet Kaya'nın tenbihi üzerine inkâra saptığını itiraf eylemiştir. Ramazan evvelinde 27 Şubat'ta makinist Tevfik beyannamelerin bir kısmı ile derdest edilmiştir. Tevfik, o zaman bunların kendisine Marangoz Hilmi tarafından verildiğini beyanetmiş ise de, mumaileyhle muvacehe edilince, bu ifadesinden rücu ederek, beyannameleri kimseden almadığını ve yolda bulduğunu söylemiştir. Bu kadar beyannameyi toplu bir halde bulması şayan-ı kabul olmadığından, ifadesi itimâda şayan görülmemiş, Marangoz Hilmi aleyhindeki istinabeden rücu etmesile Beyannamelerin başka bir şahıs tarafından verilmiş ol-

ması ihtimâli hatıra gelmiştir. Fakat diğer ifadeler üzerine şimdi bu ihtimal de bertaraf olmuştur. Ahmet Kaya'dan aldığı Beyannameleri Marangoz Hilmi'nin Tevfik'e verdiği anlaşılmıştır.

Makinist Tevfik ve Enver. - Beyazlar tarafından amelenin nasıl tazyik edildiğine dair Kaya'nın Bulgarcadan tercüme ettiği Beyanname, Küçük Hilmi'nin evinde lâtin harflerine tahvil ve teksir edilmiştir. Kanber oğlu Ali'nin denize attığı bu mütercem Beyanname nüshaları ile Bulgarca aslı arasında çok fark vardır. Tercüme daha uzun olmuş, lisana daha ziyade hararet verilmiştir. Ahmet Kaya, Şükrü'nün bu tercümeyi Merkez Komitesi'ne tashih ettirdiğini söylemiştir. Merkez Komitesi'nde böyle bir Beyanname tashih edecek seviyede kimse yoktu. Ahmet Kaya'nın tercümeyi İstanbul Teşkilâtına mensup münevver âzâya tashih ettirmiş olması muhtemeldir.

Bir Mayıs faaliyeti. - Bir Mayıs faaliyetini tanzim için İstanbul'dan İzmir'e bir şahsın gelmesi tekarrur etmiş ise de, bunu beklemiyerek Ahmet Kaya, Duvarcı Ahmet, Muhiddin, Küçük Hilmi, Marangoz Hilmi ve Şükrü Bir Mayıs faaliyet programını tesbit etmişler; duvarlara: "Bir Mayıs Türk amele ve çiftçi sınıfının tatil ve dertleşme günüdür" ibaresini nakş için bir teneke hazırlamışlardır. Kanber oğlu Ali'nin tevkifi ve teşkilâtın meydana çıkmasile bu faaliyet programı da akîm kalmıştır.

İstanbul'daki tevkifât. - Bu suretle Ahmet Kaya'nın İstanbul'da kendilerile temas ettiği, Doktor Hikmet, Saatçi Niko, Siyenkeyeviç, Şarfman ve Nedim haklarındaki takibata tevessül edilmiş ve bunlardan yalnız Nedim ve Niko Siyenkeyeviç'in İstanbul zabıtası tarafından derdestlerine imkân olmamıştır. İzmir'e sevk edilen Saatçi Niko, iptida inkâr tarikine sapmış ise de, nihayet itirâfâtta bulunmuş ve bu itirâfât Ahmet Kaya ve Şükrü'nün ifadelerine tevafuk etmiştir.

Doktor Hikmet Bey. - Doktor Hikmet ifadesinde, bütün delillere rağmen, mutlak bir inkâra sapmıştır. Fakat, Râgıp, Kadri ve bilhassa Şükrü, Ahmet Kaya ve Saatçi Niko'nun ifadelerile mahsur bir halde kalan bu maznunun bütün hakikatleri inkâr hususunda gösterdiği ısrarın bir kıymeti yoktur.

Şarfman ve Nesim. - İstanbul'da derdest edilen Şarfman'ın üzerinde Bir Mayıs hakkında kurşun kalemile muharrer bir Beyanname müsveddesi çıkmıştır. Şarfman bunu Nesim'in verdiğini, Nesim'inde Laz İs-

mail dikte ettirip teksir edilmek üzere verildiğini söylemiş, Laz İsmail de ifadesinde bu ciheti teyid etmiştir. Şarfman, Niko Siyenkeyeviç tarafından verilen Komünist Enternasyonali hakkında diğer bir Beyannameyi de teksir ettirdiğini, Beyoğlu hücresine mensup olduklarını, içtimalardan birinde Ahmet Kaya'nın da hazır bulunduğunu itiraf etmiştir.

Laz İsmail ve Hüsamettin. - Laz İsmail Ankara'dan gelince Hüsamettin'le bir evde oturmuş; ona Ferid'i ve Selânikli Hüsnü'yü tanıştırmış; Hüsamettin, İstanbul Komünist cereyanlarına intizam vermek arzusunu izhar etmiş; Hüsamettin beyannameleri teksir edebilmek için Laz İsmail bir teksir makinası satın almış, Ferid'e vermiş, o da Şoför Ahmet vasıtasile İbrahim'in evine nakl etmiştir. Ferid, Hüsamettin'i Halil'e tanıştırmış; İbrahim'in evinde beyannamelerin teksirine çalışmışlardır.

Beyannamelerin Tevzii. - Teksir edilen Beyannameleri dağıtmayı Halil üzerine almıştır. *Kızıl Yıldız* gazetesindeki işin içyüzü, ameleden bir mektup ve amele sınıfı hakkındaki müsveddeleri Ferid, Laz İsmail'den almış ve *Kızıl Yıldız* ismi de Karl Marx ve Engels'in ilk attıkları şiar olarak Laz İsmail tarafından verilmiştir. Ancak anlaşılmıyan cihet, Ferid'in bu gazeteyi nasıl vücuda getirdiğidir. Çünkü, İbrahim'in evinde, teksir makinasında yalnız Hüsamettin ve Halil çalışmışlardır.

Selânikli Hüsnü. - Selânikli Hüsnü, Ferid'in evine giderek, dağıtılmak üzere *Komünist* ve *Kızıl Yıldız* gazetelerini almıştır. Fakat, Hüsnü'nün -Ferid'den aldığı- evrak-ı muzırra yalnız bu gazetelere münhasır değildir. Selânikli Hüsnü, Halil'den de Hüsamettin'in yazdığı altmış kadar Beyanname aldığını ve hepsini Şoför Ahmet'e verdiğini söylemiştir. Bir kısmını da Tütün İmalâthanesinde denkler arasına attığını itiraf etmiştir.

Diğer Beyannameler. - Şoför Ahmet, Hüsnü'den aldığı Beyannameleri Niyazi'ye, Niyazi de Selânikli Hüsnü ve Tevfik'e verdiklerini ifade etmişlerdir. Mehmet Tevfik, bunların bir kısmını ameleye dağıttığını, bir kısmını evinde sakladığını beyan etmiştir. Üzerinde orak ve çekiç resimleri bulunan Beyannamelerden elli kadarını da Troçki Mehmet, Kavalalı Abbas'a vermiş; Abbas amelenin geçeceği yola atmıştır. Selânikli Hasan da Abbas'ın kendisine Beyanname verdiğini ikrar etmiştir. Tütün amelesinden Çakır Hasan, Mustafa ve Serezli Şerifin de

kendilerine verilen beyannameleri dağıttıkları; ve Troçki Mehmet ve Niko Siyenkeyeviç'in iştirakile içtimalarda bulundukları cümlesinin itiraflarile sabittir. Rusya Komünist Mektebi'nde bir sene tahsilden sonra Türkiye'ye dönen Koço nâm-ı diğer Mansur'un da şimdiki amele hayatının çürüklüğü hakkında yazıp teksir ettiği bir makaleyi dağıttığı kendi ikrarile anlaşılmıştır. Baytar Mehmet, Bulgaristan'dan Laz İsmail'e Beyannameler getirip tekrar avdet etmiştir. Ferit, Laz İsmail'den aldığı makaleleri maznunlardan Sıdkı'ya tebyiz ettirmiş; bilâhara bu yazı teksir edilmiştir. Yapılan istintak da bunu teyid etmektedir.

Deliller ve maznunların sözbirliği. - Maznunlar hiç şüphesiz sözbirliği yaparak Mahkemede cürümlerini tamamile inkâr ettiler. Teşkilâta dahil ittifakla alâkadar olmadıklarını; bir hâkim tarafından yapılan istintak tahkikatı esnasındaki ifadelerinin cebir ve ikraha müstenid olduğunu iddia eylediler. Bu acemice bir harekettir. Maznunların kendilerinden anlattıkları şeylerin vüsûk ve sıhhati tahkik edilmiştir. Ayrı ayrı alınan ifadeler birbirini teyid etmiş ve doğruluğu tebeyyün etmiştir. Böyle olmasaydı bu ifadelere biz de kıymet izafe etmezdik. Nitekim men'i muhakeme edilen maznunlardan Kadri, Kerim, Hasan, Fehmi ve Fahri hakkında ifadeler delâil-i sâire ile teeyyüd etmediği içindir ki, bunlar mahkemeye sevkedilmediler. Maznunlar, İzmir'de polis tarafından değil, bizzat Müdde-i Umumî tarafından isticvâb edilmişlerdir. İkrarları cebir ve tazyik ile değil ilmî bir isticvâb metodu neticesidir. Tahkikatta her şeyi ikrar eden Şükrü Efendi'nin Mahkeme huzurundaki inkârları aralarındaki sözbirliğine delildir. Cebir ve ikrah iddiasının hiçbir kıymeti yoktur. Anlaşılıyor ki, maznunlar her şeyi inkâr için ittifak etmişlerdir. Mahkeme kendilerinin ikrarına muhtaç olmıyacak derecede delile mâliktir.

Cürmün vasfı. - Komünist unvanı altında vücûde gelen teşekkülün takip ettiği mücrimâne hedefi Beyannamelerden istintaç etmek icap eder. Bunlarda İcra Vekilleri'ne karşı kindar bir lisan kullanılmakta, halkın efkâr ve hissiyatı Hükümet aleyhinde tahrik edilmektedir. Meselâ, Osmanlı İmparatorluğu'na borçları tanınmak suretile siyasî ve iktisadî esaret kabul edildiği; Musul'un terki bir ihanet olduğu; İtalya ile dostluk Muahedesinin İtalyan Emperyalizminin tatmini olduğu, ikiyüzelli bin İtalyan muhacirinin memleketimize geleceği, bunun memleke-

ti para ile düşmanlara satmak olduğu yazılmaktadır. "Haydi arkadaşlar komünist saflarına geçiniz!" diye müheyyic bir kitap yapılmaktadır.

Memlekette komünist rejimi tesis etmek isteyen maznunların Harf inkılâbı ve Şapka Kanunu aleyhinde bulunacak kadar kanaatlerinden fedakârlık etmelerini, kendi kanaatleri Kanun gibi ahlâk karşısında da müşkül mevkie düşmektedir. Beyannameler serâpâ İcra Vekilleri Heyeti'nin iskatile ameleden adamların iktidar mevkiine geçmesinde olduğunu göstermektedir. Teşkilât, bu propaganda neticesinde korkunç ve Hükümete karşı maksadını kabul ettirmeye muktedir, gayr-i meşru bir kuvvet hâlini alacaktır. İcra Vekilleri Heyeti'ni düşürmek için tahrikâtta bulunmak maksadile ittifak vücuda getirmiş olanlara Ceza Kanunumuz ceza tertip etmektedir.

Taleb edilen ceza. - Maznunlardan Nuri oğlu Nafiz, Avram oğlu Nesim, Ahmet oğlu İskeçeli Hasan, Osman oğlu Şerif, Kafkasyalı İbrahim, Aziz oğlu Mustafa, Ahmet Tevfik oğlu Sıtkı Efendilerin bu teşkilâtta oynadıkları rol ve seviyye-i fikriye ve içtimaiyeleri bunların yukardan beri izah ettiğim anâsır-ı cürmiyeyi ihdas etmelerini mümkün kılmamaktadır.

Binaenaleyh, kendilerinin beraatini; diğer maznunların, yani Ahmet Kaya, Şükrü, Küçük Hilmi, Doktor Hikmet, Kanber oğlu Ali, İzmirli Mustafa, Enver, Ahmet, Marangoz Hilmi, Makinist Tevfik, Salamon, Muhiddin, Yusuf, Şarfman, Troçki Mehmet, Koço, Niko, Laz İsmail, Hüsamettin, Ferid, Selânikli Hüsnü, Çakır Hasan, Selânikli Mehmet, Kavalalı Abbas, Niyazi, Halil ve Şoför Ahmet Efendilerin mücrimiyetlerine karar itâ edilmesini taleb ederim.

Doktor Hikmet Bey. - *Efendim, bir madde zikr etmediler.*

Reis Bey. - Yüz yetmiş birinci maddedir, biliyorsunuz.

Ali Rıza Bey. - Usulen mücrimiyet kararından sonra madde tasrih edilir

Hikmet Bey. - İttiham pek ağırdır. Müdafaalarımızın tanzimi için bir gün hiç olmazsa bırakılmalıdır.

Diğer maznunlar da aynı talepte bulunduklarından, müdafaada bulunmak için Mahkeme çarşamba gününe talik edildi.

Ali Rıza Beyin iddianamesinin serdi esnasında maznunlardan Dr. Hikmet Beyle Laz İsmail, Hüsamettin, Ferit Efendilerin daima

kendilerine taalluk eden kısımlarda not aldıkları görülmekte idi. Bunu müteakip reis yakup Rasim B. Dr. Hikmet Beye teveccühle:

- İddianameyi dinlediniz, müdafaanız hazır mı?

Dedikten sonra eleman vaziyetinde bulunan diğer maznunlardan yukarıda not tuttuklarını yazdığımız efendilere de tevcihi sual ederek müdafaa için hazır olup olmadıklarını sormuştur. Bunun üzerine Dr. hikmet B. ayağa kalkarak:

- Reis B. makamı iddianın madde tasrihini rica etmek istiyordum.

Dedi. Ali Rıza B. cevap verdi:

- İddianamenin serdinde madde tasrihine usule aykırıdır. Mücrimiyet kararından sonra madde mevzuu bahsedilir.

Dedi. Hikmet b. elindeki kâatları sıkıştırarak ve düzelterek yine Reis beye:

Beyefendi, ağır bir itham karşısında bulunuyoruz. 171inci maddeye temas ettiriliyor. Hazırlanmamıza müsaade buyurunuz.

Deyince reis B. sordu:

- Ne kadar müsaade istiyorsunuz?

Maznun - Hiç olmazsa bir gün.

Reis B. diğer maznunlara da sordu:

- Müdafaanızı hazırlamak için ne kadar müsaadeye ihtiyacınız var, Çarşamba, Perşembe gününe atsak olur mu?

Maznunlar muvafakat ettiler. Muhakeme Çarşamba günü saat 10a kaldı. Bu sırada makamı iddiaca beraatları talep olunan maznunlardan Nafiz hey'eti hakimiyeye yaklaşarak:

- Bizi bu akşam tahliye edecek misiniz?

Diye sordu. Reis B. kendisine bunun henüz bir talep mahiyetinde olduğunu ve tahliyenin karardan sonra temmül edebileceğini söyleyince çekilmiştir. [*Hizmet* 9.07.1929]

Yeni Asır gazetesinin **11.7.1929** tarihli nüshasından aynen iktibas edilmiştir:

"Taklîb-i Hükümet maznunları müdafaalarını yaptılar."

Maznunlar kamilen işkence ve tazyikten bahs ederek, alınan ifadelerin hakikati ifade etmediğini söylemekte ısrar ettiler.

Karar salı günü öğleden sonra tefhim edilecektir.

İcra Vekilleri Heyeti'ni ıskat cürmile ittifak eylemekle maznun 34 komünistin muhakemelerine devam olunmuştur. Bermutâd Adliye koridorları hıncahınç sâmiîn ile dolu idi. Saat onda mefkuflar altışar altışar Mahkeme salonuna iltihak olundular. Herkes artık yerini bellemiş olduklarından eski yerlerini işgal eylediler; Samiîn birbirini çiğneyerek bir dakika içersinde salonu doldurdu. Heyet-i Hâkime Reis Yakup Rasim Beyefendi'nin riyasetinde Edip ve Sabit Beylerden teşekkül etti. Müdde-i Umumilik makamında Muavinlerden Ali Rıza Bey vardı. Reis Bey, Ahmet Kaya Efendi'nin ayağa kalkmasını ihtar ederek;

Reis. - Müdafaalarınızı dinleyeceğiz. Müdafaanız yalnız dâva hakkında olmalıdır. Sadet haricine çıkmayınız.

Maznunlar bugün de, her zaman olduğu gibi, taşkınlık yapmıyorlar, sükûn ile hareket ediyorlardı. Göğüslerinde çiçek vesaire yoktu. Ahmet Kaya ayağa kalktı. Yazmış olduğu müdafaasını okudu. Bunda diyor ki;

Ahmet Kaya'nın müdafaası. - Geçen muhakeme safahatında da söylediğim gibi, iddia edilen gizli teşkilât ile, Beyannamelerle hiçbir alâkam yoktur. Müdde-i Umumî Beyin bu hususiaki iddiasını red ederim. Hangi delâile istinaden tecziyemi istediklerini anlıyamıyorum. O iddia Makamı ki, poliste telkinat suretile avlanan ve işkencelerle tasdik ettirilen maddelerin bilfili sopa darbeleri altında olduğundan haberdardırlar. Ben, Polis Müdüriyeti'nde ilk defa Müdde-i Umumî Beyi gördüğüm zaman, dayaktan ayaklarımız berbat bir halde bulunduğundan ve üç günden beri dayak tesirile oralarımdan kan geldiğinden bahs ederken; o bana: "Ayaklarını sormuyoruz; bunları tasdik et!" cevabını vermiştir. Bu ifadeler, Reis Beyefendi, -geceleri Polis Müdürü Ömer ve Halk Fırkası Mutemedi Salih Beylerin emirlerile ve Kısm-ı Adlî Reisi Sabri Bey'in dayak ve işkenceleri altında yazılmış ve uydurulmuş müselsel ifadelerdir. Geceleri yazarlar, tertip ederler; ertesi gün, Polis Müdürü'nün odasında bizlere, Müdde-i Umumî ve Muavini beylerin yanında tasdik ettirirlerdi. Müdde-i Umumî Beyin iddia buyurdukları ilmî tahkikat bu mudur? Soruyorum, Reis Beyefendi, Müdde-i Umumî Beyin makamları, Polis Müdürü Beyin makamları mıdır? Benim ifadelerim Kanunen orada mı alınmak lâzımdır? Kanun, bir maznunun yir-

mi dört saat zarfında mes'ûl Hâkim tarafından ifadesinin alınmasını emr ediyor. Halbuki ben hilâf-ı Kanun onbir gün Polis Müdüriyeti'nde alıkonuldum. Mes'ul Hâkim tarafından ifadem alınmadan *25* Mart tarihinde tevkif edildim. Cebimdeki tevkif müzekkeresi *3* Nisan tarihlidir. Günlerce dayak ve işkenceler altında vücudumuz harap bir hâle getiriliyor ve ondan sonra Müdde-i Umumî Beyin huzuruna çıkarılabiliyorduk. Hattâ Mustantik Beye bunları anlatırken tekdirlerle karşılaşıyorduk. Bîtaraf Hâkim, işte Bîtaraf Hâkim, uydurulmuş ifadeleri tasdik etmeyince bizi jandarmalarla Tevkifhaneye gönderiyor; ertesi gün tekrar celp ediyordu. Bu aralıkta Sabri Bey yanımıza geliyor: "Tevkifhaneye gitmekle kurtulduğunuzu zannediyorsunuz" -diyor- küfrediyor, dövüyor. Tekrar, Polis Müdürü'nün odasına gönderiyor; "Haydi şimdi istediğini söyle!" diyordu. Mustantik Beyi de Polis Müdürü'nün odasında görünce, Bîtaraf Hâkim karşısında bulunmadığımızı anladım. Teşkilât-ı Esasiye ve Usul-i Muhâkemât Kanunlarına aykırı olan bu tahkikat safhasında ne göstermişlerse imza ettim; Son ümidim burada, Heyet-i Celîlenizde idi Aradan üç buçuk ay geçtiği halde, hâlâ rây&k asarı vardır. Müsaade ederseniz göstereyim, dedi, -ve ayağını açarak- bacağındaki siyah yerlerin telefon tellerile bağlanmasından tevellüd eylediğini ilâve etti. Dayak meselesinden şikâyet ederek, bir istida verdim; buna tabib raporunu da zaptettim. Havale numarası 1036'dır. Ailem vasıtasile bu istidayı takip ettirdim. Daire daire dolaştırdılar; ve başlarından savarak muamelesini yürüttürmediler. Niçin istidam Mahkemeye gelmedi. Reis Bey, ne Beyanname attım. İçtimalarda bulunduğum da yalandır; ne de kimseye Beyanneme verdim; ve ne de aldım. İstanbul'a hususî işlerim için gittim. Doktor Hikmet Bey'i muayenemi yaparken tanıdım. Evimde yapılan teharriyat esnasında yolda bulduğum bir Beyanname ile, Türkiye'ye ithâli memnu olmıyan bir iki Bulgarca gazeteden ibarettir. Başka bir şey bulunmuş olsaydı tutulan zabıt varakalarında gösterilirdi. Zabit varakaları okunsun; hukuk-ı umumiye şahitleri bize de gösterilsin. Masumuz, adaletin tecellisini bekliyoruz.

Şükrü Efendi'nin müdafaası. - Şükrü Efendi de elinde tuttuğu notlara bakarak müdafaasını şu şekilde yaptı:

- Müdde-i Umumî Bey tahkikatın Kanunî ve ilmî olduğunu iddia

eylediler. Halbuki, evlerimiz Teşkilât-ı Esasiye Kanununa muhalif olarak teharrî edilmiştir. Hakkımızda tevkif müzekkeresi kesilmeden onbir gün Polis Müdüriyeti'nde mevkuf tutulduk. Usul-i Muhâkemâta tevfikan yirmi dört saatte mes'ul Hâkim tarafından ifadelerimizin alınması lâzımdı. Bu yapılmadı. Bilâkis onbir gün gece yarılarından sonra polis koridorlarında, "Türkiye'de Kanun sopadır" diyerek darb edildik. Kısm-ı Adlî Reisi Sabri Bey'e kanundan bahs ettikçe; "Kânun gelsin, seni benim elimden alsın" diyerek elindeki yaş dut sopasile bizi inim inim inletiyordu. Firavun'un esirleri gibi, kamçı darbeleri altında, gösterdikleri her kâğıdı imza ediyorduk. Müdde-i Umumî, işkence altında yapılan bu tahkikatın adına ilmî isticvâb diyorlar. Kanunî ve ilmî isticvâb bu mudur? Poliste söylenenlerin serbestçe burada da söylenmesi lâzımdır. Burada söylediklerim hakikattir. Polisteki ifadelerimin kıymeti yoktur. Bende adres, şifre, grev mecmuası vesaire gibi evrak çıkmamıştır. Eğer çıkmış olsaydı zabıt varakasında yazılı bulunması icâb ederdi. Zaptın okunmasını isterim.

Reis Bey. - Zabıt okunmuştur.

Şükrü. - Okunmamıştır. Muhterem Hâkim Beyler, ben hayatımı kol kuvvetile kazanan bir amele olduğumdan, amele ruhu, amele düşüncesi ve amele görüşile söylüyorum ki, bir amele taklîb-i Hükümet ve irtica gibi şuursuz bir gaye taşıyamaz. Bunun imkânı yoktur. Çünkü, demokrasi prensiplerini ilk defa kabul eden, elleri kabarıncaya kadar alkışlayan yegane unsurlar ameledir. Böyle şuursuz bir gaye taşıyan teşkilâtla alâkadar olmadığım gibi, maznunlardan Ahmet Kaya Bey'i kardeşim ve ayakkabı yaptırmak dolayısile tanırım. Salamon Efendi, iki Hüsnü Bey arkadaşımdır. Hikmet Bey'i kendimi muayene ettirmek

dolayısile tanırım. Diğer maznunlardan hiçbirisini tanımıyorum. Böyle bir teşkilâta dahil değilim. Adaletin tecellîsine çalışmanızı istiyor ve neticeyi bekliyorum.

Hilmi Efendi'nin müdafaası. - Küçük Hilmi efendi ayağa kalktı, tarihi müdafaasını okumağa başladı. Bu müdafaa biraz daha hissi idi [*Hizmet* 11.7.1929] Muhterem Hâkim Bey, diye söze başlıyarak, diğerleri gibi evinin usulsüz teharri edilmesinden, Kanunsuz tevkifinden, hiçbir teşkilât ile alâkalı olmadığından bahs ederek dedi ki:

- Polis hakikî mücrimleri meydana çıkaramayınca, işkence ile bir sürü müselsel müfteriyat vücuda getirdi. Polis Müdüriyeti'nde vazife gören Polis Müdürü mü? Halk Fırkası mıdır? Selâhiyeti hilâfında, Halk Fırkası Mutemedi Salih Bey işe karışmış, hatta polisten ileri gitmiştir. Mütemadiyen suallerine istedikleri gibi cevap vermeyince: "Buradan cesedin çıkacaktır; seni bizden soracak hiç kimse yoktur" dedi. Kanundan bahsettim, dayak yedim. Halbuki, Kanun maznunun sorguya çekilmesi tevkifinden yirmi dört saat geçirmeden yapılır, diyor. Ben tevkifimden sekiz gün sonra İstintak Hâkimin huzuruna çıkarıldım. Ona dayaktan şikâyet ettim. O da tehdidâta başladi. Nihayet anladım ki, hikâyeleri imzadan başka çare yok. Adaleti, mahkemeden beklemek lâzım. Beyazların amele üzerine tazyikleri beyannamelerinin evimde bulunduğundan, Parka Beyanname attığımdan bahs olunuyor. Eğer böyle bir şey evimde zuhur etseydi zabıt varakası tutulması icâb ederdi. Bu nerede. Şükrü Efendi'yi tanımıyorum. Nasıl olurda beraber Beyanname atarız. İçtimada bulunduğum iddia edilen Salamon'u, Hilmi'yi, Duvarcı'yı tanımıyorum. Müdde-i Umumî Bey ilmî tahkikattan bahs ettiler. Halbuki kendileri bizzat işkenceleri gördükleri halde men' etmediler, ilmî isticvâb işkence ve sopa ile yapılmıştır. Sopanın ilmî demek olduğunu bilmiyordum. Hâdisât bunu da gösterdi. Tahkikat bütün komünistlik etrafında yapılıyordu. Burada, Muhâkeme-i Aliyenizde taklîb-i Hükümet şekline tahvil olundu. İptidaî tahsil görmüş adamın böyle bir dâva ile alâkası olamaz. Ortada iddiayı teyid edecek ne bir ifade ve ne de delâil mevcuttur. Beraatımı isterim.

Doktor Hikmet Beyin müdafaası. - Doktor Hikmet Bey müdafaasını yapmıya davet edilince ayağa kalktı. Elinde taşıdığı *Yeni Asır* gazetesine sarılmış notlarını tanzim etti ve söze başladı. Lâkin, Hikmet Bey kendisini esaslı bir şekilde müdafaa edebilmek için Komünizm esaslarından bahs etmek istemiş; Reis Bey, dâvâmız komünistlik dâvâsı değildir, demiş; esas hakkında söylemesini ihtar etmiştir. Bu vaziyet müteaddit defalar tekrar edilmiştir. Hikmet; ağır bir cürüm ile Mahkeme huzuruna getirildiğinden, müdafaasında tamamen serbest bırakılmasını istiyordu. Reis Bey de, cevâben, esas hakkında söylemek şartile, akşama kadar kendisini dinlemeye hazır bulunduklarını ifade ediyordu. Mü-

teaddit defalar bu vaziyet tekerrür ettikten sonra, Hikmet dudaklarının çatladığından su istedi. Kendisine bir bardak su verildi. Sudan yudum yudum içmek suretile müdafaasını yapmıya başladı:

- Reis Beyefendi, niçin böyle söylüyorsunuz, işte cebimde bulunan Müstantiklik tevkif müzekkeresinde sebeb-i tevkifim komünistlik olarak gösteriliyor. Halbuki bu dâvâ başka dâvâdır. Ben komünistim. Fakat, bana atfedilen cürüm ile hiçbir alâkam yoktur ve olamaz. Reis Beyefendi, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 59'uncu maddesine tevfikan her Türk gibi bana da atfedilen cürmün müdafaasında serbestim. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 8'inci maddesine tevfikan da, Türk Milletinin hakk-ı kazasını elinizde tutarak, Türk Milletinin hâkimi sıfatile, bizi muhakeme ediyorsunuz. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 54'üncü maddesi kemâl-i sıdk ile bitaraf olduğunuzdan bahs eder. Bunlar malûmu ilâh kabilindendir. Fakat af buyurunuz, tekrar ediyorum. Çünkü bana bazı telkinât yapıldı. Bunları red için bunları tekrara lüzum gördüm. Ben *komünist sıfatile bu dâvâya ithâl olundum.*

Reis. - Tekrar ediyorum, Hikmet Bey, komünistlik hakkında söz istemiyorum.

Hikmet Bey burada dudaklarının kuruduğunu söyleyerek su istedi.

- Af buyurun dudaklarım çok kuruyor.

Reis emretti, mübaşir su getirdi.

- Lütfettiniz, teşekkür ederim dedikten sonra devam etti. [*Hizmet* 11.7.1929]

Hikmet Bey. - İzaha mecburum, Türkiye'de komünistlik var mıdır. Mevkii nedir? Taklîb-i Hükümet yapabilir mi? Bir komünist taklîb-i Hükümet yapabilir mi? Bunların anlaşılması lâzımdır: Komünizm bir inkılâp mefkûresidir. Hiçbir Türk kendi mefkûresinden dolayı muatab tutulamaz. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'muz "İçtihad serbesttir" diyor. Gayemde inkılâpçı oluşum beni mücrim mevkiine düşürmeyi icap ettirmez. Türkiye'de komünistlik ne olabilir? Gayesi ve mevzuu nedir?

Müdde-i Umumî Bey, burada ayağa kalkarak söze müdahale etmiş; ve demiştir ki:

- Anlıyorum ki, İddiâ Makamının nokta-i nazarı kâfi derecede anlaşılamamış ve tenevvür etmiştir. *Biz hiçbir kimseyi efkâr-ı siyasiyesin-*

den dolayı muhakeme etmiyoruz. Tekrar ediyorum, *dâvâmız komünistlik ve komünizm dâvâsı değildir.* Ortada mevcut bir hakikat ve bir madde vardır. Olan şeyle olması icap eden şey arasında bir fark bulunuyor. Hikmet Bey, komünizmi izah ederek, komünistliğin, dâvamızın mevzuunu teşkil eden İcra Vekilleri Heyeti'ni iskat cürmüne teşebbüse müsait olmadığını söylüyorlar. Fakat, biz de diyoruz ki, ortada olan şey vardır. Bir vaziyet, bir madde vardır. İddianamede bütün pasajları seyr ederek izah ettim. Beyannamelerin hedefi bizim tezimizi teyid ediyor. Eğer Hikmet Bey böyle bir teşkilâtla alâkadar olmadıklarını ispat ederlerse masum olduklarını meydana koyarlar.

Hikmet Bey. - Bir mücrim kendisini müdafaa ederken, hâyâl-ı hususiyetine kadar bütün etrafile izahat vermesi lâzımdır. Madem ki lüzumsuz addediyorlar, sarfı nazar ediyorum.

Reis Bey. - Pek âlâ.

Hikmet Bey. - Reis Bey, esasa geçiyorum. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 79'uncu maddesi mucibince, hiçbir vatandaşın evine girilemez ve üstü aranamaz. Teharriyat Kanunen icâb eden müsaadenin alınmasile yapılabilir. Ve, teharriyât yapılmazdan evvel maznuna teharrinin gayesi hakkında malûmat verilmesi lâzımdır. Halbuki, bana böyle bir şey söylemeden, mahalle Heyet-i ihtiyaziyesi veya komşulardan iki kişinin huzuru temin edilmeden bir resmî ve iki sivil polis tarafından evim teharrî olundu. Teharriyat neticesinde zabıt varakası tanzimi icâb ederken bu da yapılmadı. Dosyada mevcut zabıt varakası tetkik buyurulması bu hakikat görülür. Müdde-i Umumî Bey, tahkikatın ilmî bir şekilde yapıldığını söylediler. Eğer tahkikat ilmî ve Kanunî yapılmış olsaydı, evimden alınan şeylerin bir defteri yapılması ve bir nüshasının bana verilmesi lâzımdı. Bu da verilmemiştir. Bu şekilde başlayan dâvâdan her şey beklenebilir. Evimden alınan kâğıtların arasına birçok şeyler karıştırılabilir; ve bu hareket benim mücrimiyetimi intac eder. Netekim, evrakım arasına küçük bir kâğıt sıkıştırılmış. Bereket versin, Heyet-i Celîlenizin teşkil eylediği ehl-i vukuf bu kâğıdın bana ait olmadığını ve yazıların benim yazılarım olmadığını meydana çıkarmıştır. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 74'üncü maddesi Kanunen malûm ahvalden gayri hiçbir vatandaş tevkif edilemez, der. Usul-i Muhakemât Kanunu'nun 108'in-

ci maddesi, maznun yirmidört saat zarfında selâhiyetli Hâkim huzuruna çıkarılmasını emr eder. Halbuki, ben hapishaneden alındığım halde sekiz gün poliste kaldım. Buraya kadar sürüklenme sebebi de, tahkikatın usulsüz ve kanunsuz cereyan etmesinden dolayıdır. Tahkikat, polis-te, büsbütün gayr-ı kanunî bir şekle girmiştir. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 73'üncü maddesi, vatandaşlara işkence, eziyet ve angarya memnudur, der. Ben İstanbul Polis Dairesinde bu maddeden bahs ettiğim için, işkence teşdid edildi. Darb âsârını Doktor raporlarile tesbit ederek, İstanbul Adliyesi'ne istida ile müracaat ettim istidam hâlâ orada sürükleniyor. Ne için buraya getirilmiyor? Dâvânın delilleri ayrı tutuluyor. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 71'inci maddesi, can her türlü taarruzdan masundur, diyor. Ben poliste "Hayatıma kasd etmek istiyorsunuz" dediğim zaman, "Burada bir Doktor var; bir de ilm-ü haber tertip eder, sizi gömeriz; biz de sizden kurtuluruz; Polis Müdüriyeti'nin içersine kanun giremez" dediler. Reis Beyefendi, demokrasinin vatandaşlara bahş ettiği en aziz hakları polisler çiğniyorlar. Ben öyle umardım ki, bana gayr-ı kanunî işkence yapanlar, şimdi benim yanımda burada bulunacaklar; bir mücrim sıfâtile isticvâba çekileceklerdi. Fakat nerede? Buradaki ifadelere nazaran, benim İzmir'dekilerle temaslarım olduğu söyleniyor. Bendeniz tasrih etmek isterim ki, İstintak Hâkimi huzurunda alâkam olduğuna dair en küçük bir ifadem yoktur. Hatta, başkalarının bana atf etmek istedikleri sözlerde de birçok tenakuzları vardır. Meselâ, Şükrü Efendi bazı isnadatta bulunmuştur. Kendisine ne için gelip söylemediği sorulunca "ölümle tehdit edildim, söylemedim" cevabını vermiş. Halbuki burada huzurunuzda serbest olarak bu isnadâtları Polis Dairesinde ölüm tehdidi alanda söylediğimi ifade etti. Ahmet Kaya Bey'in İstanbul seyahati etrafında verdiği muhtelif ifadelerle gösterdiği sebepler tamamen birbirinden mütenakızdır. Bu efendi, anlaşılıyor ki, muhtelif tazyikler altında muhtelif ifadeler uydurmaya mecbur kalmıştır. İfadelerinin üstü altını tutmuyor. Bu meyanda heyet-i umumiye itibarile şu müşahedeyi de arz etmek isterim. İfadelerde bazı sualler satırlarca sürmüş ve bunlara verilen cevap bir iki kelimeden ibaret kalmıştır. Telkinkâr sualler açılmış, metinler açılmıştır. Bazan da, birkaç kelimelik bir sual sorulmuş, sahifeler dolusu cevaplar da yazıl-

mıştır. Halbuki bu ifadeler ele alınır ve maznunların tahsilleri de gözönüne alınırsa, bu sözlerin bu ağızlardan çıkmasına imkân olmadığı görülür. Müdde-i Umumî Bey'in iddia eylediği şekilde tahkikat yeni ilmî şekildeki isticvâba, müşahedelere tecrübelere istinat etmesi lâzımdır. İsticvâplar tenakuzlarla doludur. Isticvâb ilmî değildir. Çünkü, ifadelerdeki cevaplar maznunların tahsil ve terbiyelerile havsalalarının almıyacağı kadar geniş ve vâsidir. Tecrübeleri değildir. Çünkü cevaplar polis ve müstantiği tarafından yapılmış, hiç olmazsa kendi el yazılarile yazmalarına müsaade edilmemiştir. Reis Beyefendi, ilmî kelimesinin altında saklanmış ne facialar vardır. Siz de tabiî bunu tahkik buyurdunuz. Fakat çok haklı olarak tabiî sual sordunuz ve dediniz ki, polis nasıl oldu da bu kadar şeyi icâd edebildi, teselsül ettirebildi. İtimad ediniz ki, her zaman için mümkündür. Polis, muhtelif zamanlarda muhtelif tahkikatı yapmışlardır. Bittabi ellerine birçok evrak da geçirmişlerdir. Polis'te bu iş için hususî bir masa vardır. Hatta o kadar ki, bu adamlar bir komünisten ziyade komünistlik hakkında malûmat sahibidirler. Bu masa'da mufassal hikâye yazılması imkânsız değildir. Bundan başka, polisin komünistler arkasında koşturduğu adamlar vardır. Yani sivil polisler. Bu adamlar hergün bir rapor doldurmak mecburiyetindedirler. Yapmazlarsa aç kalırlar. Polis âmirlerinden, tanıdıklarından öyle gülünç şeyler öğrendim ki, kendileri de ben de hayret ettim.

Meselâ, Ahmet Kaya Bey İstanbul'a gelmiş, benimle temas etmiş, ben esasen her gün takip edildiğim için bunu gören memur muhakkak bir rapor yazar. Ahmet Kaya'nın İzmir'deki komünist teşkilâtının adamı olduğunu kayd eder. Polis'te musanna ve muhayyel hikâyeler daima vücut bulur. İşkenceleri de nazar-ı dikkate alırsak, polisin nasıl uydurmalar vücuda getirebileceğini düşünmek lüzumsuz olur. Mercan Altunyan hikâyesi malûmunuzdur. Bir defa anlatmıştım. Polis bu gibi işler yapar Reis Bey, niçin yapar dersiniz, gayet tabiî menfaati için yapar. Mercan Altunyan çetesinde, polisten üçer aylık ikramiye almışlardır. Bizim tahkikatımızı yapan polis âmirlerinden birisine sekizyüz lira ikramiye verilmiş; ve diğer birisi de Şube Âmirliğine terfi ettirilmiştir. İşte bunun için yaparlar ve yapmakta da haklıdırlar. İşkence için delâil ve berâkim gösterebilir mi?

Ben bir gün şehir haricine çıksam, bir eşkiya beni yakalarsa, bir mağarada işkenceye tâbi tutsa, onbeş gün beni alıkoyarak yaralarımı da tedavi etse, ve sonra beni şehre ithâl etse, tabiî filân eşkiya beni tuttu, şöyle yaptı böyle yaptı diye şikâyet edeceğim. Benim delillerim ne olacak? Tabiî tek tük kalan işleri, bereleri göstermek. Şehirden on beş gün uzak kalmaklığım delil teşkil etmez mi? Tabiî bir insan bilâsebep şehirden gaybubet etmez. İşte poliste tevkif edilen bir insanın yirmidört saatten fazla kalmaması bundan dolayı bir zaruret-i Kanuniye hâlini almıştır. Halbuki, bizler her birimiz sekizer onar gün polis idarelerinde alıkonulduk. Bu bir delil teşkil eder. İşkenceler altında bir insanın kendi kendine itiraflar yazmasından daha tabiî ne olabilir? Hâkim Beyefendi, bu işkenceler için İstanbul'dan ve İzmir'den birçok istidalar verildi. Her nedense bunlar Mahkemeye gelmemişlerdir. Bu gelmemek keyfiyeti beni ızrar ediyor. Şüphe altında kalıyorum. Polisteki ifadelerin İstintak Hâkimliğinde de tekrar edilmiş bulunduğunu pek haklı ileri sürüyorsunuz. Hâkimler millet nâmına icray-i kaza ederler. Umumî vekil'e bir vak'a ve hususî bir hâdise olarak meydana koyacağım ki, İzmir İstintak Hâkimi bîtaraf hareket etmemiştir. Çünkü, evvelâ Ceza Usul-i Muhakeme Kanunu 108'inci maddesi "Sorgu maznunun kendi lehinde meydana koyacağı delilleri men' etmiyecek şekilde yapılır" diyor. Halbuki, İstintak Hâkimi, birçok kimselere: "Eğer poliste söylediğini söylemezsen, seni tekrar polise gönderirim" demiştir. Bunu ispat edebilmek için mutlak delâile mâlik değiliz. Fakat hiç olmazsa vicdanınızı tenvir edecek delâil göstereceğim. Abbas Efendi, İstintak Dairesi'ne çağrıldı. Ve, Hapishaneden sağlam olarak gitti. Avdetinde, gözünün şişmiş olduğunu, ayaklarına basamadığını bu gözlerimle gördüm. Benim gibi, tevkifhanedeki diğer hapisler de gördü. Müstantik için çağrılıyor; polise götürülüyor; dayaktan şikâyet için istida veriyor; istidası buraya geliyor. Müstantik Bey, muvakkat tevkif müzekkeresi kesmiştir; bunların kanunî müddetleri hitam bulmuştur; Hapishane Müdüriyeti, mesuliyetten kurtulmak için, keyfiyeti resmen bildirmiştir. Fakat, İstintak Hâkimi ihmalkâr bir vaziyet almıştır. Bunlardan başka, bîtaraf olmadığına dair diğer deliller. Bendeniz İstintakdaki ifademi Polis Dairesinde, Polis Müdürü'nün odasında, ya polis âmirlerinin nezareti altında verdim. İstintak Hâkiminin odası Polis Müdüriyeti midir? Tabiî değil.

Niçin orada ifade almış? İkincisi, Müstantik'in orada bir kararnamesi vardır. Taklîb-i Hükümet gibi ağır cürümler bizi huzurunuza sevk ediyor. Şu maznunların hepsi işkenceden bahs ettikleri halde, Müstantik Bey, Kararnamesi'ne bir tek kelime yazmıyor. Ne için, İstintak Hâkimi Bey, işkence ve tazyik altındaki ifadeleri yazmamıştır. Buradaki maznunlar arasında İstanbul İstintak Hâkimliğine verilmiş ve oradan buraya gelmişler vardır. İstanbul Hâkimi, işkenceden bahs eden ifadeleri kamilen yazmıştır. Bunlar beş altı kişidir. İzmir'e sevk edilirken, Polis Müteferrika Karakolu'nda, polis âmirleri tarafından, terbiyelerinin alabildiği kadar, küfürlerle işkencelere başlamışlar. Ve, bu adamlar buraya getirildiği zaman, İzmir İstintak-Hâkimi'ne faciaları anlatmışlardır. Müstantik bunları red etmiş; onları tekrar işkence altına alınmak üzere İzmir polisine tevdi etmişlerdir. Ondan sonra ifadelerini almışlardır. Bu da göstermez mi ki İstanbul İstintak Hâkimi huzurundaki ifadelerle İzmir İstintak Hâkimindeki ifadelerindeki tenakuz, aradaki geçmiş merhaleler işkencenin delilidir. Bundan başka İzmir İstintak Hâkimi ifade alırken daima polis amirlerinden bir kısmını burada bulundurmuştur. Bunların huzur-ı Hâkimde bulunmaları bîtarafîyi ihlâl etmiyeceği iddia olunamaz. Müstantik Bey red keyfiyetini yazmamış; daima tasdikleri kayd etmiştir. İzmir Baş Müdde-i Umumîsi huzurundaki ifadeler ne için böyledir sualine verilecek cevaplar aynıdır. Müdde-i Umumî Bey de Polis Müdüriyeti odasında ifadeler almıştır. Müdde-i Umumî Bey kanunların bütün mevadını bildiği halde huzurlarında günlerce Polis Dairelerinde kalmamıza müsaade etmiştir. Bu ifadelerin hür ve serbest olması imkânı yoktur. Reis Beyefendi, Makam-ı iddia Polis Müdüriyeti binası değildir. Polis Müdürü'nün odasında, Müdde-i Umumî Beyin huzurunda geçmiş bir muhavereyi arz edeceğim: İsticvâb edildim. Bir köşede oturuyordum. Polis Müdürü Ömer Bey yanıma geldi; çenemi okşadı. "Bunlar gidecek ve biz seninle kalacağız; bunları tasdik et" dedi. Ne demek istediğini anladığım halde: "Anlıyamadım!" cevâbını verdim. Benden ayrıldı. Müdde-i Umumî Beyle kulak kulağa görüştüler. Baş Müdde-i Umumî Bey durdukça tozar. Yani benim hakkımda Vaziyete göre hiç bîtaraflık yoktur. Huzur-ı Âlinizde, bütün maznunların söyledikleri gibi, yabancı bir el daha karışmıştır. *Halk Fırkası Mutemedi'nin* de başı bu dâvaya sokulmuştur. Resmen tevsik edeyim. Kanber

oğlu Ali Efendi'nin ilk tevkif edildiği esnada yapılan zapt-ı resmî erkân ile beraber Fırka Mutemedi Salih Beyin hüzünle ifadesi alınmıştır, diye yazılıdır. Fırka Mutemetliği nasıl bir makamdır ki; herhangi bir vatandaşın hürriyet-i şahsiyesile oynamak hakkını nefsinde bulur. Resmi vesaike birçok şeyler karıştırılmıştır. Binnetice bununla birçok masumlar sürüklenmişlerdir. Ben de bunlar arasındayım. Bu şekilde bâşlıyan, huzurunuza gelen bu davanın vasf-ı cürmîsi hakkında da birkaç söz söylemek isterim. Malum şekildeki tahkikattan sonra tahakkuk eden cürüm İstintak Kararnamesi'nde şöyle tavsif ediliyor: "Amele için ferah ve necatın ancak ameleden adamların mevki-i iktidara gelmesile kabil olduğuna kani imişiz; ve bunu temine çalışıyormuşuz" Reis Beyefendi, Demokrat memleketler için bundan daha tabiî ne olabilir? Bir memlekette amele partilerinin mevki-i iktidara gelip çekilmeleri kadar tabiî bir şey yoktur. İngiltere'de Makdonald, Fransa'da Heriyo birçok defalar iktidar mevkiine getirilmişlerdir. Hatta bunlardan birisi daha dün iktidar mevkiine gelmeyi istemek bir cürüm değildir, dedi.

Bizim vaziyetimize hafî bir Cemiyet teşkili manzarası veriliyor. Binnetice, İcra Vekilleri Heyeti'ni ıskat için teşvikatta bulunduğumuz iddia ediliyor. Kararname'nin istinadı 147'nci madde de İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren iskattan bahs ediyor. Hâkim Efendi, "Cebren" kelimesini yazmaktan tevahhuş etmiştir. Çünkü varid değildir. Hakimin, de vicdanı var. Müdde-i Umumî Bey, ithamnamesinde, Heyet-i Aliyeniz huzurunda, "Davamız komünistlik davası değildir" demiştir. Ameleden adamların iktidar mevkiine gelmesini cürüm telakki etmemiş; yalnız meşru vesait istemiştir. Gene Müdde-i Umumî Bey cürmümüzü hatta İcra Vekilleri Heyetini ıskata teşvik derecesine kadar çıkarmıştır. 147'nci madde cebren bahs ettiğine göre ortada teşvik bile olmadığına bizzat Müdde-i Umumî Bey kani bulunuyorlar ve itiraf ediyorlar. Müdde-i Umumî Beye müsaadenizle burada bir noktayı tavzih etmek isterim. Maznunların vaziyeti 147'nci maddeye temas etmez. 147'nci madde cebren ıskata teşebbüs veya bunları teşvik edenlere dairdir.

İddiamız 171'inci maddenin 147'nci maddedeki cürmü işlemek için ittifak eylediklerinden bahsettik.

Hikmet Bey. - 147'nci madde iki fırkadan müteşekkildir. İcra Vekilleri Heyetini cebren ıskat veya vazifeden men edenlerle bunları teşvik

eyleyen idam olunur, diyor. Halbuki ortada ne böyle bir cürüm vardır, ne de teşvik eden vardır. 171'inci madde ise buna müstenit bir maddedir. Asıl ortada mevcut olmayınca, diğerinin sukutu pek tabiîdir. İddianamedeki sözbirliği de kavl-i mücerrettir.

Hikmet Bey; bundan sonra, Müdde-i Umumî Beyin vasf-ı cürmiye delil teşkil etmek üzere kaydettiği ifadeleri birer birer tahlil eylemiş; ve bunların cürüm teşkil eylemediğini ve birçoklariyle de şahsen hiçbir alâka ve irtibatı bulunmadığını beyan eylemiştir.

Halbuki 147inci madde cebri göstermektedir. bizzat hâkim bey bile o kelimeyi kullanmaktan tevehhuş etmiştir. Çünkü vicdanları da esasen kendilerini menetmiştir. kararname kendi kendine bu şekilde sukut etmiş oluyor. kalıyor İthamname:

Bunda komünizmden muhakeme edildiğimiz yazılmıştır. Bunu selahiyettar ağızlardan dinlemekle müftehirim. Denildi ki herkes felsefi içtihadında serbesttir, yani amele adamlarının iktidar mevkiine istenmesi, kanunen bir cürüm teşkil etmez, yeter ki meşru vesaitle olsun. O halde burada iddia edilen şeyde böyle bir hal var mıdır? Gayrı meşru vesaitle hükûmetin kudretini tenkis mevzubahs mıdır? Netekim, gine ithamnamede: (icra vekilleri hey'etini ıskata teşvik edecek kadar ilerlememiştir) denmektedir.

Bırakınız 147nci maddedeki cebren kelimesi kullanılmadığı gibi teşvik derecesine bile gelinmediği söylenmiştir. Binaenaleyh, o maddelerle cürmün bir temas ve alâkası yoktur. Bunun için, evvelâ cebren ıskat cürmü vuku bulacak, yani evvelâ çürüm bahsi husule gelecek, sonra mücrimler tutulacak ve bu madde yerini bulacaktır.

Dedikten sonra izahatının bir noktasında, cürmün vasfının karakterize edilmesinde müddeii umumi beyin temas ettiği evraka temas etti.

3 (numaralı) haydi arkadaşlar, komünist sınıflarına karışın, serlevhalı yazı, teşkilâtın vasfı cürmisini tayin edemez. Evvelâ o teşkilâtın mevcudiyeti olmalı, vasfı görülmeli, teşvik ve ıskat ortaya atılmalıdır. Bunu müddeii umumi böy şöyle telakki buyuruyorlar: İcra vekilleri hey'etini ıskatla yerlerine ameleden adamlar getirilecekmiş. Halbuki bu cümle ile bu istintaç arasında fark vardır, temas noktası yoktur.

2 (numaralı) nüshasındaki polis işkenceleri yapılması şikayeti hakkındaki yazı ile bunun haksızlığını şikayet etmek, hey'eti vekileyi iskata teşebbüs etmek değildir.

5 (numaralı) [komünist] isimli yazıda (irticaa karşı burjuvazinin fena yol tuttuğu) söyleniyormuş, yani sermayedar sınıfının bir yolu bu. Nihayet bir kanaattir. Iskat kastiyle alâkası yoktur. Sınıf mücadeleleri mademki vakidir, onun şu veya bu tandansı alması ve onu görüp söylemesi, cürüm değildir. Bundan başka Kızıl yıldızdaki mevcut amele cemiyetlerine hükûmetin müdahale etmemesi talebinden de bu mânâ çıkmaz. Bunlar arasında bir [amele işi hakkı ve köylüler amele fırkasının rehberliğiyle çalışmalıdır.] cümlesi (hissiyatı galeyana getirerek hükûmeti sükuta icbar) demekmiş. Bunlar gayrı varittir. Benim için yegâne kıymeti olacak beyanat bitaraf huzurunuzdaki ifadelerdir.

Diğer arkadaşlarım da memleket adaletini temsil eden huzurunuzda benim hakkımda bildiklerini korkusuzca söylediler. Benim münevver oluşum, tecrimime kâfi gelmez. Bu siyasi bir davadır. Onun için başımdan bir hadise geçmesi ve hadisatı da ihatalı görebilen bir parça tahsil görmüş olmam, tenevvür ve tahsil vaziyetim, bunlara sebep olmuştur.

Madde ve delil yoktur. tutulan evrakın hepsi tıbba ait notlar, tercümelerdir. Bunlar içinde herhangi siyasi ve içtimai faaliyete delâlet eder bir satır bile yoktur. Benim son geçen hayatımda gizli bir cemiyetle alâkadar oluşum hakkında, en küçük bir şey bile bulunmamıştır, yoktur. Hattâ ilk tevkifimde, beni yerimden itmeyin, sürüngürmeyin, demiştim. Nazariyat ile bile uğraşmaz olmuştum, işlerim o kadar çoktu. Buna ancak İzmir hapishanesinde biraz vakit bulabildim.

Bana atfedilen yazı iddiası, madde madde ile ispatla üzerimden def edilebilmiştir. Mahkemei âlinizin mücrimiyetimize karar vermesini imkân dahilinde görmüyorum. Vaziyetim budur. İrtibatım bu şekilde cereyan etmiştir.

Bu irtibatın ne kadar gayrı mukni olduğu da meydandadır. Beraatımı talep etmekten başka bir şey istemiyorum. [*Hizmet* 11.7.1929]

Ali Efendi'nin müdafaası. - Ali Efendi müdafaasını yapmak üzere ayağa kalktı. Mevkufların oturdukları kanepelerin üzerine çıktı.

- "Müdafaam yoktur" dedi. Yalnız ayaklarındaki bereleri göstererek, "bunlar telefon tellerile sarılmaktan olmuştur" dedi ve oturdu.

Maznunlardan Mustafa da aynini söyledi. Enver Efendi de işkence nakaratını tekrar etti. Yirmibir gün haps-i münferit yapılabileceği kanunen gayet sarih iken; "yirmialtı gün yatırıldıklarını, dayakla birçok kâğıtlar imza ettirdiklerini söyledi. Bulgaristanlı Ahmet Bey şikâyet ederek, Reis Beye hitaben, "siz benim yerimde olsaydınız, bir değil on kağıt imza ederdiniz" dedi.

Marangoz Hilmi'nin müdafaası. - Marangoz Hilmi de, diğer maznunlar gibi, işkencelerden, taharriyatta evinde bir şey bulunmadığından, İstintak Hakiminin tesiri altında tahkikat yapıldığından, kendisinin bir defa komünistlikle İstiklal Mahkemesi'ne sevkedilip men-i muhakeme kararı aldığından ve fakat bu suretle bir defa ismi komünist olarak tanındığı cihetle, İzmir'de bir dakika serbest gezemediğinden ve daima arkasında sivil memurlar bulunduğundan bahisle, sözü son hadiseye intikal ettirerek dedi ki; "İzmir Gazetelerinin garip bir huyu vardır. Tevkifat yapıldı mı isimlerde fazla tevakkuf ederler; hadiseyi şişirirler; ve fazla gazete satmak isterler. Bu suretle benim de ismim gazetelere geçmiş ve komünist olarak tanınmıştır. Son tevkifat esnasında mevkuflar tazyik edilince işkenceler altında, beyannameleri nereden aldığı sualleriyle karşılaşınca, kurtulmak için hafızalarını yoklamışlar; ve komünist Hilmi ismini hatırlayarak, "komünist Hilmi'den aldık" cevabını vermişlerdir. İçtimalarda bulunduğum da iddia ediliyor. Halbuki resmi evrak üzerinde içtimaların yapıldığı iddia olunan tarihlerde ben hapishanede mevkuftum. Hapishaneden çıkmak, içtimada bulunmak, ve tekrar içeri girmek imkânsızdır. Reis Beyefendi, ifadelerimizi ne işkenceler altında yazdığımızı tasavvur edemezsiniz. Ayaklarımı uzatamıyacak kadar taştan hücrede hapsedildim. Yaralarımı betonun soğuklarında tedavi ettim. Bana beyannameleri kendim yazdığımı itiraf ettirdiler. Ben kaniim ki, bu beyannameleri polis bizzat kaleme almış ve memleket işçisini lekelemek için yapmıştır. Polisin adamlarından bir gün Yusuf Kenan Efendi yanıma geldi, bana bazı şeyler açmak istedi. Tabii çe-

kindim. Diğer bir gün tekrar geldi. İzmir'deki komünist teşkilatını tespit ettiğini, İstanbul'a gitmek için polisten 250 lira aldığını söyledi ve bana deste halinde bu paraları gösterdi. Halbuki, bu adamda beş para yoktu. Çünkü çalışmaz. Bunlar hep polisin tedbiridir. Benim için iddia edilen cürüm ancak Müdde-i Umumî Beyin iddianamesi üzerindedir. Başka bir yerde yoktur;

Makinist Tevfik de, ifadelerinin kısm-ı Adlî Reisi Sabri Bey tarafından atılan dayaklar altında yazıldığını; dört buçuk gün hilaf-ı kanun mevkuf kaldığını söyledi.

Reis Bey, saatin yarım olduğunu ve bir saat sonra müdafaaların istimaına devam edileceğini söyleyerek celseyi tatil etti.

İkinci Celse

Saat ikide başlayan ikinci celsede sırasile aşağıdaki şekilde müdafaalarına devam etmişlerdir,

Salamon Efendi'nin müdafaası. - Reis Bey, diyorlar ki, ben bir talimatname yazmışım. Ben böyle bir şey yazmış olsaydım, bunun burada gösterilmesi lazımdı. Demek isterim ki, ben sadece polisin uydurduğu şeyleri imza ettim. Sonra, ben güya bir içtimaa gitmişim. Tanımadığım kimselerin evine nasıl giderim. Birinci ifademe bakabilirsiniz. Böyle şeylerden hiç bahs edilmemiştir. Benim söylenilen hafî teşkilattan haberim yoktur. Binaenaleyh, beraatımı talep ederim.

Nafiz Efendi'nin müdafaası. - Evvelce söyledim; kardeşimi ve kendimi dayaktan kurtarmak için, bana atfedilen sözleri kabul etmiştim. Huzurunuzda hakikati söyledim. Beraatımı isterim.

Muhiddin Efendi'nin müdafaası. - İcra Vekilleri Heyeti'ni ıskat için gizli bir ittifaka dahil olmakla maznun bulunuyorum. İddia makamı, geçen celsede tahkikatın kanuni yapıldığını söylediler. Bendeniz bunu göremedim. İlk sefer Polis Müdüriyeti'ne çağrıldım. Bir şey sormadan beni serbest bıraktılar. İkinci defasında Polis Müdürü sadece Bulgaristanlı olduğumu işitince biraz düşündü; ve "Bunu da onların yanına koyun" dedi. Ne sebeple hapse atıldığımı bilmiyorum. Komünistlikle itham edildiğimi Müstantik Beyin huzurunda anladım. Bayram münasebetile bir arkadaşımın evine gitmekliğim bir içtima telakki edilerek, beni de bu davaya dahil ettiler. Bigünahım. Beraatımı talep ederim.

Yusufun müdafaası şundan ibaret oldu: Evvelce de söylediğim veçhile benim hiçbir şeyle alâkam yoktur, beraatımı isterim. [*Hizmet* 11.7.1929]

Şarfman Efendi'nin müdafaası. - Reis Beyefendi, Yüksek Mahkemeniz tarafından istiçvap edildiğim esnada verdiğim ifadenin doğru olduğunu, İstanbul ve İzmir Müstantiklerinde alınan ifadelerimin doğru olmadığını ispat için dayak yediğim hakkındaki iddiamın bir icad olmadığını ispat etmekliğim lazımdır. Zaten böyle bir yalan söylemek için, yahut hakikati yalandan tefrik edemiyecek kadar cahil, aynı zamanda böyle ağır bir yalanla üzerime terettüp edecek mes'uliyeti bilmemekliğim icap eder. Halbuki, ben ne şuurumu kayb ettim, ne de yalanın faydalı olabileceğini zannederim. Eğer *komünist mefkûresine uygun bir hareketle itham edilseydim, ve bunu yapmış olsaydım, söyler çekinmezdim.* Zaten, ne diye yalan söyliyeyim. Beni dövdüklerini ispat için şahitlerim vardır. İstanbul Polis Müdüriyeti'nde topallıyarak daireden daireye sürüklendiğimi kim görmedi? Polis Müdüriyeti beni Cerrahpaşa Hastanesi'ne göndermedi mi? Baş Operatör, ayaklarımı muayene ve röntgenle fotoğrafını almadı mı? İstanbul'dan İzmir'e sevk edilirken, ben, Hüsamettin ve Nesim, topallıyarak vapura girdik. Polisler, yolcular önünde hasta ayaklarımıza ilaç sürdüler. İstanbul'da 6 Nisan'da tevkif edildim. Ancak 25'de İstintak Dairesine çağrıldım. Bu gayr-i Kanunî hareketin sebebini anlamak mecburiyeti vardı. Fakat, çok aramak lazım değil. Zaten polisler, yaralarımın iyi olmasını beklediklerini söylemekten çekinmezlerdi. Gayr-i Kanunî hareketin yegane sebebi budur. Hiç şüphe etmem ki, yüksek Mahkemeniz dayak, tokat ve tehdit marifetile alınan bir ifadeye itimad etmeyecektir. Bu kanaatimin arzını bile fazla görürüm. Bana atfedilen cürümler, güya evimde bir içtima yapılmış, buna Niko Siyenkeyeviç, Ahmet Kaya ve Nedim Efendilerle Niko'nun iştirak ettikleri iddiasıdır. Evimde böyle bir içtima olmadı. Niko Siyenkeyeviç, Ahmet Kaya ve Nedim'i ne gördüm; ne bu adamları tanırım. İkinci bir nokta da, Nesim Efendi tarafından bana verilen bir kâğıda aittir. Bunu aldığım vakit meşguliyetimden münderecatını okuyamadım. Burada, Müstantik tarafından okunduktan sonra ne olduğunu anladım. Nesim, tercüme ettiği bir makale olduğunu söylemiş ve benim tarafımdan tashihini rica etmişti. Ne beyannameden, ne

teksirden bahs etmedik. Öteki beyannameleri ise, burada, poliste ilk defa gördüm. Polisin isnatlarını açık gösteren diğer bir noktaya dikkatinizi celb etmek isterim. Bana, Nesim tarafından verilen kâğıdın bir beyanname olduğunu ve teksir için verildiğini söyledikten sonra, görmediğim, tanımadığım başka yazıları da atfetmek istediler. Sopa, odanın bir köşesinde gülümsüyordu. Diğer bir Beyannameyi kabul mecburiyetinde kaldım. "Kimden aldın? Kime verdin? Kaç tane yaptın?" suallerine de saçma sapan cevaplar uydurmıya mecbur oldum. İfademin yarısı polis tarafından, yarısı benim tarafımdan uydurulmuş şeylerdir. Müstantiklikte hakikati söylemeye cesaret edemedim. Zira, İzmir Polis Müdürlüğü'nde, sivil bir memur: "İfadeni sakın değiştirme. Aksi takdirde boş yere kendini üzmüş olursun" diye nasihat verdi. Bunun manası ne olduğunu bilirdim. Hakikati ancak huzurunuzda söyleyebileceğimi ümit ediyordum. İşte, Reis Bey, bana atfolunan cürümlere karşı müdafaam ve cevabım budur. Pek iyi bilirim ki, bu yüzden yüksek Mahkemeniz beni cezalandırmaz. Zira, komünistlik bu davada mevzui bahis değildir. Komünist mefkûresi taşımak her ferdin hakkıdır. Bu davanın en mühim ithamı komünist perdesi altında, gizli teşkilat azası olmaktır. Bu münasebetle, Müdde-i Umumî Beyefendi'nin diğer bir sözlerini hatırlıyorum. "İfadeler ilmî bir şekilde alınsın" buyurdular. İlmi şekilde ifade alınırken, bir maznun tevkifine kadar, nasıl bir hayat yaşadığını, hayatta ne gibi mefkûreler taşıdığını meydana çıkarmak lazım gelir. Müdde-i Umumî Bey, maznunların lehinde çalıştıklarını buyurmuşlardı. O halde, bu tetkikata neden lüzum görmediler. Müsaadenizle, şahsıma ait bir nebze malumatı kendim vereyim. 1920-1924 senesinde Almanya'nın en büyük gazetesi *Berlinger Tageblat*'ın telgraf muhabiri idim. O vakitten beri çektiğim telgraflar, Türkiye'nin medeniyet yolunda attığı adımları medihten ibarettir. Avrupa'da Türkiye aleyhine yapılan bir propagandaya muhalefeti istihtaf etmiştim. Telgraflarımın müsveddeleri Telgrafhane'de mevcuttur. İktisadi sahada, 1924'ten tevkifime kadar memur olduğum Doyçe Oriyant Bank tarafından neşr olunan, Türkiye'ye mahsus bir iktisadî mecmuayı tahrir ettim. Bunların binlercesini Alman iktisadî muhitlerine göndererek, Türkiye'nin iktisadî rolünü ve inkişafını hakikat nâmına, ve bu memleketin menfaati nâmına, iktisadî sahada, Türkiye'ye hizmete çalıştım. Ni-

çin, çünkü komünistim. Komünizm terakkiperverlik yolundadır. Şark memleketlerinin İmperyalizme karşı zaferine çalışıyor. Ben, nasıl olur da, irticaî teşkilâtlara ve fikirlere iştirak edebilirim? İrticaa hizmet İmperyalizme hizmettir. Hayatımı takib edenler, beni daima terakkiperver liberal saflarında bulacaklardır. Zâten, niçin, hangi fikirle burada irtica teşkilâtına hizmet edeyim? Misafiri bulunduğum bu memlekette kanunların himayesinde yaşamak isterim. Ecnebiyim. Fakat, bu memlekete ecnebî gibi değil, samimi dost gibi yardım etmek emelimdir. Reis Beyefendi, mukadderatımı vicdanınıza terk ediyorum. Sözlerim hakikatin ifadesidir. Buna kanaat edeceğinizi ümid ediyor ve beraatımı talep ediyorum.

Troçki Mehmet Efendi'nin müdafaası. - Troçki Mehmet: "Müteaddit defalar tevkif edildim, dedi; polis, İstanbul'dan çekileceksin, diyordu, Uzun Köprü'ye gittim. Polis, Amele Cemiyeti'nin bu surede kapandığını görünce, bu Abbas ve Mustafa'yı tutmuş, sopa tesirile bir şeyler söylemiş, dayaktan kurtulmak için bu çocuklar da, benim hakkımda bir şeyler söylemişler. Ben böyle bir teşkilâta dahil değilim. Yalnız, Amele Cemiyetlerine giderim. Bunlar serbesttir. Yine çalışacağım. Kimse bundan beni men edemez. Bahs edilen teşkilâtla alakadar değilim. Beraatımı talep ederim.

Koço Efendi'nin müdafaası. - "Ben böyle hafî bir cemiyete dâhilim" diye iddia edildi. Müdde-i Umumî Bey bu fikri şüphesiz polis provokasyonundan almıştır. Zannedersem bizi buraya getiren hâdise, Niko ile arkadaşlığım ve Rusya'ya gitmiş olmaklığımdır. Hatta tevkif müzekkerem de buradadır. Orada komünist olduğum için tevkifim yazılıdır. Polis beni nasıl böyle gizli teşkilâta dahil eder şaşarım. Zaten beni Vilâyet Merkez Komitesi âzası yaptı. Sonra Beyoğlu hücresine dahil etti. İstanbul'da daha kalsaydım, kim bilir hangi mevkii daha verecekti. Polis fezlekesine göre, güya ben iki Rum arkadaşımla çalışmışım. O halde, neden onların da ifadeleri alınarak bana karşı bir delil olarak çıkarılmıyor. Bu yetmemiş, ben Koço değilmişim. Mansur isminde bir adammışım diyorlar. Neden? Bu işe şaşıyorum. Ya başka bir adam arıyorlar, yahut meseleyi mühim göstermek için bunları icadediyorlar. İfademe gelince: Ben ki Türkçe bir cümle yapmak için bir saat düşünürüm; nasıl olur, edebiyatla dolu öyle bambaşka bir lisanla ifade vermiş

olayım? Benim önümde ifadem alınırken bir şey yazılmadı. Sonra, Arap harfleriyle yazılmış bir şey getirdiler. Ben ancak imzamı attım. Sonra, Müdde-i Umumî Bey "ifadeler ilmî bir şekilde alınmıştır" diye söylediler. Eğer sopa da ilme dahil ise bir şey söyleyeceğim yoktur. Şapigraf meselesine gelince; bunu kendimi ve valideni işkenceden kurtarmak için kabul ettim. Bana atfedilen cürümlerle hiçbir alâkam yoktur. Adaletten beraatımı talep ederim.

Saatçi Niko Efendi. - Şükrü ve Ahmet Kaya Efendileri tanıdığımı; birincisine şifreli adres, ikincisine beyanname verdiğimi, polisin işkencesi üzerine doğru olmadığı halde söyledim. Fakat böyle bir şifre verilmediğinin en büyük delili, şifreli hiçbir muhabere keşedilmemesidir. Zaten, o kart çalıştığım mağazanın adres kartıdır. Şifre verecek adam böyle çalıştığı yerin adresini taşıyan kart üzerine mi yazar? Şarfman'ın evindeki içtimaa gelince, bunu da polis uydurmuştur. Şarfman arkadaşımdır. Cebimde adresini buldular, tazyiklerinden kurtulmak için isnadları kabul ettim. Fakat ne üzerimde ne evimde bana isnat edilen şeylerle meşgul olduğumu gösterebilecek bir şey çıkmadı. Bu dâvâda, şahitsiz delilsiz bir isnada kurban olduğum aşikârdır. Beraatımı talebederim.

Laz İsmail Efendi. - İsmail Efendi dedi ki: Müdde-i Umumî Bey bizi komünist perdesi altında halkı hükümet aleyhinde kıyama ve Vekiller Heyetini ıskata teşvik için ittifak etmiş ve vatandaşlar sıfatiyle muhakememizi ve mücrimiyetimizi talebetti. Evvelâ, *komünist perdesi altında* tâbirini reddederim. Ben yalnız *komünistim. Perde arkasında gizlenmek yâni maske taşımak ancak irticaa mahsustur.* İddia makamı bunu hateyetle kaydetmelidir. İcra Vekilleri Heyetini cebren ıskata teşvik ve tahrikatta bulunmak için harhangi bir cemiyete mensubiyetim iddia ediliyor. Ellerinde, İsmail vatandaş böyle bir cemiyete dahildir veya bundan malûmatı vardır demeye müsbet tek bir delil yoktur. Ne istintakte, ne poliste böyle bir cemiyet hakkında, bir sual sorulmuş; bundan haberdar olduğumuza dair ne kendimin ne de başkalarının bir ifadesi elde edilmiştir. İddia Makamının serdettiği iddiaların biri diğerine zıttır. Meselâ, Ankara'dan hapisten geldikten sonra Hüsamettin ile tanışmışım. Halbuki ben Hüsamettin'i 1919 senesinden beri tanırım. Saniyen ona Ferit ve Hüsnü'yü tanıştırmışım. Ferit ve Hüsnü'yü tanırım diye bir ifadem yoktur. Tanımadığım bir kimseyi başkasına nasıl ta-nıştı-

rabilirdim? Nesim Efendi'ye beyanname dikte ettirmişim. Bunu ne suretle söylettiklerini arzettim. Nesim Efendi ne söyledi. Böyle bir şey yazmadım. Yazdırmadım. Faraza yazdıracak olsaydım, ben madem ki Ferit ve Hüsnü Efendileri tanıştırmışım, bir makina almış Ferit'e vermişim ve o vasıta ile Hüsamettin Efendi beyannameler yazıyormuş; o halde beyanname yazsam alır Hüsamettin'e verirdim. Zaten bir evde yatıyoruz. Neden hiç tanımadığım bir adama sokak ortasında beyanname söyleyeceğim. Siz yazınız diyeyim. Nesim'i tanımadığıma polis Kısm-ı Siyasisi şahittir. Ankara'dan avdetimde arkamda allı taharri memuru dolaşır her hareketimi takib ederdi. Beyannameye gelince: Yazmadım, fakat okuduktan sonra içinde bir şey olmadığını gördüm, *Eğer bu yazılar bir cürüm ise kabul ediyorum.* Orada, Türkiye amelesine Bir Mayıs izah ediliyor. "Serbest içtima, neşriyat kanunen hakkınızdır. Hiçbir kanun bu haktan istifadenize mâni olamaz" deniliyor. Bunu söylemek, İcra Vekilleri Heyeti'ni ıskata teşebbüs etmek ve bu maksatla gizli bir Cemiyete girmek, demek değildir; ve olamaz. Keza, benim hiçbir ifademde *Kızıl Yıldız* gazetesinden malûmatım olduğuna dair bir kayıt yoktur. Malûmatım olmıyan bir şeye nasıl olur da makale yazarım. Muhakeme esnasında Günün İşleri diye bir makale okundu. Ne İstintak Hâkimi'nde, ne poliste bana böyle bir şey gösterilmedi. Bu da, zannedersem, sahibi bulunmadığı için, İsmail Efendi'nin üzerine geçirilmiştir. Makine meselesine gelince: Bir dükkân sahibinin ismi okundu. Pek bilemiyorum ki, böyle bir şahıs nereden karşıma çıkarıldı. Ben, o gün Cerrahpaşa Hastanesi'nde idim. Ameliyat yapılıyordu. Bu efendiyi getirdiler ve ona sordular: "Bu adam sizden makine aldı mı?" "Hayır, dediler, bu adamı ilk defa burada görüyoruz." Eğer makine aldığıma dair bir şey olsaydı; orada zabıt varakası tutulur ve bana imza ettirilirdi. Bana, Polis Müdürlüğü'nde gösterilen teksir makinesi harâb ve köhne bir makinedir. Sonra, böyle bir makine alsam, madem ki, Beyannameleri Hüsamettin Efendi teksir edecekmiş; makineyi ona verirdim. Deniliyor ki, İsmail, Hüsamettin'le bir evde yattıklarından, muhakkak gizli teşkilâta dahildirler. Bunun da gayesi Heyet-i Vekîle'nin ıskat teşebbüsüdür. İki amele bir çatı altında yaşarsa, gayesi muhakkak Heyet-i Vekîle'nin iskatı mı olur? Bundan başka bize isnâd edilen Beyannamelerde: "Biz bunu burjuvaziden istemiyoruz" denmesi bir cürüm addediliyor. Reis

Beyefendi, eğer iddia Makamı'nın bundan maksadı, "burjuvazi demek İcra Vekilleri Heyetidir" demekse, çok yanlıştır. Burjuvazi, istihsal vasıtalarına sahip olan ve iş kuvvetlerine istismar eden vatandaşlara Marx tarafından verilen isimdir. Bununla İcra Vekilleri Heyeti tesvîb edilirse, çok yanlış ve mânâsı tasrih edilmeden, üzerimize bir iddia atılmış olur. "Biz bunları Burjuvaziden istemiyoruz" demek, "varlı sınıftan istemiyoruz" demektir. Beyanname'de, "Türkiye amelesi Komünist saflarına gelmez!" tâbirini kullanmış olmaları İcra Heyeti'ni ıskat içinmiş, diyorlar. Efendim, bugünkü kapitalist dünyada, amelenin iş kuvveti de bir meta'dır. İş kuvvetini himaye için kendileri de teşkilât yapabilirler. Aynı suretle, Ticaret Odaları vardır. "Amele teşkilâtına giriniz" demek, "Vekilleri ıskat ediniz" demek midir? Türkiye'de vatandaşların serbest içtima neşriyat, miting hakları kanunen tanınmıştır. Yapılan inkılâp bunu temin etmiştir. Demek isterim ki, ben bir komünistim; fakat komünist olmakla İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata teşebbüs İnkılâbın yürüyüşünü anlamamak demektir. Hiçbir komünist, irticânın kaynamak istediği bir devirde, böyle bir işe el uzatamaz. Bilâkis, İnkılâbın tarsine çalışır. Hâkimiyet milletindir, düsturunu gaip eden Teşkilât-ı Esasiye Kanunu içinde bize verilen haklardan istifade etmeyi besler. Bu, ne Hükümeti zaafa düşürmektir, ne de İnkılâbı uçuruma sürüklemektir. Haf î teşkilâta gelince, bunda alâkadar olmadığım halde, Müdde-i Umumî Bey, nasıl olur da, hakkımda 171'inci, 147'nci maddelerin tatbikini istiyebilirler. Bu hakları değildir.

Hüsamettin Efendi'nin müdafaası. - Hâkim Efendi! Birçok işkence ve ıstıraplardan sonra huzur-ı adalete çıkarılabildik. İnkılâpçı olan amele harekâtını taklîb-i Hükümet ve irticaî temayüllerle lekelemek hatâya sapmaktır. Bunu yüksek makâmâta anlatmak isterim. Asırlardan beri kara Sultanların elinde hırpalanan zihniyet henüz kan damarlarımızdan silinememiştir. Eski zihniyeti kafalarından sökmemiş zevât vardır. Bunlara, bu memlekette bir amelenin de, her vatandaş gibi serbest söz, neşir ve içtima hakkı olduğunu anlatamadık. Bu memlekette amele hareketi memlekete ihanettir, demek istiyorlar. Bunun neticesi olarak 35 amele burada maznun mevkiine düşürülmüştür. Bunların ailesini söndüren bu Efendiler, bugün müsterih olabilirler. Fakat, biz Cumhuriyetin adaletinden eminiz. Ben amele içinden çıkmış, amelenin menfaatle-

rini müdafaa eden bir ferdim. 2 Nisan'da tevkif edildim. Polis Müdürlüğü'ne getirildim. Gece yarısından sonra orada bir çığlık koptu. Orası mezbahaya dönmüştü. Beni de birkaç komiserin karşısına çıkardılar. Tazyik ettiler. "Yazın, imza edeyim" dedim. Cumhuriyetin polisini istibdâdın karakollarına çeviren bu Efendiler, muttasıl işkence yapacağız, diyorlardı. Teşkilât-ı Esasiye'nin 79'uncu maddesi işkenceyi men' etmiştir; Ceza Kanunu'nun 243'ncü maddesi işkence edenleri şiddetle mes'ûl kılar, dedim. Burada kanun mânun yoktur, diyerek dövdüler. Üç gün sonra, Cerrahpaşa sertabibi Burhanettin Bey ayaklarımı tedavi etti. Tekrar isticvâbımda *"komünistliğe müteallik bir şey varsa getirin imza edeyim"* dedim. Baktım, *fikirlerime muhalif olmıyan şeyler.* Fakat, bana isnâd edilen bu Beyannameler, bilmem neden burada yok. Hafî teşkilât yapmakla itham ediliyoruz. Yalnız, İsmail arkadaşla konuşmam buna bir delil sayılırsa, bilmem ne derece doğru olur. Benim böyle bir Cemiyette âza olduğuma dair ortada hiçbir delil yoktur. Okunan polis fezlekesine göre, ben, İsmail arkadaş ve Mustafa Vilâyet Heyet-i Merkeziyesinde âza imişiz. Mustafa hakkında men'i muhakeme kararı verilmiştir. Böyle bir komite olsaydı, o da burada bizimle bulunacaktı. Beyannamelerde, ameleden adamların iktidar mevkiine geçmesi istenilmiş. Ben de isterim. Bütün bunların neticesi sermayenin, kapitalin inkişafiyle bizzarur doğan amele harekâtını irticala öldürmek demektir. Reis bey bu dava bir amele davasıdır. Taklibi hükûmet perdesi altında bırakılmak istenmiştir. Biz bunu nasıl ederiz? Biz burjuvazi nizamı içtimaisini istemeyiz, biz Makdonalist değiliz, burjuvazi nizamında bir hükümeti istemeyiz. [*Hizmet* 11.7.1929] Bu, bütün halkın serbestçe isteyebileceği fikirlerden biridir. Bu mahkeme hakikaten amele dâvâsıdır. Buna perde çekilmek isteniyor. Bir komünist hiçbir zaman burjuvazi içinde taklîb-i Hükümat taraftarı değiliz. Biz Makdumaldist değiliz. Burjuvazi içinde bir amele hareketinde taraftar değiliz. Amele hareketi içinde bulunduğumdan dolayı tecziye edilmememi ve beraatımı talep ederim.

Nesim Efendi. - Ben de beraatımı talep ederim.

Ferit Bey'in müdafaası. - Polis Müdürlüğü'nde ve istintakta cebren alınan ifadelerimde makine ve *Kızıl Yıldız*'dan bahs etmiştim. Bundan başka ifadem yoktur. Polis fezlekesi ve iddia Makamı'nın ithamname-

si kat'iyen ifadelerime tevafuk etmiyor. Bu ifadeler cebren alındığından nazar-ı dikkate alınmaması lâzımdır."

Ferit Bey nasıl tevkif edildiğini ve ifadelerini ve bilhassa zevcesini tazyikten kurtarmak için ne gibi şerait altında verdiğini isticvâbında olduğu gibi tekrar anlattı; ve şöyle devam etti:

"Gizli teşkilâtın âzâsı olduğum farz edilse bile, hangi hücre ve Komitenin âzâsı olduğumu zikretmek lâzımdır. Ben, poliste ve İstintak'da, buna dair istintak edilmedim İcra Vekilleri icraatını takbih etmiştim. Bu hususta hiçbir yazı yazmadım. Fakat, Hükümeti takbih ve tenkid etmek iskat etmek mi demektir? Millet, İcra Vekilleri'nin icraatını tenkit edemez mi? Bu hakkı milletten kimse nez' edemez. Eğer tenkid haksız ise, iş değişir. Ceza Kanununda buna temas eden maddeler vardır. Heyet-i Vekîleyi *iskat tasavvurunda olduğumuzdan hangi maznun bahsetti?* Iskat edeceğiz de yerine kimi koyacağız? Bu isnatların hepsi kuru vehimlerden ibarettir. Zaten, iskate teşebbüs müsallahan olabilir. Halkı, müsallahan İcra Vekillerini iskat için ne vakit bir teşvik yapılmıştır? Bize atf edilen hangi Beyannamede böyle bir teşvik vardır? Bu faraziyatın cümlesi kuru vehimlerdir. Her vatandaş kanun nazarında müsavî ve hürdür. Mebus, vekil değil, hatta Reis-i Cumhur bile olmayı arzu edebilir. Bu hakkı nez' etmeye çalışmak Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu çiğnemek olur. Bizim değil, bu hakkı fazla görenlerin buraya getirilmesi lâzımdır. Bendeniz, Beyannamelerin güya fâil-i müşterekiyim. Delâilim bunları yazmadığımı gösteriyor. Beraatımı talep ederim.

Diğer maznunlar. - Selânikli Hüsnü - "Teşkilâtla alâkadar olmadığımdan beraatımı isterim" dedi.

Çakır Hasan. "Hakkımdaki itham kuru iftiradır. Beraatımı talep ederim" dedi.

İskeçeli Hasan. "Teşkilâttan haberim yok. Tazyik neticesi ifademi imza ettim. Beraatımı talep ederim" dedi.

Selânikli Mehmet. "Alâkadar değilim. Beraatımı isterim" dedi.

Abbas. "İfadem işkence altında verilmiştir. Hakkımdaki itham isnattır. Beraatımı talep ederim" dedi.

Niyazi. "Aleyhimde hiçbir delil yoktur. Beraat isterim" dedi.

Serezli Şerif. "Bir şeyden haberim yok. Beraat isterim" dedi.

Halil. "Aleyhimde gösterilen yegâne delil, tamir için aldığım çürük bir makinadır. Bununla beyanname yazılamazdı. Teşkilât gibi işlerle alâkam yoktur. Beraatime hükmediniz. Bizim yerimize ameleye işkence yapanların tecrimini talep ederim" dedi.

Şoför Ahmet, İbrahim, Mustafa, Sıtkı Efendiler de beraatlerini talep ettiler.

Reis Bey Hikmet Bey'e sordu: "Başka diyeceğiniz var mı?"

Hikmet Bey: "Artık sizlere kaldı. Üç aydır mevkufuz. Hiç olmazsa hükmün bugün tefhimini reca ederim."

Reis Bey: "Muhakeme hitam buldu. Müzakere için de vakit ister. Hüküm 16 Temmuz Salı saat birde tefhim edilecektir."

16.7.1929 senesi salı günü,
İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nde verilen karar

Karar

İcâbı müzakere olundukta: İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskat etmek için teşvikatta bulunmak maksadile, aralarında cemiyyet-i hafiye teşkil ettikleri iddiasile maznunun aleyhine mevkuf Ahmet Kaya, Şükrü, Hilmi, Hikmet, Ali, Mustafa, Enver, Ahmet, Marangoz Hilmi, Tevfik, Salamon, Nafiz, Muhiddin, Arif oğlu Yusuf, Manu Şarfman, Troçki Mehmet, Koço, Niko, İsmail, Hüsamettin, Nesim, Ferit, Selânikli Hüsnü, Çakır Hasan, Iskeçeli Hasan, Selânikli Hasan, Selânikli Mehmet, Mehmet oğlu Abbas, Niyazi, Şerif, Şoför Ahmet, Halil, İbrahim, Mustafa, Sıtkı, firari Niko Sinkeyeviç, Baytar Mehmet, Nedim Bey, ve Efendiler haklarında icra kılınan muhakemelerinde maznû-nuni mumaileyhinden Doktor Hikmet, Ferit Beylerle, İsmail, Hüsamettin, Marangoz Hilmi, Salamon, Yusuf, Manu Şarfman, Ahmet Kaya, Şükrü, Tevfik, Troçki Mehmet, Koço, Ali, Enver, Ahmet, Niko, Selânikli Hasan, Selânikli Mehmet, Abbas, Niyazi, Şoför Ahmet, Küçük Hilmi, Halil, Hilmi Efendilerle firari Niko Sinkeyeviç, Baytar Mehmet, Nedim, ameleden adamların mevki-i iktidara gelmesini temin için, her birerleri seviye ve iktidarlarına göre bir vazife alarak, halkın Hükümete karşı nef-

ret hislerini uyandıracak şekilde birtakım iğfalkâr Beyannameler neşir ve tevzi ve Hükümetin mevkiini zayıflatarak İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata halkı teşvik için aralarında gizlice ittifak ettikleri; maznunlardan Kanber oğlu Ali'nin istintaken maznun ifadesinde, sirkat ettiği iddia olunan bir keçi meselesinden derdest edilip karakola sevk edilirken, cebinde bulunan Beyannameleri denize atarken yakalandığını ve karakolda dahi cebinde kalmış olan bu Beyannamelerin mütebakisini masa altına gizlediği bir sırada görülerek derhal tahkikata iktidar edildiği kendisi, keçi ve yanında polis olduğu halde karakola giderken, üzerinde bulunan yeni harflerle yazılmış, Ahmet Kaya'nın Enver vasıtasile kendisine ve Mustafa'ya, amelenin mütekâsif bulunduğu yerlere atılmak üzere gönderilen Beyannamelerden denize attığını, Lise talebeleri görüp "Bakınız denize bir şey attı" dediklerinde, polis memuru mezkûr kâğıtları denizden aldığı ve karakola gittiklerinde, Beyannameleri orada tetkik ettiklerini; Mustafa'ya verilmek üzere tütün amelesinden Enver vasıtasile kendisine iki defter beyanname verilmiş olduğu; kendisi de Mustafa'yı kahveden dışarı çağırıp verdiğini, kendisi de vakit bulup atacak olduğunu; kendisine komünistlik fikirlerini Ahmet Kaya verdiğini, fakat kendisi atmadığını, Polis Müdüriyeti'ne bizzat teslim ettiğini; Ahmet Kaya'nın Ramazan'dan bir buçuk ay evvel Muhtar Hacı Ali'nin kahvesinde, Ali ve Enver ile kendisine: "Size Beyanname vereceğim; tenha sokaklardan geçerken atarsınız" dediğini; Mart'ın yirmibeşinci günü, İsmail Efendi'nin kahvesinde otururken Enver gitmek üzere kalkıp, Ali'ye hitaben: "Sana vereceğim kâğıtları Mustafa'ya ver" dediğini; ve sonra kendisi de kalkıp giderken, Ali arkasından gelerek "al kâğıtları" diyerek verdiğini, açıp bakmadığını; ve Ahmet Kaya: "Tütün grevi olacak, yevmiyeler artacak" diye söylediğini ve Hasan oğlu Enver ise, son Beyannameleri üç hafta evvel Ahmet Kaya kendisine verdiğini, ikisini kendisine alıkoyduğunu, dördünü Ali'ye verdiğini, kendisi bir tarafa atmadığını; eve götürüp bilâhara Polis Müdüriyeti'ne teslim ettiğini; evvelki Beyannameyi de Ali'ye verdiğini ve onu da bilâhara Polis Müdüriyeti'ne teslim ettiğini; Ahmet Kaya ile Muhtar Hacı Ali'nin kahvesinde görüştüklerini; bazen Mustafa ve Ali, kendisini bir köşeye çekerek "Bak, işte çalışıyoruz, çok yevmiye alamı-

yoruz, çalıştığımız halde parasız geziyoruz; grev yapalım, yevmiyelerimizi hakkile alalım" dediklerini; bundan evvel de yine kendisine iki defter vererek "bunu arkadaşlarınla oku, fikrin açılsın" dediğini, fakat okumadığını, 26 Mart 929 salı günü, Ahmet Kaya'nın hanesi önünden geçerken kendisini çağırıp altı *Kızıl İnkılâp* Beyânnamesi verdiğini, dördünü Ali ile Mustafa'ya verdiğini (İbrahim oğlu Ahmed'in ifadesi, Beyannameleri Küçük Hilmi'nin elinden kendisi aldığını; Şükrü ile Lale sineması civarında buluştuklarını, Hilâl cihetine attıklarını, münderecatını okumadığını; Ahmet Kaya ile Ramazandan onbeş gün evvel Lale sinemasında tanıştıklarını; bir gece Yıkık Minare taraflarında kendisine tesadüf ettiğinde, Hilmi'nin evini göstererek "yarın akşam buraya gel, sana bir paket vereceğim" dediğini, ertesi akşam gittiğinde, Ahmet Kaya "al bunu Şükrü'ye ver" diye kendisine bir paket verdiğini, kendisi de alıp Şükrü'ye verdiğini, gece olunca Hilâl taraflarına gittiklerini, Şükrü bu Beyannameleri yere attığını, kendisi yalnız refakat edip Beyannameleri atmadığını, (Marangoz Hilmi'nin ifadesi) Yusuf Kenan hapishanede iken görüp kendisine mektup yazarak, fazla yevmiye bulduğu için İstanbul'dan çağırdığını, kendisi de yirmi liraya ihtiyacı bulunduğunu söylediğini, Beyannamelerden haberi olmadığını, Tevfik isminde kimseyi tanımadığını ve merkuma Beyanname vermediğini, evvelce üzerinde *Aydınlık* mecmuası çıktığı için tevkif edildiğini, Kenan hapishane arkadaşı olduğundan orada tanıştığını, 28 Şubat 929 tarihli ve Hilmi imzalı mektubu kendisi yazdığı, mektuptaki tasdikler alay tarzında yazıldığını; Kadri'nin hanesinde Ragıp'la "Bir Amele Birliği müsaadesi alalım" diye toplandıklarını; İstanbul'dan Cemiyetlerin suret-i teşekkülü hakkında nizamnameleri istediklerini, sonra gene toplanarak beyannameler tanzim ve işçilere tevzii görüştüklerini; Kadri bu beyannamelerin hanesinde tanzimini "belki hanem basılır" diye arzu etmediğini; bir gün Şükrü kendisini gördüğünde: "ben Ahmet Kaya'nın evine gidiyorum, beraber gidelim" dediğini, birlikte gittiklerini, evde Kaya'yı yalnız bulduklarını; ve "İzmir'de Gençler Birliği yapmak istiyoruz, seni oraya dahil etmek istiyoruz" dediklerini, "Birlik ne yapacak?" diye sorduğunda "ameleye muavenet sandığı yapacak" cevabını verdiğini; o sırada Arap harfleriyle yazılmış ve üzerinde Orak-Çekiç olan beyanna-

me müsveddesini görüp "bu beyanname ile Gençler Birliği arasında ne münasebet var?" diye sorduğu bir sırada zevcesi geldiğinden gitmek üzere kalktığında "hiç olmazsa beyannamelerin tabı ve tevziinde bize yardım et" demiş ise de kendisi gitmediğini ve yardım da etmediğini; tevkifinden sekiz gün evvel bir gün Mezarlıkbaşı'nda, yanında yabancı bir şahıs olduğu halde Şükrü'ye rastladığını "biz Ahmet Kaya'nın evine gidiyoruz, Biraderinin nişan merasimi vardır" dediğinde, kendisi de bunlara iltihak ederek Ahmet Kaya'nın biraderinin evine gittiklerini; orada Küçük Hilmi, bir Yahudi çocuğu, Kaya, Muhittin bulunduğu ve daktiloda yazılmış beyannameler gördüğünü; Ahmet Kaya'dan sorduğunda "nişan merasimi yarıda kaldı, İstanbul'dan beyannameler getirdim, geçen defa tevziine de dahil olmadın, bu defa beyannameleri tevzi et" dediğini, "ben yapamam" demiş ise de, bu cevap pekâlâ manasına geçtiğini ve işsiz olup olmadığını sorduğunu, "işsizim" diye cevap verdiğini; ve tevkifinden iki gün evvel biraderi Nafiz işinden avdet ederken koltuğunda bir paket getirdiğini, içinde beyannamelerle bir mektup mevcut olup, mektupta beyannamelerin Karşıyaka vapurlarına atılmasından Ahmet Kaya'nın göndermiş olduğunu anladığını, bu beyannameleri ocağa atıp yaktığını; (Salamon'un ifadesi) Bir buçuk seneden beri Şükrü'yü tanıdığını, Ahmet Kaya'nın getirdiği talimatnamelerin Arap harfleriyle teksirine kendisi karışmadığını; Ahmet Kaya'nın, bir nüshasını getirdiği beyannamelerin kâğıdını Şükrü ile beraber gidip Kuyumcular içinde bir mağazadan tedarik ile Şükrü'ye verdiğini ve daktilo ile Beyannameleri kendisi yazdığını, Şükrü de yanında bulunduğu o gece, kendisine gösterilen talimatname müsveddesi olup, Arap harflerini pek güzel okuyamadığından, Şükrü söyleyip kendisi yazdığını; Ahmet Kaya'nın İstanbul'dan avdetinde, biraderinin evinde akdedilen içtimada hazır bulunduğunu; (Arif oğlu Yusuf'un ifadesi) Kardeşi Ahmet Kaya, vagonlara yapıştırmak üzere verdiği Beyannamelerden beş tanesini vagonların içine attığını, mütebâkisini yırttığını Küçük Hilmi'nin evindeki içtimada hazır bulunduğunu, demiştir. (Manu Şarfman'ın ifadesi) Komünizmi nazari olarak tetebbü ettiğini, komünistler ile alâka peyda etmediğini; Viyana'dan tedaviden geldikten sonra, evvelce tanıdığı Niko Şinkeyeviç'e tesadüf ettiğini, konuşurken sözleri

komünistliğe tesadüf ettiğinden Viyana'da gördüğünü anlattığını, Niko da Türkiye'de komünist cereyanı ve bir Merkez Komitesi bulunduğunu ve fakat zayıf bulunduğunu ve bu komitenin de hücreleri olduğunu söylediğini; bunu Niko ile beş sene evvel konuştuklarını ve kendisinin faal bir komünist olduğunu anladığını; Niko kendisini bir defa evine götürdüğünü; arasıra beş on kişi toplanarak komünizm hakkında münakaşalar yaptıklarını ve toplandıkları bu içtimalarda herkes fikrini konferans şeklinde anlattığını; bir numaralı *Yaşasın Bir Mayıs Beyannamesi*, kendisine irade olundukta, Nesim kendisine gelerek elinde bulunan kurşun kalemiyle yazılmış birtakım yazıları kendisine vererek okuduğunu ve o sırada okumaya vakti olmadığından cebine koymuş ise de aynı gün tevkif edildiğini; *Türkiye Gençler Birliği* ibaresi yazılı Beyannameleri bir buçuk ay evvel Küçük Niko'nun elinde gördüğünü; bir gün bankaya gelerek, komünist arkadaşların geldiğini ve "içtima yapacağız" dedikte kendisi de hazır bulunacağını kabul ettiğini; saatçi Niko ile yanlarında iki kişi daha gelmiş ise de o iki kişiyi tanımadığını; İzmir vaziyeti hakkında görüştüklerini; Ahmet Kaya olması lâzım gelen adam İzmir'de komünist propagandası yapıldığından, henüz genç ve fazla çalıştıklarından bahs ettiğini; hücrelerde arkadaşlarını tenvir eder olduklarını; (Troçki Mehmet ifadesinde) Komünist Fırkası'na dört ay evvel intisap ettiğini; komünist fikirlerini ilk önce kendisine Niko Sinkeyeviç'in verdiğini; amelenin refahı komünist saflarına girmekle olduğunu; sokakta mevcut olduğu halde izahat verdiğini; ve Niko "üç kişiden fazla tanımıyacaksın" diye söylediğini; Beyanname dağıtmadığını; Niko, Beyannameyi Abbas'a verdiğini söylediğini; Koço hazır olduğu halde, Niko kendisine hitaben "bir kişi daha geldikten sonra sizi gençler Komitesine Vilâyet âzası yapacağız" demiş ise de o bir kişi gelmediği için âza olamadığını; kâtip kendi hücrelerile temasta bulunduğunu; Doktor Hikmet ve Hüsamettin ile kendisini Niko tanıştırdığını; Ferid'i dahî tanımadığını; Niko, Abbas'a bir Beyanname verdiğini ve Abbas da Mıntıka memuru olduğunu kendisine söylediğini; Kendisinin de Vilâyet Komitesi âzâlığına intihap edildiğini Niko'nun tebliğ ettiğini; Mansur nâm-ı diğer Koço da 928'de komünist faaliyetine başladığını; bir sene Rusya'da Şark Darülfününu'nda okuyup Rusça öğrendiğini; iki se-

ne de fabrikada çalıştığını; 927'de İstanbul'a geldiğini; ilk önce Niko Sinkeyeviç'le görüştüğünü; daima amelelerin hayat ve yevmiyelerinden bahs ettiğini ve Türkiye amelesi hayatının düzelmesini arzu ettiklerini; Niko kendisine "sen madem ki komünizm için çalışmak istiyorsun, Beyoğlu şubesinde çalış" dediğinde kabul ettiğini; kendisi Sarı Mehmet, Niko Sinkeyeviç, Troçki Mehmet'le İstanbul Vilâyet Komitesi'ni teşkil ettiklerini; her birinin vazifesi ayrı olduğunu; kendisinin vazifesi Beyoğlu Mıntıka Komitesi'ni teşkil eylemekten ibaret bulunduğunu; hücrelerin teşkili ve faaliyetleri hakkında Niko kendisine izahat vermekte olduğunu; bir müddet sonra Sinkeyeviç'e Beyoğlu'nda tesadüfünde, faaliyeti sorduğunda, el'ân diğer birini ikna edemediğini söyleyince "beceriksizlik" cevâbını verdiğini; Vilâyet Komitesi'nin ne zaman içtima edeceğini sorduğunda "polisçe takib ediliyoruz, içtima mümkün değildir" dediğini; on günde bir defa, amele hayatı hakkında makale yazmaklığını söylediğinden kendisi de amele hayatı ve Cemiyetler yapılmasından bahis bir makale yazıp Galata'da bir Yahudiden üç liraya bir şapirograf alarak, otuz kadar basarak Beyoğlu sokaklarına attığını, kendisi Gençlik Komitesi'ne dahil bulunup yalnız Rumca makale yazdığını; baş tarafına *"Bütün Dünya İşçileri Birleşiniz"* dediğini; Saatçi Niko da kendisine şifreyi yedi ay evvel, Şükrü'ye verilmek üzere Doktor Hikmet Bey'e verdiğini; Hikmetle hapishanede tanıştıklarını; komünistlik hakkında münakaşalarda bulunduğunu; kendisi Galata Gümüş Halkalı Caddesi'nde bir handa Ticaret Müstahdemleri Cemiyeti'ne devam etmekte olduğunu; orada birçok içtimaî eserler okumak suretile tenevvür ettiğini; Şükrü kendisine gelerek "beni Doktor Hikmet gönderdi, Hikmet kendi adresini vermedi, senin adresini vermekliğimi reca etti" dediğinde, muhaberatta kullanmak üzere bir şifre uydurup verdiğini; Ahmet Kaya ile teması Doktor Hikmet Beyin mektubunun hamilen kendisine geldiğini; ve bu mektupta Doktor Hikmet'in imzası bulunduğunu; bir emanet olursa kendisine tevdi edilmesine ait olup kendisinde tevdi edilecek bir emanet bulunmadığını; onun için merkumu Sinkeyeviç'e tanıştırdığını; ertesi gün üçü birlikte Manu Şarfman'ın hanesine gittiklerini; Niko bırakıp gittiğini; kendisi de Nedim ile avdet ettiğini; Ahmet Kaya Rusya'ya gideceğinden bahs etmiş ise de Nedim "şimdi

zamanı değildir" cevabını verdiğini; Ahmet Kaya birçok evrak getirip gösterdiğini; mürekkeple yazılmış Beyannameler mevcut olduğunu; Sinkeyeviç'in hazırladığı Beyannameleri Nedim kendisine getirip bıraktığını; kendisi de Ahmet Kaya'ya verdiğini; Nedim'i kendisine tanıştırdığını; (Laz İsmail Efendi'nin ifadesi) Rusya'da dört sene kalarak makineler hakkında malûmatını tevsi ve amele hayatı hakkında amele olarak çalıştığını; orada komünist harekâtını şifahîye ameleyi tenvir edecek şekilde olduğunu; Adana'dan İstanbul'a gelip oradan İzmir'e gittiğini; iş bulamadığından tekrar geriye döndüğünü; bu sırada İstanbul'da komünist tevkifatı başlamış olduğundan Rusya'ya gittiğini; orada Nâzım Hikmetle tanıştığını; onunla Türkiye'ye geldiğinde kendilerini tevkif ettiklerini; gıyaben dört aya mahkûm olduğunu; ikmâl-i müddetle çıktığını; Doktor Hikmet'le hapishanede görüştüğünü; Hüsamettin hapishanede iken *Açlık* diye yazmış olduğu hikâyeleri görmüş ise de tabı ve tevzi ettiğini bilmediğini; Bir Mayıs için dağıtılacak Beyannameyi Nesim'e Cumhuriyet Gazinosu'nda yazdırdığını; Nesim bunu alıp elli kadar teksir ederek kendisine getirip kendisi de ameleye dağıtacağını; bundan maksadı da serbest Komünist Fırkası teşkil edeceğini; Ferid ile beraber birahanede tanıştıklarını; komünist gazetelerini Baytar Mehmet'ten aldığını; bir çanta içinde gazeteleri kendisine verdiğini; kendisi de alarak Ferid'in evine götürdüğünü ve tramvayda çantayı açarak iki gazete çıkarıp birini kendisi okuyup, diğerini de Hüsamettin'e verdiğini; sonra telefonla Ferid'e "gazeteyi muvafık görürseniz ameleye veriniz" diye tenbih ettiğini ve *Kızıl Yıldız* gazetesini Ferid'e kendisi verdiğini; yalnız Ferid'in Rusça Beynelmilel sa'y diye etüt halinde iktibas ettiği Türkiye hakkında bir iki yazı verdiğini; (Hüsamettin Efendi'nin ifadesi) Çiftlik Makinist Mektebi'nden çıktığını; Ankara ve fabrikalarında çalıştığını; Türkiye'de çalıştığı komünistlikten beş aya mahkûm olduğunu; komünistliğe olan alâka ve faaliyeti nazarî şekilde olduğunu; ve "Bütün dünya işçileri birleşiniz" serlevhalı 12, 13, 14 numaralı Beyannameleri kendisi yazdığını; 50 tane teksir ederek dağıtmak için Halil'e verdiğini; açlık hakkında Beyanname yazmadığını; komünistlerin Türkiye'de işledikleri şeyler sanayi ve sermaye mücadelesinde sa'yin himaye edilmesi olduğunu; Ferid'i kendisine

İsmail'in tanıştırdığını; üç Beyannameyi İbrahim'in evinde yazdığını; İbrahim'in hanesinde makineyi gördüğünü; Beyannameleri yazarken yanında Halil de hazır olduğunu; tabı ettikten sonra Halil'e verdiğini; kendisi orada iken Ferit gelmediğini; Hüsnü de Ferit gibi bir amele olduğunu; iki seneden beri kendisi istihsâlden ayrı olduğundan hangi fabrikalarda hücre teşkilâtı olduğunu bilmediğini; kendisi *Kızıl Yıldız* mecmualarından haberdar olmadığını; İstanbul'da tam teşkilâtlı Fırka bulunduğunu da bilmediğini; (Ferid'in ifadesi) Tütün amelesinden Hüsnü'yü tanıdığını; Cemiyetlere yardım eden bir uzuv olduğunu; ve Laz İsmail'i bir komünist olarak tanıdığını; Komünist gazetesini mumaileyh gönderdi diye evine bırakmakla beraber kendisine söylediğini ve çantayı iade etmekliğini de bildirdiğini; kendisi bu gazeteleri Hüsnü'ye verdiğini; nasıl tevzi ettiğini bilmediğini; *Kızıl Yıldız* gazetesine gelince Komünist gazetelerini almadan evvel, İsmail ile tanıştığından takriben onbeş gün sonra yazıları aldığını; bunları çoğaltıp amele arasında dağıtmak için söylemiş olduğundan, kendisi de gazete muhteviyatını Tahsil Memuru Sıtkı Efendi'ye tebyiz ettirerek şapirograflı altmışbeş kadar teksir ettikten sonra Hüsnü'ye vermiş ise de, Hüsnü'nün nasıl dağıttığını bilmediğini; Hüsnü'de Hüsamettin, Ahmet, Halil ve Doktor Hikmet Bey'i tanıdığını; birçok Cemiyetlerde çalıştığını; şapirograf makinesini İsmail alıp Ahmed'e verdiğini; Ahmet de Halil'e verdiğini; ve Selânikli Hüsnü Efendi dahi Ferit Bey'i Cemiyetten tanıdığını; tahminen ikibuçuk ay evvel, Ferit kendisine *Kızıl Yıldız* ve Komünist gazetelerinden adedini tahmin edemediği nüshayı iki defa verdiğini; kendisi de tevzi edilmek üzere Şoför Ahmet'e verdiğini; Halil de üç dört tane yeni hurufatla basılmış, bazıları bozuk çıkmış gazete şeklinde nüshalar verdiğini, yine tevzi edilmek üzere Şoför Ahmet'e verdiğini; Selânikli Mehmet de üzerinde zuhur eden komünist Beyannamelerini Niyazi'nin verdiğini "arkadaşlarına tevzi et" dediğini, kendisi de ameleye tevzi ettiğini, yedi tanesi üzerinde kaldığından hanesine götürdüğünü; bundan bir ay evvel Şoför Ahmet sekiz on kadar Beyanname verdiğini, onları da tanımadığı ameleye tevzi ettiğini; Mehmet oğlu Abbas'ın birbuçuk ay evvel Troçki Mehmet, Beşiktaş'ta, yeni harflerle yazılmış, üzerlerinde orak-çekiç olan elli kadar Beyanname verdiğini, yarısını İs-

keçeli Hasan'a verdiğini, onun ne yaptığını bilmediğini; gözlüklü bir adam onbeş kadar komünist gazetesini verdiğini, birisini Mustafa'ya birisini de Şerife verdiğini, diğerini de Mağazada direkler arasına attığını; Kâmil oğlu Niyazi de, tahminen birbuçuk ay evvel Şoför Ahmet'e bir paket Beyanname verdiğini, kendisinin de Selânikli Mehmet'e verdiğini, içinde kaç tane olduğunu bilmediğini, münderecâtı neden ibaret olduğunu bilmediğini; Şoför Ahmet'le Selânikli Mehmet arasında mutavassıt vazifesini gördüğünü; daha evvel de Şoför Ahmet paket halinde kendisine Beyanname vermiş ise de, kendisi Selânikli Mehmet'e verdiğini; ilk defa verilen paket içindeki Komünist Beyannamesi olduğu Şoför Ahmet'in söylediğini; (Mehmet oğlu Halil) 1918'de esir olarak Baku'ya gittiğini, orada evlendiğini 927'de Türkiye'ye, bir sene evvel de İstanbul'a geldiğini; Hüsnü'yü Beşiktaş'da Tütün Deposunda tanıdığını; Hüsamettin ile kendisini tanıştırdığını; Hüsamettin ile amele hukukuna dair mübahasa ettiklerini; ve Şoför Ahmet'i esaretten tanıdığını; yeni harflerle Amele Birlikleri hakkında üç veya dört defa, kendi hanesinde Hüsamettin ile Beyanname tabı ve bunları götürüp Hüsnü'ye verdiğini, o da muhtelif şahıslara tevzi ettiğini; Beyanname müsveddesini Hüsamettin yazıp kendisi okuduğunu; makineyi kendi evlerine Şoför Ahmet getirdiğini; Beyannameleri Hüsamettin yazıp kendisi de tabı ettiğini; Şoför Ahmet de hiçbir Fırkaya mensup olmadığı gibi, Çakır Hüsnü de evvelden tanıdığı Hasan kendisine Tütüncüler Cemiyeti'nde Hüsnü'yü tanıttığını; Niyazi'yi de Cemiyette tanıyıp komünizmin ne olduğunu bilmediğini; bundan bir ay evvel tütün amelesinden Selânikli Hüsnü'nün garaja geldiğini, bir paket içinde birtakım kâğıtlar getirip "Bunları Niyazi'ye ver" dediğini, bir gün sonra, Niyazi geldiğinde mezkûr paketi Selânikli Mehmet'e verilmek üzere verdiğini; Hüsnü içinde ne yazılı olduğunu söylemediğini, yalnız Hüsnü'nün verdiği Beyanname paketlerini Niyazi'ye verdiğini, Halil'i esaretten tanıdığını, kendisi yok iken garaja gelerek bir paket Beyanname bırakmış ve yolda Hüsnü'yü görerek "sana verilmek üzere Ahmet'e Beyanname bırakın" demiş olduğunu, avdetinde yatağında Beyannameleri bulduğunu, müteakiben Hüsnü geldiğinde paketi kendisine teslim ettiğini; Hüsnü bunları tekrar Niyazi'ye verilmek üzere tekrar iade ettiğini, kendisi de

Niyazi'ye verdiğini; Ahmet Kaya da *Kızıl İnkılâp* mecmuasını Kerim'den aldığını ve diğer Beyannameleri İstanbul'dan getirdiğini, Kokaryalı ve Bahribaba'ya attığını; ve şapirografi kendisi aldığını; Şükrü ile Küçük Hilmi, Gençler grubunu teşkil ederek faaliyete geçtiklerini; ve Marangoz Hilmi'nin kaleme aldığı mürteciâne Beyannameyi bu makine ile teksir etiklerini; ve Beyanname tabı edilirken Şükrü ve Marangoz Hilmi'nin hazır bulunduğunu ve fakat kendisi bu Beyannameyi okumadığını ve Marangoz Hilmi'nin emrile gelen Ramazan İstanbul'a gittiğini; masarif-i râhiye olan on lirayı Şükrü verdiğini; ve Şükrü'nün verdiği mektubu Doktor Hikmet'e götürdüğünü ve Hikmet'in verdiği mektupla Saatçi Niko'ya gittiğini; ve Niko tarafından kendisine daktilo ile yazılmış bir paket Beyanname verildiğini; ve İzmir'e avdetinde Küçük Hilmi'nin evinde, Şükrü de dahil oldukları halde toplandıklarını ve makine ile teksir ettikleri ve onbeş tanesini götürmek üzere biraderi Nafiz'e verdiğini; Beyannameleri kendi attığını; Kânunusâni ayı bir zarf derununda iki taraflı bir mektup kâğıdı üzerine yazılan Beyannameyi Mısırlı Caddesi'ndeki evde, Marangoz Hilmi tarafından yazıldığını, makine ile teksir ettirildiğini; ve Şükrü ile Hilmi Beyannameleri alıp gittiklerini; Marangoz Hilmi Merkez Komitesi'ne dahil olduğunu; ve mürteciâne yazılan Beyannameyi, Marangoz Hilmi, Merkez Komitesi'nin kararile yazıldığını söylediğini; ve Doktor Hikmet'in verdiği mektubu Niko'ya götürüp verdiğinde, ertesi gün Eminönü'nde beklemesini Niko kendisine tenbih ettiğini; ve kendisi de beklediğini; ve Niko kendisini alarak Niko Sinkeyeviç'e takdim ettiğini; ve her üçü beraber olduğu halde Galata Kulesi civarında isminin Manu olduğunu öğrendiği bir şahsın evine gittiğini; orada Niko'nun isminin Nedim olduğunu öğrendiğini, bir genci gördüğünü ve İzmir'in vaziyeti hakkında müdavele-i efkârda bulunduğunu; Mehmet oğlu Şükrü de beyannameleri Ahmet Kaya ile beraber Eşref Paşa'ya ve Bahribaba parkına attıklarını; münderecatının komünistlik akidesine ait olduğunu; ve İstanbul'dan gelme beyannameleri Reşadiye Basmahane ve Halkapınar'a Küçük Ahmet, Küçük Hilmi ve kendisi attıklarını; komünist fikirlerini ilk önce kendisine veren Ahmet Kaya olduğunu ve Ahmet Kaya sermayedar rejimine karşı amele hukukunu müdafaa için bir Cemiyet-i Hafi-

ye teşkili lâzım geldiğini bahsetmekte olduğunu; ve kendisi de bu fikri doğru bulduğunu ve Bir Mayıs Bayramı'nı tesit için Ahmet Kaya beyanname yazdığını; ve bu beyannamelerde "memlekette işsizlik var. Halk fırkası buna bakmıyor. Açlık sefalet başgöstermiştir" diye muharrer olduğunu; bu müsvetteyi Marangoz Hilmi'nin hazırlayıp müsvettesi Ahmet Kaya'da olduğunu; ve ertesi gün Marangoz Hilmi'nin de beraber olacağı halde Ahmet Kaya'nın Eşrefpaşa'daki hanesine gittiğini, haneye girer girmez Marangoz Hilmi tarafından yazılmış ve Ahmet Kaya tarafından tashih edilen müsvetteyi gördüğünü "karnımız aç iken şapka giydik, midemiz boş iken Yeni Harfleri öğrenmeye uğraşıyoruz, Otuzbir Mayıs muahedesiyle Türk vatanı İtalyan bayrağı altına geçmiştir" mealinde olduğunu; kendisi şapka ile bayrak meselesine itiraz etmiş ise de Ahmet Kaya'nın "karışma" dediğini ve bir cuma gecesi Ahmet Kaya ve Küçük Hilmi beraber olduğu halde beyannameleri parka ve Karataş taraflarına attıklarını ve Ahmet Kaya'nın İstanbul'dan getirdiği talimatname ve beyannameleri biraderi Mehmet Kâmil Efendi'nin hanesinde Küçük Hilmi, Salamon, Muhiddin, Marangoz Hilmi, Bulgaristanlı Hasan hazır olduğu halde Ahmet Kaya kendilerine gösterdiğini; ve İstanbul'da Doktor Hikmet'le görüştüğünü; talimatnamede her hafta hücrelerin fabrikalara beyanname atması lâzım geldiğinden bahsedilmekte olduğunu ve beyannameleri ertesi gün Küçük Hilmi'nin hanesinde Ahmet Kaya ile beraber evvelki yazıya tahvil edildiğini ve bu beyannamelerin bir kısmını kendisi Halkapınar'a attığını İzmir'de birkaç hücre bulunduğunu; hücreden maksat üç kişinin beraber çalışmak demek olduğunu Merkez Komitesi'ni Ahmet Kaya, Marangoz Hilmi, Küçük Hilmi teşkil etmekte olduğunu, bu merkezin İstanbul'da merbut olduğunu ve bu hücreleri Ahmet Kaya'nın teşkil ettiğini; kendisi de Salamon'la beraber Ahmet Kaya'nın hücresine dahil olduğunu; Ahmet Kaya İstanbul'a giderken bir Talimatname tanzim ettiğini ve bu talimatnameyi kendisine verdiğini ve kendisi de Salamon'a vererek daktilo ile yazdırdığını ve bu Talimatnamenin müsveddesini bizzat kendisi Polis Müdüriyeti'ne verdiğini ifade ile, Ahmet Kaya'nın teşkilât Reisi olduğunu, mektupla Doktor Hikmet Bey'e bildirdiğini, "Türkiye kadın erkek işçileri birlesiniz" serlevhasını Ahmet Kaya'nın tanzim ettiğini,

Beyannamenin başlığını Marangoz Hilmi'nin yazdığını, Beyannameleri *Yeni Asır* ve *Hizmet* matbaalarına attığını; ve Ahmet Kaya'nın şimdilik komünistlik olamıyacağı fikrinde olduğunu, "çünkü orduda ve sair makamatta kuvvetli teşkilâtımız yok" dediğini; altı ay evvel İstanbul'a Ahmet Kaya tarafından tesvid ve Salamon tarafından daktilo ile yazılmış Talimatname ve Beyannameyi Doktor Hikmet'e verdiğini; Ahmet Kaya'nın bu maksadı İzmir'deki faaliyetten Doktor Hikmet Bey'i haberdar etmek olduğunu ve Doktor Hikmet'in, Niko'nun mağazasını kendisine göstererek ayrıldığını, ve kendisi Niko'ya "Ben Doktorum" dediğini, bunun bir paroladan ibaret olduğunu ve Niko, kendisine dükkânın adresini hâvî bir kart verdiğini ve bunun arkasında şifre olduğunu; bir de İstanbul tramvay grevine ait bir mecmua verdiğini; ve Doktor Hikmet, İstanbul İzmir arasında rabıta tesisini muvafik bulduğunu, ve Ahmet Kaya, Ramazanda İstanbul'a gittiği zaman Talimatname ile mürteciane Beyannameyi beraber götürdüğünü; Bir Mayıs Programı Duvarcı Ahmet, Muhittin, Ahmet Kaya, Küçük Hilmi beyinlerinde kararlaştırmış olduklarından Ahmet Kaya ve Küçük Hilmi kendisine söylediğini; ve Tenekeci Yusuf da teneke üzerine yazarak duvarlara talik edileceği mukarrer bulunduğunu; (Emin oğlu Küçük Hilmi de): Tahminen üç ay evvel bir akşam üzeri, Yıkık Minare civarında sokakta dolaşmakta iken, Ahmet Kaya ve Şükrü yanına gelerek "Eşrefpaşa'ya gidelim" dediklerinde kendisi de kabul ederek her üçü birlikte Eşrefpaşa'ya doğru çıktıklarını, Ikiçeşmelik'in üst tarafında bir sokakta bekliyerek, Ahmet Kaya bir eve girip koltuğunda bir paket ile avdet ettiğini, ve oradan birlikte gece saat dokuzda, Ahmet Kaya önde Şükrü arkada kendisi de arkada olduğu halde Eşrefpaşa'ya doğru yürüdüklerini, ve Ahmet Kaya kendisine "sen arkadan gel, kimse görülürse bana haber ver" diye işitince kuşkulandığını; ve Ahmet Kaya önde elini sallıyarak gelmiş ise de Beyanname attığını görmediğini; fakat ertesi gün Beyanname atıldığını işitince ve akşamki hâdiseden şüphelenerek, Ahmet Kaya'ya tesadüfünde sorduğunu ve Ahmet Kaya bu suale güldüğünü; ve sekiz dokuz ay evvel Ahmet Kaya ayakkabılarını tamir ettirmek üzere gittiğinde "ne maaş alıyorsun" diye sorduğunu, elli lira aldığını söylediğinde "yazık değil mi sana, sefalet içindesin" dediğini, memlekette işçile-

rin mağdur olduklarından bahisle kendisine komünist emelleri telkin ettiğini; ve Ramazan içinde bir gün, Ahmet Kaya, Yıkık Minare'deki hanesine Bulgaristanlı Ahmet ile beraber gelip "biraz yazı yazacağım" dediğini ve odaya çıktığını, kendisi ufak tefek almak üzere çarşıya gittiğini ve avdetinde yazısını bitirmiş olduğunu ve yazmış olduğu bu Beyannameleri beraber Kokaryalı'ya ve Reşadiye taraflarına atmasını söylediğini; kendisi de muvafakat ile Beyannameleri beraber Kokaryalı'ya atmak üzere koltuğuna alarak evden çıkıp tramvaya râkiben Kokaryalı'ya gittiklerini ve Ahmet Kaya beyannamelerden birkaç tane alarak sokağa attığını ve kendisi de, ben taşıyamıyorum diye beyannamelerin hepsini Ahmet Kaya'ya verdiğini, parası olmadığı için tramvaya binmeksizin Ahmet Kaya ile beraber yaya olarak Kemeraltı'na geldiğini, Ahmet Kaya yanındaki beyannameleri atmakla beraber duvarlara da yapıştırdığını üç hafta evvel Ahmet Kaya'nın getirip yeni harflerle tebdil ve teksir ettirdiği yazılar Lenin hakkında bir methiye ve dünya komünistlerine yapılan mezalime dair bir makale ile komünist Hilmi'nin mâsumiyetine ait oniki sahifelik bir beyanname olduğunu geçen ramazan bayramında Ahmet Kaya kendisine hücre teşkilini teklif etmiş ve hücreler hakkında izahat verdiğini, üç kişiden mürekkep olmak üzere teşekkül eden her hücrenin bir âzası ayrıca bir hücre teşkil eylemekte bulunduğunu işbu hücre teşkili ile mükellef olan azanın teşkil ettiği hücreleri birinci âza idare eder ve hücreler bu şekilde ilânihaye teksir olunur. Oniki sahifelik beyannameyi kendisi yeni harflere tebdil ile Ahmet Kaya teksir ettiğini; Ahmet Kaya'nın tavsiyesi üzerine başlığının altına "Bir Mayıs Amele ve Çiftçinin Kurtuluş ve Dertleşme Günüdür" ibaresini yazdığını; bu beyannameyi teksir etmiş oldukları makineyi Polis Müdüriyeti'ne bizzat teslim ettiğini; Kâmil Efendi'nin evindeki içtimaa kendisini Şükrü götürmüş ise de, tiyatroda verecek rolü olduğu ve vaktin de yaklaşmış bulunduğu cihetle içeriye girmediğini ve kendisi İstanbul ve İzmir arasında, gelip gidecek adamlar ile temas edecek ve gelecek emanetleri alacak ve bayramın birinci günü kendi hanesinde Şükrü, Muhiddin, Ahmet Kaya ve kendisi içtima ettiklerini ve Nuri'ye kan nam müstear ismi kendisi düşünmüş ise de Nuri'ye söylemekten vazgeçtiğini; Ahmet Kaya'nın İstanbul'a bir defa gittiğini, Doktor Hik-

met ile görüştüğünü ve beyanname getirdiğini ve geldikten sonra öğrendiği yolunda yekdiğerinin ifadelerini itmam ve teyiden tafsil vuku bulmuş mevcut olup okutturulan zabıt varakaları münderecat ve bir kısmı tarafından teşrid bazısı tarafından tashih ve bazıları tarafından makine ile teksir ve bazıları tarafından mevaki-i muhtelifeye atılan ve bazılarının hane ve üzerlerinde zuhur eden beyannamelerden birisinde "Halk Fırkasının her gün yeni bir afyonla uyutulan ve zehirlenen yoksul bedbaht kardeşler" serlevhasiyle başlıyarak, Halk Fırkası afyonları her gün hayatta başka başka tecelli ederek, bazan Şapka İnkılâbı, kadınların çıplaklaşması, genç bakire kızların fuhşiyat evlerine sürüklenme inkılâbı, midelerin boşluğundan tevellüd edecek şikâyetleri bertaraf etmek için Harf İnkılâpları, bunların hepsi zamanın ve muhitin icabı değil, birer fırka afyonlarıdır. Ferden ferden soyulması doğru olmayıp kolayca soyulmayı temin eden banka faizciliğinin küşatları. Türk gençliğinin çetin hayat mücadelesini unutturmak için futbol, spor ve danslarla afyonlanmasını da unutmamışlardır. Kapı kapı gezip karnı aç, sefil, bitkin bir surette akşama kadar fabrikaların ağır ve gayrisıhhî muhitlerinde hayat mücadelelerile yıpranan, yoksul erkek ve kadınlarımızı istirahat zamanlarından ayırarak Gece Mektepleri ile meşgul etmek, bunlar hep Halk Fırkası'nın birer desisesidir. Yoksul Kardeşler! Nereye gidiyoruz? Memlekette asayiş yok, para yok, iş yok. Matbuat ölmüş yahut vicdanı satın alınmış. Açlık, sefalet çok. En mütemeddin memleketimiz İzmir bir insan salhanesi hâlini almış. Hayatımızda emniyet yok. Çünkü, bir lokma ekmek bahasına acıdan bunalan zavallıya kurban olmak şüphesizdir. Bu acı hakikatler dururken, bu İnkılâplar neye yarar? Başvekâletin emrile yirmişer kuruşa tütün ve üzüm gibi çiftçinin hayatile alâkadar mahsulleri yağma ve gasp ediliyor. İtimad ettiğimiz Hükümet mi, yoksa tüccarların ortağı mı? Yoksul ve zavallı kardeşler! Biraz düşünelim. Hayvan bile tahammülün fevkindeki yüke isyan eder. Yoksul sınıf, gözümüzü açalım. Otuzbir Mayıs'tan faşist İtalyan Muahedesile, Türk halkı ve Türk Memleketi daha düne kadar Anadolu'yu zaptetmek peşinde bulunan faşist İtalyan mefkûresine satılmıştır. Bugün Türkiye hâkimiyeti faşist hâkimiyetidir. İşçi ve çiftçi kardeşler! Kaybedilecek vakit kalmamıştır. Bir an evvel birleşelim. Üzerimizde dolaşan

kara faşist belâsını görelim, önüne geçelim, kurtuluşumuzu temin edelim. Aksi takdirde cânî, gaddar faşist sürülerine yem olacağımız günlerdir. Hak hiçbir zaman istenilmez, kuvvetle alınır. Yaşasın Türkiye Komünist Partisi ve mücahitleri.

Ve, *Kızıl Yıldız* serlevhalı Beyannamede dahî: "Millet Meclisinde, bir tek halk mebusu yoktur. Mebuslar doğrudan doğruya, polis komiseri gibi, Kalem Mümeyyizi tayin edilir gibi, emirle tâyin olunur.

İstanbul, İzmir, Adana gibi amele merkezlerinden tâyin olunan Mebusların da hâlî şânı mâlum. Mecliste amele Mebusu yok. Esnaf, hizmetkâr, köylü Mebusu yok. Ya ne var? Her ay dörtyüz papeli alıp, el kaldırıp el indiren, İstanbul ve Ankara barlarında eğlenenler. Çare diye bir sürü ocak var. Bugünü takdir eden Millet Meclisinin azaları derhal istifa etmelidirler. Yeniden bir dereceli intihabat yapılarak Mebuslar seçilmelidir. Serbesti-i kelâm, serbesti-i matbuât, serbesti-i itimâ hakları tanınmalıdır. Bu talepleri burjuvaziyeden reca etmiyoruz. Bu taleplerin tahakkuku amele sınıfı ile ittifak eden küçük sanatkâr ve emekçi köylülerin, Türkiye Komünist Fırkası'nın rehberliği altına gelmesile kabil olur. Eğer, Türkiye amele ve küçük esnafları ve sanatkârları bir hayvan sürüsü değilse omuzlarına yüklenen bu vazifeyi idrak edeceklerdir" diye muharrer bu ve diğer Beyannameler münderecâtı gibi yekdiğerini müeyyid ve delâil-i kanuniye ile sabit olmuş; ve her ne kadar maznunlardan Doktor Hikmet Bey külliyyen inkâr-ı cürüm etmekte ise de, maznunlardan Ahmet Kaya, Şükrü, Niko Efendilerin ifâde-i evveliye ve istintakıyyelerindeki sarih ve muvazzah ikrarlarına karşı mumaileyhim inkârının bir kıymeti olamıyacağı ve diğer maznunların dahî muhakeme, ifade-i evveliye ve istintakiyelerinin darb ve kerhe müstenit bulunduğuna dair olan müdafaaları kavl-i mücerretlerine inhisar edip, delâil-i saire teyid etmemesi itibarile, şâyân-ı iltifat görülemediği gibi, Bedbaht Kardeşler ve Kızıl Yıldız serlevhalı Beyannemeler münderecâtı, İcra Vekilleri Heyeti'nin cebren ıskata teşvik mahiyetinde görülmesine mebnî, bu noktaya ait olan müdafaat da gayr-i varit görülmüş olduğundan reddiyle maznun'un aleyhine Ahmet Kaya, Şükrü, Doktor Hikmet, Makinist Tevfik, Eminoğlu Küçük Hilmi, Kanberoğlu Ali, Hüseyinoğlu Enver, İbrahimoğlu Ahmet, Marangoz Hilmi, Salamon, Arifoğlu Yu-

suf, Manu Şarfman, Troçki Mehmet, Koço, Niko, Laz İsmail, Hüsamettin, Ferit, Selânikli Hüsnü, Selânikli Mehmet, Mehmet oğlu Abbas, Kâmil oğlu Niyazi, Mehmet oğlu Halil, Şoför Ahmet, Baytar Mehmet, Nedim, Niko Sinkeyeviç Bey ve Efendilerin, bermucip-i talep İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata halkı teşvik için gizlice ittifak etmekten mücrimiyetlerine; ve diğer maznunlardan Nurioğlu Nafiz, Avramoğlu Nesim, Mecitoğlu İskeçeli Hasan, Osmanoğlu, Şerif, Kafkasyalı Kürt İbrahim, Azizoğlu Mustafa, Mehmet Tevfik oğlu Sıtkı, Mehmetoğlu Mustafa, Kadiroğlu Muhiddin ve Haliloğlu Çakır Hasan'ın fiil-i müddehabine iştirakleri hakkında hüküm için temin-i kanaate kâfiu delâil-i kanuniye gayri mevcut bulunmuş olduğundan, onların da beraatlerine ve sebeb-i âhara mebni mevkuf değillerse hemen tahliyelerine bilittifak karar verilerek heyet-i Hâkime mahkeme salonuna avdetle usulen tevkifhaneden celb ve gayri muhayyel olarak huzur-u mahkemeye çıkarılan maznunlara muavin Ekrem Bey huzuriyle usulen takdim kılındı.

16.7.929

147. madde delaletiyle 171'inci maddeye tevfikan tayin-i cezalarına.

Mücrimiyeti karargir olan maznunlardan Doktor Hikmet Bey'le Hüsamettin ve Laz İsmail Efendilerin dörder sene altışar ay ağır hapse konulmalarına ve kendilerinin aynı cinsten olmayan infaz edilmiş, mahkûmiyet-i katiye-i sabıkaları olduğu vürudeden müzehhere-i cevabiyelerinden anlaşılmakla, haklarında tekrar mutlak ahkâmının tatbiki icabettiğinden, seksendördüncü maddenin birinci fırkasına tevfikan müddeti mahkûmiyetlerine onbeşer gün ilâvesiyle; bunlardan Hikmet Bey'in bidayet-i tevkifi olan 11.4.929 ve Hüsamettin Efendi'nin 25.4.929 ve Laz İsmail Efendi'nin 30.4.929 tarihinden itibaren dörder sene altışar ay onbeşer gün müddetlerle ağır hapse konmalarına; 173'üncü maddeler mucibince aynı müddetle hidamat-i ammeden memnuiyetlerine ve Emniyet-i Umumiye nezareti altında bulundurulmalarına; Ferit Bey'le Ahmet Kaya'nın da kezalik 147'nci madde delaletiyle 171'inci maddelere tevfikan cürme derece-i methalleri nezara alınarak; Ferit Bey'in bidayet-i tevkifi olan 21.4.929 ve Ahmet Kaya'nın da 4.4.929 tarihinden itibaren dörder sene altışar ay ağır hapse konmalarına, 31. ve 173'üncü

maddeler mucibince aynı müddetle hidemat-ı ammeden memnuiyetlerine ve Emniyet-i Umumiye nezareti altında bulundurulmalarına; ve diğer mücrim Marangoz Hilmi Efendi'nin de 147'nci ve 171'inci maddeler mucibince, bidayet-i tevkifi olan 5.3.929 tarihinden itibaren dört sene altı ay ağır hapse konulmasına ve keza aynı maddeler mucibince aynı müddetle hidemat-ı ammeden memnuiyetlerine ve Emniyet-i Umumiye nezareti altında bulundurulmasına ve Asliye Ceza Mahkemesince komünistlikten dört ay hapise ve işbu cezanın da teciline karar verilerek işbu hükmün de kesb-i katiyet ettiği bilistglâm anlaşıldığından mumaileyhin cürm-i âheri de 95'inci madde mucibince ayrı infazına ve diğer mücrim Niko'nun da bidayet-i tevkifi olan 4.4.929 tarihinden itibaren dört sene 10 gün ağır hapse Ve aynı müddetle kıdemat-ı ammeden memnuiyetine ve Emniyet-i Umumiye nezareti altında bulundurulmasına ve diğer mücrim Manu Şarfman ve Koço'nun dahi dörder sene ağır hapse konulmalarına ve keza aynı müddetle hidemat-ı ammeden memnuiyet ve Emniyet-i Umumiye nezareti altında bulundurulmalarına; ve diğer mücrim Arifoğlu Yusuf, Troçki Mehmet, Selânikli Hüsnü, Selânikli Mehmet, Şoför Ahmet, Mehmetoğlu Halil'in kezalik 147. ve 171'inci maddenin ikinci bendinin, birinci fırkası mucibince tarih-i tevkiflerinden itibaren dörder sene müddetle ağır hapse konulmalarına ve hidemât-ı âmmeden memnuiyet ve Emniyet-i umumiye nezareti altında bulundurulmalarına ve diğer mücrim Eminoğlu Küçük Hilmi, Hasanoğlu Enver, ve Niyazi, Abbas, Kanberoğlu Ali Efendilerin de 147. ve 171'inci maddelere tevfikan dörder sene ağır hapis cezasına, hin-i ikaı cürümde onsekiz yaşlarını bitirip yirmibir yaşlarını bitirmedikleri anlaşılmakta 56'ncı maddenin son fırkası mucibince müddet-i mahkûmiyetlerinin altıda birisi olan sekizer ay bittenzim Hilmi, Enver ve Ali'nin tarih-i tevkiflerinden itibaren üçer sene dörder ay müddetle ağır hapse konulmalarına ve keza aynı diğer mücrim Mehmet Şükrü, Salamon, İbrahimoğlu Ahmet Efendilerin de dörder sene ağır hapis cezasına, hîn-i ika-ı cürümde onbeş yaşlarını bitirip onsekiz yaşlarını bitirmediklerinden 55'inci maddenin üçüncü bendine tevfikan yanları indirilerek ikişer sene ağır hapse konulmalarına ve Tevfik'in de dört sene ağır hapis cezasının hîn-i ikamda onbir yaşını ikmal edip onbeş yaşını ikmâl et-

mediğini ve fakat kendisinin fârik ve mümeyyiz olduğu anlaşıldığından ellidördüncü maddenin ikinci bendi delâletile 47'nci maddenin ikinci bendinin son fırkası mucibince yarısından aşağı olmak üzere bir sene hapsine; mücrim firari Baytar Mehmet, Nedim ve Niko Sinkeyeviç'in 147'nci madde ve 171'inci maddeye tevfikan dörder sene ağır hapse ve aynı müddetle hidemât-ı âmmeden memnuiyetine ve Emniyet-i Umumiye nezareti altına konulmalarına ve kendilerinin hukuk-u medeniyeden bil'ıskat alelusul emvallerinin de idare ettirilmesine (110-120) kuruş mesarif-i muhakemenin kendilerinden alınmasına; Nedim, Baytar Mehmet, Niko Sinkeyeviç'in haklarında gıyaben ve diğerleri hakkında vicahen karar verildi.

16.7.929

İzmir gazetelerinden yankılar

İzmir'de yayımlanan *Anadolu* gazetesinin **17.7.1929** tarihli ve 4446 numaralı nüshasında Başyazar Haydar Rüştü'nün "Bir Hüküm Münasebetile" başlıklı yazısı çıkmıştı.

"Aylardan beri devam eden bir muhakeme dün neticelendi. Memleketin huzur ve sükûnunu ihlâl edecek harekâtta bulunan ve kendilerine Komünist süsü veren beş on tufeyli muhtelif ceza ile tecziye edildi. Komünist nâmı altında gizli ve kirli işler yapmıya kalkışan beş on kişinin içinde teşekkür olunur ki memleketimizle ciddî ve hakikî alâkası bulunan tek kimse yoktur. Kısm-ı âzamı Bulgar ve Yunan tâbiyetinde bulunan bu adamların arasında karışmış birkaç Türk varsa da onların da bilhassa İzmirlilikle hiçbir alâkaları mevcut değildir.

Bu hâl şunu ifade eder: Memleketimizde gayr-i mantıkî, gayr-i şuurî hareketlere tevessül eden kimse yoktur. Ve böyle bir harekete kendisini kaptırmak da kimsenin hayâlinden geçmiş değildir. Çünkü bu memleketin evlâdı her şeyden evvel huzur ve sükûnu sever. Kendi alnının terile kazanıp geçinmekten zevk alan namuslu insanlardan ibarettir. Muhakemenin bizi ayrıca memnun eden ciheti de bu hakikatin tecellisine bâis olmasıdır. İzmir yüzbine yakın esnaf ve amelenin barındığı, hür yaşadığı bir memlekettir. Böyle bir yerde tek bir vatandaşın bile dürüst ve ma'kul olmıyan bir yola teveccüh etmemiş olması bulanık suda

balık avlamak hülyası arkasından koşmak istiyenleri derin bir inkisar-ı hayâle uğratmaya kâfi bir hâdise teşkil etmelidir.

Esasen yüzde doksandokuzu sa'y-i zâtisile yaşıyan çiftçiden ve köylüden ibaret olan Türkler arasında büyük servetlere, geniş ve hudutsuz araziye mâlik olan yüzbinlerce zengin derebeyleri yoktur ki, bunların servetleri, tama'ları celp edilsin ve birtakım vatandaşları komünizme doğru imâle eyliyebilsin. Ortada böyle bir mevcu bulunmayınca şurada burada belirecek ve komünistlik unvanile ortaya çıkacak hareketleri elbette ki memleketin huzur ve sükûnunu istihdaf eden bir kasd-i cürmî diye telâkkiden başka bir şey yapamayız ve böyle cürümleri de cezalandırmak vazifemiz icâbâtından olur.

Memleketimizle alâkası olmıyan insanların hiçbir hakka hiçbir mevzua uymıyan hareketlerini hariçte tutuşturularak kapımızdan içeriye atılmış bir kundak mahiyetinde telâkki etmekte elbette ki haklıyız ve elbette ki böyle bir kundağı derhal ortadan kaldırmak hususunda asla tereddüdümüz olamaz. Öyle bir memleketimiz vardır ki onu imâr etmek mecburiyetindeyiz.

Bunun haricinde bizden sâdır olacak her hareket mülke ve millete ziyan verir.

Bir vatansever Türkten bu gibi zararlı bir hareket beklenemez ve beklenmemelidir."

Hizmet gazetesinin **17.7.1929** tarihli nüshasından aynen iktibas ediyoruz:

"Adalet Yerini Buldu

24 Kişi Mahkum Oldu

Bu memleketle ve asil Türk milletile aslâ alâkadar olmıyan ve takîb-i Hükümete teşebbüs edenler hakkındaki karar tefhim edildi.

10 kişi beraat etti.

Takîb-i Hükümet teşebbüsünden maznun komünistlerin Ağır Ceza'daki muhakemeleri dün hitam buldu ve karar tefhim edildi. Kararın saat onda tefhimine intizar edilirken öğleden sonraya kaldığı anlaşıldı ve Adliye Dairesini dolduran muhtelif sınıflardan bir halk kitlesi dağıldı. Öğle üzeri bu akın yine başladı. Adliye Koridorunda izdihama ma-

nî olmak üzere tertibat alındı. Müteaddit polisler ikame edildi. Maznunlar üçer beşer ayrı ayrı kafileler halinde getirilmişlerdi. Sokakta kendilerine tesadüf edenlerin de Mahkemeye geldikleri görüldü. Mahkeme salonuna evvelâ kadınlar alındı.

Bunu takiben de diğer sâmiînin girmelerine müsaade edildi. Sâmiîn arasında Doktor Hikmet Bey'in validesi, Ahmet Kaya Efendi'nin refikası, Salamon'un annesi ve daha diğer bazı maznunların akrabaları da vardı. Maznunların yakalarında kırmızı çiçek bulunmaması derhal nazar-ı dikkati celb etmişti ve kendileri daha mahkemeye getirilmeden şâyî olmuştu. Nihayet yine ayrı ayrı kafileler halinde getirildiler. Kısm-ı âzami hafif bir tebessümle gülüyordu ve Doktor Hikmet Bey de bunlar meyanında idi. Fakat içlerinden bazılarının çehrelerindeki gayritabiî işmizazdan ve sarılıktan heyecan içinde bulundukları anlaşılıyor. Jandarmalar tarafından etraflarında bir kordon teşkil edilmişti. Saatler geçiyordu. Kararın tebyizi uzamıştı. Nihayet saat ikibuçuğa doğru Heyet-i Hâkime içeri girdi ve herkes ayağa kalktı. Makam-ı Riyasette Yakub Rasim Bey, iddia Makamında da Ekrem Bey bulunuyordu. Reis Bey kararın okunacağını ve dinlemelerini tefhim etti. Zabıt Kâtibi Avni Bey kararı okudu. Karar şöyle başlıyordu: (İcra Vekilleri Heyeti...)

Karar okunduktan sonra Reis kendilerine Kararı dinlediniz. Kabil-i temyizdir. Temyiz edebilirsiniz, demiştir.

Heyet-i Hâkime çekildikten sonra maznunların hemen kâffesinin yüzleri gülmüştü. Mahkûmlardan Ferid Efendi bağırarak, -Peki bizim hakkımız var temyiz edebiliriz, demişti. Diğerleri de: Hay hay temyiz edelim, cevabını vermişlerdir. Doktor Hikmet ise kahverengi şapkasını giyerek, büyük bir itidal ile: -Hepimiz çıkarken Kızıl bir Profesör olarak çıkacağız, demiş ve gülmüştür. Mumâileyhin annesi de kararı sükût ve itidal ile dinlemiştir."

Hizmet gazetesinin **30.7.1929** tarihli ve 1378 numaralı nüshasında Zeynel Besim imzasını taşıyan bir yazı yayımlanmıştı. Başlığı: Kıssadan Hisse.

"... Komünistler aldıkları mahkûmiyet kararını temyiz ediyorlarmış. Bittabi haklarıdır. Temyiz ederler ve inşallah kazanırlar. Bir vatandaşın mahkûmiyetinden neş'e alınmaz. Ancak temyizin kanunî yolları, kanu-

nî yazış usulleri meydanda dururken, tıpkı (namaz kılmayan) bektaşinin (âyetin bir parçasını ezberlemesi gibi) gazete yazısından ve bilhassa benim yazılarımın altı üstü çıkarılmış parçalarından istifadeye kalkışmak evvelâ zevksiz, ondan sonra da maksada yaramaz bir hareket teşkil etmez mi?

Doktor Hikmet Bey bugün mevkuf ve mahkûmdur. Bu sebeple kendisine teveccüh ederek:

"Zat-ı âliniz şöyle veya böylesiniz. Benim yazılarımın bazı parçalarını şahsî vaziyetiniz için kullanmaya hakkınız yoktur" gibi itablarda bulunmıyacağız. Karşımızdaki zat siyasî kanaatlerimizin muhalifi de olsa nihayet bir vatandaş ve bilhassa mahkûm bir vatandaştır. Yalnız bizim yazılarımızı istinat ettirilmiyen fikirlerle taarruzda bizim için bir borç halinde bulunduğu cihetle, işin mahiyetine de bu noktadan yürümek isteriz.

Doktor Hikmet Bey temyiz lâyihasına esas olan yazılarının bermutâd propaganda kısmında: "*Hizmet* gazetesinin -diyor- (Kanun kitapta kalıyor, hayata geçmiyor) sözünü komünizm tekrar ederse taklîb-i Hükümet yapmış sayılmaz. *Hizmet* başmuharriri (Kanunlarımız ihtikârı ve faizciliği men'ediyor, fakat bu men'ediş nihayet kitaplarda kalmaktadır; hayat sahasında tatbik ve takip yolları bulamamaktadır. Yüzde yirmi kazanan köylü yüzde ikibin faiz veriyor. Bu miktar, aldığının ikiyüz mislidir) demektedir.

Niçin tatbik sahası bulamamaktadır. Çünkü bu işi ancak komünizm başarabilir ve ilh..."

Hizmet gazetesi bunu yazabilir ve yazmıştır da. Ancak bir yazış:

- Efendim, bu işin başarılması için memlekette komünizmin tatbikinden başka çare yoktur; demek değildir ve olmaz.

Doktor Hikmet Bey'in bu nefis buluşuna ve müdafaatında yaslanışa bakılırsa, gâliba (Biz de komünistiz, hem komünistliğinin farkında olmıyan komünistlerdeniz. Türkiye'de fikir tecziye edilmez denip dururken neden bizi bırakıp da yalnız onları takip ve tecziye ettiler) demeyişimize biz de şaşalım. Bir defa şu cihetı tekrarlamak lâzımdır ki, *Komünist olmak bir cürüm teşkil edemez.* İstiyen dilediği yolda yürümekte serbesttir.

Ancak fiilî sahada çalışmaya başladığı gün memleket mukadderatını tesadüflere bırakmayız. Doktor Hikmet Bey ve rüfekası işte bundan mahkûm olmuştur. Onları siyasî kanaatlerinden dolayı kimse mes'ul tutmuyor. Yapıştırdıkları beyannameler ve halkı hükümete isyan teşvikleridirki mahkûmiyetlerine sebep olmuştur. Binâenaleyh meselede son kozlarını oynarlarken şu veya bu gazetenin neşriyatından iki parça alarak kendilerine mesnet yapışları mânâsız ve icapsızdır.

Saniyen, *Hizmet* gibi siyasî yolunu tesbit ve tâyin etmiş bir gazetenin herhangi bir memleket meselesi üzerindeki neşriyatrile komünizm arasında bir münasebet bularak ona yaslanmak hiçbir fayda temin edemez. Komünist demek mutlaka her işte bizden ayrı düşünen bir adam demek olmadığı gibi hakikatlerin ve mantığın da hususî meslekleri yoktur. Köylüyü ezen faizcilik beliyesi meselesinde tam bir ittifak hüküm sürüyor. Fakat bu derdin izâlesi bahsinde nazar noktaları bir değneğin iki ucu kadar ayrılmıştır. Biz komünizmi bu memleket için bir felâket olarak görüyoruz.

Onlar saadet olduğuna iman etmişlerdir. Hülâsa Bektaşi kıssasından hisse almak gerektir. Biz "faizciliği men'eden hazır sahasına çıkmıyorlar" demişiz. Yalan değildir. Birçok esbab ve avâmil bu hâlin müvellididir. Fakat alt tarafında da, "bari komünist olalım da bu işi halledelim" demedik ya! Hikmet Bey'in fikri bizi zorla komünist yapmaksa ona diyeceğimiz yoktur. Ama bilhassa şu imzanın sahibi siyasî vaziyetini her devre ve keyfe göre uyduranlardan olmadığı için zahmet boşunadır, diyebiliriz."

Mazunlar Müdafaalarını Yap

Bir halı Şirketi

Karar önümüzdeki

2. Bölüm

Yargıtayda 1929 TKP Davası

...ermi yaptılar Rekl...

...lim edilecektir

...

Bir bird cürmü üzerine alınıyor...

Piyanko

Temyiz Lâyihası

Mahkeme-i Temyiz Ceza Dairesi Riyâset-i Aliyesine

Müvekkillerimiz, İcra Vekillerini cebren iskata teşvik cürmünden dolayı, İzmir Ağırceza Mahkemesi'nce icra kılınan muhakeme neticesinde, Türk Ceza Kanunu'nun 147'nci maddesinin delâletile 171'inci maddesinin ikinci bendine tevfikan muhtelif cezalara mahkûm edilmiş olmaları itibarile hükm-ü mezkûra adem-i kanaatle temyiz eder ve bu baptaki esbâb-ı kanuniyeyi arz eyleriz. Şöyle ki:

Mahkeme, mücrimiyet kararında esbâb-ı sübutiye olarak şu esasa istinâd etmiştir.

1- Maznunlardan yekdiğerlerinin ifadelerini itmam ve te'yîden bertafsil vuku bulmuş ikrar ve kanaatleri ve ifade-i evveliyelerindeki sarih beyanatları.

2- Evrak meyanında mevcut zabıt varakaları.

3- Evrak meyanında mevcut ve bir kısmı tarafından tasvîd, bazıları tarafından tebyiz ve bazılarının hanelerinde ve üzerlerinde zuhur eden ve bazıları tarafından makine ile teksir edilerek bazıları tarafından mevaki-i muhtelifeye atılan Beyannameler.

4- Hikmet Bey'in külliyen inkâr-ı cürüm etmekte ise de, maznunlardan Ahmet Kaya, Şükrü ve Niko Efendilerin ifade-i evveliye ve istintakıyyelerindeki sarih ve muvazzaf ikrarlarına karşı mumaileyhin ikrarının bir kıymeti olamıyacağı.

5- Maznunların ifade-i evveliye ve istintâkiyelerinin darbe ve kerhe müstenit bulunduğuna dair olan müdafaaları kavl-i mücerrede inhisar edip, tâyin-i delâil ile teyid etmesinden ibarettir.

Mahkeme, yukarda hülâsa ettiğimiz esbâb-ı sübutiyeyi mücrimiyete kâfi görmüş ve müvekkillerimizin mahkûmiyeti cihetine gitmiştir.

Bu bölümde yer alan Temyiz Layihası ve Temyiz Layihasına Ek başlıklı belgeler Kerim Sadi'nin *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı* (İletişim Yayınları, 1994) adlı kitabından alınmıştır (sayfa 796-814).

Ve mücrimiyeti ihtiva eden esasın İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata teşvik fiilinin faili olarak gösterilen müvekkillerimize tatbik olunan Türk Ceza Kanunu'nun 147'nci maddesile 171'inci maddesinin ikinci bendi sarahati ki, anâsır-ı cürmiyeye nazaran:

a) Gizli bir ittifak;

b) Bu gizli ittifakın İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata teşvike matuf;

c) Bunun için vesâit-i mahsusa;

d) Kasd-ı cürmî.

Bir kere mahkûmiyeti istilzam eden İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata teşvik cürmünün lüzûm-ı vücudunu ve anâsır-ı cürmiye itibarile tetkik edilmesi lâzım gelen esâsât-ı Kanuniyenin işbu hâdisât-ı cezaiyede mevcudiyeti meselesi tetkik edilmek, kasd-ı cürmî ile tatbik edilen madde-i cezâiyenin anâsır-ı cürmiyesi üzerinde tevakkuf iktiza etmektedir. Mahkeme karar verirken nazar-ı dikkat ve tezekküre alınması lâzım gelen hususat-ı cezâiyeyi derpiş etmemiş ve gayr-i müsbet ve gayr-i vâzih esbâb-ı mucibe-i kanuniyeyi ihtiva etmiyen delâil-i mücerrede ile hüküm itası cihetine gitmiş olduğuna şüphe yoktur. Ferde karşı mücazât icray-ı adalettir; hakkı yerine getirmektir.

Hayra karşı hayır, şerre karşı şer ile mukabele eylemek vücubu hepimizin idrak ve vicdanında mevcuttur. Kuvve-i muharrike ve mümeyyize sahibi olan kimse, insanın kendi ef'âlinden mesuliyetini teslim eder. Bu mesuliyet vezâif-i insaniyesi ile irade ve ihtiyarından terekküb eder. Mücazât bu mesuliyeti teczimden ibaret olmasına göre, müvekkilerimize isnâd edilen hâdise-i cürmiyede anâsır-ı cûrmiyenin ve esbâb-ı sübutiye-i Kanuniye ve delâilinin mahkûmiyeti istilzam etmediğini ve fiilin cebren ıskat ve teşvik hususuna matuf ve meyyal delâilin cemi' ve tevsikine mütevakkıf olması icap eder. Malumdur ki, her cürmün bir cürüm revişi elzemdir, Ancak bu mücazâtın tertip ve icrası ve onun kavaid-i ahlâkiye ve adalet-i mutlakaya ve suret-i istimali müdafaa-i içtimaiyeye ibtinâ ettirilmesile mukayyeddir.

Kavanin-i cezâiyede meşurca mücazât tatbik olunabilmek için efâl-i beşeriyyenin ahlâka ve adle muhalif olması lâzımdır. Ahlâka ve adle muhalif olan harekâta karşı, velev onda menfaat-i umumiye mülâhaza-

sı carî olsa bile, kanunen mücazât tertip olunamaz. Saniyen, adle ve ahlâka muhalif olan her fiil ve hareket için behemehal mücazât verilemez.

O fiil ve hareket intizâm-ı umumiyeyi ihlâl eden neviden olması iktiza eder. Sâlisen, mücazât, ne adaletin ve ne de lüzûm-ı hacetin fevkine çıkmalıdır. Şu esas-ı cezaiye ile cürmün tarifini yapmak ve müvekkillerimizin mahkûmiyetini istilzam eyleyen hâdisât-ı cezaiyede cürmün mevcut olup olmadığını tetkik etmek de adalet iktizasındandır. Cürüm, bir şey yapmak yahut yapmak üzere âsâyiş ve intizâm-ı içtimaiyeyi muhafaza zımnında evvelâ kanundadır.

Tahrir ve tehdit-i cezaiye teyid edilmiş birinin hilâfında cevâz-ı kanun olmaksızın vuku bulan fiil ve harekettir. Şimdi âsâyiş ve intizâm-ı içtimaiyeyi muhafaza için gayr-i kanunî cezanın maksad-ı aslîsini gösterir cürmün mahiyetini heyet-i içtimaiyenin ahenk ve intizamını ihlâl eylemesindedir. Mücerred ahlâk ve ahenk ve intizam mülâhazasına mebnîdir ki, kanun tehdit ve mücazatta o hareketi men'eder. Heyet-i içtimaiye nâmına ikame-i dâvaya sebebiyet veren cürmün mahiyeti de budur.

Müvekkillerimizin cebren İcra Vekilleri Heyeti'ni ıskat ve teşvik cürmünde vâzi-i kanunun ve esasât-ı cezaiyenin bu kabul ettiği kavaidi cezaiyeyi mücrimiyet kararında dermeyan olunan kerhe müstenit ve bu kerhin kanunen lâzım-ı sübut olan bir tetkikat-ı kanuniyeyi ihtiva etmeyi icap eden noktaları nazar-ı dikkate almıyarak, kâvl-i mücerrede müstenit elenecek ve medâr-ı hüküm olmaktan uzak olan polis tahkikatına ve bu tahkikatın bir şekl-i diğer olan tahkikat-ı istintâkiye ile anâsır-ı cürmiyenin kabul ve kasd-ı cürmînin vücudunu teyid sadedinde delâil-i gayr-i sübûtiye serdîle hükm vermek garabetini gösteren Mahkemenin şu hükmü serâpâ muhâlif-i kanundur.

2. Mesele. Hakikat-i cezâiyece herkesçe malumdur ki, her cürümde bir fiil-i haricînin vücudu şarttır. Bilhassa cerâim mücerred, kasıt ve tasavvur ve tasmim olmakla bile müstelzim-i mücazât ve tehdit olamıyacağını kabul eden nazariyât-ı cezaiye kanunu ile ceza efradın ef'âlîle tezahür eden muamelâtını taht-ı inzibâta almakla mükelleftir. Umûr ve ahvâl-i bâtılayı tetkik ve tanzime memur değildir. Şu kavâid-i cezaiye karşısında anâsır-ı cürmiyeyi ihtiva eden kasd-ı cürmînin müvekkillerimize isnâd edilen hâdise-i cezaiyede lüzum-u vücudunu kabul edecek

ufak bir emâre-i kanuniyeye tesadüf olunmadığı halde, akıl, mantık, ve sarahat-i kanuniyeyi ve nazariyât-ı cezâiyye ile terfik kabul etmiyen bir şekil-i cezaiyede kasd-ı cürmî, mevhum bir kasd-ı cürmî ile dûçâr-ı mahkûmiyet muhalif-i adalettir.

Herhangi bir şahsın mücrimiyetine hüküm verebilmek için, rükn-i kanunî, rükn-i adî, rükn-i manevî ile memzûç bir fiil-i cürmînin ika' edilmiş bulunması, ve o fiilde anâsar-ı cürmiye ve delâil-i sübûtiyenin cem' ve tasrihi muktezîdir ki, bu da müvekkillerimizin mahkûmiyetini istilzam eden hâdise-i cezaiye ile terfik kabul etmez. Böyle muhâlif-i kanun bir hüküm ile mahkûmiyetleri karşısında, gerek vazi-i kanun gerekse vicdân-ı beşeriyetin ağlıyacağına şüphe yoktur.

3. Burada müvekkillerimizin mahkûmiyeti ve kendilerine isnâd edilen cürmün mahiyeti bir cerâim-i siyasiyedir. Dâhilen şekl-i Hükümete ve Hükümetin teşkilâtına, efradın hukuk-u siyasiyesine ve hukukun suret-i istimâline ait cerâim bu misillû tecavüz ve ihlâllerin suret-i ef'alleri vesâit-i icraiyelerini o kadar derin bir tetkik, o kadar nafiz bir nazara, o kadar yüksek bir esasa taalluk eder ki, İcra Vekilleri Heyeti'ni ıskata teşvik ve gizli bir ittifakın ve bu mecraya ait icrââtını ve aynı kasıtla vâki harekâtın esbâb ve avâmil-i cezaiyesini, Mahkeme mücrimiyet kararında zikir ve tasrih edemediği gibi, yok olan bu delâil, tahkikat-ı iptidâiyede cebir ve kerhe müstenit ve beşeriyetin vicdanını titreten işkencesile bir mefkûrenin yolcularına indirilen ikrar ile o mefkûrenin yolunda elde edilen iki beyannamenin medâr-ı hüküm olması, bilhassa mefkûre yolcularını İcra Vekillerini ıskata teşvik cürmünden mahkûmiyetlerine gidilmesi kadar bir fâcia-i cezaiye olamaz.

4. Cerâim evvel beevvel ef'âl-i beşer olmak itibarile, alelade bir surette irade ve ihtiyar yani kasd-ı âdi aranılır. Sonra, ef'âl-i memnua olmak hasebile de memnûiyetine rağmen ihtiyar yolunda bir kasd-ı cürmî aranır. *Müvekkillerimiz, komünizm yolunda çalışmak isteyen ve bu mefkûrenin yükselmesi emrinde uğraşan, çırpınan yolculardır.* Bu yolculara deniyor ki, "Siz iki Beyanname neşr ediyorsunuz. Bu iki Beyannamenizden bizim istihraç ettiğimiz hakikat-i cezaiye gizli bir ittifak ve bu gizli ittifakın kasd-ı cürmî ile memzûç bulunması ve vesâit-i mahsusa ile, İcra Vekilleri Heyeti'ni ıskata teşvik etmektesiniz. Bu cinayet-

tir. Şu fikr-i kanunî karşısında, bir lahza düşünmek; bütün kavânin ve nazariyât-ı cezâiyeyi, delâil arıyarak, vaz-i kanunun maksat ve gayesini ve Beyannamelerin ihtiva ettiği münderecât itibarile bu mefkûre yolcularına isnâd edilen cebir ve ıskata matuf ve gizli bir ittifakın vesait-i mahsusa ile emr-i icrasını teşvik sadedini teyid edecek delâilden olup olmayacağını muhakeme etmek lâzımdır.

5. Esbâb-ı sübûtiyeye müstenid cürme ve müvekkillerimizin vaziyet-i efallerine nazaran, komünistlik üç kısma tefrik olunabilir: A) *gayr-i faal komünistler,* B) *faal komünistler;* C) *komünistlikle alâkası olmayanlar.* Hakikatin zahire çıkarılması için, evvelâ iki kıt'a Beyannameden (Halk Fırkası'nın hergün yeni bir afyonla uyutulan ve zehirlenen-yoksul, bedbaht kardeşler serlevhalı Beyanname, hülâsatan biz açız; diğer *Kızıl Yıldız* serlevhalı Beyanname de bir temenni, bir dereceli intihap yapılması vesaireye dair bazı esastan ibarettir. Bu her iki Beyanname de mahkemenin kabul ettiği İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata teşvik mahiyetinde bir vesika-i kanuniyenin olup olmayacağı meselesidir.

Bu mefkûre yolcuları iki Beyanname yazmışlar. Bu yazılan Beyannameden aşağıda yegan yegan gösterileceği veçhile, müvekkillerimizden bir kısmı kat'iyen malûmattar değildir. Diğer bir kısmı ise, malûmattar olmakla beraber, mahiyet-i Beyannamenin icra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata teşvik tazammın edeceğini ve bunun gibi vesâik-i kanuniyeden kabul edilmesi lâzım geleceğine dair bir kabul-i aklî ve mantıkî karşısında değiliz zannındayız.

Vazi-i kanun Türk Ceza Kanunu'nun 147'nci maddesile 171'inci maddesinin 2'nci bendde mevcut vesâit-i mahsusa fıkar-i kanuniyesini ve münderecatına nazaran Beyannamenin her kelimesi üzerinde kanunî ve vicdanî bir tetkikat yapıldığı zaman görülür ki: Mefkûre yolcuları kendi mefkûrelerinin ilhamâtını yazan bu iki Beyannamede cebren ıskata teşvik cürmünün vücudunu teyid edecek kelime hangisidir?

Bu yazı bu mefkûre yolcuları tarafından yazılmayıp da, başka bir kimse yazmış olsaydı, acaba anâsır-ı cürmiye aranılarak cebren ıskata teşvik maddesile mahkûmiyeti cihetine gidilmesine imkân-ı kanunî var mıydı? Herhalde bu mefkûre yolcularının gayeleri itibarile o Beyanna-

menin heyet-i umumiyesinde istidlâl suretile çıkarılmış bir mânây-ı mevhum ile hüküm itası cihatine gidilmiştir. Halbuki, bu mânây-ı mevhumun o Beyannameden kanunen istihrâcına delâlet edecek bir kelime yoktur.

Bu mevhum mânâyı istihraç mefkûreciliğin bahş ettiği bir hak ise, buna da ne kanun ne de vicdan müsaade eder. *Beyannameler bir mefkûrenin ilhâmâtıdır.* Cebren ıskat teşebbüsü ihtiva edecek bir kelimeye tesadüf edilememektedir. Harikât-ı dahiliyeden olan cebren ıskata teşvik cürmünde maksadın hareket-i hâriciyeye inzimâmile mesuliyet-i cezâiyenin başlıyacağı bir emr-i cezaidir. Herhangi bir hâdise-i cezâiyede bir cürmü kasd ettikten sonra, fikrinde biletraf hâriciyede bulunmazsa o kasd-ı cürmî bir dai-i mücâzât olamıyacağı gibi, bu kasdını ikrar ve itiraf eyleseler dahi bir şey lâzım gelemeyeceği ahkâm-ı cezaiye muktezasıdır.

Çünkü umur-i bâtiniyeyi meydân-ı vuzuha çıkarmak için isbat etmektedir. Bu hususlar delîl-i zahirî ile teâyyün eder. Mahkeme, delili zahiriye yani harekât-ı hâriciyeye henüz iktiran etmiyen mekasıt ve tasavvurâtı tâkibe kıyam eylese indî ve vehmî surette hüküm vermekte muztâr kalacaktır. Kavânîn beynel ikrar carî olan münâsebâtın hüsn-ü muhafazası için mevzudur. Bir şahsın tefekkürât-ı dâhiliyesi ve mukadderât-ı derûniyesini taht-ı inzibata almak için kanun yoktur. Bunun için iftira edilse bile dâi-i mesuliyet olamaz. Bu Beyannameler ki cebren ıskata teşvik maksadının harekat-ı hâriciyesi olarak kabul edilmiş ve bu vehimle hüküm olduğuna safahât-ı muhakeme ikrar, beyân ve delâil ile teyid etmiştir. Bu Beyannamelerin münderecâtının mefkûre yolcularının vicdanî ilhâmâtına bir numuneden başka bir mânâ istihracına imkân-ı kanunî yok iken, tefekkürât-ı dâhiliyesi, eşkâl-i hâriciyesi itibarile de mevhum cebren ıskata teşvik cürmüne haml edilmesine vicdanın müsaadesi olamıyacağı meydandadır. Bu Beyannamelerden sonra, ikrar ile zabıt varakaları medâr-ı hüküm olmuştur.

İkrar ve itirafın işbu hâdisât-ı cezaiyede medâr-ı hüküm olamıyacağı bir hakikat-i kanuniyedir ki, gayr-ı kabil-i red ve cerhtir. Çünkü, mücrimiyet kararının kavanîn hilâfına darb ve kerhe müstenit, binaenaleyh mualleldir. Mahkeme bu müdafaanın kal-i mücerredde kaldığını söylüyor. Bu hususun kavl-i mücerredde kalması, hâdiseyi Mahkeme-

nin tetkik ve tâmik etmek istememesinden ileri gelmiştir. Mefkûre yolcuları, polisin darb ve işkencelerini intizâm-ı amme muvacehesinde ve vicdân-ı beşeriyeti titreten bir lisân-ı müellimâne ile teşrih ederken, Mahkeme darb ve işkencenin ne gibi, esbâb ve avâmil tesirile yapıldığını ve bu baptaki iddiaların kanunen ne dereceye kadar muhtâc-ı sübut ve tetkik olup olmadığına bir lahza olsun delâil-i Kanuniyi ile bağlıdır ki, Mahkeme bir dakikacık bu iddiayı mahz-ı tahkike lüzum görmüş olsaydı, işkencenin vücuda getirdiği fecâyiin vesâik-i resmiyesini görür, okur; o zaman da, mücrimiyet-i kavâninde vaki müdafaamızın kavl-i mücerredde kaldığını yazmak garabetinden çekinirdi.

Bir misâl: Maznunlardan İsmail, Hüsamettin, Manu Şarfman, Niko, Abbas, darbtan dolayı 11 Mayıs 1929 tarihinde, İzmir Müdde-i Umumîliği'ne istida vermişler ve cümlesi de, Hapishane Doktoru tarafından muayene edilmekle beraber raporları verilmiştir. Ahmet Kaya'nın darb istidası ve raporu Hapishane numarası 369, vilâyet 3896, polis numarası 7686'dır. Kanberoğlu Ali'nin 6 Mayıs 928 tarihinde vaki müracaatı ve Doktor tarafından raporunun îta edildiği; makinist Tevfik'in Tıbb-ı Adlî tarafından muayene olunduğunu; Doktor Hikmet'in İstanbul'da, validesi tarafından İstanbul Müdde-i Umumîliği'ne vererek ve Tıbb-ı Adlî tarafından muayenesinin icra kılındığı; ve bu husus dahî *Cumhuriyet* gazetesi tarafından vaki işkence sebebiyle tahkikata girişildiği intişar edilmiş bulunması; Abbas'ın Müstantiklikten polise götürülerek, koltuklarının altına sıcak yumurta konulmak suretile işkence edildiği ve bu feci işkenceden bahisle İzmir Müdde-i Umumîliği'ne müracaat olunduğu kuyûdât-ı resmiye ile müsbet iken; bütün bu hakikatler Mahkemeye arz edilerek, keyfiyetin tamiki, hak ve adaletin tecellisi ve müdafaaya taalluk eden hususât-ı kanuniyenin nazar-ı dikkate alınması zımnında vâki feryâd ve teellümât Mahkemenin bîsut ve basit bir şekilde telâkkilerile tetkikata mahal görülmemiş ve bu hususdaki raporları teyid eden diğer delâil dahî zahir ve bariz iken, mücrimiyet kararında, kavl-i mücerredde kalmak suretile vâki müdafaanın reddi cihetine gidilmek kadar gayr-i kanuniyesi meydandadır. Dayak, işkence daha nasıl dâvâ edilir ve ne şekilde tesbit edilir. Cumhuriyet Adliyesi bir mefkûre yolcularına yapılan bu işkenceleri kavl-i mücerredle tefsir ederek,

kanunun bahş ettiği hakk-ı dâvâyı, hakk-ı müdafaayı tetkike lüzum görmediyse, bizim için yapılacak ne vardır?

Her halde, Mahkeme mücrimiyet kararında bir kavl-i mücerred tâbirini kullanmaktan ise, bu mefkûreyi öldürmek için bu yolculara kanunun bahş eylediği hakkı kabul etmemek ve bunları bilâsebep mahkûm etmek cihetini tercih etmek suretile, çok büyük ve gayr-i vicdanî ve gayr-i kanunî bir karar vermiştir. İşte bu itibarla da, bu karar muhâlif-i kanun ve mûcib-i nakz bulunmuştur. Mahkemenin maznunların yekdiğerinin ifadelerini itmam ve teyîden bertafsil vukubulmuş ikrar ve itirafları, arz ettiğimiz husûsât dahilinde, nasıl olur da medâr-ı hüküm edilebilir?

Eğer polisteki ifadeler her türlü müdafaa, red ve tekzibe rağmen, aynen kabul ve hükmün esbâb-i mûcibesi meyanına ithâl etmek kanunî ise, Mahkemenin tahkikat ve tetkikatla uğraşmıyarak, fezleke üzerinden cezaları tayin etmek daha musîp olmaz mı idi? Bu hüküm ile şekli zâhaîsi itibarile bir mahkeme cereyan etmiş ise de, esbâb-ı mucibe hemen hemen tahkikât-ı iptidâiyede bunu bülbül gibi itiraf eden maznunların, mahkemede ikrar ve itiraf etmelerine sebep nedir? Bu da gösteriyor ki, iptidâen ve istintaken o suretle ifade vermelerine hariç bir sebep vardır; o da darp ve işkencedir. Aynı zamanda müvekkillerimizden Doktor Hikmet Bey hakkında hiçbir delil olmadığından dolayı mücrimiyet kararında mahkeme kanaatini izah ederken, Hikmet Bey külliyyen inkâr-ı cürüm etmekte ise de, maznunlardan Ahmet Kaya, Şükrü ve Niko Efendilerin ifade-i evveliyeleri ve istintaknâmedeki sarih ve muvazzah ikrarlarına karşı mumaileyhin inkârının bir kıymeti olmayacağını zikr etmek suretile, mücrimiyetin kanuna muvafık olduğunu göstermek istemiş ise de, kıymeti olmıyan Hikmet Bey'in inkârı değil, belki mahkemenin mantıksız mütalaata istinad eden bir hükmüdür.

Çünkü, Engizisyonvârî bir surette cereyan eden iptidaî tahkikat esbâb-ı hüküm olmak değil, kanun ve adaletin kaynaştığı mahkemenin kapısından bile bakmaması icâb eder. Çünkü, Doktor Hikmet Bey eski mahkûmiyetlerinden sonra yalnız tetkikatla meşgul ve tamamen gayr-ı faal bir komünist olmuştur. Ve, bu iddianın aksi hiçbir suretle sabit olamamıştır.

Eğer, Mahkemenin dediği gibi icra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata teşvika matuf gizli ittifak olsa bile, Hikmet Bey'in komünistlikten dolayı evvelki mahkûmiyetini intaç eden zamandan beri gayr-i faal olmasını ve mahkûmiyetin infazı sırasında Hapishaneden celb edilerek bu muhakemeye ithâl edilmiş bulunmasına göre üç dört ay mukaddem bu ittifaktan vazgeçmiş bulunduğu tezahür etmektedir. Madem ki Hikmet Bey'in uzun müddetten beri faaliyette bulunduğuna müstenid bir delil yoktur; o halde 171'inci maddenin son fıkrasına tevfikan ceza görmesi icab ederdi. Bu itibarla da hüküm mugâyir-i kanundur.

Hâdise ve cürmün anâsır-ı tekvîniye ve şerâit-i kanuniyesinde olan gizli ittifak var mıdır? Şüphesiz ki yoktur. Muhterem Temyiz-i Aliye malûmdur ki, gizli ittifak başka gizli Cemiyet başkadır. Eğer, polisteki ifâdâtı kabul ederek, hakikaten böyle hücreli, mantıkalı ve Merkez Komiteli bir teşekkül kabul edilse bile, hiçbir zaman gizli ittifak değildir. Yalnız gizli Cemiyet demektir ki, şüphesiz bu da, Cemiyetler Kanunu'nun 6'ncı maddesi tarzı veçhile memnudur.

Eğer maznunların sabit farz olunan Cemiyetlerine gizli ittifak ismi verilirse, o halde kanunun "gizli Cemiyetler" tâbirinde kasd ettiği nedir? İşbu Temyiz lâyihasına merbut mütemmim lâyihada arz edileceği veçhile, sabit farz edilen bu Cemiyet Türk Ceza Kanunu'nun 312'nci maddesi hükmünü bile istilzam etmez. Çünkü, ne âdil kuvvet, veya âmmenin selâmeti veya âdâb ve aile intizâmı ve ne de mal şahıs aleyhine cürüm işlemek için teşekkül ettiği hakkında bir delil vardır. Nerde kalıyor ki, bütün Türklerin sevdiği ve sevmek, hürmet etmek mecburiyeti vicdâniyesinde bulunduğu icra Vekilleri Heyeti'ni iskate teşvik etmek. Bu da mevhumatâ müstelzimdir. Vâzi-i kanunun gizli ittifak tâbirinden kasdi müteaddit eşhasın müsnet cürmü izah için birleşmeleridir. Hâdisemizde böyle bir birleşmenin vücuduna delâlet edecek ne vardır?

Birçoğunun anlamadan, tahsilleri ve düşünceleri anlamaya müsait olmadığı halde komünistliği kabul ettiğinde tahkik ve muhakeme tezahür etmiş olan Kanberoğlu Ali, Enver, Tevfik gibi zavallıların ifadeleri mi? Her Hükümet gazetelerinde binlerce misaller gösterebileceğimiz Beyannameleri böyle bir ittifakın vücudunu ihsas ediyorsa; bu da böyle kabul ediliyorsa hakikat-i kanuniyeden ve vicdâniyeden uzak mevhum

bir cürüm ile mücrimiyet demektir ki, gayr-i kâbil-i kabul bir hükümdür. Binaenaleyh müsnet cürmü ika için yapılmış gizli bir ittifak yoktur.

Zâten, serahat-i kanuniyeye nazaran gizli ittifakın cürüm ikame müsnet cürmü hususî vasıtalarla işlemek kaydile mukayyettir. Çünkü, 171'inci madde 2'nci bendinin matufun aleyhi olan 171., 147'nci maddelerde yazılı cürümlerden birini ve bazılarını hususî vasıtalarla işlemek üzere gizlice ittifak ederlerse sarahati muhtevidir. Şu halde, maznunlara ber mûcib-i talep icra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata halkı teşvik etmek için gizlice ittifak etmekten mücrimiyetlerine kaydını ihtiva eden mücrimiyet kararının bu hususî vasıtaları da tasrih etmesi mukteziyât-ı kanuniyede iken, bu da yapılmamıştır.

Eğer, tahkikat-ı iptidaiyeyi yapanlar kanunun bu inceliklerini bilselerdi, hiç şüphesiz bu hususî vasıtalar için de bazı ilâveler yaparlardı.

Mademki, hususî vasıtalar yoktur, o halde bu maddenin tatbikine de imkân-ı kanunî mevcut değildir.

Görülüyorki, Mahkeme tahkikat-ı iptidâiyenin fezlekesi üzerinde tevakkuf etmiş; delâil ve beyanâtı o fezlekenin sahifelerinden çıkarmış; mefkûre yolcularına "siz gizli ittifakla cebren icra Vekilleri Heyeti'ni ıskata halkı teşvik cürmile mücrimsiniz" diyor. Fakat, düşünmüyor ki, bunu diyebilmek için, bütün müdevvenât-ı cezâiyeden tegafül lâzımdır. Müdevvenât-ı cezaiye o kadar kat'i delâil-i cezaiye ile bu gibi hâdise-i cezaide aranılması lâzımgelen hususat-ı cezâiyeyi ihmâl etmiştir. Bu şerâit-i cezâiyenin mevcudiyetini tevsik eyliyen delâildir. İkrar ve itirâfâtın ve buna inzimam edecek kanaat-i vicdâniyetinin çok kuvvetli esâsâta ibtinâ etmesi icab etmektedir. Beyannamedeki kelimelerin ihtiva ettiği mânâdan hariç, mevhum bir mânâ istihraç ile, darb ve işkence mahsulü ikrar ve itirafın maksada ve anâsır-ı cürmiyeye istinâd etmiyen bir gizli ittifakın kabulile mefkûre yolcularını mahkûm etmek istiyen Mahkemenin bu hükümde kanunen ve vicdânen isabet görülmediği cihetle, evrakın dahî tetkiki ile hakk-ı âlînin tecellisine bir an evvel muntazır bulunduğumuzu arz eyleriz, Efendim.

Muhterem Hâkim Beyler,

Mücrimiyet kararının birinci safhasında, "maznunların, ameleden adamların mevki-i iktidara gelmelerini temin için, her birerleri seviye ve

iktidarlarına göre birer vazife alarak, halkın Hükümete karşı nefret hislerini uyandıracak bir şekilde birtakım iğfalkâr Beyannameler neşir ve bu suretle, Hükümetin mevkiini zayıflatarak, İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata halkı teşvik için aralarında gizlice ittifak ettikleri" deniliyor.

Çok aziz Hâkimler,

En menfî insanlar, en menfî düşünüşü ile, bu Beyannameleri iğfalkâr görebilir ve daha başka her şeyi görür ve düşünebilir. Yalnız iki mefhum göremez:

1- Ameleden adamların mevki-i iktidara gelebilmeleri;

2- İcra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata halkı teşvik etmek.

Çünkü, bu iki anlayış için en ufak bir sarahat, hattâ bir imâ bile mevcut değildir ki, kuvvet ve mahiyet-i kanuniyesi münakaşa olabilmesin. Şu halde, esbâb-ı mûcibesi olmayan şu iki fıkra, ameleden adamların mevki-i iktidara ve icra Vekilleri Heyeti'ni cebren ıskata halkı teşvik fıkraları, indî iki hüküm ve binaenaleyh mücrimiyet kararını ve yaldızlı olarak kabul etmekten başka çare yoktur. Şu umumî mâruzâtımızı müteakip müvekkillerimizin her birinin vaziyet-i hususiyelerini teşrih, her birerlerine matuf harekâtın kendilerine kabiliyet-i isnâdiyelerini arzetmek isterim.

Temyiz Lâyihasına Ek

Mahkeme-i Temyiz Ceza Dairesi
Riyaset-i Aliyesine
Efendim,

Merbut Temyiz Lâyihamıza zeylen, hâlis ve samimî kanaatlerimizi befrehç-i zîr arz ederiz. Şöyle ki:

I- Komünizm millî Türk İnkılâbını tanımak demektir.

Komünizm, işçi sınıfı ile sermayedar sınıfın hayat mücadelesinden doğan ve onunla beraber inkişaf eden bir cihanı kavrayış tarzı ve bir telâkkiden başka bir şey değildir. Her nerede ki, işçi ve sermayedar denen iki sınıf varsa, orada komünizm sınıf mücadelesinin düsturlaşması tarzında bir günün meselesi olur. Türkiye'de sınıf farkları var mıdır?

Türk Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 69'uncu maddesi "Her türlü zümre, sınıf, aile ve ferd imtiyazları mülgadır" diyor.

Acaba, bu, "Türkiye'de sınıf farkları yoktur" mânâsına gelir mi? Bilâkis, bu maddenin tazammun ettiği mânâya göre, Türkiye'de, nasıl "zümre ve ferd" birbirinden ayrı cüzütamlar varsa, tıpkı yine öyle sınıf aile birbirinden ayrı insan kitleleri bulunuyor.

Yalnız bu mevcut sınıflar arasında da imtiyazlık farklarının kaldırılmadığını kanun emr ediyor. O halde, kanunen, Cumhuriyet Türkiyesi'nde sınıflar kabul ediliyor. Ve bu sınıflar, demokrasi prensiplerince, kanun önünde biri ötekinden daha imtiyazlı ve nüfuzlu olamıyorlar. Zâten, asrî millet telâkkisi de bundan başka bir şey değildir. Bu, ilmî bir telâkkidir. Ve bugün, bu fikrin, Türkiye'de makbul olduğunu ispat için, resmen intişar etmiş vesikalar gösterilebilir.

29 Temmuz 1929 tarihli *Milliyet*, gazetesinden, aynen:

"Millet hayatı fertlerin lâalettâyin toplanmasından müteşekkil bir kalabalığa istinâd etmez. Meşguliyet ve yaşayış tarzı itibarile, bütün cemiyetlerde başlıca orta ve büyük sınıfa tesadüf edilir. Yüksek sınıf, orta sınıf, fakir sınıf. Türkiye, bugün, tarihî ilerleyişinin bizzarur vardığı sermayedarlık toplumu merhalesini yaşıyor. Türkiye, Gazi Hazretleri'nin, Lozan'dan sonra söylediği gibi, garbâsû bir Cumhuriyet oluyor. Burjuva medeniyetinin sınıf mücadelesi Türkiye'de de vardır.

O halde, sınıf mücadelesinden doğan komünizm telâkkisi Türkiye içinde günün bir hâdisesi olur. Bunun aksini iddia etmek, Meşrutiyet İnkılâbımızdan beri olagelen millî Türk İnkılâbı yoktur demek, Türkiye'nin Abdülâziz devrinden beri yerinde saydığını, bir adım ileri atmadığını söylemektir ki, bunun bir kelime ile mânâsı irticadır. Bu itibarla, komünizm millî Türk İnkılâbını herkesten önce gören, tanıyan ve koşan millî İnkılâp zaruretinden fışkırmış bir vakıadır. Ve, ona istinâd eden millî bütün Hükümetleri bir gerçek olarak kabul eder.

2- Türkiye'de komünizm inkılâpçı bir sınıf mücadelesi şuurundan başka bir şey değildir. Komünizm konusu Türkiye'de birtakım gaye ve hedef peşinde koşan kuruntularla taban tabana zıttır. Gaye son demektir. Komünizm ise tabiî ve içtimaî hâdiseleri sonsuz bir akış hâlinde görmektedir. İşte, komünizmin meşgul olabileceği ihtimâli bulunan tezle-

rine bakarak bir cürüm olup olmadığına hükm etmek lâzımdır. Bir an için Türkiye'de bazı komünistlerin gizli veya açık bir teşkilât yaptıkları faraziyesi kabul edilse, böyle teşkilât hangi iddialarla ortaya çıkabilir?

Bunu diğer Türkiye gibi demokrat memleketlerdeki komünist cereyanlarına bakarak tayin etmek mümkündür. Komünist fikirleri Türkiye gibi millî kurtuluş hareketini başarmış ve kurtulmaya muvaffak olmuş bir memlekette içtimaî, siyasî ve idarî bünyenin her türlü sarsıntılarına karşı kuvvet olmasını prensip telâkki eder. Esasen, taklîb-i Hükümet fikri ile komünizm fikri birbirine müsbet ve menfî iki kutup kadar uzak, zıt ve düşmandırlar. Komünizm, inkılâbı tutar. Taklîb-i Hükümet ise, bir rejimi gaye bilenler için varılıp gelinecek bir hedeftir ki, Türkiye için daima irtica böyle karanlık emeller peşinde koşabilir; fakat, komünizm asla. Komünizm telâkkisi için mevzu bütün bir kül olan ve daimî istihablerle ilerleyen içtimaî oluş ve yokoluşları realizmci, olduğu gibi görmek ve bu vetirenin hazırlanışını bir prensip gibi kabul etmektir. Bu mevzua göre, Türkiye'de komünizmin bütün faaliyeti sınıf mücadelesi hududunu asla geçmez.

Komünizm, her yerde olduğu gibi, burada da sınıf mücadelesinde inkılâpçıdır, derken, onun bir anarşi ve kargaşalık âmili olacağı zannı hâsıl olmamalıdır. İnkılâp, komünizm için, bir mefkûre, bir içtihâd, bir felsefî içtihâd ve telâkkidir. Hiçbir Türk, fikir ve içtihadından dolayı kanunca sorguya çekilemez. O halde, Teşkilât-ı Esâsiye'mizin 75'inci maddesi her Türk nasıl inkılâpçı olmadığından mes'ul değilse, inkılâpçı olduğu için de hesap vermeye mecbur tutulamaz. İnkılâp, tarihin seyrine göre bir görüştür. Bir gaye değildir. Bu görüşün bugünkü telakkilerle bağlılığı sırf bir vatandaşın bakış sahasını çok genişletmek ve kavrayış tarzlarını nikbin ve yerinden emin kılmaktan ibarettir. Halbuki, geniş anlamak ve nikbin yaşamak her Türk için bilhassa susanılacak bir mefkûre olmalıdır.

Türkiye'nin en başlıca yoksunluklarını sırasında derin bir vicdan ve yüksek hamle saymak, sonra da bunları tamamlamak, şimdiki nesil için, öz borçtur. Elâsıl, komünizm mevzu ve meşgaleleri Türkiye'de hiçbir vakit Hükümet değil, ancak sınıftır. Türkiye'de, bir komünist ancak çalışkan sınıfların demokrasi prensiplerinden burjuvazi kadar isti-

fade imkânlarını düşünen realist bir insan demektir. Komünist nâmını alan vatandaşlar Türkiye'nin şimdiye kadar bu hakkın boş kalan ilmî ve içtimaî bir tarafını doldurmak istedikleri zaman bu ileri ve müsbet bir harekettir. Hiçbir vakit taklîb-i Hükümet gibi mürteci ve menfi bir kasıt olamaz. İnkılâpçı unsurları irticaî hareketlerle lekelemek "İnkılâp nesli yaratmak", İnkılâpçı kuvvetleri teşkilâtlandırmak prensiplerini baltalamak olur. Ve, bu halden en çok memnun ve müstefid olacak zihniyet hiç şüphesiz Emperyalizm âleti olan irtica zihniyetidir. Bu ise, İnkılâp için bir fikri kasddır.

3- Sınıf mücadelesinde komünizm içtimaî hakikat yoludur. Türkiye'de bir komünistin sınıf mücadelesi diyebileceği şeeniyet ve gerçek nedir? Bunu şema halinde göstermek mümkündür. Türkiye'de iki sınıf vardır: a) Sermayedar; b) İşçi. Sermayedar sınıfı bütün kıymetleri, münhasıran mülkiyetinde tuttuğu için, iktisaden hâkimdir. Her iktisadî hâkimiyet gibi, sermayedarınki de her sahaya yapılan cemiyet içindeki bütün kuvvetleri elinde tutan geniş bir sulta yaratır.

Buna karşılık hiçbir kıymete mâlik olmayan ve gittikçe genişliyen işçi sınıfının iktisadî, siyasî ve içtimaî zaafı ve iktidarsızlığı aşikârdır. İşte bu sulta ile bu zaaf arasındaki çarpışmaya sınıf mücadelesi denir. Sermayedarlık âmei emtia denilen mihverüstünde döner bir dünyadır.

Bu dünyanın her zaman içindeki inkişafında iki kutbu vardır: Müsbet ve menfî. Bu iki zıt başlıca inkişaf sisteminde nizâm denilen şey iki zıt arasındaki muvazeneden ibarettir. Onun içindir ki, *sınıf mücadelesinde komünizm içtimaî hakikatin yoludur.* 29 Temmuz *Milliyet* gazetesi baş makalesinde mevcut olup bu hususa ait birkaç satır alalım. Mezkûr gazete de şöyle diyor: "Millet ve cemiyet hayatının en mühim esaslarından biri muhtelif sınıflar arasında hakikî bir muvazenenin teessüs etmiş olmasıdır. Millî hayat, yekdiğerine zıt olan bu cereyanlar arasında beka ve muvazenesini muhafaza edebilmek için hayli müşkülât çeker. Sarsıntı ve buhrana meydan bırakmadan, içtimaî istikrar ve muvazenenin devamına büyük bir dikkat ve ehemmiyet atfetmek lâzımdır. *(Millet ve Cemiyet)."*

İşte, bir günlük gazetede yazılan bu fikirlerin esası, sermayedar istismarına karşı mukabil sınıfın da mücadelesini muvazi bir kuvvet kar-

şısında gösteriyor ve kabul ediyor. Türkiye'de işçi sınıfının sermayedarlara karşı mücadelesi nedir? Buna birkaç misâl ile cevap verelim:

A- Her memlekette, sermayenin vasati rantı yüzde yirmiyi geçmediği halde, Türkiye'de, 1928 senesinde Çimento Şirketi yüzde seksen safî kâr; Şark Deri Şirketi yüzde yüzaltmış varidât-ı safiye elde ediyor. Yani, Türkiye'de bir sermayedar başka memleketlerdeki sermayedarların 4 ilâ 8 misli fazla kâr yapmaktadır.

B- *Gündelik:* Türkiye'nin 1927 senesindeki parasının kıymeti, harpten evvelkine nazaran, onbeş misli aşağıya düşmüştür. Bu müddet zarfında altının kıymeti de yarı yarıya düşmüş olduğundan, Türkiye'deki işçi gündelikleri harpten evvelkinin otuz misli olması lâzım gelir. Halbuki, dört sene evveli tütün amelesi gündelikleri 165 kuruş iken, bugün 75 kuruşa düşmüştür.

C- Köylü Meselesi: Türk çiftçisi, azamî üç aylık müddetle ve muteber bir tüccarın tavassutu şartile ancak para bulabilir. Bu paranın faizi yüzde üçyüz. Başka memleketlerdekinden altmış misli fazladır. Bu fuzulî görünen tafsilâttan maksad bir komünistin Türkiye'de görebileceği meseleler hakkında bir fikir vermektir. Bu meseleler karşısında düşünmeyen hiçbir sınıf ve zümre yoktur.

Çünkü hayat pahalılığından başlayıp ithalât ve ihracât muvazenesizliğine, Türk parasının sukûtuna kadar uzanan bir silsile-i hâdisât, her vatandaşı kendi görüşüne göre ayrı ayrı düşündüren müşkülâttır. 20 Haziran 1929 tarihli bir İzmir gazetesinin baş makalesi aynen şöyle yazıyor: "Kanunlarımız ihtikârı ve faizciliği menediyor. Fakat bu menediş kitaplarda kalmakta, hayat sahasında tatbik yolları bulunmamaktadır." Eğer bunu bir komünist söylerse, Taklîb-i Hükümet maznunu olur mu?

4- Bu hâdisât karşısında bir komünist ne düşünebilir? Taklîb-i Hükümet mi? Aslâ! Çünkü burada hükümetin sınıf mücadelesi mikyaslarında yeri yoktur. Bu hâdisât içinde taklîb-i Hükümete kalkışmak, komünistlerin en büyük düşmanı oldukları kargaşalığı yani anarşiyi hazırlamak demektir. Halbuki, bir komünist bu vaziyet karşısında ancak bir tek şiar tanır. O da, işçi sınıfının ve çalışan unsurların müşterek sınıfı teşkilâtlar hâlinde taazzuv etmeleridir. Burada, bir komünistin istediğini ve düşündüğünü iki kelime ile hülâsa edeceğiz:

A-Teşkilâtlanmak.

B- Teşkilât-ı Esasiye prensiplerini tatbik etmektir.

Türkiye temel kanunları hiçbir vakit vatandaşlar arasında ne içtimaî, ne siyasî hiçbir imtiyazlık kabul etmez. Kanun nazarında kat'i müsavat emreder. Türk demokrasisi her zümre ve sınıfa serbesti ve müsavat vaadediyor. Sermayedar sınıfının bu hususta en kuvvetli ve sihirkâr vasıtalara malik olduğu göz önüne getirilirse demokrasiden yine onun en fazla istifade edeceği kolay anlaşılır. Ya öteki sınıflar ne yapmalıdır ki demokrasiye lâyık birer vatandaş olduklarını gösterebilsinler? Buna bir kelime ile cevap verilebilir; Teşkilât. Bu itibarla sınıfî teşkilâtlılık, samimî bir demokrasinin hakikî prensiplerini kökleştirmek; halkçılığa tekmil vatandaşları iştirak ettirmek; hâkimiyet bilâ kaydü şart milletindir düsturunu gerçekleştirmektir.

Zaten, bu her vatandaşın öz borcu değil midir? Bundan herhangi bir taklîb-i Hükümet kokusu çıkarmak doğru olur mu? Bu bizzat Cumhuriyet temellerini sağlamlaştırmak ve derinleştirmek değil midir? Bu bakımdan Türkiye'de sermayedarlar ile işçi sınıfını karşı karşıya koyarsak, sermayedarların hep işçilerin fevkinde kaldıkları görülür. Faraza teşkilât cihetinden Türkiye'de bir milyonerin ticaret odaları, sanayi birlikleri vesaireleri vardır. Halbuki işçilerin asrî denecek hiçbir teşkilâtları yok. Ancak kurun-u vustaî lonca şeklinde gülünç bazı esnaf cemiyetleri var.

Türkiye, iktisadî siyasetinde daima sermayedar sınıfının tesiri nafizdir. Faraza Türk gümrük tarifelerini tüccar hazırlamıştır. Hayat pahalılığı hakkındaki anketlere İstanbul Ticaret Odası "Türkiye'de hayat pahalılığı yoktur" cevabını vermiştir. Kanun cihetinden sermayedarları koruyan bir Teşvik-i Sanayi Kanunu vardır. Fakat İş Kanunu henüz çıkmamıştır. Görülüyor ki Türkiye'de sermayedar sınıfı her hususta işçi sınıfına tekaddüm etmiştir. İşçi sınıfının, demokrasi kanunlarına istinaden, vatandaşlık haklarını elde edebilmesi için tek bir yol vardır. O da Teşkilât cihetinden, sermayedarların seviyesine yetişebilmektir. Bu hususta işçi sınıfının ilerlemesi için Türkiye'de herhangi bir taklîb-i Hükümet gibi irticaî bir hareketin düşmanı olmak şarttır.

C- Bir komünistin bundan başka bir görüşünün bulunmasına ne mantıkî, ne de aklî bir imkân gösterilebilir.

Ç- Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun 79'uncu maddesi. - Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun hiçbir maddesi, hiçbir bahane ile ihmâl ve tâdil edilemez; der. İş Kanunu'nun henüz çıkmamış olması, nasıl ihmâl veya tâdil mânâsına yani Ceza Kanunu'nun 146'ncı maddesi mucibince Teşkilât-ı Esasiye'ye bir tecavüz addedilemezse, İş Kanunu'nun çıkmasını istemek de tıpkı öylece, ameleden adamlar mevkie geçsin diyen kimsenin de Ceza Kanunu'nun 147'nci maddesile tecziyesi lâzım gelmez; irtica veya taklîb-i Hükümet mücrimi gibi gösterilmemesi lâzım gelir.

Teşkilâtlanmak fikrine gelince: Bu her fırsatta ehemmiyetle müdafaa edilse, acaba en cüz'i bir Hükümet aleyhtarlığı kokusunu ihtiva eder mi? Kafiyen ve asla!... Bilâkis, çalışkan sınıfların teşkilâtlılığı asıl bu noktada Türkiye Cumhuriyet Hükümetinin bihakkın itimâd ve istinâd edebileceği demokrasi temellerinden biri olur. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti, millî İnkılâp hamlesile Avrupa Emperyalizmine karşı İstiklâl Mücadelesini kazanmış bir devlet sistemidir. Bu sıfatla, Türkiye'nin irtica ve istilâ denilen iki başlı bir tek düşmanı vardır. O da mürteci. Çünkü, Türkiye'deki asrî sanayiin inkişafını daima durdurmak ister. Müstevlîdir. Çünkü Türkiye'yi kapitülasyonlar devrindeki kadar kimsesiz, açık bir pazar halinde görmek en büyük emelidir. İşte, Türkiye'deki gerek haricî istilâ ve gerek dahilî irtica tehlikelerine karşı, Türkiye Cumhuriyetinin en başlıca hakikî ve koruyucu kuvveti Türk vatandaşlarının Cumhuriyetçi şuurlarını, demokrat imanlarını kökleştirecek ve birleştirecek olan büyük ve geniş çalışkan kitlelerin inkılâpçı teşkilâtlarıdır. Hülâsa:

1- Komünizm telâkkisi doğuşunda Cumhuriyetçi, oluşunda da halkçıdır. Mayası emperyalizm düşmanlığı ile yoğrulmuştur.

2- Komünizm mevzuu ve iddiası, çalışkan tabakaları en asri usullerle iktisâden teazzî ettirerek, siyaseten şuurlandırmaktır. İşte, en hâlis komünistin en kat'î emelleri bundan ibarettir.

3- Bir komünist gerek Müstantik Kararnamesinde ve gerek Mahkeme Kararında atf edilmek istenildiği şekilde, ameleden adamların iktidara gelmesi gibi büsranlı ve irticaî bir maksat uğrunda ne gizli ve ne de açık bir teşebbüsatta bulunmayı hayâlinden bile geçirmiyecek yegâne insandır. Bugün iktidar mevkiine gelmek ve amele hükümetleri kur-

mak fikrini taşıyanlar komünistler değil, tredünyonistler, oportünistler, sarî sendikalistler; elhâsıl Makdonaldlar, Heriyolar vesairelerdir. Komünistler bu gibi vâkî maksatları taşımıyan insanlardır. Şu zeyle aşağıdaki imzaları atan mahkûm vatandaşlar ikiye ayrılır.

A- Komünizm prensiplerini içtihâd ve mefkûre edinerek bu hususta fiilî teşebbüsleri, icâb-ı hâle göre sırf komünistlik maddesinden cezalandırılmış olan ve mahkûm vatandaşlara taklîb-i Hükümet gibi irticaî bir şuursuzluk lekesini atfetmek aklen ve mantıkan haksızlık olur.

B- Onbeş yaşını bitirmemişinden onsekiz yaşına henüz varmamışına kadar, masum ve bigünah genç çocuklardır ki, bunlarda taklîb-i Hükümet gibi ağır bir cürme kabiliyet görmek için mantık haricine çıkmak icap eder. Bir komünist taklîb-i Hükümetten nefret eder, bir çocuk taklîb-i Hükümetin mânâsını bile bilmez. Esasen hakikî müdafaalarımızda görüleceği veçhile, pek hazin bir mağduriyete uğramış bulunan bizler, Türkiye Cumhuriyeti'nin en kıymetli ve icazkâr temeli kuvvetli olan demokrasi kanunlarına kurban gitmeyeceğimize eminiz. İşkencelerin kanunsuzluğunu, kanuna meydan okumaması namına mukaddes vatandaşlık haklarımızın bir hatay-i Adlî uğrunda gömülmemesi istirhamiyle lâyiha-i temyiziyemiz münderecâtını tekraren hakkımızdaki kararın tamamen iptal ve nakzini talep ve istida eyleriz, efendim.

Mustafa Kemal'in Eskişehir Konuşması

Dr. Fethi Tevetoğlu'nun *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faâliyetler* (Ankara, 1967) kitabının 428. sayfasında şöyle diyor:

"Yurdumuzdaki komünist faâliyetleri, 1929 İstanbul ve İzmir komünist tevkifleri ile ilgili en mühim tarihi beyanat, Gazi Mustafa Paşa'nın 5 Ağustos'u 6 Ağustos'a bağlayan gecenin yarısından sonra saat 2.30 raddelerinde Eskişehir garında yaptıkları tarihi hitâbedir.

"Bu tarihi hitâbenin tam metnini, bizzat, Eskişehir'de sayın Faruk Şükrü (Yersel) Bey'e âid *Sakarya* Gazetesinin 7 Ağustos 1929 tarihli nüshasından aynen istinsah ederek, (*TOPRAK*) adlı komünizmle mücadele eden dergide (...) sunduk."

Tevetoğlu 429 ve 430. sayfalarda ise şöyle devam ediyor: "Mustafa Kemal paşa, Ticaret Odası, Ziraat Odası ve işçi mümessillerinin el-

lerini sıktıktan sonra, biraz ileride duran Temyiz Mahkemesi Reisi ve âzâlarının bulunduğu tarafa ilerledi; onların da ellerini sıktıktan sonra, Ali Ulvi Bey'in ve hâkimlerin kendisine hatırlattıkları şeyler ve verdikleri ilhamla olacak, son komünist tahrik ve muhakemelerini kasdederek şu emsalsiz tarihi konuşmayı yaptılar:

"Türk milletinin içtimâi nizamını ihlâle müteveccih didinmeler boğulmaya mahkûmdur. Türk milleti, kendisinin ve memleketinin yüksek menfaatleri aleyhine çalışmak isteyen müfsid, sefil, vatansız ve milliyetsiz sebükmağzların hezeyanlarındaki gizli ve kirli emelleri anlamayacak ve onlara müsamaha gösterecek bir hey'et değildir. O, şimdiye kadar olduğu gibi doğru yolu görür. Onu yolundan saptırmak isteyenler ezilmeğe, kahredilmeğe mahkûmdur. Bunda köylü, amele ve bilhassa kahraman Ordumuz beraberdir. Bunda kimsenin şüphesi olmasın.

"Hâkim Efendiler!.. Siz kanun adamlarısınız!.. Elinize milletin, vatanın her türlü hak ve menfaatlerini vikaye eden kanunlar tevdi' edilmiştir. İşaret ettiğim noktaları işittiniz. Türk milletinin büyük haklarını müdafaa ederken bu noktalar ehemmiyetle hatırda tutulmalıdır.

"Bu memleketteki komünistler, yalnız bizim tevkif ve hapsettiklerimizden ibaret değildir. Bu işlerle bizzak yakından alâkadar olacağım.

"Şurası unutulmamalıdır ki, Türk âleminin en büyük düşmanı komünistliktir. Her görüldüğü yerde ezilmeli!..

Tevetoğlu bu hitâbenin 7 Ağustos 1929 günlü *Milliyet*, *Cumhuriyet* ve *İkdam* gazetelerinde de yer aldığını belirtiyor. Nitekim bu konuşmanın hemen ertesinde, 1929 TKP Davası kararı, Yargıtay'da onaylanarak, hükümlüler Diyarbakır ve Elazığ cezaevlerine sevk ediliyor.

TKP'nin Bildirisi

TKP MK bu söyleve "Eskişehir İlân-ı Harbi" başlıklı bir bildiriyle yanıt verdi. .

"Türkiye burjuvazisi, Cumhurreisinin ağzıyla Eskişehir İstasyonu'nda TKP'ne harp ilân etti. Bu, çoktandır devam eden bir muharebenin burjuva devletinin en yüksek makamı tarafından resmen tasdiki demektir. Bir müddet evvel de, Başvekil İsmet Paşa Meclis'te söylediği bir nutukta komünistlere taarruz etmişti.

Mustafa Kemal Paşa, komünistlere uzun uzadıya küfür ettikten sonra onları ordu kuvvetiyle tehdit etmiş ve ilk defa olarak komünistlere karşı mücadelede, Türkiye amelesinden, köylüsünden ve esnafından yardım dilemiştir. Demek oluyor ki, geçen zaman zarfında Türkiye Komünist hareketi, burjuvazi içinde daha mühim bir tehlike haline gelmiştir.

Bu iki hareket her şeye rağmen, hareketimizin inkişaf etmekte olduğuna delildir. Türkiye komünist hareketi, Türkiye amelesinin hareketidir. TKP Türkiye amelesinin partisidir Bu hareket ve bu parti, Türkiye'de köylü ve fakir esnaf tabakalarının da menfaatlerini müdafaa eden yegâne kuvvettir.

Mustafa Kemal Paşa ve onun hükümeti, burjuva sınıfına, zabitlerine ve polislerine dayanabilir.

Eskişehir Nutkundan Alacağımız Derse Gelince.

(Ameleler, köylüler arasında ve ordunun içinde) çalışmağa daha ziyade ehemmiyet vermek, esnaf tabakalarıyla temasımızı daha ziyade sıklaştırmak ve bu hususta "köylü, ordu ve esnaf" arasında gizli neşriyata büyük bir azimle başlamak, başlanan yerlerde ise devam etmektir.

Bundan başka, bu sahalarda zayıf olan teşkilât işlerini de kuvvetlendirmek icap eder. Amele sınıfı arasında mesaimiz, fırkamızın esas faaliyeti olduğu için, burada yapılacak işler malûmdur. Bilhassa her sahadaki faaliyetimizde, kitlelere bugünkü hükümetin ve Cumhurreisinin burjuva mahiyetini iyice anlatmak lazımdır.

Halk Fırkası'nın, *Halk Fırkası* hükümetinin, BMM'nin, Cumhurreisinin yüzlerindeki maskeyi yırtmak ve şahısların nasıl burjuva müessesesi ve mümessilleri olduğunu, emekçi sınıfına göstermek TKP'nin önünde duran en mühim meselelerdendir.

TKP, Türkiye burjuvazisinin reisi, Türkiye amele, köylü ve esnafının en büyük düşmanı olan Mustafa Kemal Paşa'nın resmî harp ilânını, büyük bir soğukkanlılıkla karşılar ve mücadelesine devam eder." *(Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, cilt 6, sayfa 1891-1892)*

3. Bölüm

Komintern Belgelerinde 1929 TKP Davası

13/12/29. İstanbul

12

Arkadaş Doktor Şefik Hüsnü.

dokuz aidan beri evladım Hüsnet hapishanede bulunuyor bütün arkadaşlar ortadan kaybolmuşlar ve bir yardım yapmıyorlar yoksam Türkiyede yalnız mı kommunist? varmış eğer yalnız bunlar isa yazık bu gençler ki hapishanede çürüyorlar siz orada otomobil sürüyorsunuz biz burda ve onlar hapishanede aç ve susuz ölüyorlar!!! bir yardım bekliyoruz? demek ki bundan sonra bütün mesuliyet ve vazifeniz bitti?! arkadaşlar hapishanede ve dışarıda hayat geçirmek mi!? bütün hapishanede olan arkadaşlar ümitsizlik bekliyor. onlar sizdeler ve simdilik eşiniz bir kenara çekildin ve yoldan seçip ediyoruz? arkadaşlarla görüşüyorsunuz ve yiyip içiyorlar. onun çarşını bozmalı ve bizde bulunan arkadaşlar dediğiniz bir kenara bırakmalı da çalışmalar!!! bu vazife size ait dir yoksa Türkiyede Kommunist Partisinin vazifesi bitti mi?? dokuz aidan beri ne yapıyorlar??

Doktor Hüsnet in Validesi

Münire.

13/12/29

Arkadas Doktor Sefik Husnu

Dokuz aidan beri evladim Hıkmet hapishanede buluniyor bitun arkadaslar ortadan kaybolmuslar ic bir yardim yapmiyorlar yoksam Turkıada yaliniz 24 Kumunis? Varimis eger yalınız bunlar isa yazik bu gençlere ni hapisanede çuriyorlar siz orada oturup vakıtınizi geçiyorsunuz bizde burda ve onlar hapisanede aç ve susuz Alahtan!!!! Mi yardim bekliyoruz? Demek ki bundan sonra bitun mucadeleniz ve vazifeniz biti?? Arkadaslar hapisanede ve diğerleri hayiat geçirmek mi?? bitun hapisanede olan arkadaslar muavenet bekliyor. Onlar islediler ve simdilik epimiz bir kenara cekildik ve uzaktan seyir ediyoruz? Arkadaslarin çocuklari aç ve ciplak geziyorlar. Onun çaresini bakmali ve burada bulunan arkadaslar tembeliyi bir kenara biraksinlar da calisinlar!!! Bu vazife size ait dir yoksa Turkıya da Komunist Partısinin vazifesi bitti mi?? dokuz aidan beri ne yapiyorlar??

Doktor Hıkmet inValidesi
Münire

(İMZA MÜHRÜ) (İMZA MÜHRÜ)

(Aslı Türkçe)

[redacted] gönderemedim
Yem çocuklarım aç kaldılar
selamlarımı kaktım eder acele cevap
beklerim çocuklarda ellerimizden
öperler

13, 12, 929 Köy ağası zade Mehmet
Halil zevcesi Fatma halil
Hf

Adresim
İstanbul eğaloğlu hamayel
etfal sokağı (1) numaralı
hanede bakkal ziya Bey
vasıtasıle Fatma hanıma

13/12/1929

Ayşe hanim ablaciğim,
Size şu mektübümü yaziyorum. Evela sizi rahatsız edeceğimden dolayi affinizi reca ederim ve bundan sonra başima gelenleri birer birer yazarım. Zevcim halil bundan dokuz ay evel yani nisanin üçünde siyasi bir meseleden dolayi tevkif edildi ve neticei muhakemede ise dürt seneye mahküm oldu. Mahakemeleri İzmirde oldu bilahere mahkümiyet muttetini doldurmak için diyarbekir hapisanesine gönderdiler. Şimdi kendisi diyarbekirdedir. Bende burada iki çocuğumle yalniz kaldim. Allahdan başka hiç bir kimsem yok halin nedir diyecek (yırtılmış) benim hakikatli ablam bana (yırtılmış) kaç para gönderiniz (yırtılmış) çocuklim aç kaldilar.
Selamlarimi taktim eder acele cevap beklerim. Çocuklarda ellerinizden öperler.

Köy ağasi zade Mehmet
halil zevcesi Fatma halil

Adresim:
Istanbul cağaloğlu himayei etfal sokağı (1) numaralı hanede bakkal ziya bey vasitasi ile Fatma hanima

(Aslı Türkçe)

Mektuplar

Türkiye. Cumhuriyeti Diyarbekir Vilâyeti
Baş Müdde-i Umumiliğine

Efendim, Dört senelik mahkûmiyetimizi ikmal etmek üzere sevkedildiğimiz Diyarbekir Hapishanesi'nde, tarihin ve Türkiye Cumhuriyeti kâvânininin hiçbir veçhile cevaz vermediği ve insaniyetin kabul etmediği bir ağır şerait altında adetâ ölüme mahkûm edildik. Hapishane idaresi kanunen verilmesi lâzım gelen ekmeğimizi kat etti. Ve bunu yaparken, hiçbir kanuna, hiçbir usule riayet etmedi. Bundan maksat onbir kişinin açlıktan mahv ve ifnası ise bunu diğer vasıtalarla bir an evvel yapmak daha zahmetsiz olur:

Yok eğer hakikaten kanun ve nizama göre hareket edilmek lâzım gelirse; ekmek, ancak emval ve emlâkiyle hapishanede geçinebileceklere verilmez.

Yoksa bizim gibi hiçbir yerden geliri olmayanların ekmeğini kesmek gayr-i kanuni olacağından bu hususun tetkik ve tahkiki ile tanzimi ve lâzım gelenlere muktezî emrin itasını Türkiye Cumhuriyeti'nin kavanin ve nizâmatını tamam-i tatbike memur olan zât-ı Aliniz'e istida ederiz efendim.

12.1.1930

Diyarbekir Hapishanesinde mahkûm komünistler.

Ferit, Kaya, Ahmet, Mehmet, Tevfik, Şarfman,

Koço, Halil, İsmail, Hüsamettin.

(Bu belge Kerim Sadi'nin *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı* (İletişim Yayınları, 1994) adlı kitabından alınmıştır.)

Muhterem kardeşim,

29. 12.1929 tarihli mektubunuzu büyük bir sevinçle aldık. Mektubunuzda mevzubahis edilen meselelerin beherine sırası geldikçe ayrı ayrı temas edeceğim.

(...)

5- MOPR'dan muntazam muavenetler bekliyoruz. İzmir-Diyarbekir-Elaziz-Siverek'te olmak üzere yalnız mevkuf bulunan arkadaşlarımıza ayda yapılan yardım beşer liradan olmak üzere 5 kere 24 müsavi 120 lira kadar tutmaktadır. Bu arkadaşlardan bazılarının aileleri pek perişan bir vaziyette olduklarından bunlara yapılan yardıma, arkadaşların ufak tefek siparişlerini de ilave ederseniz ayda 200 lira kadar bir paraya yalnız bunlar için ihtiyaç vardır demektir. Mayıs'tan bugüne kadar MOPR sahasında yapılan yardımların takribi bir yekûnunu gönderiyorum. Rakamlar üzerinde lüzum gördüğünüz tadilatı yaparak bunu namımıza resmen MOPR'a veriniz. Bu suretle onlara da hesap verilmiş olur ve yardımların arkası temin edilmiş olur. (Şarktaki arkadaşlara yapılan yardımlar maalesef pek anarşik bir haldedir, gönderilen paraları alan kimse bu muaveneti yalnız kendisine hasretmekte ve diğerlerini hiçbir veçhile müstefit etmemektedir. Bu yüzden vaki şikâyetler tevali etmektedir. Bu vaziyetin önüne geçmek için her türlü irsalatı kat ile bu arkadaşları, aralarında bir mutemet tayin etmeye mecbur etmek lazımdır, bu hususta her ne kadar nazari olarak raporun muharriri ile dakor [mutabık] kalınmış ise de fiiliyat hususunda yapılan teşebbüsler meçhulümüzdür. O taraflara arkadaşlardan birinin taallükatından emin bir şahsın izamı da mevzubahs olmuştur, netice meçhuldür.) Not du daktilo.

J. Orlean [Hasan Ali Ediz]

Muhterem kardeşim,

(...)

Hamiş- Son günlerde arkadaşların hapishaneden yağdırdıkları mektuplarda kendilerine işkence edildiği, bütün mahkûmlar, caniler bütün gün serbest dolaşırken kendilerinin ihtilattan men edildikleri, geceleri lamba verilmediği, müddeiumuminin sarhoş olarak geceleri yanlarına gelip "sizler değil üç dört, değil beş on, hayatınız boyunca burada kalmaya mahkûmsunuz" sözleriyle küfürlerle tahkir ve terörize edildikleri, fevkalade soygun yapan bakkaldan alışveriş mecburiyetinde bırakıldıkları zikrediliyor; açlık grevi yapmaya teşebbüs ediyorlar. Bunu her vasıta ile protesto etmek lazımdır. Ora matbuatı işe başlamalıdır. Yoksa arkadaşlarımızın çürümesi bekleniyor.

(...)

J. Orlean [Hasan Ali Ediz]

(Asılları Türkçe)

25/I-1930
Kopya H.L.

Ferdi'ye [Dr. Şefik Hüsnü Deymer] gönderilmiş mektup

Sevgili yoldaş,

(...)

18. Son günlerde cezaevindeki yoldaşlarımızdan aldığımız mektuplarda, hapishanede gündelik olarak maruz bırakıldıkları işkencelerden öfkeyle şikâyet ediyorlar. Tüm suçlular hapishane bahçesinde dolaşma iznine sahipken, yoldaşlarımız gece gündüz koğuşlarında tutuluyor. Geceleri ışıkları söndürülüyor. Cumhuriyet savcısı, sarhoş bir halde gece koğuşlarına gidiyor ve onları manen ve maddeten aşağılıyor. Açık bir biçimde, morallerini tümüyle bozma amacı gözetiliyor. Yoldaşlar yiyecek bile alamıyorlar. Yiyecek bir şey satın almak istediklerinde sinsi bir biçimde soyuluyorlar. Yoldaşlarımız açlık grevi ilan etmeyi düşünüyorlar. Bu insanlık dışı uygulamaları protesto etmek ve Kemalistlerin izlediği devrimcileri yok etme politikasına karşı güçlü bir uluslararası kampanya açmak için zorunlu adımları atmanız gerekiyor. Aksi takdirde yoldaşlarımızın hayatı büyük tehlikede.

Selamlar

H. [Halim/Hasan Ali Ediz]

(Fransızcadan çeviri)

10. 2. 1930

25 TÜRK KOMÜNİSTİNİN HAYATI TEHLİKEDE (*)

Hatırlanacağı üzere, geçtiğimiz ilkbaharda İzmir'de Türk komünistleri davası trajedisi cereyan etmişti. Olanaklı ve akla gelebilecek her türlü işkence, Anadolu emekçi yığınlarının devrimci hareketinin o kahraman militanlarını susturmayı başaramamıştı. Onlar, her türlü kötü muameleyi boşa çıkartarak, kamuoyu önünde, beyaz terörün korkunçluklarını ve Kemalist rejimin işçi sınıfına ve onun komünist öncüsüne karşı sistematik baskı politikasını teşhir ettiler. Gerçek devrimcilere yakışır bu onurlu meydan okuyuş, hâkim olarak görev yapan Ankara uşaklarından kısa bir yanıt aldı. Herhangi bir hukuksal gerekçeye dayanmayan hızlı bir kararla, "Türkiye'de komünizmi yaymak" suçunu işledikleri için 30'yakın militana yaklaşık 100 yıllık hapis cezası verildi.

Beyaz terörün bu kurbanları, mahkûmiyetlerinin hemen ardından, binlerce emekçide büyük bir devrimci coşku uyandırdıkları İzmir'den uzaklaştırılmalıydı. Hukuki formaliteleri bir yana bırakarak onlar, tıpkı bir yabani hayvan sürüsü gibi zincire vurularak ve jandarma eşliğinde, Doğu Anadolu'nun en geri kalmış ve uzak vilayetlerindeki hapishanelere sürgün edildiler. Bu tedbir, gerçekte onların fiziksel ve bedensel olarak ortadan kaldırılmalarına eşdeğerdi.

O zamanlar, Türkiye işçi sınıfı, Kemalistlerin bu canice girişimini şiddetli bir biçimde protesto etti. Ancak bugün ortaya çıkmaktadır ki onların hareket anında, onları o uzak bölgelerde bekleyen felaketin tüm çapının farkına varılamamış ve bunu önlemek için elden gelen her şey yapılamamış. Gerçekten de, bize kadar ulaşan bilgiler, sürgün edilen forsalara dayatılacak olan yaşam koşullarına ilişkin yapılabilecek en kötü tahminlerin bile alabildiğine iyimser kaldığını göstermektedir.

Uzun gecikmelerden sonra, onlar ile aramızdaki sansür hatlarını aşarak tehlike çığlıkları, Elaziz ve Diyarbekir hapishanelerinin derinliklerinden bizlerin kulaklarına kadar ulaştı. Bu vilayetlerden doğrudan doğruya gelen çok sayıda mektuptan öğreniyoruz ki bu zavallı yoldaşlar, insanı isyan ettirici bir zalimlikteki işkencelere gündelik olarak ma-

ruz bulunuyorlar. Sadece gardiyanların ve jandarmaların değil, ama aynı zamanda bu hoş Cumhuriyetin Savcısı tarafından da her türlü kaba muameleye ve aşağılanmaya maruz bırakılıyorlar. Sözde benzeri iktidarın kötüye kullanımlarını bastırmakla görevli Cumhuriyet Savcısı, şahsen, mahkûmların kapalı bulunduğu iğrenç ahıra gece baskınları yapıyor ve mahkûmlara en iğrenç şekilde kötü muamele yapıp şiddet uyguluyor. Böylece her türlü yasal başvuru olanağından yoksun kalan kardeşlerimiz, ellerinde bulunan son silahı kullanmaya mecbur bırakılıyor ve bu gayrı insani uygulamalara son verilmesini sağlamak üzere açlık grevi başlatmaya karar veriyorlar.

Belki de biz bu satırları kaleme alırken, aralarından bazıları, Kemalist cellatların kayıtsız bakışları önünde, yiyecekten, gün ışığından ve bakımdan yoksun olarak orada son nefeslerini veriyor. Uluslararası proletarya ve genel olarak burjuva ve kapitalist zulmün kurbanlarının acılarına duyarlı tüm emekçi yığınlar, yoldaşlarımızı bu işkencecilerin ellerinden kurtarmak için harekete geçmekte geciktiği takdirde, proletarya devriminin zindana kapatılmış bu savaşçıları kesin bir ölüme mahkûm olacaklardır.

Onları işkenceden ve adım adım ölüm tehdidinden kurtarmak için imkânsızı yapmak gerekiyor.

***

Kalmış veya ziyaret etmiş oldukları için Avrupa ve Balkan ülkeleri hapishanelerini bilenler, Anadolu'daki cezaevleri hakkında çıkarsama yoluyla bir fikir pek zor edinebilirler. Bunlar öylesine pis, öylesine nemli, öylesine gün ışığı ve temiz havadan yoksun, öylesine en temel sağlık koşullarından uzak ve buna rağmen öylesine tıklım tıklım dolu deliklerdir ki en küçük bir abartma yapmadan, bunlar iktidardaki varlıklı sınıfların, adaletlerinin mahkûmlarından kurtulmaya yönelik kesimhaneleri veya mezarlıkları olarak adlandırılabilir.

Söz konusu olan, tabanı her türlü pisliği barındıran nemli bir toprak, dört tarafı çıplak taş duvar, basık tavanı yan yana dizilmiş ağaç gövdesinden oluşan ve içindeki hava ancak iki veya üç kişiye yetecek kapalı mekânlardır. Böylesi bir kovuğa, çoğu zaman 20 ilâ 25 mahkûm veya

tutuklu birlikte kapatılmaktadır. Bunlar, yatak yorgan olmadan, adeta kucak kucağa uyumak ve tüm yaşamsal gereksinimlerini bu boğucu ve mide bulandırıcı mezbelelikte gidermek zorundadırlar.

Bu kısa tasvirden sonra, bu iğrenç deliğe düşenlerin kadersizliğinin çapını ve öfkelerinin derinliğini tahmin etmek olanaklı olabilir. Bu trajedi, komünistler ve genel olarak devrimci militanlar için daha da ağırdır, zira siyasi mahkûmlar için herhangi bir özel rejim yoktur ve dahası, yukarıda da gördüğümüz gibi, bunlar ortaçağ işkencelerine de maruz kalmaktadırlar.

Tutuklulara işkence uygulaması, Türkiye'de her zaman olagelmiştir. Cumhuriyetçi burjuvazinin reformları, bu durumda herhangi bir değişiklik doğurmamıştır. Eski rejim ile Kemalist rejim arasında bu açıdan tek farklılık, Kemalist diktatörlüğün pekişmesinden bu yana şiddet kullanımının azgınlaşmasında yatmaktadır. Eskiden polis ve jandarma, göz altındaki tutuklulardan itiraf ettirmeye zorlamak için işkenceye başvuruyordu. Bu, elinde herhangi bir delil olmayan hukuki soruşturmanın en ilkel yöntemlerinden biriydi. Kemalist yargıçlar, tutukluları konuşturmak için bu vahşi ve utanç verici araçtan yararlanmaya devam etmekle birlikte, onun kullanımını büyük ölçüde genişlettiler.

Nitekim, Elaziz'de işkence gören komünistlerin örneğine göre, Kemalistler -kendilerini emperyalistlere satma noktasında- fiziksel olarak onları ortadan kaldıramazsa, tümüyle demoralize etmek için, daha önce yargılanmış siyasal muhaliflerine karşı sopayı, falakayı ve kızgın demir çubukları kullanmaktadır. Böylece, bir yandan işçi sınıfının bütününü ve onun komünist öncüsünü yıldırmayı, diğer yandan bağımlı olmaya ve boyun eğmeye aday olduğu emperyalist sermayenin ihsanlarına daha kolayca erişmeyi ummaktadır.

Bunun, kapitalist dünyayla uzlaşmasında belli bir yardımı olabilir. Ancak Kemalist burjuvazi şundan kesinlikle emin olabilir ki işçi sınıfının önderlerine karşı bu uygulamalar ve canice tutumlar, işçi sınıfının sınıf bilincini daha da artırmaktan ve sömürücülerine ve başlarındaki Kemalist cellatlara karşı mücadelesini keskinleştirmekten başka bir sonuç vermeyecektir. Türk emekçiler, uluslararası proletaryanın etkili yardımı sayesinde Kemalistleri -uygar halkların dışına atarak- devrim-

ci hareketin onurlu rehberlerine karşı canice uygulamalarına son vermeye zorlayacaktır.

Çok muhtemeldir ki, şu anda, aç ve yara bere içindeki yoldaşlarımız, korkunç acılar içinde kıvranmaktadırlar. Geçtiğimiz günlerde Adana'da, Trabzon'da, İstanbul'da tutuklanmış ve kuşkusuz aynı acılara maruz kalacak 20'yi aşkın komünistten söz etmiyoruz. Onları bu cehennemden kurtarmanın tek ve en etkili yolu, Kemalistlerin ikiyüzlülüğünü, uygar, eğitimli ve demokrat bir yönetici sınıf olarak kendilerini tanıtmak için akıl almaz çabalar harcadıklarını, Avrupa ve Amerika'nın geniş kitlelerinin gözünde açığa çıkarmaktır.

Dolayısıyla dünya proletaryasının tüm örgütlerini ve basınını, Ankara diktatörlerini ve onun işçi militanlarını yok etme politikasını şiddetle protesto etmeye ve Elaziz, Diyarbakır ve Siverek sürgünlerinin hemen serbest bırakılmalarını talep etmeye davet ediyoruz.

Kahrolsun Ankara hükümetinin beyaz terörü!

Yaşasın Anadolu işçi-köylü hükümeti!

F.

(*) Bu yazı özetlenerek 1930'da İnprekorr'un (Internationale Presse-Korrespondenz) 22. sayısında *F.* imzasıyla yayımlanmıştır.

(Fransızcadan çeviri)

Elaziz Hapishanesi

22. 6.1930

Sevgili Arkadaş,

6. 6. 30 tarihli değerli mektubunuzu ve ektedeki 40 RM (Reichsmark) yardımı dün aldım. Size ve diğer arkadaşlara kardeşçe teşekkürlerimizi sunarız. Bu vesileyle mektup içinde para göndermenizi tavsiye etmediğimizi bildirmek isteriz. Çek ya da akreditif tercih edilmelidir. Son günlerde buradaki üç yoldaş Almanca öğrenmeye başladı, bize daha sık mektup yazarsanız memnun ve mutlu olacağız.

Kızıl Selamlar,

Dr. Hikmet

Elaziz Hapishanesi

(Almanca'dan çeviri)

Temmuz 1930

Fahri'nin [Baytar Ali Cevdet] TKP MK Sekreteri'ne [Halim, Hasan Ali Ediz] mektubu

Değerli yoldaş,

MK sekreteriyle görüş farklılığı içine düştüğüm çeşitli konularda bakış açımı ve tutumumu size açıklamayı partinin yönetici bir militanı olarak görev biliyorum.

(...)

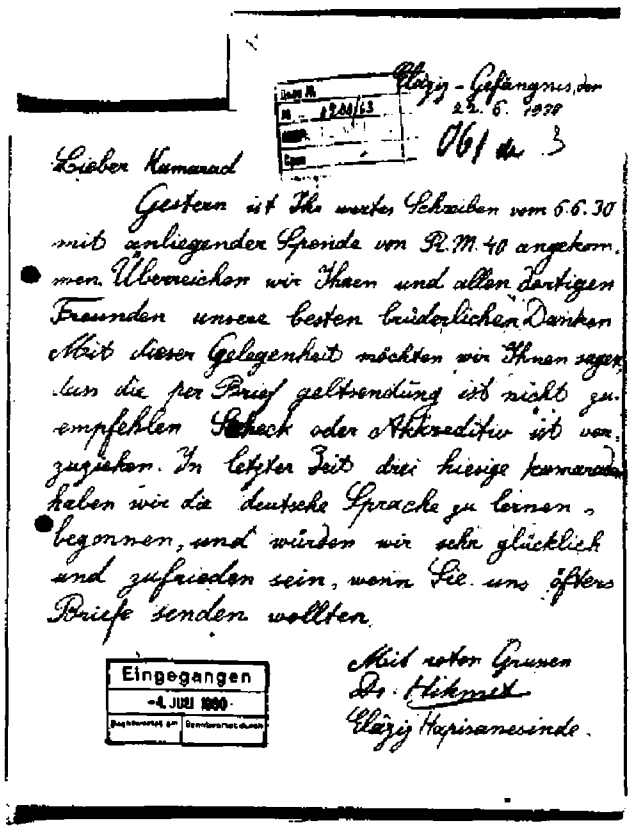
4) Halim'in [Hasan Ali Ediz] Hikmet'in (18 aydır Elaziz hapishanesinde bulunan, 5 yıla mahkûm yoldaş, partinin en iyi militanlarından biri) annesine karşı takındığı tutum şiddetle kınanmayı hak etmektedir. Açıktır ki, oğlunun mahkûmiyetinden beri bu kadın aktif bir militan gibi davranmış ve bize büyük hizmetler sağlamıştır. Ancak onu diğer komünist mahkûmların ailelerinden ayrı tutmak ve ayrıcalıklı bir davranış göstermek için bunu yeterli bir neden olarak görmüyorum. Bu ana, kafasına, o uzak vilayete gidip oğlunu görmeyi takmış. Bu yoldaşlara parti direktifleri götürmek ve ilkbahar 1929'daki büyük davadan bu yana partinin ilişkisi kopmuş komünist tütün işçilerinin adreslerini almak gerekçesiyle oraya Parti adına gönderilmeyi istiyor. Bütün bunlar öylesine önemli değildi ve bu denli fedakârlık gerektirmiyordu; zira bu unsurları aramanın yararlı olup olmadığı bile şüpheli olacak kadar uzun bir zaman geçmişti. Ayrıca bu arada başka destek noktaları da bulmuştuk. Tüm bu nedenlerle, bu seyahatle ilgili olarak bu kadına herhangi bir yardımı reddetmeyi kararlaştırdık. Daha sonra, bu ailenin Halim üzerine baskı yaptığını öğrendim. Bu amaçla kendisine emanet edilmiş bir yazı makinesini kullanma tehdidinde bulunmuş ve bunu satmayı düşünüyormuş. Halim korkmuş. Çünkü bizim güvenliğimiz bu kadına bağlıydı. Özellikle ben daha fazla tehlikedeydim. Ve buna rağmen, bu şantaj karşısında geri çekilmeyi kesinlikle reddettim. Söylemem gere-

kir ki, tamamen güvenilir olduğunu düşündüğüm bu insanların kötü niyetini bir an bile aklıma getirmedim. Ancak sadece korku duygusuyla hareket eden Halim, benim bilgim dışında, ona 50 lira vermeyi kabul etti; bu miktar da onu kesinlikle tatmin etmedi.

(...)

Geçici MK Üyesi
Ajit-prop. Şefi
Fahri [Baytar Ali Cevdet]

(Fransızcadan çeviri)

Elâzig - Gefängnus, der 22. 6. 1930

061 de 3

Lieber Kamarad

Gestern ist Ihr werter Schreiben vom 6.6.30 mit anliegender Spende von R.M. 40 angekommen. Überreichen wir Ihnen und allen dortigen Freunden unsere besten brüderlichen Dankes. Mit dieser Gelegenheit möchten wir Ihnen sagen, dass die per Brief geldsendung ist nicht zu empfehlen Scheck oder Akkreditiv ist vorzuziehen. In letzter Zeit drei hiesige kamarade haben wir die deutsche Sprache zu lernen begonnen, und würden wir sehr glücklich und zufrieden sein, wenn Sie uns öfters Briefe senden wollten.

Eingegangen
-4. JULI 1930

Mit roter Grussen
Dr. Hikmet
Elâzig Hapisanesinde.

MK Sekreteri'nin [Halim, Hasan Ali Ediz] Fahri [Baytar Ali Cevdet] yoldaşa cevabı

Değerli Yoldaş,

(...)

8) Hikmet'in annesi sorunuyla ilgili de birkaç söz etmek gerekecek. İlke olarak ben de Elaziz'e yolculuğuyla ilgili yardımda bulunmaya karşıydım. Bu konuda mutabıktık. Ancak daha sonra koşullar değişti. Kararlarımızı anın koşullarının gereklerine uyarlamak zorundayız. Hikmet'in annesi, talebini asgariye indirdi. Kendi şahsi eşyalarını satarak kendine olanak sağladı. Parti adına yerine getirebileceği bir dizi çok önemli hizmet vardı. Her şeyden önce orada cezalarını çekmekte olan iki tütün işçisinden, ilişki kuramadığımız bu işkolundaki yoldaşlarımızın adreslerini alacaktı. Sonra, oraya mektubumuzu ve bu amaçla hazırladığımız diğer malzemeleri götürerek, partimizin yaşamının ve faaliyetinin ayrıntıları hakkında bilgi açlığı çeken mahkûm yoldaşlarımızı aydınlatabilecekti. Ancak onu kırdığımız için, bizi görmeden gitti ve onun gidişinden hiçbir yarar sağlayamadık.

(...)

MK Sekreteri

Halim [Hasan Ali Ediz]

(Fransızcadan çeviri)

Diyarbekir 7/VII/1930

Dostum Evert!

6-6-1930 tarihli kısacık mektupla göndermiş olduğunuz kırk (40) Markı aldım.

Uzak memleketlerde ve hapisane köşelerinde kalan bir arkadaşınızı unutmadığınızdan dolayı, size çok teşekkür ederim.

Bundan sonra daima mektuplarınızı beklerim. Hem, mektuplarını Türkçe yaz. Vakıa, ben sizin mektuplarınızı okuyacak kadar Almanca biliyorum. Sizde eskiden biraz bildiğiniz Türkçeyi, yeni harflerden sonra, daha fazla tekamül ettirdiğinizi zan ediyorum. Mektuplarınızı Türkçe yazarsanız, hapisane şeraiti dolayısile yapılan kontrol muamelesi daha kolay olmuş olur. Bana Türkçe yazarsanız, siz de bu vesile ile Türkçenizi ilerletmiş olursunuz.

Evert; ihtimal yalnız coğrafya kitaplarında ismini gördüğün, okuduğun Diyarbekir hakkında, sana, sahifalarla yazmak isterdim. Lakin, hattı ustuvaye yakın, çölde, kara sürlere gömülmüş bir şehrin hapisanesinde yaşayan bir mahkumun yazıları, senin gibi Berlin'de büyümüş bir çocuğun kafasını ağrıtmaktan başka bir şeye yaramaz.

Şimdilik bu kadar. Mektuplarınızı beklerim. Hürmetle ellerinizden sıkar, selamlarımı gönderirim.

Arkadaşınız

Diyarbekir hapisanesinde

Laz İsmail

(Aslı Türkçe)

Diyarbekir hapisanesi
1/XI/1930

Dostum Evert,

17-10-930 tarihli mektubun ile beraber -84- R.M.lik scheck'i aldım. Teşekkür ederim.

Evert, bana yaptığın bu muâveneti unutamam. Belki, bir gün olur kurtulur, yine seninle buluşurum. Bu bir ümit. Fakat, bu ümitte olmasa bu ağır ve sıkıcı günler geçer mi. Bir buçuk seneden fazladır yatıyorum. Daha üç sene var. Hepsini yatarsam, günler çok can sıkıcı. Yatmakla haftalar geçmiyor, aylar dolmuyor. Hele seneler. Hiç sorma. Ne de olsa, nefesle katran eritir gibi günleri, seneleri eritiyoruz. Dört duvar arası, âyni hayat, âyni manzara yatmak, yatmak, yatmak. Fakat, yirmi dört saati boş adama gazete, kitap dayanır mı. Hapisane dolu kitap olsa yine hiçtir. Bazan, almancaya çalışıyorum. Lakin o da bir şey deil. Hülasa: binlerce saat zor doluyor.

Evert, gönderdiği kart postalın seni enterese ettiğini söylüyorsun. Mümkün olsaydı, sana buradaki Kürtlerin kıyafet ve şekillerine ait fotoğraflar gönderirdim. Henüz daha medeniyete yabancı. Henüz eski şekillerinden yeni yeni kurtulmaya çalışan insanların resimleri ne hoş olur değil mi. İnsan ancak bunları sinemada görebilir.

Evert mektuplarını eksik etme.

Hürmetler. Selamlar

Dostunuz

Diyarbekir hapisanesinde

Kommünist

İsmail

(Aslı Türkçe)

Elaziz Hapishanesi
13. 9. 1930

Değerli Arkadaş (kadın)!

Beklediğimiz (?) 22. 9. 930 tarihli mektubunuzu üç gün önce aldık. Çek (83 RM) için teşekkür ederiz. Cevap yazmaya ancak bugün zamanım oldu, mektubunuzu ve para yardımınızı aldığımızı acele bildirirken durumumuzla ilgili kısa bilgi vermek istiyorum: Hapishane koşulları çok kötü ya da dayanılmaz değil... Bilimsel ve sosyolojik kitaplar bulunabiliyor, bir odada 6 yoldaş kalıyoruz, herkesin tek çalışması olanaklı. Tutuklanmamızın çok da verimsiz olmadığına inanıyoruz (Diyalektik! Öyle değil mi?).

İçten teşekkürlerimle birlikte kardeşçe selamlarımızı yolluyorum.

Sizin

Dr. Hikmet

(Almanca'dan çeviri)

Eingegangen 8. OKT. 1930

Beantwortet

Dyambaar kapi

Reg.-No. 66141

EINGEG. 13. OKT.

22/9/30 tarihli mektubunuzla

Saat üç-dört-buçuk'ta sokak'ın altın. Akşamüstü olabilir

Beni unutmadığınıza memnun

Size, bu mektubumun içinde, kapıcımızın bahçedeğim şekilde fotoğraflarından birkaçını gönderiyorum. Bir makine kalıbı olan bu sert, bilmem size ilginç gelir mi. Belki, onu yakın bir zamana atarsınız. Sonra Berlin gibi bir şehri görmeye alışan gözlerinizi, bu bir çok taşyapılarından, sürüler gömülen manzaradan kaçınmaya bilir. Fakat, her nasıl olsa, bir parça şehir hasreti belki size

yaşamalarını yükseltir.

Sevgili Ernst: benim ihtiyaçlarımı sorgusuz Yazarken edersin. Bana karşı gösterdiğiniz bu kardeşçe muameleyi unutmayacağım.

Seni kucaklar selâmlarımı görderirsin.

Dostunuz

Dyambaar kapıcımızın

Kommünist mektubu.

Leyla

Diyarbekir hapisanesi
18/9/1930

Dostum Evert,

22/8/930 tarihli mektubunuzla beraber seksen üç -83- R.M.lık scheck'i aldım. Memnun oldum. Beni unutmadığınıza mersi.

Size bu mektubumun içinde, hapisanesinde bulunduğum şehrin fotoğraflarından bir tanesini gönderiyorum. Bir mahkum hediyesi olan bu kart, bilmem sizi enterese eder mi. Belki, onu yırtar bir kenara atarsınız. Çünkü Berlin gibi bir şehri görmeye alışan gözleriniz, bu bir çok taş yığınlarından, sürlere gömülen manzaradan hoşlanmıyabilir. Fakat, her nede olsa, bir şark şehri olması belki sizce kıymetini yükseltir.

Sevgili Evert, benim ihtiyaçlarımı soruyorsun. Teşekkür ederim. Bana karşı gösterdiğiniz bu kardeşane muaveneti unutmayacağım.

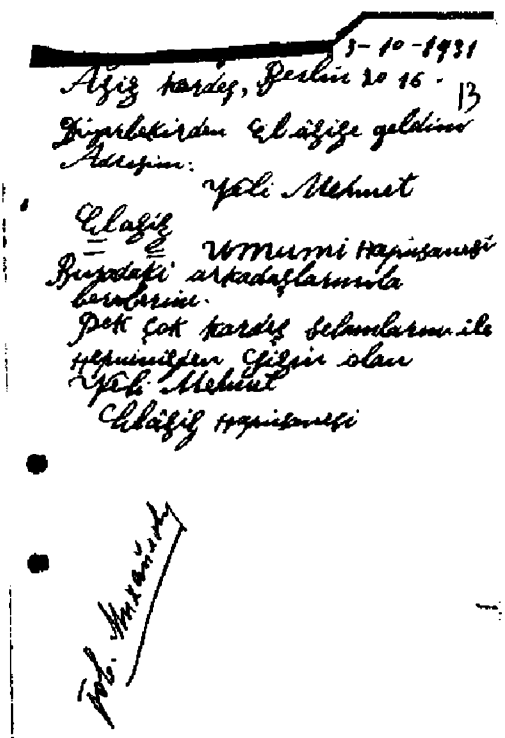
Seni kucaklar selamlarımı gönderirim.

Dostunuz
Diyarbekir hapisanesinde
Kommünist mahkumu
Laz İsmail

(Aslı Türkçe)

3-10-Aziz Kardeş,
Diyarbekirden Elazize geldim. Adresim:
Veli Mehmet
Elaziz Umumi Hapisanesi
Buradaki arkadaşlarımla beraberim.
Pekçok kardeş selamlarım ile.
Hepsinizden sizin olan
Veli Mehmet
Elaziz Hapisanesi

(Aslı Türkçe)

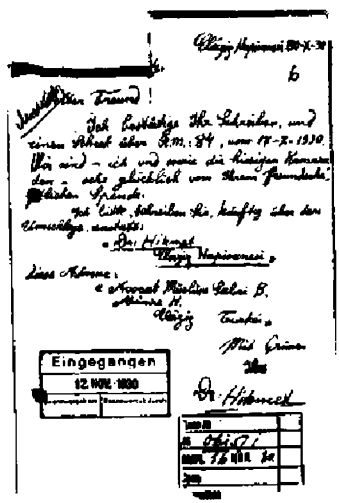
Elaziz Hapishanesi
30.10.30

Değerli Arkadaş!

17. 10. 1930 tarihli mektubunuzu ve çeki (84 RM) aldığımızı bildiririm. Ben ve buradaki arkadaşlarım dostça yardımlarınızdan mutlu olduk.

Bundan sonra göndereceğiniz mektupların zarfına
Dr. Hikmet
Elaziz Hapishanesi
yerine
Avocat Müslüm Sabri B.
Münire H.
Elaziz,Türkei
adresini yazmanızı rica ediyorum.
Selamlarla,
Sizin
Dr. Hikmet

(Almanca'dan çeviri)

Elaziz Hapishanesi
16. XI. 30

Değerli yoldaş,

Şimdiye kadar kurabildiğim tek bağlantım siz olduğunuz için, sizlere çok önemli bir konu hakkında yazmak istiyorum.

Üç aydan beri Diyarbekir'de hapiste bulunan yoldaşlardan rahatsız edici haberler alıyorum. Diyarbekir hapishanesinde tutuklu bazı yoldaşlar arasında ortaya çıkan bazı kişisel görüş farklılıkları, yani bir yanda İsmail ve Hüsamettin ile diğer yanda Mehmet Veli, Aleksandır ve Mano Şarfman arasındaki görüş farklılıkları keskinleşiyor ve istenmeyen biçimler alıyor. 10 aydır bu ayrılık süregeliyor.

Sizin oraya gönderdiğiniz yardım, yalnız Hüsamettin ve iki arkadaşına ulaşıyor. Geri kalan 6 tutuklu; Mehmet Veli (Troçki), Aleksandır, Mano Şarfman ve diğerleri, kuru ekmekten ibaret hapishane tayınını bile alamıyor ve kaderleriyle baş başa bulunuyorlar.

Bu durum karşısında size şu teklifi yapmak istiyorum: Diyarbekir hapishanesine yardımı Veli Mehmet /veya Aleksandır/ adına gönderiniz.

/Komünist/
Umumi Hapisane
Diyarbekir Türkiye

Selamlar,
Dr Hikmet
Elaziz /Hapisanesi/
Türkiye

(Rusçadan çeviri)

Diyarbekir hapisanesi
../../1931

Sevgili Validem,

İkinci defa göndermiş olduğunuz elli (50) doları da aldım fakat bunu gönderdiğinize dair mektup almadım. Acaba mektup postada mı kaldı yoksa siz mi göndermediğiniz bilmiyorum. Her ne ise zaten geçen seferki elli doları gönderirken çektiğiniz telgrafı da almamıştım. Şimdi sizden tam yüz dolar almış bulunuyorum, bundan başka bu ay da gönderdiğiniz yedi buçuk (7 1/2) doları da aldım.

Bu para ile avukat tutacağım fakat sefarethaneye gönderdiğim nüfus kağıdım daha gelmedi. İki aydır bekliyorum. Belki tahkikat yapıyorlar fakat bu ne uzun tahkikat ben de anlamadım.

Sıhhatim iyidir. Burada daha sıcaklar çok. Orada herhalde kar yağmaya başlamıştır değil mi? Siz nasılsınız, amucamdan haber alıyor musunuz.

Mektup yazdığınız zaman kendisine benden pek çok selam yazınız. Matmazel Eva'ya, küçük Nina'ya da çok çok selam. Sizin de ellerinizden öper sıhhatinizi temenni ederim.

Oğlunuz
Konstantin İvanoviç

(Aslı Türkçe)

7. 1. 1931
Berlin - Lankwitz
Ingridpfad N. 12

Değerli Dost,

24. 12. 30 tarihli yazınızla birlikte 83 RM tutarındaki çeki aldığımı memnuniyetle bildiririm. Sizin ve arkadaşlarınızın koşullar elverdiği ölçüde iyi olması beklentisiyle.

Dostça selamlarımı iletirim

Sizin,

Dr. Hikmet

(Hapishanesinde)

Elazığ

(Almanca'dan çeviri)

22 Ocak 1931
KEYK Doğu Sekreterliği'ne

Değerli yoldaşlar
(...)
Elaziz hapishanesinden Hikmet'in MOPR icra komitesine göndermiş olduğu ve bir suretini bana gönderdiğiniz mektup, sizin tarafınızdan ve dostumuz Stasova tarafından alabildiğine yanlış anlaşılmış. Dr. Hikmet, kendisi tarafından son derece doğru bir biçimde değerlendirilmiş olan bu durumu bana daha önce yazmıştı. Söz konusu olan, Diyarbekir mahkûmları arasında hüküm süren son derece üzüntü verici bir anlaşmazlıktır. Orada 11-12 mahkûm kadardırlar ve aralarında 2 eski MK üyesi [İsmail ve Hüsamettin] de vardır. Bu cezaevindeki yoldaşlarımızın ihtiyaçları için gönderilen yardımı işte bu yoldaş almaktadır. Ancak, haklı veya haksız İsmail ve Hüsamettin, yoldaşların çoğunluğuyla tartışmışlar ve adım adım onları komunalarından çıkarmışlardır. Öyle ki hali hazırda kendileriyle sadece 2 yoldaş kalmıştır. Bu 4'ü, 12 kişiye ayrılmış paranın tümünü tüketmektedirler. 7 veya 8 diğer yoldaş, kesinlikle her türlü kaynaktan yoksun bulunmakta ve açlıktan ölümle karşı karşıya bulunmaktadır. Ortadaki sorun, İsmail ve Hüsamettin tarafından keyfi olarak yardımdan yoksun bırakılmış bu gruba yardımcı olmanın yolunu bulmaktır. Sanıyorum ki, siyasal görüş ayrılıklarıyla değil, kişisel, kaba çatışmalarla yüz yüze bulunmaktayız. Bu tartışmada kimin haklı, kimin haksız olduğunu bir kenara koyarak, bu 2 gruba eşit biçimde yardımda bulunmalıyız. Bu nedenle Hikmet tarafından önerilen çözüm son derece adildir. İsmail ve Hüsamettin'e yardım gönderilmeye devam etmeli, ama sadece 4 kişi için. Diğer 8 kişiye de, Hikmet'in verdiği adres üzerinden doğrudan doğruya ayrıca yardım da bulunmak gerekir. MOPR'a bu yönde yazmanızı rica ediyorum.
(...)
B. Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü]

(Fransızcadan çeviri)

Türkiye MOPR Seksiyonu
5 Şubat 1931

Değerli Yoldaşlar,

21. 1. 31 tarihli mektubumuzda size Diyarbekir cezaevindeki durumla ilgili olarak yazmıştık. Yeni aldığımız bilgilere göre iki grup arasındaki görüş ayrılıkları siyasal değil, kişisel bir nitelik taşıyor, buna rağmen bu cezaevindeki 12 yoldaşa gönderdiğiniz yardım sadece Hüsamettin grubunun dostları (4 kişi) arasında paylaştırılıyor ve diğer 8 yoldaş hiçbir yardım alamıyor.

Bu durumu telafi etmek için Diyarbekir cezaevine yardımı, sadece 4 kişi için, yani bugüne kadar yardımda bulunulmuş olan Hüsamettin grubu için göndermenizi rica ediyoruz.

8 kişilik diğer grup için, onlara yardımı ayrıca göndermenizin olanaksız olması durumunda, biz doğrudan doğruya 8 yoldaş için her ay 20 dolar göndereceğiz, tıpkı Elaziz cezaevindeki yoldaşların bizden her ay 20 dolar alması gibi. Yardımın geri kalan kısmı (10) adresinize düzenli olarak gönderilecektir.

Kardeşçe selamlarımızla,

(Fransızcadan çeviri)

MOPR Yürütme Komitesi'ne

Değerli yoldaşlar!

Sizden mahkeme masrafları ve 1929 yılında dört yıl hapse mahkûm edilen Koço, Zahariyadis (Mansur) yoldaşların seyahat masrafları için 100 dolarlık bir meblağı onaylamanızı rica ediyoruz. Dava sırasında yaşı küçük olduğundan ve bunu şimdi belgelerle ispat edebileceği için istediğimiz yardım ile dava açabilecek.

Mansur teorik eğitimden geçmiş bir yoldaştır, serbest bırakılması TKP'nin devrimci hareketinin yararınadır.

Kom. Selamlar,

11. 2. 931

(Almanca'dan çeviri)

MOPR Yürütme Komitesi'ne
(Damga: 0618/12 10 Mart 31)

Değerli Yoldaşlar,

Yeni tutuklamalar sonucu tutukluların sayısı arttı ve sürekli artıyor. 6 hafta önce başlatılan ve yüzlerce işçiyi kapsayacak şekilde genişletilen takibat sonucu Eskişehir'de bir işçi tutuklandı ve mahkemeye çıkarıldı. Bir ikincisi Foça'da (İzmir) komünizm suçlamasıyla, üçüncüsü de İstanbul'da tutuklandı. Son aylardan beri takip edilen aktif ve sorumlu bir yoldaş. Kendisine çok eziyet ve işkence yapıldı. Ağustos ayında tutuklanan yoldaşlar bütün suçu onun üstüne attıkları için ağır bir cezaya çarptırılma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Hukuki savunmayı mümkün kılacak bir desteğin sağlanması gereklidir. Desteğin verilebilmesi için gereken maddi yardımı onaylamanızı rica ediyoruz.

İstanbul Ceza Mahkemesi Ağustos'ta tutuklanan yoldaşlar hakkında karar verdi. Bunların altısı ikişer yıl, diğer altısı -bunların üçü kadın- birer yıl ceza aldılar, dördü beraat etti. Yoldaşlarımız, bu beklenmedik hafif cezaları, kendilerine K.E. ve MOPR tarafından verilen değerli desteğe borçlular.

Hamilik sorunu mahpuslar için giderek artan bir önem kazanıyor. MOPR Türkiye hamiliğini yıllar önce Kırım kardeş örgütü üstlenmişti ve bu örgüt düzenli olarak E.K. MOPR merkez kasasına bizim konto için para havale etmişti. Maalesef elimizde bu konuyla ilgili raporlar yok ve uzun süredir de elimize bir şey geçmediği için bu örgütün hamiliğinin halen sürüp sürmediğini bilmiyoruz. Bu konuya dikkatinizi çeker ve gelen meblağın bize gönderilmesini rica ederim.

Diyarı-Bekir ve Elazığ hamiliğinin Alman örgütleri tarafından üstlenilmiş olmasını selamlıyoruz, bu bizim için çok değerli. F. yoldaş sözü geçen örgütlerle kontak kurma talimatını aldı, böylece canlı bir ilişki kurulmuş olacak. Bu sözü geçen örgütlerin hapistekilerin durumu ve koşullar konusunda hızla bilgilendirilmesini ve gerekli yardımın güvence altına alınmasını sağlayacak.

Yurtdışına ekonomik göçün çok büyük olmadığı konusuna da dikkatinizi çekmek istiyoruz. Ayrıca çok dağınık. Bu nedenle biz, Türkle-

rin Arjantin'e göçü gibi umutların bir çıkar yol olmadığını, en azından yakın bir zaman içinde hapistekilerin büyük sıkıntı ve ihtiyaçları açısından bir çözüm olacağını sanmıyoruz. Bu açıdan biz kardeş örgütler tarafından hapistekilere hamilik sorununun göçten bağımsız olarak çözümlemenin denenmesini rica ediyoruz. Sizin için ulaşılması kolay olan ve hapishane yaşamını bilen Fe. [Ferdi, Dr. Şefik Hüsnü], Can [Eczacı Vasıf] ve diğer yoldaşlar gerekli bilgilerin elde edilmesinde ama özellikle de ajitasyon için kullanılabilirler.

Ülke içerisinde toplanan para miktarı çok az. Hesaplarda bu, her defasında özel olarak belirtiliyor. İşçilerin ekonomik zorlukları, sefaleti ve fakirliği giderek artıyor, en büyük engel bu. İşçilerin geri kalmışlığı, yoğun terör, örgütlü güçlerin eksikliği de diğer engeller. Bizim ve TKP tarafından gerçekleştirilen MOPR-Yardım Kampanyası bütün güçlerin seferber edilmesine rağmen elle tutulur bir sonuç vermedi. Geceler ya da başka eylemlerin düzenlenmesi yukarda belirtilen eksikler yanı sıra yasal sınırlamalar nedeniyle mümkün değil. Bu bizim görevlerimizi yerine getirmek için elimizden gelen her şeyi yapmayacağımız anlamına gelmiyor.

Desteğin, ihtiyaçların beşte birine düşürülmesi hapistekileri çok ağır etkiledi. İşçi sınıfının davası için verdikleri mücadele nedeniyle zindanlara düşen yoldaşlarımız böylece açlığa terkedilmiş oluyor. Eğer kardeş örgütlerin söz verdiği yardım acele olarak yapılmazsa, işçi sınıfının temsilcisi ve önderi ve en değerli öncü savaşçıları telef olacaklar. Kabul edilen miktar, gerekli olanın çok çok altında ve İstanbul'un ihtiyaçlarını dahi karşılamaya yeterli değil. En azından kardeş örgütlerin yardımının sağlanmasına kadar bu miktarın beş katına çıkarılmasını önemle rica ediyoruz.

Direktiflerinize uyarak L.L.L. [Lenin-Liebknecht-Lüksemburg] kampanyasını yaptık TKP MK İstanbul yayın organının bir sayısı bu kampanyaya ayrıldı.

Ocak ayı hesabı erken yollandı.

Dostça Selamlarla,

İstanbul, 17. 2. 931

(Almanca'dan çeviri)

MOPR: Berlin
Gelişi: 9 Mart 1931
Damga: 0619/1 15. 3. 1931
Fritz

Değerli dostlar!

Mektubunuzu aldık. D. ve El. mahkûmlarıyla doğrudan ilişki kurma kararınızı öğrendik. Biz de Alman dostlarımızdan önce bu anlamda bir öneride bulunmuş ve size bir-iki adres bildirmiştik. Ancak sizin, bizim sadece İsmail grubuna yardım ettiğimiz yolundaki tahminleriniz yanlış. Daha önce de bildirdiğimiz gibi havaleler tarafımızdan komünlere gönderildi. Havaleleri ulaştırmak için buradaki ailelerden yararlandık. Ağustos ayına kadar büyük çoğunluk kapalı komünlerde yaşadıklarından, o sırada İsmail grubunun ailelerinden yararlanmak mümkün olduğundan büyük bölüm onlara yollandı. Ama aynı süre içinde Niko'ya da yolladık. İsmail grubuyla ilgili şikâyetler aldığımızdan Ağustos'tan itibaren değişiklik yaptık. Son havalelerin büyük bir bölümü Veli grubuna yollandı. Veli'ye şahsen bir şey yollamadık, çünkü Veli'nin ailesi yok, havalenin yakınları tarafından Elazığ'da ona iletilmesi mümkün değil. Şikâyetlere gelince, bu konuda da bir açıklama yapmak istiyoruz, şikâyetler önce bize geldi, biz gereken yere ulaştırdık. Bu şikâyetlerin çoğu Elazığ'dan. Veli ile ilgili yapılan bu şikâyetler, durumu tam olarak doğru yansıtmıyor.

Diyarı-Bekirli arkadaşlarımızın anlaşmazlıklarının nedeni daha çok kişisel. Ancak siyasi görüş farkı da rol oynuyor. Bu nedenler başlangıçta kuşkusuz önemli bir rol oynadı, biz bunun halen önemini koruduğu kanısındayız.

İsmail grubuna havaleleri ulaştırmakta şimdi zorluklarımız var. Bu nedenle sizden onlara gidecek bölümü, bize değil, diğerlerine yaptığınız gibi, doğrudan İsmail ya da Hüsamettin'e yollamanızı rica ediyoruz. İstanbul, Trabzon, Eski-Şehir ve son olarak da Foça ve Adana'daki arkadaşlarımıza aile yardımını tamamiyle unuttuğunuzu hatırlatmak istiyoruz. Bu arkadaşlarımız için de yardımı düşünmenizi ve gerçekleştirmenizi rica ediyoruz. Bu yardımı bizim sağlamamız mümkün değil,

ancak arkadaşlarımız açlığa terkedilmiş durumda. Kararlaştırılan miktarın hiçbir şekilde yeterli olmadığını bir kez daha belirtmemize izin verin.

En iyi dostça selamlar,
İstanbul, 26. 2. 1931
Schmidt

(Almanca'dan çeviri)

İDİL - 4 APR 1953

11-3-931

Hamimma

İşlerinizin bir intizam [illegible] 8
ve borç, alacak mesabesinin müsbet [illegible] nden memnun oldum. Borcumun yarısından fazla ikmal edilmemiş olduğunu, geç zamanlar olacaklarından biz bir ferşat-i [illegible] ne olmayışı ile [illegible] anlıyorum. İnsanlar muhasebesi işleri oldu mu muayyen ahlaksızlık formalitesini bile ihmal ederler. Yalnız Ahmet kayadan, yine yalnızlığına veilh dair bir şikâyet haberi aldım. Bu çocuk geçen müvazenesiz olmakla beraber o kadar fena değilmiş. Bilakis mütenazam yazdım ödemiyormuş.

Nisan iptidasında buradan İzmire gitmek üzere Salamon Bereket çıkıyor. Yaşından istifade edecek iki sene almıştı. Kendisi, hamuruyla kaynamında geçmiyor ve ilk intibaında sağlığına bir Maiziz sevimli hal ikan şimdi bozuk sahibi bir müthiş imansız haline gelmiştir. Geçen müddetini hiç geçirmedi. Ekonomi ve iktisadiyat ve hakkında tenkitlerini, biz olmazsa ilmi sahada lisanından fazla ilerletti. Asrımızı proleter. Kendisinden de öyle. Her hâlde İzmire gider gitmez geçimine bir iş arayacak. Ben evvelki ihtarlarımızın adreslerini [illegible] biz mektup yazamadığım için - bilmiyorum. Her hâlde bir ticaret filân temin edilecek kadar namuslu, işgüzar ve burada oldukça kontaklılıklarını ilerletmiş bir gençtir. Mahut Reşitlerin yoluna uğramazsa, zannımca sapmıyacak kadar seciyeli görünüyor.

Diyarbekirden de iki kişi aynı tarihte çıkacak. Bunlardan «Müşit» denilen Bulgaristanlı Ahmet zayıf nahif bir genç. Galiba İstanbula gidecek. Benim ahlâkan temiz biliyorum. Geçirdiği sarsıntılar ne olursa olsun büsbütün çökmemiş olsa gerek. Evsen kapalı günlerinde iyi bir mühitte bulunsaydı çok güzel yetişe bilirdi. Bilgi itibarı ile çok geride kalmış olsa

11.3.1931

Haminne

İşlerinizin bir intizam olmasından ve borç,alacak meselesinin müspetleşmesinden memnun oldum. Borcumun zannettiğim kadar ihmal edilmemiş olduğunu, epey zamandır alacaklımdan hiçbir feryat vesair name almayışım ile anlıyorum. İnsanlar tuhaftır, işleri oldu mu, muayyen ahbaplık formalitesini bile ihmal ederler. Yalnız Ahmet kaya'dan, yene yalnızlığına ve ilh dair bir şikayet haberi aldım. Bu çocuk epiyce muvazenesiz olmakla beraber o kadar fena değildi. Ailesi muntazam yardım edemiyormuş.

Nisan iptidasında buradan İzmire gitmek üzere Salamon Beresi çikiyor. Yaşından istifade ederek iki sene almıştı. Kendisi, hamursuz bayramında çiy yemiyen ve ilk intibaında ağlayan bir Moizin sadık kolu iken şimdi bıyık sahibi bir müthiş imansız haline gelmiştir. Geçen müddetini boş geçirmedi. Ekonomi ve içtamaiyat vs. hakkında türkçesini, hiç olmazsa ilmi sahada ana lisanından fazla ilerletti. Annesi proleter. Kendi garson dö büro. Her halde İzmire gider gitmez geçimi için bir iş arayacak. Ben oradaki akrabamızın adreslerini –hiç mektup yazmadığım için- bilmiyorum. Her halde bir tüccara filan tavsiye edilebilecek kadar namuslu, işgüzar ve burada oldukça kontabilitesini ilerletmiş bir gençtir. Mahut Ragıpların gadrine uğramazsa, suiistimale sapmıyacak kadar seciyeli görünüyor.

Diyarbekirden de iki kişi aynı tarihte çıkacak. Bunlardan "Küçük" denilen Bulgaristanlı Ahmet zaif nahif bir genç. Galiba İstanbula gidecek. Bunu ahlaken temiz biliyorum. Geçirdiği sarsıntılar ne olursa olsun büsbütün çökmemiş olsa gerek. Esasen kapalı günlerinde iyi bir muhitte bulunsaydı çok güzel yeşitebilirdi. Bilgi itibarı ile çok geride kalmış olacak. Hülasa her iki genç de birincisinin epey düzelen manevi zaifi, ikincinin betbin olunamıyacak derecedeki ruhi gevşekliği hayatta inkişafla kaybolacak ve müspet temayüllere yer bırakacak mahiyettedir.

Üçüncü, yene İzmire gidecek olan Şükrü Naili ilk görünüşünün bıraktığı intibaımızla beraber sükut etmiştir. Mahut Ragıp ustanın çıraklı-

ğından başka tutulacak tarafı kalmamıştır. Cerbezeli, fakat bu cerbezeyi provokasyon sahasında da luzumsuz bir israfla kullanmış bir zavallı müteredditdir. Daha İzmirde iken sapıtmıştı, sonra büsbütün ölmüş.

Size göndere bileceğim hediyelerin kırılmak ihtimali varit. Onunçün yalınız İzmirdeki akrabaya elimden gele bildiği kadar her halde kendilerini memnun ede bilecek ufak tefek hediyecikler göndermeği düşünüyorum. Oradan size de isterseniz bir kısmı verilsin.

Size de "inşallah" çıktığım zaman bol bol hediyeler getirmeği düşünüyorum.

Selam, selam...

Kızınız

Münire

(Aslı Türkçe)

MOPR Yürütme Komitesi'ne

Değerli dostlar!

Son aylarda hapishanedeki yoldaşlara hiç yardım yapılmadı. Daha önceki yardımlar ise yeterli değildi. Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi bu sorunun süratle çözümlenmesini gerekli görüyor.

Bir süreden beri yurtdışından gelen yardımlar doğrudan hapishanedekilere yollanıyordu (burada sadece doğudaki mahkûmlar dikkate alınmış, diğer bölgelerdeki tutuklular tamamen ihmal edilmişti). Bugün varılan nokta, bizi yukarıda kısaca sözünü ettiğimiz aksaklıkların en önemli nedeninin, yardımın bu biçimde dağılmasından kaynaklandığı sonucuna vardırıyor

Daha önce bu iş partide aktif çalışan arkadaşlar tarafından örgütleniyordu, onların kovuşturmaya uğraması nedeniyle yardım eylemi her seferinde aylarca aksıyordu.

Bu zorluklar bizi konuyla özel olarak ilgilenecek bir organın kurulmasına zorluyor. Sizden gelen yardımlar, bu organ tarafından mahkûmlara ulaştırılsın ve dağıtılsın.

Merkez Komitesi sorumlu bir organ kurarak bir eski üyesini ve ayrıca iki yoldaşı yönetimine getirdi ve bu iş için özel olarak görevlendirdi.

Merkez Komitesi sizden 50 dolarlık yardımın defalarca talep edilen miktara yükseltilmesini ve Türkiye için kararlaştırılan yardımın artık doğrudan mahkûmların bir bölümüne değil, istisnasız olarak sadece bu iş için görevlendirilen organa yollanmasını rica ediyor.

Kardeşçe Selamlar

Türkiye Komünist Partisi

Geçici Merkez Komitesi

(Damga: 0610/1 K 12.10.931)

(Almanca'dan çeviri)

TKP (Türkiye Komünist Partisi) Geçici Merkez Komitesi'ne
Konu: 12. 10. 1931 tarihli mektubunuz.

Değerli Yoldaşlar! IRH (Uluslararası Kızıl Yardım) Merkez Komitesi (ZK) Kom. Fraksiyonu 12. 10. 1931 tarihli mektubunuzu şöyle yanıtlıyor:

12. 10. 1931 tarihli mektubunuz Merkez Komitesi'nin bilgisine sunuldu.

Sizin kurduğunuz komitenin adresi elimizde olmadığından, Yürütme Kurulu (EK) yardımı maalesef bu, kez de doğrudan El Aziz ve Diyarbekir'deki mahpuslara yollamak zorunda kaldı.

Diyarbekir hapishanesindeki yoldaşlar arasında anlaşmazlık nedeniyle yardım iki eşit parça şeklinde Veli Mehmet ve Scharfmann'a yollandı. Sizden durumu inceleyip anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için hızlı önlemler almanızı rica ediyoruz. Sonucu bize bildirmenizi istiyoruz. El Aziz'deki yoldaşlar için yardım yine Dr. Hikmet'e yollandı.

Yolladığımız yardımın dağıtılmasıyla görevlendirilecek ve üç yoldaştan oluşacak bir komitenin kurulacağını yetkili bölüme bildirdik. Ayrıca şu noktaya dikkatinizi çekmek istiyoruz: Gerek söz konusu bölüm gerekse biz, iş yapabilecek gerçek bir Kızıl Yardım örgütü oluşturmanızı, başına bir Merkez Komitesi üyesini getirmenizi, örgütün yalnızca yardımları dağıtma işi değil, her alanda çalışmasını sağlamanız konusunda ısrar ediyoruz. Ülke içinde de yardımlar toplanarak yoldaşlar ve ailelerine dağıtılmalı.

Kurduğunuz komite Türkiye Kızıl Yardım Merkez Komitesi olabilir mi, bize acilen bildirin. Eğer öyleyse, komitenin Yürütme Kuruluna, çalışma alanı, çalışma planı, yazışma ve havale adreslerini içeren ayrıntılı bir rapor vermesini sağlayınız

Komünist Selamlar
IRH Yürütme Kurulu Kom. Fraksiyonu

Schel/ST. 2 Nüsha
16.1.32

(Almanca'dan çeviri)

Diyarbekir hapisanesi
27/VI 1931

Sevgili Validem:

Sizden çoktan beri mektup alamıyorum. Mektuplarıma niçin çabuk cevap vermiyorsunuz merak ediyorum. Ben size 9/5/1931 ve 31/5/1931 tarihlerinde olmak üzere iki tane mektup gönderdim. İkisine de daha hala cevap vermediniz. Rica ederim beni merakta bırakmayınız ve mektuplarıma çabuk cevap veriniz. 10/5/1931 tarihli mektubunuzu aldım ve bu mektupta da yazdığınız 7 1/2 doları da aldım teşekkür ederim. Gönderdiğiniz nüfus kağıdını aldım. Nüfus kağıdını alır almaz derhal bura müddei umumiliğine müracaat ettim. Onlar da İzmir ağır ceza mahkemesine gönderdiler. İzmir ağır ceza mahkemesi benim Türk tebaası olduğumu ve İzmir'de nüfusa kayıt edildiğimi ve ismimin Konstantin olmayıp Koço olduğunu ileri sürerek evrakları ve nüfus kağıdını geriye gönderdi ve benden daha başka evrakı müspite istedi. Ben de İzmir ağır ceza mahkemesinin nezdinde bulunan nüfus kağıdının sahih olamayacağını çünkü bu nüfus kağıdı ben tevkif edilip İzmir'e nakledildikten sonra tevkifhanede iken mahkemenin cereyanı için müddei umuminin tezkiresile çıkarıldığını yazdım, halbuki nüfus kağıdı çıkarılırken doğduğum muhalleden bir ilmuhaber, yani vesika olması lazım geldiğinin de kanunda yazılı olduğunu yazdım. Konstantin isminin Koço olarak kaydına gelince bunda da bir anlaşamamazlık olduğunu yazdım, çünkü Konstantin'e halk arasında Koço derler, bunu herkes bilir, mesela Mustafa'ya Mıstık dedikleri gibi.

İşte bunları ve buna benzer daha bir kaç anlaşılmamazlıklara cevap vererek yine evrakımı buranın müddei umumisi vasitasila İzmir ağır ceza mahkemesine gönderdim ve tebaası bulunduğum Sovyet nüfus kağıdımdan başka evrakı müspitem olamayacağını ve bu hususta lazım gelen makamattan tahkikat yapabileceklerini bildirdim, eğer bu sefer de ceza müddetimi tashih etmez ve evrakımı iade ederlerse artık doğrudan doğruya baş Vekalete müracaatle hakkımda yapılan haksiz muamelenin tashihini isteyeceğim.

Şimdilik bu kadar. Matmazel Eva'ya ve küçük Nina'ya çok çok selam eder ve gözlerinden öperim. Amcama ayrıca selam ederim, sizin de ellerinizden öperim ve sıhhatinizi temenni ederim.

oğlunuz

Konstantin İvanoviç

(Aslı Türkçe)

Değerli Kardeşim 1934

Sevgili Kardeşim

İkinci defa gönderdiğin telgrafını elli liralık da aldım fakat kimin gönderdiğinize dair mektup alamadım. Sanki mektup yoldada mi kaldı yoksa siz mi göndermediniz bilmiyorum. Ne ise geçen gayet sefasını elli liraları gönderdiğiniz telegraf da alınmıştır. Şimdi sizden daha yüz liralık alınış bulunmuyor, bundan başka bu aydan gönderdiğiniz yedi de buçuk (7½) doların da aldım.

Bu para ile muvakkat tutabileceğim fakat sefalete gönderdiğiniz mufus kağıdınız henüz gelmedi. Eski aydan istediğimiz bilgi talimatı yapacaklar fakat bu ve uçuncu talimatı henüz anlamadım.

Sahibatım sizden bundan başka isteklerde yok. Şimdi bankalık [illegible] değil mi? Siz nasılsınız çocuklarınız nasıl? Haber alıyorsunuz.

Mektup yazdığınız [illegible] bendeniz.

MAR. 28 HOR. 1934
06192

Diyarbekir hapisanesi 11/11/1931

Sevgili Validem,

İkinci defa göndermiş olduğunuz elli (50) doları da aldım fakat bunu gönderdiğinize dair mektup almadım. Acaba mektup postada mı kaldı yoksa siz mi göndermediniz bilemiyorum her ne ise. Zaten geçen seferki elli doları gönderirken çektiğiniz telgrafı da almamıştım. Şimdi sizden tam yüz dolar almış bulunuyorum bundan başka bu ayda gönderdiğiniz yedi buçuk (71/2) doları da aldım.

Bu para ile avukat tutacağım fakat sefarethaneye gönderdiğim nüfus kağıdım daha gelmedi. İki aydır bekliyorum. Belki tahkikat yapıyorlar, fakat bu ne uzun tahkikat bende anlamadım.

Sıhhatim iyidir! Burada daha sıcaklar çok orada herhalde kar yağmağa başlamıştır değil mi? Sin nasılsınız, amucamdan haber alıyor sunuz.

Mektup yazdığınız zaman kendisine benden çok çok selam yazınız. Matmazel Lisa'ya küçük Nina'ya da çok çok selam sizin de ellerinizden öper sıhhatinizi temenni ederim.

Oğlunuz
Konstantin İvanoviç

(Aslı Türkçe)

4/1/32
MOPR'a mektuptan özet

7. kurbanlarımıza yardımın dağıtımı daha şimdiden düzenli bir biçimde organize edilmiştir. Adı geçen cezaevleriyle bağlantı tatminkâr bir biçimde işlemeye başlamıştır. Hikmet ve ELAZİZ'de onunla birlikte kalan 6 yoldaş, aylarca aç kalmıştır. Adreslerini anımsadıkları herkese başvurmak zorunda kalmışlardır. Şimdi bize yazmakta ve iki aydır her şeyin yolunda olduğunu belirtmektedirler. Bu koşullarda MOPR yardımını artırma talebini desteklemenin yerinde olacağı aşikârdır.

(Rusça imza) Fahri

(Fransızcadan çeviri)

Mektubunuzu aldım ve onunla birlikte hemen hemen 40 Türk Lirası elime geçti. İlişikte size 50 Lira 10 Kuruş tutarında bir makbuz yolluyorum. Sizden acil olarak bana başka yardım göndermemenizi rica ederim. Ben ve benimkiler oldukça kontrol altında.

Saygılar,

J. Scharfmann

İstanbul, 10 Nisan 1932

Girdi: 19 Nisan 1932

Yukarıdaki yazı üzerine Bay Scharfmann'a yardım durduruldu. F.

Durumun incelenmesi gerekiyor.

Yukarıdaki makbuz sahte olabilir. Dostlarla bu konu hakkında konuşmalı.

(Almanca'dan çeviri)

Diyarbekir, 10 Ağustos 1932

Değerli arkadaşım (kadın)!

200 RM tutarındaki havalenizi ve geçen ayın 20'si tarihli sevimli yazınızı üç gün önce aldım. Arkadaşlarım ve kendi adıma müşfik yardımınıza candan teşekkür ederim ve bu havale ile önemli ve zamanında bir yardım yapmış olduğunuza inanmanızı rica ederim.

Son yazımla sizden bazı kitaplar istemiştim. Şu ana kadar bir şey alamadım. Bugün ricamı tekrarlayıp ayrıca sizden beni altı aylığına büyük bir Alman dergisine abone etmenizi isteyebilir miyim?

Dostça çabalarınız için şimdiden teşekkür eder, arkadaşça selamlarımı yollarım.

Sizin Scharfmann

(Almanca'dan çeviri)

Diyarı-Bekir 17. 8. 31

50 Dol. tutarındaki ikinci havaleyi de aldım. Ama sizden bu havaleyle ilgili bir mektup almadım. Mektup postada mı kayboldu yoksa siz hiç mi göndermediniz, bilmiyorum. Böylece sizden 100 dolar almış oldum. Ayrıca bu ay içinde bana göndermiş olduğunuz 7. 5 doları da almıştım. Elime geçen parayla bir avukat tutacağım. Ancak Sovyet Temsilciliği'ne yolladığım şahsi evrakı müsbite halen geri gelmedi. İki aydan beri bu evrakları bekliyorum. Belki de durum halen incelenmekte. Maalesef bu çok uzun sürdü.

Konstantin İvanoviç

(Mansur)

Diyarbakır Hapishanesi,
25 Ağustos 1931

Değerli Yoldaşlar!

Adresinizi size gönderdikleri mektupların çevirmenliğini yaptığım İsmail ve Neti Nement (Veli Mehmet) adlı mahkûm arkadaşlarımdan biliyorum. TKP üyesi sıfatıyla oradaki yoldaşlardan toplanan paraların burada kızgınlığa neden olan yolsuz kullanımını mümkün olduğu kadar engellemek amacıyla sizi aşağıdaki konularda bilgilendirmeyi kaçınılmaz bir görev sayıyorum. Devam etmeden önce suçlamalarımın size tuhaf geleceğinden kuşkum olmadığını belirtmek isterim. Size adi bir ispiyoncu gibi görünme tehlikesine rağmen, içinde bulunduğum durum susmama izin vermiyor. Yalnızca bir tarafı dinlediğiniz için bir yargıya varamayacağınızı da biliyorum. Bu yüzden şu anda herhangi bir polemik ya da eleştiriden kaçınarak ifademi yalın olaylarla sınırlıyorum. Anlattıklarımı değerlendirmeyi ve tartmayı size bırakıyorum ancak zamanı gelince usulen bu konunun tartışılmasını memnuniyetle karşılayacağım.

Olay şöyle: Ben, Alexander Sienkievitsch, Veli Nemet (Mehmet), Abmet (Ahmet), Ali ve Euver (Enver) hemen hemen bir yıldır bir komuna içinde yaşıyoruz. Son ikisi İzmirli, biz üçümüz İstanbul'dan geliyoruz. Geçimimizi akrabalarımın bana her ay düzenli gönderdiği 25 Türk Lirası -yaklaşık 50 Reichsmark- ve Sienkievitsch'in kardeşinin iki üç ayda bir gönderdiği 40 Reichsmark'la -ayda ortalama 70 Reichsmark- sağlıyoruz. Biz Türkiye'nin en doğusundaki bu hapishanede yalnızca dış dünyadan değil, diğer mahkûmlardan da tecrit edilmiş olarak yaşıyoruz. Yakınlarımızdan birinin buraya gelmesi ve bizim ihtiyaçlarımızı karşılaması tamamen imkânsız. Bundan da anlaşılabileceği üz re yukarıda değindiğim meblağ ancak sade bir yemeğe ve tütüne yetmektedir ki sıtma hastalığının yaygın olduğu bir bölgede yaşadığımız halde -ayrıca Halep çıbanı cinsinden bir ur da yaygın ve hava ısısındaki farklılık nefes yollarında, sindirim organlarında ve kan dolaşımında bozukluklar yaratıyor- gerekli ilaçları alamıyoruz. Paramız yeni giysiler almaya yetmediği için çoğumuzun iç çamaşırları ve giysileri kelimenin

tam anlamıyla paçavra. Kış için yetersiz giysilerimiz yanında burada hemen hemen bütünüyle hareketsizliğe mahkûm oluşumuz, deniz ikliminden gelen bizleri çok rahatsız ediyor: Sonucu sürekli hastalık. Grubun yarısının hükümetin bir buçuk yıl önce uygulamaya koyduğu tasarruf politikası sonucu daha önce verilen günlük ekmek tayınını alamadığını, koğuşun aydınlanma ve ısınma giderlerini de bizim karşılamamız gerektiğini eklemek zorundayım. (Gördüğünüz gibi tabloyu tamamlamak için bir oda kirası ve eğlence vergisi eksik.) Bu yüzden, Veli Nement (Veli Mehmet) aldığı ilk iki para havalesini ortak kasaya koyunca, beslenmemizde hafif bir düzelme oldu ve durumumuzu biraz iyileştiren harcamalar yapabildik. Ancak 240 Reichsmark tutarında olduğunu tahmin ettiğim son çek havalesini aldıktan sonra Veli'nin davranışlarında dikkat çekici bir değişiklik oldu, bu büyükçe meblağ onu garip bir şekilde etkiledi. Çok fazla yiyici olduğundan şikâyet etmeye (!) ve kavga çıkarmak için neden aramaya başladı. Neden de buldu ve bizimle artık birlikte yaşayamayacağını açıkladı. Buradaki bankanın havale çekinin geldiğine dair alıntı makbuzunu rastlantı sonucu gören Abmet (Ahmet) de yağlı kemiği kaçırmamak için Veli ile birlik oldu. Veli bize kararını bildirdikten sonra ortak kasamızda bulunan az buçuk varlığımızı üçe böldü ve üçte birini kendi mülkiyetine geçirdi. Biz böyle bir bölünmeyi ne istiyorduk ne de onaylıyorduk, bu yüzden de hesap yapmaya kalkışmadık. Sienkievitsch sizin gönderdiğiniz giyim eşyalarının hepimiz için olduğunu, ortak kasadan onlar için 45 Reichsmark gümrük vergisi ödediğimizi söyleyince, Veli bunların kendisine geldiği, dolayısıyla kendisine ait olduğu cevabını verdi. İçinde bulunduğumuz durum bizi bu cevaplarla yetinmek zorunda bıraktı. Veli Nemet'in (Mehmet) arkadaşlığımıza ve dostluğumuza veda ettiğinden bu yana, bu gün tam iki hafta oldu. Olaydan birkaç gün sonra gelen üçüncü çekin karşılığı olan parayı aldıktan sonra kendisine sakladı ve hemen o gün yaptığı bir bel çantasının içine dikti. Bu ters millileştirmeye özel bir anlam vermekten tamamiyle uzağım. (Başka bir zaman bu ve buna benzer olayların söz konusu tavrın sonucu olduğunu rahatça ispat edebilirim! Ancak şimdi yargılamak istemiyorum.) Sienkievitsch ve bana gelen parayla beş, altı hatta bazı zaman yedi kişi beslenebildiğimize göre şu an-

da dört kişi geçinememiz için bir neden yok. Bizim şikâyet ettiğimiz ve beni sinirlendiren şey bu... davranış. Size yazmamın temel nedeni de bu. Çünkü sizin dostça yaptığınız yardımı, böyle düşündüğünüzü sanmıyorum.

Bu düşünceden hareketle, ben ve benimle birlikte arkadaşlarım proleterlerin parasının kötüye kullanılmasını şiddetle protesto ediyoruz. Bu konuyla ilgili alacağınız karardan bağımsız olarak protestomu Moskova'ya iletmenizi rica ediyorum.

Burada sürdürdüğümüz yaşamla ilgili diğer ayrıntıların da ilginizi çekeceğine inanıyorum. Anlattığım gibi geçim olanaklarımız sınırlı, hatta çok sınırlı. (Sienkievitsch üç aydır erkek kardeşinden para almıyor.) Eğer Ali ve Enver on bir ay, Sienkievitsch de on beş ay sonra hapishaneden çıkarlarken arkalarına giyecek yarı düzgün bir kıyafetleri olsaydı, bunu hiç önemsemeyecektik. Her şeyden çok elbise ve pabuç sıkıntısı çekiyoruz; iç çamaşırı eksikliğine daha kolay dayanabiliriz. Sienkievitsch için ayrıca yabancı uyruklu olduğundan hapishaneden çıkınca yurtdışına sürülme tehlikesi var. (N.B. Onun tutuklanmasından sonra sekiz kişiden oluşan tüm ailesi baskıya uğramış ve yurtdışına sürülmüş, şimdi Güney Amerika'dalar, yani onun desteğe ihtiyacı var. Bana gelince, yakınlarım benimle ilgilendikleri ve yirmi ay sonra hapishaneden çıkarken elbise ve yol parası göndereceklerı için yoldaşlara yük olmam gerekmiyor. Yukarıda bildirdiğim durum nedeniyle imkân olduğu ölçüde yoldaşlardan yardım rica ediyorum. Eğer durumları elvermiyorsa, mektubumu yetkili bir yere iletmelerini rica ederim. Şimdiden kendim ve arkadaşlarım adına oradaki yoldaşlara bize yapacakları yardım için teşekkür ederim. Muhtemel para havalelerini çekle değil, İstanbul'da bir Alman bankasının şubesine göndermelerini rica ediyorum. Gümrük vergisi çok yüksek olduğu için elbise yollanmamalıdır. En iyisi, burada tanınmayan bir gönderen adresiyle 'resmen' Sienkievitsch'e yazmamız, hapishanede olduğunu Odesa'da yaşayan erkek kardeşi Lefter'den duyduğunuzu vs.vs. Lütfen el yazısıyla imzalı bir mektup olsun.

Oradaki yoldaşlardan bir ricam daha var. Tahmin edebileceğiniz gibi burada çok kitap sıkıntısı çekiyoruz. Gerçi ara sıra elimize bir-iki ki-

tap geçiyor ama ben yoldaşlara dil eğitimi yanında tarih, ulusal ekonomi, doğa bilimleri dersleri de vermek istiyorum. Ancak ders kitaplarımız yok. Bu yüzden bana mümkün olduğu kadar çok Almanca, yanında Fransızca, belki Yunanca (Rusça ve diğer Slav dillerinde izin vermiyorlar; Türkçe bulabileceğinizi sanmıyorum) ders kitapları göndermenizi rica ediyorum. En çok sevineceğim kitap, eğer bir yoldaş, hangi dilde olursa olsun, bulur da yollarsa, H. G. Wells'in 'Dünya Tarihi' ve bir Atlas olacak. Sık sık hastalanan yoldaşlara yardımcı olmak için Dr. Bilz'in 'Ev Doktoru' gibi bir tıp kitabı çok yararlı olabilir. Marx, Lenin ve Engels'in eserlerini cilt kapakları roman görünümünde ve sırtları çıkarılmış olursa kontrolden geçirebiliriz. Ekteki listede ihtiyacımız olan eserler yazılı ancak bunu bir sipariş olarak anlamayın. Bunu kitap seçiminizi kolaylaştırmak için yaptım. Kitapları İstanbul'da oturan ve size aşağıda adresini yazdığım annem aracılığıyla ya da Berlin'deki bir adresten "babam M. Scharfmann yolluyormuş" gibi doğrudan bana gönderebilirsiniz. Kitaplara eşlik eden el yazısıyla ya da en azından el yazısı imzalı 'resmi' mektupta babam, "İstanbul'da yaşayan annemin ricası üzerine bana kitap gönderdiğini" belirtmeli. Mektubuma 'gayrı resmi' cevabınızı da en uygun şekilde değersiz bir romanın cilt kapağı içine ciltçi tarafından yapıştırılmış olarak gönderebilirsiniz.

Kitap isteğimin sizin için masraflı olduğunu biliyorum ama insafınıza sığınıyorum. Eğer hapishanedeki zamanımızın boş geçmesini engelleyebilecek başka bir imkân bulsaydım, size yük olmazdım

Ben ve arkadaşlarım, siz değerli yoldaşlarımıza yürekten arkadaşça selamlarımızı yolluyor ve Alman yoldaşlarımıza şu andaki zor kavgalarında dayanıklılıkla yola devam etmelerini diliyorum.

Yaşasın yakınlaşan Sovyet Almanya! Yaşasın Dünya Devrimi!

Scharfmann

Annemin adresi: Bayan J. Scharfmann
Beyoğlu, Tekke, Cerah Paşa Sokak Levy Han, Nr.17 İstanbul.

(Almanca'dan çeviri)

Diyarbakır Hapishanesi
13 Haziran 1932

Değerli Yoldaşlar!

31. 5. 1932 tarihinde 'resmi' olarak sizin 13. 5. 1932 tarihli yazınızı cevaplandırdım. Bu yazınızla bize 80 RM (Reichsmark) yollamıştınız. Bugün, bizim yazışmalarımızın tâbi olduğu sansürü atlatma imkânı doğdu. Bu imkânı değerlendirerek size daha geniş olarak yazmak istiyorum. Anlatacaklarımın sizi ilgilendireceğini umuyorum. Her şeyden önce size arkadaşça yardımınız için hepimizin teşekkürlerini iletmek istiyorum. Yardımınız tam ihtiyaç duyduğumuz bir zamanda geldiği için daha da değerliydi. Ayrıca yoldaşlarımızın bizi düşündüklerini bilmenin verdiği sevinç de cabası. Neden tam zamanında dediğimi size açıklamak isterim. Ali ve Enver adlı iki genç yoldaşımız, bugünden hesap edersek bir buçuk ay kadar sonra günlerini dolduruyorlar. Yakınlarımın bana her ay devamlı yolladıkları 25 TL. (= 50 RM) tutarındaki yardım sayesinde burada geçimimizi sağlamamız mümkün oldu ve oluyor. Bu miktar karın doyurmanın dışında başka şeylere yetmiyor. Şimdi sözünü ettiğim iki yoldaşımız hapishaneden çıkacakları için onların masraflarını nasıl karşılayacağımızı kendimize sorup duruyorduk. Onların elbise, çamaşır, ayakkabı ve İzmir'e kadar bin km. yolu yalınayak ve nakit olanaktan yoksun kat edemeyeceklerinden, memleketlerine gitmek için paraya ihtiyaçları var. Çünkü onların da bizim hepimizin olduğu gibi, üzerlerindeki giysiler parçalanmış. Örneğin, hiçbirimizin sırtında tam bir pantolon yok, ceketler ve gömlekler lime lime sarkıyor. İki genç yoldaşımızın aileleri uzun zamandan beri işsiz ve oğullarına çamaşır dahi yollayacak durumda değiller. Bu koşullarda havalenize ne kadar sevindiğimizi bilemezsiniz. Özellikle de, mektubunuzda bize yardım etmeye devam edeceğinizi belirtmenize. Bir önceki yazımda sizden, tahmin edebileceğiniz nedenlerle başka açıklama yapamadan, daha büyük bir meblağ rica etmiştim. Eğer olanaklarınız bize bu zor durumda yardım etmeye elveriyorsa, bana acilen, (bu ayın sonuna, Temmuz başına kadar) yollanan 80 RM iki yoldaşımızın seyahat hazırlıklarını tamamlamamıza yetmediği için 150 ilâ 200 RM kadar yolla-

manızı rica ederim. Daha sonra, muhtemel diğer para havalelerinizi en az miktara indirebilir ya da bir kaç ay için tamamiyle kesebilirsiniz. Çünkü burada yaşam çok ucuz ve ben arkadaşlarımın da desteğiyle yardıma muhtaç yoldaşlarımın ihtiyaçlarını giderebilecek durumdayım. Böylece oradaki yoldaşlara gereksiz yük olmayacağız. Ayrıca bize bundan böyle Alman parası yollamamanızı rica ediyorum. 80 RM'ı TL'ye çevirtmek için, burada kimse Alman parasını bilmediğinden, İstanbul'a yollamak zorunda kaldım. Daha önce de belirttiğim gibi en iyisi İstanbul'daki bir banka şubesi aracılığıyla paranın TL'ye çevrilerek buraya yollanması talimatıyla havale edilmesi. Tabii, Alman döviz hükümleri buna izin veriyorsa. Benim buradan bunu bilmem mümkün değil.

Geçen mektubumda sizden kitaplar istemiştim, burada sizin de tahmin edebileceğiniz gibi her kitaba izin verilmediğinden, eğer kitap yollayacak olursanız, özellikle kitapların adlarına dikkat etmenizi rica ediyorum. 'Tehlikeli bir kitap' dahi üzerine geçirilmiş kendinizin hazırladığı bir kapak veya zarfla bile kontrolü geçebilir, resim, amblem v.s. olursa şüphe yaratmaz. Diğer bir deyişle, böyle bir kitabın kapağı, dikkat çekmemesi için, masum bir romanın ya da eserin adını taşımalı. Ayrıca siz mektubumu herhangi bir romanın karton kapağı arasına koyabilir ve bunu bize 'resmi olmayan yoldan' bildirirseniz, bana sizden bir roman geldiğinde, bunun kapağı içinde bir yazı olduğunu anlarım.

Oradaki yoldaşlardan biri bana kullanılmış H. G. Wels'in Dünya Tarihi'ni ve Kraus'un Atlas'ını ve/veya Kraus'un Tarihi'nin bir sayısını verebilir mi?

En candan selamlarımızı yollar, Alman yoldaşlarımızın bugün üstesinden gelmek zorunda oldukları zor mücadelelerine dirençle ve şaşırmadan devam etmelerini dileriz.

Scharfmann

Pratik nedenlerle oradan gönderenin adresinin değişmemesini rica ederim.

(Almanca'dan çeviri)

Merhaba of
Gal. Kelam.

19/8/933 29
Diyarbekir 30

Sevgili kardaşım

Sizin Rusyaya gittiğinizi Halil yazmıştı fakat nereden ve ne de Rusyadan Rusyaya gittiğinizden beri hiç bir mektüp alamadık. Bizi bu kadar ne büyük unutacağınızı ümit etmiyorduk. Konstantinin hasta olduğunu ve onun için Sanatoryama gönderildiğini daşine Halil gönderdiğiniz mektüpten anlamıştık, nihayet dün sende bir mektüp aldım. Bu mektübe kapanış sebebindik fakat Konstantinin da mektüplerini beklediğine bilhassa sıhhati hakkında bize mektüp yazmaçağı unutmasın sebebe hala hasta mıdır yoksa tüsmen tedavi edildimi. Bunları yazmağı unutma hem kendisine da söyle bize mektüp yazsın.

19/8/1933
Diyaribekir Hapisanesi

Sevgili Kardaş!

Sizin rusyaya gittiğinizi Halil yazmıştı fakat ne senden ne de Konstantinden Rusyaya gittiğinizden beri hiçbir mektup alamadık. Bizi bu kadar çabuk unutacağınızı ümit etmiyorduk. Konstantin'in hasta olduğunu ve onun için sanatoryuma gönderildiğini de yine Halil gönderdiği mektuptan anlamıştık, nihayet dün senden bir mektup aldım. Bu mektuba hepimiz sevindik fakat Konstantinin de mektuplarını bekliyoruz. Bilhassa sıhhati hakkında bize mektup yazmağı unutmasın. Acaba hala hastamıdır yoksa kısmen tedavi edildimi. Bunları yazmağı unutma hem kendisine de söyle bize mektup yazsın.

Bizim buradaki hapisane hayatından sana uzun uzun yazmağa lüzum görmüyorum. Sizin de bu hayat üzerinde dört senelik stajın olduğu için bu hayat sana yabancı değildir. Yalnız son zamanlarda hapisane biraz fazla kalabalık oldu lakin 29 birinci teşrine doğru af olacağı gazetelerde yazıyor. Eğer af olursa hapishaneler de kısmen boşalır, zaten biz o güne kadar hapisanede kalmıyoruz.

Ben 24 eylülde çıkıyorum. Hüsamettin ve İsmail ise teşrini evvelde çıkacaklar. Ben de çıkınca Hüsamettin ve İsmail ile beraber İstanbula gideceğim çünkü bizim valide de İzmirden İstanbula taşınmışlar artık benim de İzmirde kimsem kalmadı demektir. İstanbula gider, elbet orda bir iş bulur çalışırız. Yalnız İstanbula gitmek bizim için biraz müşkül olacak çünkü İstanbula gitmek için yol paramız yok. Bakalım ne olacak. Senin ve Konstantinin orada iş bulduğunuzu ve çalıştığınızı yazıyorsun. Bize birkaç lira yol parası gönderirseniz fena olmaz. Bundan başka bize göndereceğiniz mektupları tahütsüz yani adi olarak gönderiniz zira namımıza gelen birçok tahütlü mektupları bize vermeden çeviriyorlar, adi mektuplar geliyor tahütlüler gelmiyor.

Eğer bu mektubuma çabuk cevap yazarsan gelecek sefer sana daha uzun bir mektup yazarım. İsmail ve Hüsamettin sana ve Konstantine selam ederler bende her ikinize selam eder ellerinizden sıkarım.

Arkadaşınız
Akaya [Ahmet Kaya] *(Aslı Türkçe)*

16.9.1933
diyarbekir hapisanesi

Küçük nina,

Bu mektubu alınca kardeşin konstantine göndermeni rica ederim. Ben ve arkadaşlarım sana ayrı ayrı selam ederiz.

Hüsamettin

Sevgili kardeş konstantin,

Senden çoktandır mektup alamadığımız için çok merak ediyorduk. Vakıa halil senin sanatoryuma gittiğini bize yazmıştı onun için daha çok merak ediyorduk. Nihayet birkaç gün evel senin soco sanatoryumundan yazdığın mektubu aldık. Mektup hem bizi sevindirdi hemde hayrete düşürdü. Bu mektuptan evvel bize yazdığın iki mektubun burada bizi bulamayarak oraya geri geldiğini yazıyorsun. Kardeş bu gibi hallerin neden ileri geldiğini sende bizim kadar bilirsin. Çünki sen de bizimle beraber burada aynı hayatı dört sene yaşadın. Onun için bunun sebeplerini sana yazmak biraz gevezelik olur. Mamafi çok kalmadı biz de bu taş duvarlar arasından kurtulacağız. Ben sana bu mektubu yazarken ahmet kayanın sekiz günü kalmış oluyor. Ben ve ismail de bir ay sonra dışardayız. Ben bilmiyorum sen duydun mu burada 29 teşrin evvel cumhuriyet bayramında bir de af yapılacağı ve bu affa siyasi mahkumların da dahil olacağı söyleniyor. Gazetelerde birkaç defa yazdılar fakat daha resmi değildir yani kuvvetli bir rivayet halinde. Bu rivayet o kadar kuvvetli ki biz bile af olacağına inanıyoruz. Af olursa kardeşim Sıdıka da çıkmış olacak. Onu da Sinop hapisanesine sürdüler. Kızcağızın orada canı çok sıkılıyor. Ben de kendisinden çok seyrek mektup aldığım için merak ediyorum. Ne ise canım hepsi geçer değil mi?

Senin sıhhatinin kısmen iyileştiğini yazıyorsun. Buna hepimiz memnun olduk. Tamamiyle iyileşmeni isteriz. Bu ay başında Moskovaya geleceğini yazıyordun. Moskovaya geldiğin zaman Polyayı ve kızım Emel'i görmeği unutma. Ben kendilerinden yedi aydır bir mektup bile almadım. İhtimal onların yazdığı mektuplarda geri gitmiştir.

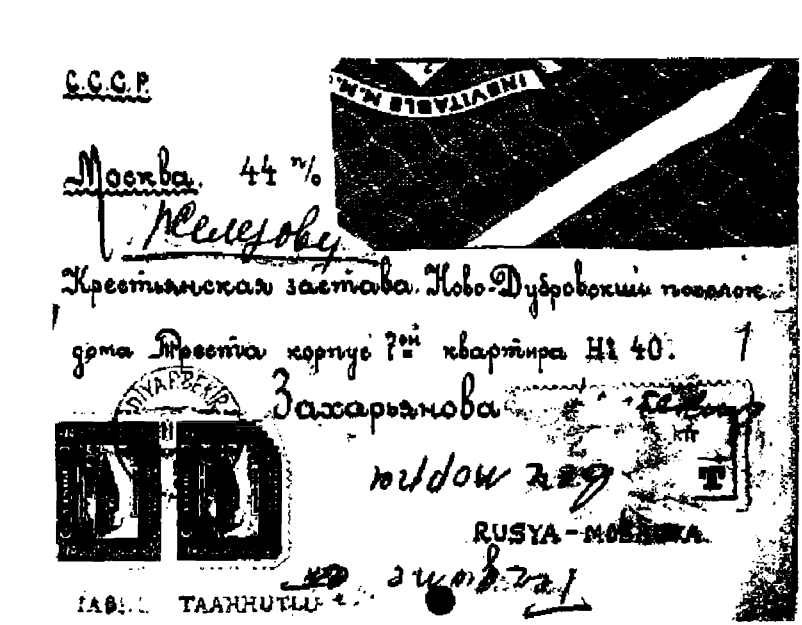
Kendilerine söyle mektupları iadeli taahhütlü veya taahhütlü olarak değil adi olarak göndersinler. Sen de adi olarak gönder.

Bana yirmi dolar gönderdiğini yazıyorsun. Henüz daha almadım. Daha gelip gelmediğini bilmiyorum. Aldığım zaman sana yazarım. Hayatımızdan bahs etmemi istiyorsun. Pek enteresan olmayan bu hayatı sen bizden daha iyi bilirsin. Yalnız son zamanlarda iktisadi vaziyetimiz daha fazla sıkıştı. Eğer heykel yapıp satmasaydık çoktan aç kalmıştık. Onu da adam akıllı başaramıyoruz. Çünkü menhus sıtma hiç peşimizi bırakmıyor. Sen gider gitmez ayakkabıcı tezgahını lav ettik. Kaya da şimdi heykel boyuyor. Kaya tezgahı lav ederken son olarak bize birer güzel sandal yaptı çünkü ayakkabı ile buradan İstanbula yaya yürümek güç olur. Sandalla daha kolaydır.

Soşonun sanatoryumda öldüğüne çok müteessir olduk. Mektubu bugün postaya yetiştirmek için uzatmıyorum. Hepimiz ayrı ayrı gözlerinden öper sıhhatli olmanı dileriz.

Kardeşin
Hüsamettin

(Aslı Türkçe)

С.С.С.Р.
Москва. 44 т/о
Железову
Крестьянская застава. Ново-Дубровский переулок
дома Крестца корпус 2-ой квартира № 40.
Захарьянова
RUSYA-MOSKVA

Diyarbekir hapisanesi
31-10-1932

Sevgili Validem,

20-X-1932 tarihli mektubunuzu bugün aldım, size hemen cevap yazıyorum. Daha evrakım gelmedi. Hala hapisanedeyim. Sizin gibi ben de artık ümidi kestim. Bu kadar zamandır hala evrakımın muamelesi bitmiyor. Galiba bitirmek de istemiyorlar. Bir kaç defa istida ettim. Birkaç defa müddei umumiliğe gittim. Hala bir cevap yok. Ne ise bir az daha bekleyeceğim. Eğer evrakım gelmezse, nüfus kağıdımın geriye verilmesini isteyeceğim. Zaten ne kaldı. Üç buçuk sene yattım, altı ay daha yatarım.

Geçen gün size gönderdiğim mektubun içinde bir de Aleksandr'ın mektubu vardı. O mektubu herhalde Lefter'e göndermişsinizdir. Aleksandr bu mektubun içinde bir mektup daha koyuyor. Bu mektubu da hemen Lefter'e gönderiniz. Lefter göndereceği parayı derhal göndersin çünkü Aleksandr'ın çıkmasına 26 gün kaldı. bu mektubu alır almaz telgrafla para göndersin ancak yetişir.

Şimdilik bu kadar Matmazel Eva'ya, küçük Nina'ya, amucaya çok çok selam eder sizin de ellerinizden öperim.

Arkadaşların hepsi de size ve Nina'ya ayrı ayrı selam ederler.

Oğlunuz

K. İvanoviç

(Aslı Türkçe)

ve az, çıplak kalmamı mı? istiyorsun. Yoksa gönderecek iktidarın mı yok? Yoksa mektuplarıma cevap yazacak kadar gözlerim "Ter" kelimesini "sağır" mı okudu?

Sana bu son mektubum bana para göndermek istiyorsan lemen telgrafla vasıtasile gönder ve göndereceğin para hiç olmazsa yetmiş (70) dolardan aşağı olmasın, çünkü elbise ve yol için en aşağı o kadar paraya ihtiyacım vardır.

Şimdilik bu kadar. Buradaki arkadaşlarım, Hilmettin, Ismail ve hepsi sana selam ederler. Hele dayak mektubuma cevapsız paraya bekleriz.

Ellerinden sıkarım kardeşim

A. Tevfik

Diyarbekir 31/10/1932

Lefter!

Konstantin'in validesi teyzem Fotini vasıtasıyla geçen gün sana bir mektup göndermiştim. O mektubu herhalde almışsındır. Teyzem vasıtasıyla sana gene yazıyorum. Halbuki cevap vermemekte hala inat ediyorsun. Her mektubumda sana vaziyetimin fenalığından, parasızlığımdan bahsettim. Fakat sen bunların hiç birisini duymamazlığa geliyorsun. Benim çıkmama yirmi altı (26) gün kaldı, yani 26/11/1932 tarihinde hapisaneden çıkıyorum. Fakat buradan iki adım ileriye gidecek yol param olmadığı gibi, başıma bir şapka bile alacak meteliğim de yoktur.

Bu vaziyet karşısında bana bir kaç lira göndermekten acaba niçin çekiniyorsun. Yoksa benim buralarda perişan ve aç, çıplak kalmamı mı istiyorsun. Yoksa gönderecek iktidarın mı yok? Yoksa mektuplarımı okuyamayacak kadar gözlerin "kör", kulakların "sağır" mı oldu?

Sana bu son mektubum. Bana para göndermek istiyorsan hemen telgraf vasıtasıyla gönder ve göndereceğin para hiç olmazsa yetmiş (70) dolardan aşağı olmasın, çünkü elbise ve yol için en aşağı o kadar paraya ihtiyacım vardır.

Şimdilik bu kadar. Buradaki arkadaşlarım, Hüsamettin, İsmail ve hepsi sana selam ederler. Acele olarak mektubuma cevap ve parayı beklerim.

Ellerinden sıkarım kardeşim.

A. Sienkieviç

(Aslı Türkçe)

Diyarbekir hapisanesi
30-XI-1932

Sevgili Validem

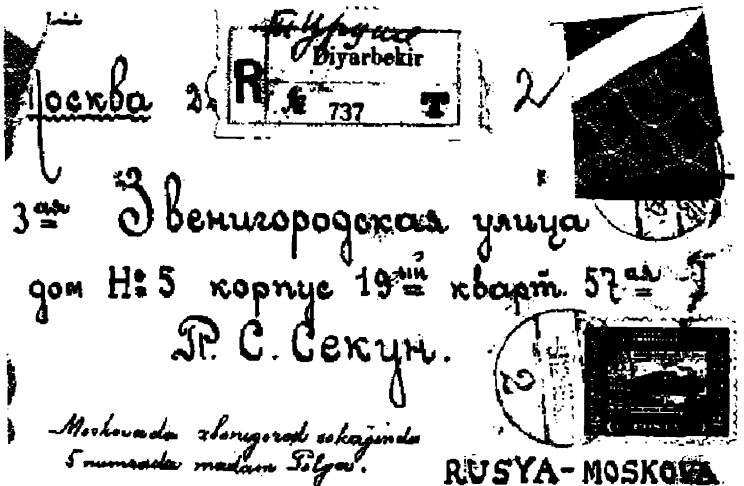
Çoktan beri bana mektup yazmıyorsunuz merak ediyorum. Geçen sefer size mektup yazdığım zaman Aleksandr da ağabeysine bir mektup göndermişti ve para istemişti. Herhalde o mektupları kendisine vermişsinizdir fakat o para göndermedi ve Aleksandr dört gün evvel buradan çıktı. Şimdi yolda. Buradan İstanbul'a kadar mevcuden, yani jandarma ile gidecek. İstanbul'dan sonra ne yapacaklarını bilmiyorum. Belki kendi ecnebi tebası olduğu için hudut haricine çıkarırlar. Buradan giderken sizin için İstanbul'dan (üzeri karalanmış sözcükler) sözledim, oraya kadar parası yetişirse (üzeri karalanmış sözcük). Biz buradan kendisine para verdik çünkü yolda jandarmanın da yol parasını vermek mecburiyetinde.

Benim evraklarımdan daha bir şey çıkmadı. Zaten ben bundan vazgeçtim. Yakında istida edip nüfus kağıdımı geriye isteyeceğim. Sıhhatiniz iyidir. Matmazel Eva'ya, Nina'ya ve amucama çok çok selam eder sizin de ellerinizden öperim.

Arkadaşların hepsi size ve küçük Nina'ya ayrı ayrı selam ederler.

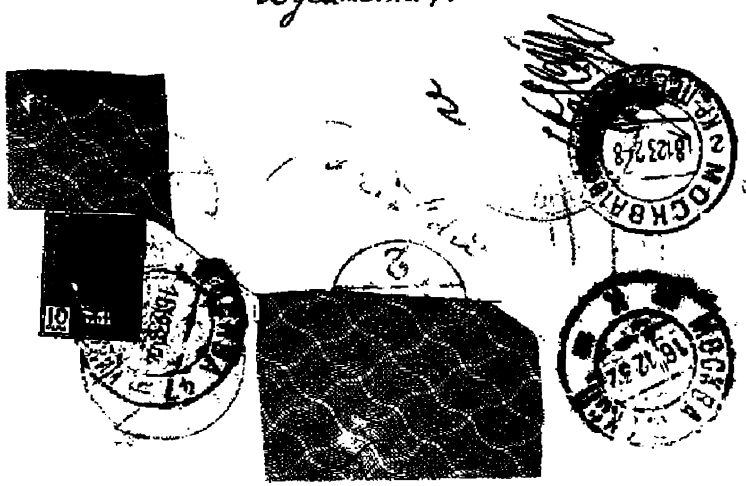
Oğlunuz
K. İvanoviç

(Aslı Türkçe)

İADELİ TAAHHÜTLÜ

Diyarbekir kapısanesinde kamünist Hüsamettin
Буруна: Диярбекирская тюрьма коммун
Хусаметтин.

30-11-1932
Diyarbekir hapisanesi

Çok sevgili kızım!

İki buçuk aydır sizden mektup almıyorum. Niçin yazmıyorsunuz. Bundan iki ay evvel sizden aldığım son mektubun tarihi 8-9-1932 idi. O mektuba cevap olarak ben de size 27-9-1932'de bir mektup yazdım. İşte o günden beri hiçbir cevap vermediniz.

Cici kızım bana her zaman mektup yazmanı ve hayatından bahsetmeni isterim. Benim ceza günlerim yavaş yavaş bitiyor. Gelecek sene bu zamanlar belki seni görürüm. Benim on bir ay cezam kaldı. Ben hapisaneden çıktığım gün sen de sekiz yaşına basmış olacaksın. Bana yedi yaşlık resmini göndermedin. Annenle beraber çıkartıp göndermeyi unutma. Hem göndereceğin resim iki tane olsun. Bir tanesini halan Sıdıka'ya göndereceğim. İstanbul tevkifanesinde bulunan Sıdıka halandan her zaman mektup alıyorum. O da her mektubunda seni soruyor. Sana mektup yazmak istiyor. Fakat mahkemesi bitmeden yazmak istemiyor. Ne ise yazdığı zaman ben de sana gönderirim. Arkadaşlarımın hepsi sana piyoner selamları gönderirler. Ben de binlerce defa gözlerinden, yanaklarından öperim. Mektup göndermeyi unutma.

Baban Hüsamettin

Polya!

Yine ne oldu bilemiyorum. Mektupların ardını arasını kestin. Sana her zaman benim mektuplarımla meşgul ol ve bana her hafta mektup yaz demiyorum. Zaten desem de, sen bunu yapmazsın. Bunu biliyorum, fakat hiç olmazsa ayda bir kez bana senin ve Emel'in hayatından bahis mektuplar göndermeyi unutma. Geçen mektuplarımda istediğim Türkçe-Rusça lugatı gönderdiğini yazmıştın. Fakat ben hala o kitabı almadım. Bana o kitabı postaya verdiğin koli postal numarasını ve tarihi gönder. Ben buradan, postalardan arayacağım. Sonra ikinci bir mesele daha var. Geçen mektuplarımda kardeşin Ninika'dan bir kaç lira istemiştim. O da göndermedi. Şüphesiz mali vaziyetimiz çok fena olmasaydı istemezdim. Eğer göndermekte biraz daha gecikecek olursa o za-

içindir. Sen de rica et atta kardeşim kana
kuruş para göndersin. Çünkü ben kendisine
öderim. Şimdilik bu kadar. Benim ve
arkadaşlarımın selâmı içindir. Bu sene
beni hiç sıtma tutmadı daha burada
kış hasılmadı fakat yakında zaten biz
kıştan korkmayoruz. Bizi korkutan
yazdır gözlerinden öper mektubumu
cevabını beklerim

Bu mektubun içinde [redacted]
mektubu var onu da arzusuna uygun
Tolga ve Cüneyt Emel

Biz iyiyiz. Bu kış pek [illegible]
sene hasılmış olmadı. Aylar geliyor. Aylar
gidiyor. Ölüyoruz. Bir kış daha bizi öldürmek
için bekliyor.

[illegible] mangal yakıyoruz. Ama bu kış odaları yakacak
[illegible] bir hava vardır. Bu sene bu yağmuruyla kendisi
[illegible] Bu sene sıtma dehşetini bir
[illegible] Tolga, sana çok selâmlar. Esat Emel seni pek

man daha fena vaziyete düşeceğiz. Şimdiye kadar arkadaşlarımda olan bir kaç lirayı harcadık. Onlarda da para bitti. Birkaç liramız kalmıştı. Onu da birkaç gün evvel cezasını bitiren Aleksandır Singeviç'e yol parası olarak verdik. Tabii çocuk buralarda kalıp sürünecek değil ya. Eğer biz yol parasını vermeseydik yaya dört ayda İstanbul'a gidemezdi.

Polya bunları sana uzun uzadıya yazmaktan maksadım vaziyetimi iyice anlatmak içindir. Sen de vesatet et de kardeşin bana biraz para göndersin. Çıkınca ben kendisine öderim. Şimdilik bu kadar. Benim ve arkadaşlarımın sıhhati iyidir. Bu sene beni hiç sıtma tutmadı. Daha burada kış başlamadı. Fakat yakınlaştı. Zaten biz kıştan korkmuyoruz. Bizi korkutan yazdır. Gözlerinden öper mektubumun cevabını beklerim.

Hüsamettin

Bu mektubun içinde Konstantin'in de mektubu var. Onu da annesine veriniz.

Polya ve güzel Emel!

Siz bizi çok unuttunuz. Biz, her postada sizden mektup, haber bekleriz. Artık sene hesabımız kalmadı. Ayları dolduruyoruz. Ayları, günleri bitirmek işten bile değil. Sapa sağlam 11 ay sonra dışardayız.

Burada havalar soğudu. Artık, akşam-sabah mangal yakıyoruz. Amma ben bu satırları yazarken, güneş de demir parmaklıkla doğranıyor. Berrak bir hava vardır. Bu sene kar yağmayacağa benziyor. Böyle giderse gelecek seneye sıtma sinekleri yine kudurur durur. Bu son sıtma devresini bir atlattık mı tamamdır. Dayım Niniko'ya selam. Polya sana çok selamlar. Cici Emel, seni piyoner gözlerinden öperim. Bizi unutmayınız.

İsmail

(Aslı Türkçe)

Raporlar

Çokgizli.

KEYK Doğu Sekreterliği'ne

1929 Davası

Mart-Nisan 1929 tutuklamalarıyla ilgili olarak kader benim de peşimden yetişti. Diğer 24 yoldaş ve ben, her birimiz dörder yıl kürek cezası giydik. Hükümeti cebren devirmeye teşebbüsle suçlanmıştık. İzmir'de hükümler okunduktan sonra, dört ay sonra tutuklanan A. Sinkeviç dışında, hepimiz Diyarbakır'a sürüldük. Aramızdan Dr. Hikmet, Assimakopulo, Abbas, Mehmet, Niyazi, Salamon, Hüsnü ve Marangoz Hilmi olmak üzere, 8 kişi oradan Elazığ'a sevk edildi. Laz İsmail, Hüsamettin, Halil, Ferit, Troçki Mehmet, Ahmet Kaya, Yusuf, Küçük Hilmi, Tevfik, Mansur, Şükrü, Şoför Ahmet, Ali, Enver, Küçük Ahmet ve ben Diyarbakır'da kaldık.

Teşkilatımızın taşıdığı niteliğin, tutuklu sayısının artmasında ne kadar büyük rol oynadığı, şu olaylarda çok açık bir şekilde görülüyor. Türkiye'de Komsomol teşkilatı kurulduktan sonra, teorik olarak bu teşkilatın KP ile işbirliği yapması gerekiyor olsa da, pratikte bu parti, rakip bir örgüt olarak algılanmıştı. Partinin karşısına bir an önce aynı güçte bir teşkilatla çıkabilmek amacıyla Komünist Gençlik Birliği'nin (KGB) saflarını doldurmak için hiçbir seçme yapmadan, şüpheli kişiler bile üye alınıyordu. Karşılıklı savaş o kadar ileriye gitti ki örneğin, partinin dağıttığı bildirilere Komsomol kendi çağrılarıyla yanıt veriyor ve partiyi polisin bir provokasyon ürünü olmakla suçluyordu ve bu karşılıklı oluyordu. Düşmanın gözünde siz KP ya da KGB'nin bir üyesi değil, X ya da Y'nin, mutlaka silahsızlandırılması gereken bir taraftarıydınız. Sonra, bizim safta olmak, gerçek provokatörlerin ve polis ispiyonlarının safında olmak, bu yüzden kolayca gizlenebilenlerin safında olmak demekti. Birileri şu ya da bu fraksiyonun düşmanı olarak ortaya çıkmaya görsün, diğer fraksiyon üyeleri onlara hemen kucak açıyor, aralarına alıyordu. Örneğin, Sarı Mustafa, Modelci Kerim, İbne Şükrü

"3"
8014/ориг./3
2.IX.1933 г.
Фигур./с нем.

* С о в. с е к р е т н о.

В И.К.К.И.

Восточный секретариат.

Процесс 1929 г.

В связи с арестами марта-апреля 1929 г. судьба настигла и меня. Вместе с остальными 24 товарищами мы были приговорены каждый к четырем годам каторжной тюрьмы. Мы обвинялись в попытке насильственного свержения правительства. После вынесения нам приговора в Сирне все мы были, за исключением А.Синкевича, арестованного четырьмя месяцами позднее, высланы в Диарбекир. Оттуда восемь человек из нашей среды, а именно: д-р Гикмет, Ассимакопуло, Аббас, Мехмет, Ихаци, Селаэтин, Гюсни и Маранглц Гильми были отправлены дальше в Элацнц. В Диарбекире остались: Лац Измаил, Гюзельтепли, Халил, Ферит, Трояки Мехмет, Ахмет Кайа, Сеуф, Кошкк Кильми, Теффик, Мансур, Шакро, Нофер Ахмет, Али, Кивер, Кшшок Ахмет и я.

Насколько характер нашей организации способствовал увеличению числа арестов, лучше всего видно из следующих фактов. После создания в Турции комсомольской организации, последняя должна была теоретически сотрудничать с КП, в действительности же она была понята как конкурирующая организация. Для быстрого пополнения кадров КСМ без всякого разбора принимались даже сомнительные элементы, чтобы иметь возможность как можно скорее противопоставить партии такую же сильную организацию. Взаимная борьба зашла настолько далеко, что например на листовки партии комсомол отвечал своими воззваниями, в которых обвинял партию как провокационный продукт полиции, и обратно. В глазах противника мы были не членами КП или КСМ, а сторонниками X или У, который в каждом случае должен был быть обезоружен. Затем нахождение в наших рядах ряда настоящих провокаторов и полицейских шпиков, которым легко было укрываться именно благодаря этим обстоятельствам. Мы стоило лишь выступить в качестве противников той или другой фракции, чтобы другая фракция приняла их с распростертыми об'ятиями. Примеры - Сари Мустафа, Модельчи Нерим, Мбме Шакро и др. При таких обстоятельствах неудивительно, что в 1929 году мы понесли сравнительно большие жертвы без особых деяний с нашей стороны. Прежде всего в Смирне особенно бросались в глаза последствия такого настроения умов. Там неопытность и фракционная закл настолько далеко, что провинциальный комитет КСМ просто напросто подписал и распространил реакционное воззвание Маранглц Гильми, направленное против новой алфавита и освобождения женщины. Другая большая ошибка и опять-таки последствие фракционности и господствующей анархии, заключалась в том, что не считалось необходимым раз'яснять заключенным-членам партии методы полиции на основе опыта уже арестованных товарищей, чтобы избежать потом ненужного взаимного провала товарищей. Таким образом бывали случаи, что кто-либо совершал очень плохой проступок, несмотря на то, что вначале он думал, что во-

ve benzerleri gibi. Böyle bir ortamda, 1929 yılında fazla bir faaliyet göstermeden bile oldukça büyük kayba uğramış olmamıza şaşmamak gerek. Böyle bir tutumun ağır sonuçları, özellikle İzmir'de göze çarpıyordu. Tecrübesizlik ve fraksiyonculuk orada o kadar ileriye gitmişti ki KGB vilayet komitesi Marangoz Hilmi'nin yeni alfabeye ve yeni kadın haklarına karşı gerici çağrısını hiç düşünmeden imzalamış ve dağıtmış. Egemen durumdaki fraksiyonculuk ve anarşi sonucu işlenen büyük hataların bir başkası da, tutuklamaları yaşamış yoldaşların tecrübesine dayanarak yoldaşların bundan sonra istemeyerek birbirlerinin yakalanmasına sebep olmamalarını sağlamak için parti üyelerinin polis tarafından uygulanan yöntemler konusunda aydınlatılmasının gereksiz sayılmasıydı. Nitekim, herhangi birinin baştan mükemmel bir tutum izlediğini sanmasına karşın, aslında çok kötü şeyler yaptığı durumlar vardı.

Hükümler açıklanmadan önce İzmir cezaevinde geçirdiğimiz üç-dört aylık dönem, partideki durumu ve KGB ile aralarındaki karşılıklı ilişkileri (1929'da KP ve KGB'nin aktif üyelerinden yarısından fazlası tutuklanmıştı) çok iyi sergiliyor. İzmir cezaevinin bir bölümüne yerleştirildiğimiz andan itibaren, fraksiyonların "liderleri" arasındaki hayâsız düşmanlık, demagojik sarakaya dönüştü. Bir yanda Hikmet yoldaş, diğer yanda İsmail ve Hüsamettin yoldaşlar başta olmak üzere, iki ayrı merkez oluştu ve düşmanı elden geldiğince gözden düşürmek için aralarında her çeşit demagoji yöntemlerine başvurulan kinli ve sinsice bir savaş başladı. Birbirlerine karşı akıl almaz, son derece bayağı suçlamalarda bulunuyorlardı ve bütün bunlar burjuvazinin mahkemesi önüne çıkmaya hazırlanmamız gereken bir zamanda oluyordu. Utanarak şunu itiraf edeyim ki ben ve kimi diğer yoldaşlar, her şeye karşın sadık komünistlerle işimiz olduğuna kesinlikle inandığımız için, baştan ve daha uzun bir süre "liderlerin" demagoji dolu sözlerine ve açıklamalarına çok inanmıştık.

Dava başlamadan hemen önce, yoldaşların birbirleri hakkında verecekleri ifadeleri uyumlaştırma kararı alındı. Dr. Hikmet, İsmail ve Hüsamettin yoldaşların tecrübeli ve Türkçesi kuvvetli kişiler, her şeyden önce de partinin saygın aktifleri olarak herkesten iyi yapabilecek, bun-

dan da öte, görevleri olmakla birlikte, bu kararı yerine getirmek için son derece az çaba göstermelerine şaşmamak elde değildi. Tam tersine, her biri yalnız paçayı kurtarmayı düşünüyor, "kendi" taraftarlarına, düşmana karşı ifadelerini sertleştirme yönünde net talimatlar veriyordu. Özellikle, kaderleriyle baş başa bırakılan İzmirli yoldaşlar en kötü durumdaydı. Davanın sonunda savunmalara geçtiğimiz zaman da durum değişmedi. Rahatça Türkçe konuşamayan ya da Türkçeyi iyi bilmeyen kimi yoldaşlar, elbette, savunma konuşmalarından vazgeçmek zorunda kaldı. "Liderler" olarak yoldaşlardan bir sürü talepte bulunan ve ilk baştan yoldaşların kendilerine büyük güven duyduğu Dr. Hikmet, İsmail ve Hüsamettin, artık her yoldaşın kendi savunmasını hazırlaması için çalışacakları yerde, her defasında çeşitli bahanelerle savunma konuşmalarını gözden geçirmekten kaçıyordu. Buna karşın, İzmir davasının bizim açımızdan son derece başarılı geçmesi ve ülke karşısında kendimizi bir bütün olarak gösterebilmiş olmamız, "liderlerin" yoldaşları kendi etkileriyle birleştirmiş olması ve onları kesin komünist çizgiye getirmesiyle değil, kendi proleter ve komünist içgüdüleriyle hareket eden yoldaşların sonsuz heyecan ve şevkiyle izah edilebilir. Bu arada, davayı kendi özel amaçları için çok ustaca kullanan burjuvazinin en başta kendi basını aracılığıyla bize çok iyi propaganda olanakları vererek oynadığı rolü de unutmamak gerekir. Polisin gaddarca tutumu, en kayıtsız yoldaşların bile dava sırasında devrimci davranış sergilemesinde ayrı bir rol oynadı.

"Liderlerin" ifadeleri ve savunma konuşmaları çok ilginçti. Bu ifade ve konuşmalara dikkatle bakılacak olursa, hemen görülecektir ki, hasmını boğmaya çalışırken, her biri yalnız kendi etrafını duvarla sarmıştır. Proleter devrimci olduklarını ve sırrına herkesin ulaşamayacağı bir mistik havada dini adamlar misali, komünizmi ve komünist partisinin programını yüksek sesle vaaz ettiler. Oysa, yoldaşlara komünist damgası vuran burjuva mahkemesinin hüküm vermesini beklemek yerine, yoldaşlar arasında düzenli bir çalışmayla (buna iki aydan fazla vaktimiz vardı) onları kamuoyu önünde açıkça ve yiğitçe komünist olduklarını kabul etmeye hazırlamak daha doğru, daha bolşevikçe olmaz mıydı? Onların yoldaşların çoğunu mahkemede komünist partili olduk-

larını açıkça söylememeye ikna etmesi, ilk bakışta, bu konuda tekeli elinde tutmak istedikleri izlenimi veriyor. Daha yakından baktığımızda, onları bu yola iten başka sebepler de görebiliriz. Marangoz Hilmi'nin yukarıda sözünü ettiğimiz gerici bildirilerine dayanan savcı, bizi gericilikle suçladı ve konuşmasında, bizlerin komünizm maskesi altında, davanın hiç konusu olmayan ve yasanın ceza öngörmediği, gericilik propagandası yaptığımız sonucunu çıkardı. Bu da, İsmail ve Hüsamettin'e, İzmir Komsomol örgütünün kurucusu Dr. Hikmet'i parlak bir demagoji yaparak kötülemek için mükemmel bir fırsattı. Dr. Hikmet'in konuşmasında İngiltere'de, Makdonald örneğinde olduğu gibi, işçinin hükümette, üst kademelerde bile görev almasının yasaklanmaması gerektiğine işaret etmesi, İsmail ve Hüsamettin'e komünizm adına Dr. Hikmet'ten uzaklaşmak için fırsat yarattı. Böylelikle, bu iki "solcu lider", gerçek komünist görünmek ve böylece uğursuz bildirilerden uzaklaşmak için her fırsattan yararlandı. Hem de bu, diğer yoldaşları gerici konumuna düşürse bile. Çünkü bu, komünizm konusunda onlara Türkiye'de tekelci bir konum sağlıyordu. Bunu biz, mahkeme önünde yiğitçe bir açıklamayla Hilmi'den ve onun gerici kalemşörlük denemelerinden uzak durma görüşü ortaya atıldığında, İsmail ile Hüsamettin açısından en etkili silahlarından birini yitirmek istemedikleri; Dr. Hikmet açısından ise, oldukça sınırlı olduğu, pek dürüst olmadığı ve zamanında gereken kesin kararı alabilecek kadar girişkenlikten yoksun olduğu için tutarlı bir görüş birliğinin sağlanamamasının açıklaması olarak görebiliriz. Dr. Hikmet için Marangoz Hilmi hâlâ bir düşmandı ve fazla söze gerek kalmadan kurban edilebilirdi. Bugün kendilerini Türkiye'de komünizmin ve devrimin tanınmış liderleri olarak gösterenlerin ortak niteliklerinden biri; bütün konuşma ve sohbetlerinde, Türkiye'de onlar olmadan devrimin adeta mümkün olmadığını açıkça ima etmeleri, amaçlarına doğru hiçbir zaman dürüstçe, düz ve açık bir yoldan yürümemeleri, ama her zaman sinsice demagojik iftiralara, alçakça tuzak ve yalanlara başvurmalarıdır. Sağlıksız heveslerini ve şöhret düşkünlüklerini açıkça savunamadıklarına göre, buna pek şaşmamak gerek.

Bütün bunlara karşın, liderler davaya istedikleri yönü veremediler, daha doğrusu sabote edemedilerse, bunda onların suçu yoktur. Tersine

ve bunu bir kez daha vurgulamak gerekir ki, İzmir davası Türkiye'de komünistlerin kamuoyu önündeki ilk ve şu ana kadar son ve en parlak gösterisi oldu. Onu, bütün ülkede işçi sınıfı üzerinde yaptığı etkiye gereken değeri vermek ve büyük başarılarımız arasında sıralamak durumundayız. Ama bana kalırsa, şu gerçek de yadsınmamalı ki, komünist partisi ve komünist taktiği açısından bu davayla ilgili tüm koşulların ciddi bir eleştirisi yapılmalıdır.

Cezaevinde

Cezalarımız kesinleştikten sonra (Temyiz Mahkemesi Başkanı, Mustafa Kemal'in Eskişehir konuşmasına dayanarak dilekçemizi reddetti ve birkaç gün sonra kararı onayladı) cezaevi yaşamımızda yeni bir aşama başladı. Bu aşamayı, hiç şaşmadan birbirini izleyen bölünme ve ihraçlara göre değişik bölümlere ayırabiliriz.

İlk bölünme, mahkûm olduktan hemen sonra, bizler daha İzmir'deyken oldu. Kanımca, burada ilginç bir hususu özellikle belirtmek gerekir. Son olarak tutuklanan ve bizden dört ay sonra cezaevine getirilen Sinkeviç, buraya düşemeyince, hemen bölücülük kışkırtıcılarının elebaşısı olmuş. Anlaşılan, daha sonra görüleceği gibi, baş gösteren bölünme ve ihraçlarda baş rolü oynaması, galiba onun hastalık derecesinde şöhrete düşkün olmasıyla ilgili. İlk elde partiden ihraç edilen şunlar oldu: Şoför Ahmet, Hüsnü (ikisi de İstanbullu), Marangoz Hilmi, Küçük Hilmi, Ali, Tevfik, Şükrü ve Yusuf (bunlar İzmirli). İhraçlar, İsmail ile Hüsamettin tarafından ve Marangoz Hilmi ile Hüsnü tarafından yapılan kışkırtmaların bir neticesiydi. Örgüt çalışmalarında "bu gibi" unsurları kullandığı ve onun kurduğu teşkilattakilerin provokatör olduğu su yüzüne çıktığı için Dr. Hikmet parti içinde gözden düşürülmeliydi. Dr. Hikmet korktu ve aynı boruyu öttürmeye başladı. O, Marangoz Hilmi'den uzak durmak ve aynı zamanda birkaç boğazdan daha kurtulmak istiyordu. Yapılan provokasyonlar, demagojik iftiralar ve hakaret dolu konuşmalar sonucunda, adı geçen kişiler o derecede ezildi ve şaşkına çevrildi ki, gönüllü olarak komünden ayrıldı. Fraksiyonculuk ahlakı, ilk zaferini kazandı. Beş parasız kalan, sınıf savaşı ideolojisini yavaş yavaş öğrenen genç işçiler, Marangoz Hilmi ve Hüsnü gibi şahsiyetsiz ve

yozlaşmış kişilerin eline bırakıldı. Bizim her öğün yemeğimiz varken, onlar açlık çekiyordu. Böyle bir ortamda onlar komünist yoldaşlığı ve işçi sınıfının önderi olarak komünist partisi hakkında acaba ne düşünüyordu?

İkinci bölünmeye geçmeden önce, "liderlerin" üzerine bir tür ışık tutan bir olaya işaret edeyim. Bilindiği gibi, bizim Türkiye'nin en doğusuna idari sürgün cezamız vardı. Daha İzmir'deyken kimilerimiz "liderlere", yabancı hudut bölgelerinden geçeceğimize göre, yolculuk sırasında kaçışın planlanabileceği imasında bulunmuştu. Olaylar, bu tahminin doğru olduğunu gösterdi. Bizi trenle Mardin'e gönderdiler. Demiryolu Adana'da güneyden, Suriye topraklarından geçiyordu, Halep yakınlarındaki Müslimiye'de ise aktarma yapılacağı için bir saatten fazla bekletilmiştik. Assimakopulo ve ben, birlikte prangalı olarak hemen Dr. Hikmet, İsmail ve Hüsamettin'e yabancı bir ülkenin topraklarında bulunduğumuzu ve siyasi tutuklular olarak aslında serbest bırakılmamız gerektiğini söyledik. Burada Suriye makamlarından sığınma hakkı isteyebileceğimiz için yolculuğa devam etmeye kesinlikle karşı çıkmayı önerdik. Dr. Hikmet ve diğerleri bana, birkaç kez, böyle bir uluslararası kanun olduğundan emin olup olmadığımı sordu. Ben, bunun tam da böyle olduğu konusunda tüm tanrılar üzerine yemin etmek zorunda kaldım. (Bu arada şunu da unutmamak gerekir ki o zamanlar Türkiye ile Fransa ve Suriye arasındaki ilişkiler çok gergindi ve Suriye makamları bizi serbest bırakmaktan büyük memnuniyet duyacaktı. Kaldı ki, biz büyük bir skandal yaratabilir ve birkaç gün içinde Avrupa'daki bütün komünist basını ayağa kaldırabilirdik. O zamanlar için ilginç bir husus da şuydu ki, bizi Adana'ya götüren jandarmalar Suriye gümrük makamlarına bizlerin yakalanan asker kaçağı olduğumuzu söylemişti.) Değerli zamanımızı daha da daraltan büyük bir tereddütten sonra, baylar nihayet razı oldu, yani Dr. Hikmet'in jandarmalara karşı direnme ve trene binmeme emri vermesini kabul etti. Ben de buna uymak zorundaydım. Çünkü, bizi hâlâ Dr. Hikmet, İsmail/Hüsamettin ile bağlayan disiplini bozmak ve kendi başıma hareket etmek istemiyordum. Doktorluk unvanı o zamanki ortamda çevresindekiler ve yoldaşlar üzerinde büyük etki yapan Dr. Hikmet'in yoldaşları (biz 24 kişiydik, Sinkeviç

İzmir'de kalmıştı) refakatçi 6 (altı) jandarmaya karşı birlikte direnmeye ikna etmesi oldukça kolay olacaktı. Ismarlamış gibi, yağmur başladı. Jandarmaların tepkisine karşın biz bekleme salonuna gittik. Salonda ben istasyon şefiyle ve orada bulunan diğer kişilerle kaçış olanaklarımızı görüşme olanağı buldum. Memurlar ve orada bulunanlar bize yardım etmeye hazır Ermenilerdi. Ben bunu Dr. Hikmet'e ve diğerlerine bildirdim ve Dr. Hikmet'ten artık Türkiye'de bulunmadığımız ve Türkiye'nin başka bir devletin toprakları üzerinden politik suçlu nakletmeye hiç hakkı olmadığı için, yoldaşlara sertçe bir tonla yerlerinden kalkmamalarını söylemesini istedim. Yolumuza devam edeceğimiz tren geldiğinde ve jandarmalar binmemizi istediğinde, Dr. Hikmet gerçekten de binmemelerini söyledi, ama bunu öyle bir kararsızlıkla yaptı ki yoldaşların çoğu onun sözlerini ciddiye almadı. Bu sözlerin tam tersine hareket eden İsmail ve Hüsamettin, birbirine zincirli halde, hemen jandarmaların dediklerine uyarak ayağa kalktı ve Hüsamettin yüksek sesle birkaç kez "Haydi, gidelim" dedi. Bu durumda, elbette, kimse kimin dediğine uyacağını bilemiyordu. Gece tekrar Türk hududuna vardığımızda jandarmalar rahat bir nefes aldı ve onbaşı, gayri ihtiyari olarak: "Hele, işin zoru geride kaldı, öyle memnunum ki..." diye bağırdı. Bunlar Eylül 1929'da olmuştu. Türk devriminin müstakbel "liderleri" ateş kokusu almıştı.

Mardin'den bizi otomobille Diyarbakır'a götürdüler. Orada iki hafta kadar birlikte kaldıktan sonra Dr. Hikmet, Assimakopulo, Abbas, Niyazi, Mehmet, Salomon, Marangoz Hilmi ve Hüsnü yoldaşlar Elazığ'a gönderildi. Ferit, İsmail, Hüsamettin, Halil, Mansur, Ahmet Kaya, Troçki Mehmet, Şoför Ahmet, Küçük Ahmet, Küçük Hilmi, Şükrü, Yusuf, Tevfik, Ali, Enver ve ben Diyarbakır'da kaldık. Aramızdan Şoför Ahmet, Şükrü, Tevfik, Küçük Hilmi ve Ali, komün dışında yaşıyordu ve daha sonra Enver de onlara katılmıştı.

Şöyle ki, İsmail/Hüsamettin, Dr. Hikmet'in rekabetinden kurtuldu. Mali bakımdan da artık onun peşinden gitmek zorunda değillerdi. Çünkü Dr. Hikmet, bazen gayet cimrice, bazen ise bol keseden idare ettiği komün paralarını, kendi çıkarına ve psikolojik durumuna göre ve kafasına estiği gibi kullanırdı. İsmail/Hüsamettin'in eli kolu artık serbestti

ve onlar ikinci bölünmeyi hazırlamaya başlayabilirdi. Bu amaçla onlar bir yandan, hiçbir geliri olmayan ve komüne yük olan yoldaşları herhangi bir bahaneyle kışkırtıyor ve proletaryanın sırtından geçinmeyi hak etmemiş karşı devrimci ilan ediyor, diğer yandan Dr. Hikmet taraftarı olan ya da ailesinden para gönderilen ve genellikle bağımsız davrananlara provokatör, burjuva vb. diyorlar. Sürekli yalan ve provokasyonlarla, komünist onurunu lekeleyen sinsice imalar yoluyla İsmail/Hüsamettin öyle bir durum yarattı ki, herkes herkesi kendi şahsi düşmanı ve karşı devrimci olarak görür hale geldi. Sürekli tartışmalar ve karşılıklı hakaretler altı ay sonra zirveye ulaştı. Kara koyunların sürüden atılacağı zaman hızla yaklaşıyordu. Tam da bu sırada, İzmir'de hüküm giyen Sinkeviç Diyarbakır'a geldi ve hemen "faaliyete" geçti. Ustaca tezgâhladığı bir tartışmadan sonra komün dağıtıldı ve herkese payına düşen eldeki erzak ve nakit para dağıtıldı -kişi başına 45 kuruş. Bu arada şunu belirteyim ki, biri resmi, diğeri gizli olmak üzere iki kasamız vardı. Gizli kasa, İsmail/Hüsamettin'in, deyim yerindeyse, askeri fonuydu. Onlar bu fonu proletarya diktatorasını ve komünist partisinin öncü rolünü ileri sürerek şüphe verici bir öfkeyle savunmaktaydı.

İsmail/Hüsamettin ikilisinin yoldaşlar arasına nasıl kavga tohumları saçtığını ve şu ya da bu ölçüde iyi bir yoldaş olan herkesi demoralize etmek için nasıl her yola başvurduğunu göstermek açısından Ferit olayını örnek göstereceğim. İstanbul telefon idaresinde teknik müfettişlik yapan Ferit, genellikle tramvay ve tütün işçileri arasında çalışıyordu.

Ferit, daha o zamanlar varolan oportünist işçi sendikaları içinde kızıl sendika hücreleri kurmakla özel olarak görevlendirilmişti. Tramvay işçilerinin 1928 grevinde yönetici rol oynamıştı. Direktiflerini İsmail/Hüsamettin takımından alıyordu. 1928 parlamento seçimlerinde TKP onu aday gösterdi. Kendi hakkında biraz hayalci olmakla birlikte, göz ardı edilemeyecek kadar aydın, çalışkan ve özverili bir işçiydi ve gerekli yaklaşım gösterildiğinde, partiye çok yararlı olabilirdi. Onu kışkırtmak zor değildi ve disipline bağlı biri olarak o vicdan azabı çekiyordu ve bu da onun çalışma azmini kırıyordu. Bu durumdan çıkış yolu ararken de, kendisini tamamen yalıtlayan kaygan teorilere sapabiliyordu. Ferit'in işçiler arasında hatırı sayılır olması, İsmail ile Hüsamettin'in

cezaevinden önceki ve cezaevindeki her tutumunu onaylayan biri olmaması, onların hiç de hoşuna gitmiyordu. İsmail, kendisini Ferit'in en iyi dostuymuş gibi gösterirken, Hüsamettin'in görevi Ferit ile alay ederek, onu çileden çıkarmaktı. İsmail, Ferit ile tramvay işçilerinin 1928 grevini defalarca konuşuyor ve Ferit'in verilen görevi büyük bir başarıyla yerine getirdiğini söylüyordu. Hüsamettin ise, Ferit'in bu grevden maddi yarar sağladığı söylentisini yayıyordu. Ferit, İsmail'e aile ilişkilerini açıyor ve İsmail kurnazca sonuçlar çıkararak, Ferit'i İstanbul'da oturan karısının kendisine ihanet ettiğine ve bir komünist olarak görevinin ondan ayrılmak olması gerektiğine inandırıyordu. İsmail'in bunu bir sır sayarak kimseyle paylaşmayacağına inanan Ferit, bir süre sonra aile ilişkileri hakkında sağdan soldan hakaretli imalar işitmeye başlayınca, hayrete düşüyordu. Buna paralel olarak, sendika çalışmaları hakkındaki çeşitli söylentiler, Ferit'in durumunu daha da ağırlaştırıyordu. Bu entrikalar sonucunda, doğal olarak tartışmalar başladı. Sinirlenen Ferit, bütün bu alay ve hakaretlerden kurtulmak için İstanbul'a naklini talep etti ve ret cevabı geldikten sonra, kız kardeşinin oturduğu Manisa'ya nakledildi. Ördükleri çoraplarla elde edilen bu başarıyı yeterli görmeyen İsmail ve Hüsamettin, Ferit'in "kafayı yediği ve Manisa'da tımarhane olduğu için, oraya nakledilmesi gerektiği" söylentisini yayıyordu. Anlaşılan güttükleri amaç, Ferit'in hazırladığı, Troçki Mehmet ve Sinkeviç ile benim imzalamış olduğum büyük bir rapor hakkında güvensizlik yaratmaktı. Şunu da belirteyim ki, hâlâ İstanbul cezaevinde yatmakta olan Ferit'in deli olduğu hikâyesini, ben Moskova'da da duydum. Bu ve buna benzer yöntemlerle İsmail ve Hüsamettin, düşman ya da rakip saydıkları yoldaşları demoralize etmeye ve onların olanaklarını ellerinden almaya çalışıyordu.

İsmail, Hüsamettin, Halil, Mansur, Sinkeviç ve ben yeniden komünde birleştik. Her birimizin aldığı paranın tamamını ortak kasaya koyma kararı aldık. Daha önce herkes ortak kasa için belirli bir miktar para ayırıyordu. İhraç edilenler, paraları varsa yemek yiyordu. Açlıktan ölmemek için onlar yavaş yavaş giysi ve diğer eşyalarını satmaya başladı. Bu durum, komünistlerin cezaevi taktiğini sergileyen gerçekten kayda değer bir manzaraydı. Bu kişilerle görüşmeye devam ediyorduk ve

daha sonraları o zamana kadar imkânsız saydığım şeyler duyar oldum. Hasta ve aç yoldaşlarla ilgilenmeye başladım, yavaş yavaş gerçeği öğrendim ve çok geçmeden İsmail/Hüsamettin takımının bütün demagojilerinin içyüzünü anladım. Söz konusu genç yoldaşların ümitsiz durumlarına işaret ettiğimde, benim sözlerim alaylı gülümsemeyle ve filantrop içgüdülerinden kurtulamayan bir aydın olduğum suçlamalarıyla karşılanıyordu. Sinkeviç benim görüşümü destekliyor, ama bu arada beni bu fraksiyonun doğru olmadığına ve eğer komünist olarak geleceğimi tehlikeye atmak istemiyorsam, Hikmet'in fraksiyonuna geçmem gerektiğine inandırmaya çalışıyordu. (!) Ben buna tepki gösterip fraksiyonların beni hiç ilgilendirmediğini, aslında fraksiyonculuğun mahkûm edilmesi gerektiğini, sorunun en başta her komünist için yüz kızartıcı bu korkunç duruma son vermek olduğunu söyledim. Her şeyden önce, komünist olmanın iş ya da kariyer yapmak olmadığına işaret ettim. Politik görüşleri böyle yorumlama işini, nasıl olsa burjuvaziye ve onun SP'ne bırakabileceğimizi belirttim. O bu görüşlerime katılmasa da, bir planı olabileceğini söyledi. İsmail/Hüsamettin takımı benim önerilerimi ve sıradan konuşmalarımı öfke ve nefretle karşılıyor, sebepsiz yere bana sataşıyor, beni hırsızlıkla itham ediyor ve ayıplıyordu. Beni demoralize etmek istedikleri açıktı. Ama beni aldatmalarına izin vermedim. Çünkü genç yoldaşların durumu her geçen gün biraz daha kötüleşiyor, zayıflamış halde sıtma acısı çekmelerine karşın onlara günde kumla karışık bir kilo kötü ekmek veriliyordu. Üstü başı perişan ve muhtaç halde onlar gardiyanların kaba hareketlerine maruz kalıyor ve doğal olarak, kimileri doğru yoldan sapıyordu. Aralarından bazıları dilencilik bile eder olmuştu. Ben İsmail/Hüsamettin takımını bu utanç verici duruma son vermeye nasıl olsa ikna ederim umuduyla onlara gizlice para ve sigara vermeye başladım (ana tarafından dedemin her ay gönderdiği 25-30 liradan genellikle kendi ihtiyaçlarım için 3-4 lira ayırıyordum). Ben çok ağırdan hareket ettiğimi, aslında bu trajik durumu kesin bir şekilde ortaya koymam ve yapılan hataların düzeltilmesi için ciddi bir şekilde ısrar etmem gerektiğini itiraf ediyorum. Oluşan o ortamda bana hiç konuşma olanağı verilmemesi, benim için tek mazeret sayılabilir. İsmail/Hüsamettin takımı, Sinkeviç ile benim genç yoldaş-

lara destek olduğumuza diğerlerini ikna etmek zorunda kaldığında, bize söz verilmedi. Uzun uzun ispatlarla ve demagoji deposundan bütün silahlar kullanılarak bu hareketimizle provokatör, burjuva, karşı devrimci olduğumuz bize telkin edilmeye çalışıldı. Bizi tavlıyorlardı. Ne de olsa, söz konusu olan, Sinkeviç'in 15 lirası ve benim en az 25 liramdı. Bu para artık kasaya girmeyebilirdi. Ayda bir kişinin masrafı 7.5 liraydı. Ben artık bütün bu acımasız demagojik tehditlerden bıkmıştım. Bu tutum onların endişelerini gösteriyordu. İsmail son kozunu oynadı. Hiç beklenmedik bir anda, aptalca ve küstahça bir iddia ortaya attı. Benim verdiğim paraların (onlar benim de bir "askeri kasarn" olduğunu ve komünden ihraç edilen yoldaşlara Allah bilir ne kadar çok para verdiğimi sanıyorlardı) cezaevi idaresinin biz komünistleri öldürmek için "karşı devrimci" bıçağını bilemesine yol açtığını ileri sürdü.(!) Bu yalancılarla tartışmayı reddettim ve bunun ardından bizi komünden ihraç ettiler. Bu olay, komünün son kez dağıtılmasından yaklaşık altı ay sonra oldu. Sonra elimize 30 lira sıkıştırma lütfunda bulunmayı denediler, ama biz hesabın tam yapılmasında ısrar ettik. Bu talebimizi reddettiler ve biz verilen parayı kabul etmedik. Bu baylar yoldaşların geçim paralarını işte bu yolla "millileştiriyordu" Paralarımızı geri almak için ben cezaevi idaresine başvuramadığım ve başvurmak da istemediğim için, onlar bizi kazıklanmış enayiler olarak görüyordu.

Bir süre sonra ben, Troçki Mehmet'le kalan Ferit yoldaşla görüşüp açlık çeken yoldaşların geçimini de üstüne alacak yeni bir komün kurmayı önerdim. Bu yoldaşlara karşı şimdiye kadar nasıl alçakça davranıldığını ona anlattım ve doğru yoldan sapmalarına yol açtığımızdan TKP'ye karşı sorumlu olacağımıza işaret ettim. Şimdiye kadar kendilerine kötü örnekten başka hiçbir şey verilmeyen, bilerek açlığa itilen bu işçilerin, bütün bunlara karşın kusursuz birer komünist olmalarını beklemek, mantıken doğru değildir. Aslında, bu yoldaşların suçu neydi? Anlamaları mümkün olmayan bir provokasyona kapılan bu yoldaşlar İzmir'de ortak komünden ayrılmıştı. Aydın, ama moral bakımından pek temiz biri olmayan Küçük Hilmi, açlıktan bunalıp Ankara'ya, millet meclisine bir dilekçeyle af talebinde bulunmuş ve dilekçeyi imzalamaları için Taşçı Ali, Şoför Ahmet ve başkalarına da vermiş. Günah keçi-

si Ali, sözün tam anlamıyla proleter, ciddi, içine kapalı, her haksızlığa heyecanla karşı çıkan, cezaevindeki soğuk ve açlığa karşın üzerinde bir şalvar gömlek, altında eski püskü bir çuval bulunan bu genç, sıtma krizi sırasında bu dilekçeyi imzalamış olduğuna çoktan pişmandı. Komünistlik görevini çiğnediğini iyi anlıyordu. Biraz hareketli ve zeki biri olan Enver, tevazu göstermediği için "yöneticiler" tarafından sevilmiyordu ve bu yüzden açlığa terk edildi. Nihayet, Ahmet Kaya'nın kardeşi, sinir hastası ve psikolojik durumu normal olmadığı için davranışlarından sorumlu tutulamayan Yusuf'u çaresizliğe itmeye ise hiç hakkımız yoktu. Ben bunu Ferit, Troçki Mehmet ve Sinkeviç'e söyledim ve önerimi yukarıda sözünü ettiğim hataları bir an bile unutmadan ve gizlemeden, ona yardım etmemiz gerektiği şeklinde ifade ettim. Bunun yanı sıra, yoldaşların yaptığı hatayı kendisine anlatmak ve cezaevinde geçen zamanın onlar için bir ıslah süresi olması gerektiğini söylemek durumundaydık. Bu ilkeler üzerinde anlaştık ve hemen harekete geçtik. Birkaç hafta sonra Kaya da bize katıldı. Şöyle ki, o dönemde, yani hüküm giymemizden bir yılı aşkın bir zaman sonra Diyarbekir cezaevinde biri "liderlerin", diğeri "filantropların" olmak üzere, iki komün vardı. Bu iki komünün dışında, yalnız kimi karanlık kaynaklardan kendilerine para gönderilen ve kendileriyle hiçbir ilişkimiz olmasını istemediğimiz Şoför Ahmet ile Şükrü kalmıştı. Bu durum Ferit'in Batı Anadolu'ya, Manisa'ya nakledildiği, Küçük Hilmi'nin mahkûmlardan biriyle eşcinsel ilişkide olduğu iddiasıyla ihraç edildiği 1931 yılı başına kadar, yaklaşık bir yıl sürdü. Yalnız 7 yoldaş kalmıştık: Ahmet Kaya, Troçki Mehmet, Sinkeviç, Taşçı Ali, Enver, Yusuf ve ben. Yusuf ile anlaşmak çok zordu. Çoğu kez onun psikopat kaprislerine aldırmıyor ya da cezalandırıyorduk ama elbette netice alamıyorduk. 1931 yılının ortalarına doğru Troçki Mehmet'e Almanya'dan 3 para havalesi geldi. Bir ya da bir buçuk aylık aralarla 40, 80 ve sonunda yaklaşık 240 mark geldi. İlk iki havaleyi Troçki Mehmet kasaya verdi, ama üçüncü miktar komüne vermek için ona çok büyük para geldi. Skandal çıkarmaya başladı, sinirleniyor, bir onu bir bunu azarlıyor ve bu tutumu yüzünden eleştirildiğinde, komünistçe davranmadığımız için daha fazla bizimle birlikte olamayacağını söyledi. Kendisine güzel bir kuşak yaptırdı, son ge-

len parayı ve kasadan payına düşen parayı kuşağına soktu ve komünden ayrıldı. Bunca parayı gören, gözleri fal taşına dönen Ahmet Kaya onun peşine takılınca, komünde yalnız beş yoldaş kaldık.

Bu kadarı bile Sinkeviç'e fazla geliyordu. O entrikalarına devam ediyor ve en başta eğitim kurslarımızı sabote ediyordu. Zarar vermek, bizi mali hasara uğratmak, ona sanki özel bir zevk veriyordu. Ben kendisiyle konuşup küçük komünümüzü bölmesine hiçbir şekilde izin vermeyeceğimi anlattım. Ama, baştan düzelmeye söz verse de, faaliyetlerine yeniden başladı. Sabotaj ve provokasyonlarının bir işe yaramadığını görünce, 1932 yılının ilk yarısında, görevlerini ihmal etmesi, içerdeki çeşitli eşyaları kırması, giysilerini yırtması ve bizim her zaman titizlikle kaçındığımızın tersine, cezaevi tüccarlarına borçlanması vb. için sorumsuz Yusuf'u kışkırtır oldu. Yavaş yavaş işi o kadar ileriye götürdü ki kendisinden ayrılmak zorunda kaldık. Ben ise, bu yapılmadan önce komündeki yoldaşları toplayıp cezaevine geldiğinden beri yaptığı sabotajların aydınlatılması gerektiğine inanıyordum. Benim suçlamalarıma hiç itiraz etmedi, ama hemen ertesi gün "liderlere" başvurdu. Onlar onu kabul etmedi, ama aylarca süren yağcılık sonunda, onların yanında bir yere yerleşmeyi yine de başardı. Birkaç ay sonra, 1932 yılının Ağustos ayında Ali ile Enver serbest bırakıldı. Geri kalan 8 ayı ben yalnız geçirdim.

"Liderlerden" ayrıldıktan sonra biz başka bir uygulamaya geçtik. Koğuşumuza kapanmak yerine, ziyarete gelenlere kapıları açıp gelenlere yardımcı olmaya, en başta bitmek bilmeyen arzuhal ve dilekçelerini yazmaya, bunu her zaman bedava yapmaya ve hatta bazen kâğıt ve pul parasını bile ödemeye başladık. Bu "liderlerin", bize, filantrop diyerek hakaret etmeleri için yeterliydi. Bu bizi yanıltamazdı ve biz tam tersine, haklarını savunmaları için tutuklulara elimizdeki bütün imkânlarla yardımcı olmayı borç biliyor, yapılan şu ya da bu haksızlığın düzeltilmesi için, her ne pahasına olursa olsun, sesini duyurmayı öğretiyorduk. Bu da onların kendilerine olan güvenini artırıyordu. Bu defa liderlerimiz bizim faaliyetimizi sabote etmek için kolları yeniden sıvadı. Bize karşı sempatinin artması, onların saygınlığı için tehlikeliydi. Şimdi de, bizim sözde Kürt milliyetçiliği konumlarına geçtiğimiz söylenti-

sini, çeşitli kurnazlıklara başvurarak, yaymaya başladılar. O günkü ortamda bunun kellelerimizin uçurulmasına bile yol açabilecek, son derece ağır bir suçlama olduğunu anlamak hiç de zor değil. Çünkü, tam da o sıralarda Ağrı isyanı alevlenmiş durumdaydı. Onlar durumu şöyle gösteriyordu. Örneğin, Kürtler bana gelmiş ve şöyle demişler: "Sen hükümete karşısın, demek ki bizimlesin. Eğer biz şimdi galip gelirsek, bizimle kal ve bize çalış." Özellikle benim için bu çok tehlikeliydi. Çünkü, gayrı Müslim olduğum için iktidar bana zaten şüpheli gözüyle bakıyordu ve ben bu provokatif suçlamaya kurban gidebilirdim. Ama ben bu tuzağa da düşmeyip Kürtlere, düşmanlarının Türk halkı değil, satılmış ve haydut bürokratlar, koca göbekli subay ve jandarmalar olduğunu, onların ise sömürücüler sınıfının elinde bir araç ve maşa olduklarını söylemeye devam ettim. Ben Kürtlere ayrıca, fakir köylü çocukları olan genç jandarma ve askerlerin başlarındaki subaylar tarafından Kürt köylülerini ezmeye zorlandıklarının kanıtlarını veriyordum. Onların kendi tecrübelerinden, yaşam biçimi ve düşünce tarzlarından örnekler vererek onlara, Kürtler için, İngiliz emperyalizminin ülkeye yerleşmesine yardımcı olmak yerine, kendi ağa ve beylerinin zulmü altında bulunan Kürtlerin her iki halkın kurtuluşu uğrunda savaş için, sömürülen topraksız Türk köylüleriyle bağlantı kurmasının daha yararlı olacağını anlatıyordum. İngilizlerin altın liraları, Kürtlerin kara gözleri için vermediğini, İngiltere'nin yabancı, topraksız köylülere, işçi ve köylülerin ülkesine karşı savaşta kanlarını dökmeleri için ihtiyacı olduğunu açıklıyordum. Elbette köylülerin dostu olmayan Kürt ağa ve beylerini, İngiltere'nin bunun için desteklediğini söylüyordum. Onlar benim bu açıklamalarımı oldukça iyi anlıyor ve biraz düşündükten sonra İngiltere'nin himayesinde ağa ve beylerin kuracağı bağımsız bir Kürt devletinin bugünkü ortamda gerçekten büyük bir kötülük olacağını kabul ediyorlardı. Büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olduğum apaçık ortadayken, tutuklularla ilişkilerimi kesmediğimi gören bizim "şefler", hayatımı elden geldiğince daha da karartmak için her yola başvuruyordu. Hakkımdaki söylentiler ve çeşitli iftiralar çoğalıyordu. Günün birinde ise duydum ki baş müfettiş benim Kürtçe sözlük hazırladığıma dair malumat almış. Bu suçlamanın anlamını tam olarak kavrayabilmek için

şunu dikkate almak gerekir ki, Kürt dili resmen yasaktı, Kürt şarkılarını söylemek yasaktı, bütün Kürtçe kitap ve plaklar yasaktı ve bu konularda ağır cezalar öngörülüyordu. İstanbul'a vardıktan sonra bile ben "liderlerin" bu propagandasının etkisini hâlâ üzerimde hissediyordum: Emniyet Müdürlüğünün 3. şubeye bağlı 1. kısmından (komünizm şubesi) yüksek rütbeli bir memur beni çağırdı ve bağımsız bir Kürt devleti kurulmasını Komintern'in onayladığını kendisinin çok iyi bildiğini söyledi ve Kürdistan'da bulunmamızı bu yönde propaganda için kullanıp kullanmadığımızı sordu. Bütün gün bu gibi imalarla üzerime geldiler, çünkü benden Kürt isyanının hazırlıkları ve Kürtlerin bağımsızlık çabalarıyla ilgili ifade kopartmayı umuyorlardı.

Şöyle ki, şahsi (...) ve şahsi çıkarlarına göre hareket eden İsmail/Hüsamettin ve takımı komünistleri, (gerçi iktidarın gözünde komünist olsak bile, liderler bizim komünist olmadığımızı iddia ediyorlardı) Kürtlerin ayrılıkçı (separatist) çabalarının destekçisi yapmayı, böylece TKP'yi bütün olarak Kürt milliyetçiliğine ortak etmeyi hedeflediği ortadaydı. Kürt sorununun bugün TKP'nin dikkatle üzerinde durmadan edemeyeceği bir sorun haline geldiği ve bizim başta gelen görevimizin İngiltere'nin Doğu Türkiye'de yürüttüğü propagandaya karşı çıkmak olduğu, her halde onları hiç ilgilendirmiyor.

Söz konusu durumda, liderlerin cezaevindeki bu politikalarının, taktik ve diyalektik ilkelerden kaynaklandığını düşünecek olursak, bu durumda şunu sorabiliriz: Komünist olmayan kefillerinden ayrılmanın daha iyi olacağını düşünüyorlar ise, kendi yoldaşları için ne yaptılar? Politik ve genel eğitim düzeylerini yükseltmek için, cezaevinde kaldıkları o uzun zamanı nasıl kullandılar?

İsmail, Hüsamettin, Mansur ve Sinkeviç, Sovyetler Birliği'nde okudukları için, ben ve diğer yoldaşlar, nihayet gerçek bir politika kursundan geçeceğimizi sanmıştık. Bizim safdilliğimiz, anlaşılan, çok büyükmüş. Anlaşılan, komünist ideolojiye yalnız birkaç seçkin kişinin sahip olabileceğini, diğer yoldaşlar yığınına ise, eğer devrime karşı suçlu durumuna düşmek istemiyorsa, bu seçkinlerin yaptıklarına "evet ve amin" demek düştüğünü biz anlayamamışız. Atölyeler ve zanaatçılar döneminde ustabaşılar nasıl kalfa ve çırakların zanaatın sırlarını pek tez öğ-

renmemelerine titizlikle dikkat ediyorlardıysa, İsmail/Hüsamettin ve takımı da, bizim politik tartışma düzenlemeye yönelik en masum girişimlerimizi bile engelliyor ve sabote ediyordu. Komünist ideoloji hakkında, partinin tarihi hakkında, savaş yöntemleri hakkında herhangi bir somut bilgi isteyen yoldaşlara isteksiz, yuvarlak cevaplar veriliyordu. Örneğin, bir defasında, komünizmin ilkelerini anlatmasını isteyen Enver'e İsmail şu cevabı verdi: "Kafamda olanı ben kimseyle paylaşmam."(!) Bizden biri, yani seçkinler dışından biri şu ya da bu konuda kendi görüşünü ifade etmek ya da herhangi bir olayı kendi anladığı şekilde açıklamak istediğinde, onunla alay ediyor, dalga geçiyorlardı. Küçük bir dil hatası yüzünden bile, bunu yapan yoldaş, haftalarca ve aylarca alay konusu yapılıyordu. İş bölünmeye varıncaya kadar yoldaşların çoğunda, bu yüzden, hiçbir tartışma isteği kalmadı.

Yoksa, bizim yanılgımız çok daha mı büyüktü? Ya da biz onlardan hiç sahip olmadıkları bilgiler mi bekliyorduk? Korkunç sorular...

"Liderlerle" birlikte kaldığım bir sırada, ben, İsmail'e Almanca dersleri vermeye hazır olduğumu söyledim ve bu amaçla İstanbul'dan iyi bir Almanca gramer ve bir de okuma kitabı getirttim. Fransızca öğreteceğim Hüsamettin ve Mansur için de aynı şeyi yaptım. Ben bu işe dört elle sarıldım, ama birkaç hafta sonra anlaşılmaz zorluklarla karşılaştım. Bir süre sonra anladım ki, bu efendiler kendi derslerini sabote etmekteydi! Hiç de inandırıcı olmayan ve tutarsız bahanelerle derslere gelmez oldular ve böylece benim bütün çabalarım boşa gitmiş oldu. Niçin böyle yaptıklarını anladım. Bu "liderler", otoritelerini kabul etmeyen ve sık sık hoşlarına gitmeyen gerçekleri söyleme cüretini gösteren biri olarak benim, birden onlara öğretmenlik etmemi, yani günün yalnız belirli saatlerinde bile olsa, dediklerini dinlemek zorunda oldukları biri haline gelmemi bir türlü hazmedemiyorlardı. Sonuçta, benim saygınlığım artacaktı, bu ise bu konulardaki kutsal düzene ters düşecekti.

Cezaevinde yatıyorsun ve iç düzene göre tanınan serbest zamanlarında bir şeyler yapmalısın. Nitekim, bir şeyler yapıyorduk. Örneğin, bir kız sizinle yattıktan sonra kız kalabilir mi sorusu tartışılıyor ve ardından, gece yarılarına kadar vahşi kahkahalar devam ediyordu. Ya da içerdekilerden herhangi biri, şu kadar ya da bu kadar mesafeden şu ya

da bu hedefe tabancayla isabet kaydedebileceğini mi ileri sürdü, birden alaycı kahkahalar etrafı çınlatıyor ve bu olay üç aylık tartışma konusu oluyordu. Bir defasında dikkatsiz davranarak, Rus dilinde Fransızca ve Almanca kökenli çok söz olduğunu söyler söylemez, "Rusya'ya gitmişlerin" bir ağızdan attığı kahkaha karşısında oradan kaçmak zorunda kalmıştım. Sonra haftalarca bana bu "yanlış adımımı" hatırlatıp durdular. "Rusya'yı gezmiş" olanlar, Rusya anılarını paylaşıyorlardı. Ama, gördükleri eğitimle, işçi ve köylülerin yaşamıyla, devrimle ve beklendiği gibi, komünist ve proletarya literatürüyle ilgili değil. Anlaşılan, bizler, yani basit halk için böyle bir şey fazla olurdu. Yok öyle şey. Onlar, Rusya'da yaşadıkları çeşitli kadın hikâyelerini çirkin abartmalarla anlatıyor, katıldıkları içki alemlerinden bahsediyorlardı. O kadar ileriye gitmişlerdi ki kimi yoldaşlar arasında şöyle konuşmalar olmaya başladı: "Rusya bir genelev mi, yoksa bu adamlar Rusya işçi sınıfının parasıyla ödenen eğitim için kendilerine verilen zamanı, karı peşinde koşmak ve sarhoşluk etmekle mi geçirmiş?" Onların bu kahramanlıklarına, cezaevi yiğitlikleri de ilave edilerek, anıları onlarınki kadar şanlı olmayan başka "Rusya ziyaretçileri" ile kıyaslamalar yapılıyordu. Bu kıyaslamaların hiç de onlar lehine olmayacağı, kendiliğinden anlaşılıyor. Haklarını yememek gerekir. Onlar ara sıra kendi devrimci faaliyetlerinden, devrim hakkındaki bilgilerinden de bahsediyordu. Ama, onların bu hikâyeleri hemen her seferinde tek amaçta birleşiyordu: Birçok sır bildiklerini bize göstermek. Anlattıkları hep kendilerini övmekle bitiyordu. Örneğin, İsmail'in GPU'da çalıştığını ve bu yüzden konspiratif çalışmalar konusunda son sözün ona ait olduğunu sık sık söylemesi, kulağa tamamen çocukça geliyordu. Onun İzmir'de, biz henüz hüküm giymemişken, aralarında polis ajanları, Sarı Mustafa, Kerim, Şükrü ve diğerlerinin olduğu yoldaşların önünde, mektup şifrelerini çözmede özel bir yeteneği olan oldukça pasif TKP üyelerinden Sait ya da Esat adında birini tanıdığını ve bu kişinin özel yeteneği sebebiyle Sovyet hükümeti tarafından iyi bir maaşla SSCB'de tutulduğunu söylemesi, hangi kurala uyar? Türk diplomasi kuryelerinden Moskova'ya trenle gidiş ve gelişlerinde GPU görevlilerince çalınan mektupların şifrelerini çözme görevi bu Sait ya da Esat'a veriliyormuş. Şifreler çözüldükten sonra

yolculuklarının sonuna doğru mektuplar gizlice tekrar kuryenin cebine konuyormuş. Bu hikâyenin doğru mu, yoksa uydurma mı olduğu bilinmez. Sorumluluklarının bilincinde olması gereken, sırf sırlar bildiği için, gelecekteki Türk devriminin yöneticisi olma iddiasında bulunan komünistler, bu gibi hikâyelerle sınıf düşmanının eline, bize karşı malzeme veriyordu.

Bizim "liderlerin" kendini beğenmişliğinin ve övünmelerinin haddi hesabı yoktu. Örneğin, İsmail, Karl Marks'ın 30 cildini ve Lenin'in 40 cildini okumaktan dazlak olduğunu sık sık tekrarlıyordu... Başka bir defasında, yukarıda sözünü ettiğim Manisalı Nazif, bana Hüsamettin'in sözde kendisine bir komünist öldürüleceğine 150 işçinin öldürülmesini tercih ettiğini söylediğini anlattı. Nazif ise buna karşılık, bir tek işçi yerine bu türden bin 500 "komünisti" memnuniyetle feda edebileceğini söylemiş...

Hep aynı havada daha birçok olay ve hikâye örneği verilebilir, ama yukarıda anlatılanlar bile, bu "devrimcilerin" misyonlarını nasıl anladıklarını ve nasıl uyguladıklarını göstermeye yeterlidir.

Yeri gelmişken şunu da belirteyim ki, onların maddi durumları çok iyiydi. O kadar ki, cezaevinde istedikleri her şeyi, hatta şarap bile alabiliyorlardı. Çünkü onlar kendilerini bu tanrısal içkiden mahrum bırakmak istemiyor, yoldaşlara ve geri kalan mahkûmlara devrimci yiğitliğin kutsal örneklerini vermek istiyordu. Eğer cezaevi idaresi, dolayısıyla diğer makamlar bu gizli şarap deposunu tesadüfen ortaya çıkarsaydı, hiç kuşku yok ki, "komünistlerin" bu kahramanlığına çok sevinir, orada ne yiğitlerle uğraştıklarını her tarafa yayarlardı.

Bu "liderler" cezaevinde işte böyle vakit geçiriyor, burjuva feodal toplum düzeni kurbanı yoldaşlarına ve diğer mahkûmlara karşı komünist görevlerini işte böyle yerine getiriyordu.

Komünist partisi mi, iç kovuşturma mı?

Komünizmle bir ilgisi olmayan yukarıda sözü edilen olaylar, mutlaka yaşamamız gereken sistemin, komünizmi ticarete çeviren, komünist partisini ise kişisel çıkarlar alanına çeviren sistemin mantıksal bir sonucu olmasaydı, belki onları cezaevi psikolojisinin bir sonucu sayar,

üzerinde durmazdık. Komünizm, kişisel heveslere ve bencil kaprislere hizmet ediyor, son derece sorumsuz davranışları haklı göstermek için kullanılıyorsa, buna göz yumamayız. "Liderlerin" sınıf savaşına zarar veren hareketlerine son vermek için, onlara karşı kesin tutum almalıyız.

"Liderlerin" sevdiği bir yöntem var: Şu ya da bu ilkeyi koyarken, kendileri ile parti üyeleri arasına ateşli bir mesafe koymak, yükselen alevlerde kendi çorbasını pişirmek. Örneğin, Türkiye'de devrim dışarıdan, yurtdışından gelen bir devrim mi, yoksa ülke içinde kabaran bir devrim mi olacak konusunu ele alalım. İsmail/Hüsamettin ve takımı, büyük laflar sarf ederek, hele de, diğer tarafa karşı hakaretler yağdırarak, Türkiye'de devrimin yalnız dışarıdan olabileceği tezini savunuyordu. Bu görüşe ancak saygı duyulabilirdi, çünkü partinin genel çizgisine uygun düşse bile, bu tezin her kanıtı, o ortamda herhangi bir kanıt kadar değerli olabilirdi. TKP'nin gündeminde bugün devrim sorunu değil, sınıf savaşı ideolojisini geniş yığınlar arasında yayma ve proletaryayı örgütleme görevi bulunduğuna göre, Türkiye işçi sınıfının içinde bulunduğu bugünkü durumda devrim sorununun yalnız ikincil bir sorun olduğunu kabul edecek olursak, bu soruna birden olağanüstü önem verilmesine şaşmamak elde değil. Kaldı ki, devrim ister dışarıdan, ister içeriden olsun, komünizmin pratik uygulama sorunları karşımıza çıkacaktır. Diğer taraftan, bu konudaki tartışmanın partiyi bölmek, çalışmaları baltalamak ve parti üyeleri arasında tereddüt yaratmak için kullanılmasına ise şaşmamak, hiç mi hiç elde değildi. Bütün bunları saptadıktan sonra, haklı olarak şunu söyleyebiliriz ki, dışarıdan devrim tezini savunanlar için önemli olan tezin kendisi değil, parti yönetimindeki muhalif rakiplerini saf dışı bırakmak için bahane edilmesidir. Aksi halde, şöyle bir soru ortaya çıkıyor: Daha önce, kendileri özgür ve parti yönetimi fiilen ellerindeyken, onlar dışarıdan devrim tezleri doğrultusunda ne yaptı? Bu iş için birkaç saat sonra polis tarafından toplatılan ve işçiler ile köylüler tarafından okunamayan birkaç sayfalık bildiri hazırlamak yeterli mi? Yoksa onlar, gerçekte olandan çok daha fazla "dağıtıldığı" belirtilerek Komintern'e birkaç nüsha bildiri göndererek, dışarıdan gelecek devrime gerçekten yardımcı olacaklarını mı düşünüyordu? Ya da partiyi bölmek, onlar için gerçekte düşündüklerini yaşa-

ma geçirmenin bir aracı mıydı? Parti ile gençlik örgütü arasındaki çelişkiler, devrim yolunda bir aşama mı sayılıyordu? Türk proletaryasına, üzerine düşen tarihsel misyonu hiç olmazsa anlatmayı denediler mi acaba? Polisle kedi fare oyunu oynadıklarını mı anlattılar dersiniz? Bütün bu soruların tek cevabı olabilir: Onların amacı, köylüyü köleleştirmek, buna araç olarak da tumturaklı, radikal ve basmakalıp ilke ve sloganlar yükseltme yöntemini kullanmak; böylece, başlarına devrimci halesi takarak taraftar kazanmaktır. Eğitimsiz, güç bela düşünebilen, ama dürüst ve eyleme hazır işçilerle yüz yüze geldiklerinde ise, o zamana kadar ilan edilen ilkeler, duruma göre değiştiriliyor; işçiler ya kişisel çıkarlarının iradesiz aracı durumuna düşürülüyor, ya da buna tepki gösteriyorlarsa, açlığa itilerek moralleri kırılıyor. Eğer yine de yola gelmiyorlarsa, sınıf düşmanı ilan ediliyorlar. O zamanlar buna profesyonel devrimcilerin komünist eylemleri deniyordu. Gerçekte ise bu, çalışmaktan korkan, sınıf savaşını kişisel esenlikleri için sıçrama tahtası olarak gören, demagoji eğilimli kariyer düşkünü serüvencilerin sözde savaş yürütmesi, göz boyamasıydı. Amaçları, partiyi yalnız kendilerine ateş etme hakkı tanınan bir av alanı haline getirmektir.

13.09.1933

Sonuç

Eğer yukarıda verilen örnek ve veriler yalnız komünistlik görevimizi cezaevinde de yerine getirip getirmediğimiz ve ne ölçüde yerine getirdiğimiz, genellikle komünist olmayı hak edip etmediğimiz konusunda bir görüşe varmak amacıyla değerlendirilecek olursa, benim açımdan bu, amaca yalnız kısmen ulaşılmış olduğu anlamına gelir. Dava öncesinde, dava sırasında ve cezaevinde geçirilen zaman içinde gelişen bütün olayların analizi yapılacaksa, bunun başta gelen amacı, uygulanan savaş taktiğinin ve ilgili yöntemlerin doğru olup olmadığını araştırmak ve bunlardan bugün ve yarın için gerekli sonuçları çıkarmaktır. Eğer bu doğruysa, her şeyden önce, bu zaman zarfında devrimci sloganlar ardına gizlenerek ortaya çıkan ve parti çalışmalarına büyük zarar veren sağ ve sol sapmalara son verilmelidir. İkincisi, Türkiye'de sı-

nıf savaşının, sözün tam anlamıyla yükselmesi için, her zaman şart olan TKP'yi tüm oportünist unsurlardan arındırabilmek ve savaşma yeteneği olan, birliğini sağlamış, fiilen ve esnek çalışan bir bolşevik partisine dönüştürebilmek için, söz konusu sapmaların bugün de ne derecede varlığını sürdürdüklerini anlamak gerekir.

Biz tutuklandıktan sonraki dönemde TKP'nin çalışmaları hakkında herhangi bir izlenimimi paylaşma olanağından yoksunum. Bir kere, elimde bunun için gerekli materyaller bulunmuyor. İkincisi, biz cezaevindeyken, yerimize geçen yoldaşların yaptığı çalışmalar ve uyguladığı taktik hakkında gerçekçi bilgi alma olanağımız yoktu. Bugünkü duruma açıklık getirme açısından ben ancak zamanında TKP'yi çalışmalarında çoğu kez pasifliğe, eylemsizliğe ve plansızlığa iten yetersizlikleri kısaca sıralamakla yardımcı olabilirim. Eğer bu yetersizlikler tamamıyla ya da kısmen bugün de sürüyorsa, parti yeni baştan örgütlenirken, en başta bunlardan kurtulmak gerekir:

TKP'nin zayıf yanı şuydu ki, bütün faaliyeti polisle zengin senaryolu kapışmaya yönelikti. Kaldı ki, polis bu yolla KP'nin tüm örgütünün yapısını öğrenme ve bütün eylemlerimiz hakkında geniş bilgi edinme olanağı elde ediyordu. Bu arada, biz Türkiye'de sınıf savaşının bugünkü aşamasında, artık sorunun, camiilere kızıl bayrak asmak gibi anlamı işçilere önceden anlatılması gereken "yiğitlik gösterileri" yapmak olmadığını unutuyorduk. Bugün artık başta gelen temel görevimiz, ideolojimizi yığınlar arasında yaymak, günbegün yürütülen küçük çalışmalar süreci içinde ona sınıf savaşına öğretmektir. TKP'nin faaliyetleri çoğu kez bizlerin zafere ulaşmadan önce başımızı defne çelengiyle süslemek isteğimiz ifadesi olarak algılanıyordu.

Burjuva kampında iç çelişkilerin sertleştiği koşullarda komünist partisinin nasıl bir taktik uygulaması gerektiği konusunda görüş birliğimiz yoktu. Bu durumda öyle oluyordu ki, Fethi Beyin 1931 konuşmasını kimi parti üyeleri yeni yaşamın müjde ışığı olarak görüyor, batı emperyalizminin ajanı olduğu kesinlikle bilinmekle birlikte, onun sempatizanı durumuna geliyordu. Cezaevinde bize gelen haberler bu yöndeydi. TKP ancak daha sonraları, Fethi Beyin yıldızı sönmeye başladıktan sonra onun içyüzünü açığa vurdu. Anlaşılacağı gibi, bu sorunun pe-

şinen tartışılması gerekiyordu. Cumhuriyet Halk Partisi'nin durumu hakkında bizim çok az bilgimiz var. Türk burjuvazisi içindeki değişik akımları dikkatle izlemedik ve Türk milliyetçiliğinin tüm çürük niteliğini proletaryaya göstermek için elden geleni yapmadık.

Türkiye işçileriyle biz ortak dil bulamadık. Ardında artık bir devrim bulunan Rus işçilerine nasıl hitap edeceksek, Türkiye işçilerine de aynı şekilde hitap ediyor, Türk işçisinin devrimin abecesini bile bilmediğini, komünist düşüncenin karmaşık içeriğini ise, hiç mi hiç anlayamadığını dikkate almıyorduk. Türk işçisinin sosyalist, sendikalist ya da anarşist bir geçmişi olmadığını gözden kaçırdık. Onun temiz bir kâğıt yaprak olduğunu ve bu nedenle bizim kaçınılmaz görevimizin, onun politik eğitimini üstlenmek ve buna paralel olarak onu sınıf savaşının değişik aşamalarından geçirmek olduğunu düşünmedik. İki ayağıyla sınıf savaşının içinde olmasına karşın, Türk işçisinin bugün bile sınıf savaşının ne olduğunu bilmediğini söylersek, devrime karşı hareket etmiş olacağımızı sanıyorduk.

Sendikal çalışmaları biz son derece ihmal ediyorduk. Halk Partisi'nin kurduğu sendikalara girip kızıl sendika hücreleri oluşturmayı uygun görmüyorduk. Tam tersine, Halk Partisi'nin kurduğu sendikalardan uzak duruyor, kendi kurduğumuz ve hükümetin yasakladığı sendikalar için gamlanıyorduk. Oysa, Halk Partisi'nin faşist cemiyetler kurmak için son derece büyük çaba harcaması, aslında, bizim için bir ders ve bir bakıma da teşvik olmalıydı.

Yeterince hazırlıklı kadroya sahip olmadığımız ve bunları yetiştirme yönünde hiç çaba harcamadığımız için, işçilerin grev savaşına olan içgüdüsel eğilimine doğru yön veremedik. İşler bunsuz da gider sandık. Grev patlak verdiğinde ise, parti içindeki fraksiyonculuk, grevin -tramvay işçilerinin 1928 İstanbul grevi- kesintisiz sürdürülmesini engelliyordu.

O zamana kadar biz köylülükle ilişkiye geçmekten kaçınıyorduk. Ağırlıkla bir tarım ülkesi olan Türkiye için bu, sonuçları bakımından çok büyük hataydı. Partinin köylülük hakkında bilgisi yoktu. Köylülük hakkında biz ancak başka ülkelerde basılan ve o ülkenin köylülüğüyle ilgili yapıtlarda yazılanları biliyorduk. Biz Türk köylüsünün yaşamını incelemiyor ve onun ihtiyaçları uğrunda savaşmıyorduk.

Kadınların hak eşitliği yasallaşmış olmasına karşın, iki kat, üç kat sömürülen kadınların yıllardır üretime katılmasından biz, kadın işçileri proletaryanın sınıf savaşına çekmek için yararlanamadık.

Poliste ve cezaevlerinde komünistlere karşı uygulanan korkunç yöntemleri kamuoyuna gereği gibi duyuramadık. Bu yüzdendir ki, bugün bile polis makamları hiç sıkılmadan, kimseye işkence uygulanmadığını söyleyebiliyor.

Bizim yazılı propagandamız neredeyse tamamıyla, elden ele geçmeyen, çoğu durumlarda adeta sokaklara atılan ve birkaç saat sonra polis tarafından toplatılan son derece sınırlı sayıdaki (en çok 300 nüsha) zor okunur bildirilerle sınırlıydı. Polis karakollarındaki sorgulamalar sırasında edindiğimiz izlenim, bizim bildirilerin başta gelen okuyucusunun, polis olduğuydu. Bildirilerin içeriği parti tarafından kontrol edilmiyordu ve dolayısıyla, yukarıda sözünü ettiğim Marangoz Hilmi olayı gibi durumlarla karşılaşabiliyorduk. Küfür, kesin bir gerekçeymiş gibi birçok bildiride, inandırıcı, açıklayıcı gerekçeler yerine kaba küfürler vardı. Bildirileri, gerektiğinde kanunu, kendi yararımıza kullanmak için hukuk açısından da denetlemiyorduk.

Büyük yapıtlar bir yana, TKP broşür bile yayınlamıyordu. Komünizm hakkında doğru bilgilere, ancak ya Rusya'da okuyan ya da yabancı dil bilen yoldaşlar ulaşabiliyordu. Elden ele geçerek, bize çok büyük sayıda dost kazandırabilecek, iyi gerekçeler içeren açıklayıcı broşürlerin taşıdığı büyük önemi tam olarak değerlendiremiyorduk. TKP, birçok yoldaşın propaganda çalışmalarında yararlanabilmesi için, en azından dış ülkelerden materyal bile getirtmiyordu.

MK organı "Komünist" gazetesinin dağıtımı hiç de yeterli değildi. Örneğin, ben şahsen yalnız bir defa "Komünist"in tek sayısını, benim bu gazeteyle ilişkim hakkında sorgulanırken, polis müdürlüğünde gördüm.

TKP üyelerinin çoğu, parti programının metnini bilmiyordu. Bu nedenle, kendilerine bu konuda bir şey sorulduğunda, yuvarlak cevaplar vermek zorunda kalıyorlardı. Kaldı ki, bu konuda herhangi bir broşüre ulaşmak, bizim için duyulmamış bir lüks sayılırdı. Bu durumda, kimi kez şu ya da bu propagandacı kendisini dinleyenlere tüyler ürpertici şeyler anlatıyor ve gerçekten komünizm propagandası yaptığına inanıyordu.

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde üzerinde durduğum fraksiyonculuk savaşı partiye korkunç zararlar veriyordu. Partinin birlik içinde ve savaş yeteneğini kullanarak görevlerini yerine getirmesini engelliyordu. Parti ile Komünist Gençler Birliği'nin kendilerini birbirine karşı savaşan iki fraksiyon düzeyine düşürmesi, TKP'nin bütünsel bir parti yönetimiyle elde edebileceği başarıyı sağlayamadığını gösteriyor.

Aramızdaki bağlar son derece kısıtlıydı. Bağlantılar için, işin içine denenmiş yoldaşları çekmekte son derece aceleci davranıyor ve böylece partinin büyük bölümünü tehlikeye soktuğumuzu dikkate almıyorduk. Bu sebepten dolayı, faaliyet yokken bile, verdiğimiz kurban sayısı çok yüksekti.

MOPR hiç de örgütlü değildi. Bu konudaki propagandanın düzeyi de sıfırdı. Dağıtılacak bildirilere Türkçe tercümesiyle "Uluslararası Kızıl Yardım" yazılacağı yerde, "MOPR" denip geçilmesi bile, başarısızlık için yeterli oluyordu. Kaldı ki, parti MOPR'a hiç önem vermiyordu. Çünkü aksi halde onunla hayli uğraşmak, para gerektiğinde Komintern'e yalvarmak gerekecekti.

Bolşevik ilkeler temelinde düzenli bir çalışma programı hazırlamak yerine, her şey rastlantıya bırakılmış, her şey kimilerinin tekeliyle yapılıyordu. Bu kişiler partiyi geniş yığınlara yakınlaştırmak yerine, sansasyon yaratacak eylemler yaparak, iyi not alma yolunu seçmişti.

1933 Ağustos ayının başı, Moskova.
Şarfman

(Rusça'dan çeviri)

...ruz, hapisane hakkında yardığım ...
...latmak için Rıfat Bey'e Mart 1924 ...
...ki münasebetleri anlatmak veya yazmak kolay ...
...değildir, hiçbir dinafon bulunmaz. Bütün bunları ...
...ve anlatarak bir kitap meydana çıkarmak en ...
...güç ve yorucu şeylerdendir.

Sözden başlamak istiyorum. Ekim 1923 ...
...nin sonlarında İzmir'den ayrıldıktan iki üç buçuk aydan sonra ...
...tutuklandım. Tam evime gideceğim bir ...
...sırada, ve ertesi gün İstanbul'u terk ede-...
...cekken bir zamanlar provokatör Fait (Küçük ...
...Hakkı) poliste öğrendim teşkil edildiğini za-...
...man) tarafından ele verildim.
Beşiktaş'ta üç gün dayak yedikten sonra ve ...
...gün bir ifade getirdiğim zaman Boğaziçi ...
...sında cevap vermek mecburi oldum, fakat ...
...sıradaki kimseyi dövmüyordu.
Meselâ: Rusya'dan geldiğimi, ve orada Harbiye ...
...kudüğümü söyledim, Şarman'ın evinde bulun-...
...duğumu ve orada Erzincan arkadaşları için ...
...söyledim Vedat'ın (Hasan Ali) öldüğünü bilmediğimi ve ...
...Mahmut (Fahri) oda bulduğumu,
Fakat bunlar ihbarcılar tarafından söylen-...
...miş bunlar hepsiydi, Nikos Şarman, Ahmet Ke-...
...mal ve başka yeni yetişen arkadaşlardan öğrendiği-...
...miz için ve açık ifade beni yaptığıma göre ...
...Sonra bende bilmediğim şeyleri söylemedim. Fakat emindim ki bunları söylesem ...
...bile hiç bir fenalık ne fırtınaya neden olacaktır.

Arkadaş; hapisane köşelerinde gördüğüm şeyleri anlatmak için kitap doldurmak lazım. Fakat incelikleri anlatmak ve yazmak hem kalemim, hem dimağım tutmuyor. Yalnız benim size anlatacak bir kaç nokta, bunlar da en ağır ve çirkin şeylerdendir.

Benden başlamak istiyorum. Ben 1929 senesinin tevkifattan iki - iki buçuk aydan sonra tevkif edildim. Tam evime gideceğim bir sırada ve ertesi gün İstanbul'u terk edeceğim bir zaman provokatör Faik (Küçük İbrahim, poliste öğrendim tevkif edildiğim zaman) tarafından ele verildim.

Poliste üç gün dayak yedikten sonra ve baygın bir hale geldiğim zaman bazı sorulara cevap vermek mecbur oldum, fakat bunlar da kimseye dokunmuyordu.

Mesela Rusya'dan geldiğimi ve orada Harkof'ta okuduğumu söyledim, evinde içtima yaptığımız ve orada bulunan arkadaşlar için söyledim. Vedad (Hasan Ali) kim olduğunu bilmediğimi ve Mahmut (Fahriyi) oda tutuğumu.

Fakat bunlar ilk olarak tarafımdan söylenmedi. Bunlar hepsi Koço, Niko, Şarfman, Ahmet Kaya ve bazı yeni yetişen arkadaşlardan üzerime en büyük ve ağır işleri benim yaptığım söyledikten sonra, ben de işkencelerde dayanamadım ve söyledim. Fakat emindim ki bunları söylersem bile hiçbir fenalık ne fırkaya ne de şahıslara gelecektir.

İstanbul müteferrikada 25 gün kaldıktan sonra, İzmir'e gönderildim. Hapisanede girdiğim zaman, bütün orada bulunan arkadaşlar beni bekliyordular. Dr. Hikmet, Niko Saatçi, Şarfman'a ve Koço'ya meseleyi nasıl cereyan ettiğini söyledim. İzmir hapisanesinde 8-9 gün arkadaşlarla kalabildim. Bu 8-9 [gün] zarfında, bütün İzmir teşkilatının çocukları ve bir iki kişi İstanbullulardan yapılan bir içtimada ayrı yaşamak istediklerini söylediler. Böyle bir hareket neden ileri geldiğini aşağıda söyleyeceğim. Bazı arkadaşlar (Ferit, İsmail, Şarfman, Hüsamettin (Aziz) vs.) güya bunlar ameleden para alıyorlardı ve kendilerinden başka hiç kimseye yardım etmiyorlardı. Fakat bu bir dedikodudan başka bir şey değildi. Bu grubun şefi Marangoz Hilmi idi (İzmir) ve bazı başka sebeplerden dolayı komunadan ayrıldılar ve bu ayrılış İzmir'den gidecekleri bir zamanda oldu. Ve böyle iki grup Kürdistan çöllerine sürgün edildi.

8 Eylül 1929 senesinde İzmir Ağır Cezada davam başladı ve 2 aydan sonra nihayet buldu. Mahkemenin neticesinde 3 sene 4 aya mahkum edildim. (Gıyaben 4 sene idi mahkumiyetim, fakat yaşımdan 8 ay kazandım) K.[anuni] sanide beni de İzmir'den Diyarbekire sev ettiler. D.Bekire geldiğim zaman ilk olarak Mehmet Troçki (tütün amelesi) (İstanbul) yanıma geldi ve bana: bu İsmail ve Hüsamettin bütün gençlerimizi aç bıraktıklarını söyledi ve Dr. Hikmet bana dedi ki sen bu çocuklara yardım et diye sözünü bitirdi. Ben D. Bekir hapisanesinde ne olup bittiğini tabii bilmiyordum. İki günden sonra bütün arkadaşlarla temas ettim. İsmail, Hüsamettin, Şarfman, Koço, Halil, bu 5 kişi beraber yani bir odada yatıp kalkıyorlardı. Tanıdığım arkadaşlarımın yanına gittim. İlk bana verilen ders, provokatör hakkında ve daha doğrusu çocukların ve Troçki Mehmet, Ferit, Ahmet Kaya vs. ki bunlar Dr. Ferdi için daima taraftar idiler ve Hüsamettin'e gizli olarak yardım ediyorlar. Fakat bu çocukların arasında hakikatinde dejenere çocuklar da mevcuttur. Mesela Küçük Hilmi, Şöfor Ahmet. Şükrü, Taşçı Ali, Küçük Ahmet, Deli Yusuf (Tenekeci) deli. Dejenere oldular ve idiler. Çünkü hapisanede kumar oynamak, esrar içmek ve hatta bir birine sulanmak (bu söyleniyordu). Bu yola girmezden [önce] İsmaili bir gün tuttular ve ona biz siyasi mahkumuz, sizinle beraber ve aynı meseleden mahkum olduk, eğer siz bize bir yardım göstermezseniz, biz elimizden gelen şeyi yapacağız ve o zaman biz de yaşamak için (okunamayan 2 sözcük) provokasyon yapacağız demek istediler. Tabii İsmail ve arkadaşları bunlara hiçbir yardım etmedi.

Bundan sonra provokasyon kapıları açıldı. Epey zaman için provokasyon devam ediyordu.

Provokasyon başında duran Küçük Şükrü, Küçük Hilmi (İzmir) ve Şöfor Ahmet (İstanbul). Diğerleri pasif bir rol oynuyorlardı. Bu çocuklar zaten teşkilata mensup olmamışlardı, yalnız son çıkan beyannameleri dağıtmak için alaka gösterdiler. Teşkilat ve komünizm hakkında fikirleri bile yoktu.

Mesela, Enver, Taşçı Ali okumak yazmak bile bilmezlerdi. Taşçı Ali (keçi hırsızı), beyannameler cebinde iken, keçi çalarken yakalanmıştı. Böyle adamlarla iş yapmak tabii güçtü.

Bu sıralarda Ferit, Ahmet Kaya, Mehmet Troçki, A. Tevfik, Küçük Ahmet, Deli Yusuf, İsmail'in ve bizim aleyhimizde aralarında dedikodu başladı. Ve bir gün komunayı dağıtmaya karar verdik.

Fakat bu İsmail'in ve Hüsamettin'in bir oyunu idi. Mesele dedikodu için değildi, mesele M. Troçki'yi, Ferit'i ve Ahmet Kaya'yı komunadan atmak ve bunlara fena bir vaziyete sokmak. Sebebi: Çünkü bunlar Dr. Ferdi taraftarlık gösteriyordu.

Şarfman ve ben birkaç günden sonra bunu anladık. Hatta komunayı dağıtırken İsmail Ferit'in yanına gitti ve ona dedi ki, biz komunayı dağıtacağız fakat sen ağzını açma ve birkaç günden sonra seni gene komunaya alırız.

Komuna dağıtıldı, fakat komunadan çıkan arkadaşlarla rabıtamızı kesmedik. Onlarla daima konuşuyorduk. Küçük Ahmet, Ahmet Kaya, Deli Yusuf, diğerleriyle beraber birden bire birleştiler. Ahmet Kaya birkaç günden sonra onlardan ayrıldı, sebebi de çünkü paraları yoktu ve aç kalacağım zannediyordu. Zaten Ahmet Kaya'nın egoistliği meşhurdur. Yemek için ölüyor. Aç kaldı mı, bütün inkılapçılığı sönüyor. Bunu bütün arkadaşlar söylüyor, Ahmet Kaya ve kardeşi aynı karakterdedirler. Yalnız Ferit'le ve Mehmet Troçki ile konuşuyordum. Konuşmamız İsmail'e iyi gelmiyordu. O zannetti ki ben kendi istediği gibi hareket edeceğim. Hikmet'le birkaç defa mektup alıp gönderdik. Bunu İsmail duyunca benim aleyhime de propagandalara başladı. Hatta Şarfman bana birçok defalar dedi bu insanlarla çalışmak olmaz. Ve bunları ayrı ayrı karakterize ediyordu

I) İsmail: Avantürist ve çok egoist bir adamdır, bundan maada açık sözlerini ve fikirlerini söylemiyor. Bütün hareketleri müraicesine yapıyor.

II) Hüsamettin: Bu da bir avantüristtir ve hatta dejeneridir. Bunda moral namına bir şey yok, çünkü hapisanede sözlerinden anlaşıldı ki, hayatı karılar ile geçti vs., vs.

III) Halil için: Bu iyi bir arkadaş olabilirdi, fakat bu da bir Hüsamettin ve İsmail ile karakterini değiştirecek.

IV) Koço: Bu daha bir çocuktur ve bir oda komünisti olabilir. Kuvvet ne tarafta bulunuyorsa o da oralarda, kendi fikirleri ve düşünceleri yok. İzmir'de Hikmet'le beraberdi ve orada onun en iyi arkadaşı idi.

Hikmet'ten ayrıldıktan sonra İsmail'in tarafına geçti ve onun aleyhine dedikodular yapıyor.

I) Troçki, bu bir inatçıdır, başka bir şey düşünüyor ve başka bir şey yapıyor. İyi tarafları, fena taraflarda boğuluyor. Ve çok nifakçı, yalancı ve müraidir.

II) Ferit. Deli. Küçük burjuva, kendini ve karısını çok fazla alaka gösteriyor.

III) Diğer çocuklar, yani İzmirliler, bunlar deklase ve zavallıdır. Türkiye gibi bir yer nerede, henüz ne fırka ne de proletaryası kuvvetli ve bahusus teşkilatın başına Ahmet Kaya gibi adamlar dururs a neticelerimiz tabii bunlar olacaktır. Fakat bu vaziyetlerden ne korkmak, ne de pesimist olmak icab eder. Mücadele ancak bizi temizleyecek ve o zaman amele kendi liderleri seçecek.

Şarfman

Saatlarca fırkamız için konuşuyordum. Bilmem neden bir gün, bana, Şarfman diyor, sen Mehmet Troçki ile konuşma, konuşursan sana bir daha konuşmayacağım. Neden böyle bir fikir doğduğunu ve Mehmet Troçki ile konuşursam bunun neticeleri ne olabilir sorunca bana şu cevabı verdi: O dedikoducudur ve bundan Maada Dr. Hikmet taraftarı olduğunu söylüyordu. Tabii ben bu sözlere dikkat etmedim. Bu sözler kendinin olmadığını anladım, bu sözler İsmail tarafından geldiğini hissediyordum. Bir gün Ferit bilmem neden Halil ile ağız kavgasına giriştiler ve o kavgada epey bir birine küfrettiler. Bu kavga suni idi. Yani Halil bu kavgayı mahsus yaptı ki aramız kesilsin.

Bilmem İsmail neden beni Ferit'ten ve Mehmet Troçki'den ayırmak çalışıyordu. Ve gülünç tarafı şudur ki. beni konuşturmak istemiyordular fakat diğer taraftan İsmail, Ferit'le ve Troçki ile konuşuyordu. Şarfman, bir gün Hüsamettin ile ağız kavgası yaparak aramızda hususiyetler olmayacak bundan sonra dedi ve bu kavga sebep oldu ki, Şarfman benimle konuşmaya başladı.

Gene başka bir gün, İsmail Ferit'le konuşurken birden bire ateşlendiler ve İsmail son defa olarak ona dedi sen artık benim nazarımda komünist değilsin. İsmail bunu söylerken zannediyordu ki Ferit, Dr. Ferdi'nin fikirlerini kabul ediyor.

Fakat bence hapisanede bütün dedikoduların başlangıçları şahsi husumetten fırka meselelerine girdi. Tabii bu vaziyet benim ve Şarfman'ın üzerinde fena tesir bıraktı ve birkaç günden sonra bizi içtimada çağırdılar ve bize de aynı surette tenkit etmeye kalkıştılar. Güya biz 20 paket cigara çaldık ve Şarfman aldığı parayı komunaya vermiyor da gidip şurada burada parayı dağıtıyor. Bu bir büyük yalandı. Biz komunadan çıkarılırken hesap istedik fakat hesap değil kendi çamaşırımızı bile almağa muvaffak olamadık.

Biz çok ısrar etmedik. Madem ki bunlara lazım, bizim iki yırtık parça çamaşırımız alsınlar. Fakat mesele daha bitmemişti. Şarfman, ben, Ferit, Mehmet Troçki ve Ahmet Kaya bir arada yaşamağa başladık. Hareketimiz, İsmail'e ve arkadaşlarına hoşlarına gitmedi. Bunun için her türlü sabotaj yapmaya karar verdiler. Bütün orada bulunan ve bizimle mahkum olan dejenere adamları aleyhimize sevk ediyorlardı. Fakat biz bunlara emniyet ve dikkat etmedik ve çalışmağa devam ediyorduk. İsmail ve arkadaşları artık her gün için program çizdiler ve apaçık mücadeleye giriştiler. Esrarkeşler apaçık bize küfrediyorlardı ve her türlü edepsizlikleri her gün bize gıda oldu. Buna mukabil biz bu esrarkeşlere bitaraf etmek için yardım ettik ve böylece kurtarabildik. Bir zamandan sonra Ferit Manisa'ya gitti. Gitmezden evvel, İnci komunada Enver (İzmir) beraberlerinde yaşıyordu ve biz, ben, Şarfman, çıktıktan sonra Küçük Ahmet'i de komunaya dahil ettiler. İki zıt nokta birleşince birden bire patlak vermişti. Bir sabah Enver ile Hüsamettin ağız kavgası yapıyorlardı ve Aziz [Hüsamettin] ile Enver ellere giriştiler, yani yumruk kavgası çıktı ve Enver Halil'e vurdu.

Tabii bu kavgadan sonra Enver aç kaldı. Bir hafta devam etti, fakat sonradan bir küçük yardım ettik ve sonuna kadar beraber yaşıyorduk.

Bir zaman, 3-5 aya epey açlık geçirdik ve bununla İnci komuna bizimle eğleniyordu. Fakat biz vaktimizi okumakla geçiriyorduk ve açlığa bu kadar ehemmiyet vermiyorduk. Bir gün Mehmet Troçki'yi hapisane müdürü çağırdı ve buna bir mektup verdi. Mektup Almanya'dan gelmişti ve içinde 80 Mark'tan ibaret bir çek çıktı. Bu mektup sevinçle okuduk ve bize büyük bir cesaret verdi. Biz hemen cevap verdik ve vaziyetimizi anladık. 2nci bir mektup aldık ve 120 Mark. Tabii bu para ile

hem gıdamızı artırdık, hem de bize lazım olan bazı kitaplar aldık. Fakat İsmail, vaziyetimizin düzelmesiyle birden bire M. Troçki'ye yaklaştı ve bunu bizden ayırmağa çalıştı ve nihayet muvaffak oldu. Garip şudur ki, bu sırada M. Troçki namına gene 240 Mark bir para ile bir paket gelmişti (Pakette palto vesaire vardı). Mehmet bu parayı görünce aklını ve sözlerini kaybetti. Başladı bize surat yapmak, gıda yerine çürük şeyler almak ve Enver ile Ali küfretmek ve büyük bir kritik oldu. Tabii bu neden ileri geldiğini biliyorduk. Madem İsmail ona güzel gözlerini gösterdi ve bizden gizli konuşuyor. Meseleye vakıf olduk. O kadar ileri gitti ki apaçık iki çocuklar ile küfretmeye başladı ve bize diyordu ben bunlarla yaşamak istemiyorum. Yalnız biz ona soruyorduk. 1 1/2 seneden beri beraber yaşadın şimdi neden yaşamağa istemiyorsun. Buna cevaben bunlar komünist değil ve fırkaya hiçbir menfaat göstermeyecekler diyordu. Fakat bundan evvel en çok müdafaa eden ve gizli yardım eden odu.

Bu vaziyet epey sürdü. 240 Markı almazdan evvel ondan bir hesap istedik ve dedik ki bundan sonra komunayı idare (Niko) yani ben edeceğim.

Bunu duyunca birden bire alevlendi istinatsız tenkidini başladı ve ben sizinle yaşamam cevabını verdi. Komunada olan bir kaç lira paylaştık fakat gelen elbise ve 240 Mark'tan bize hiçbir şey çıkmadı. Çünkü para ve paket onun namına gelmişti. İsmail bu vaziyetten istifade etti ve en büyük Hikmet taraftarı olan M. Troçki ve İsmail ile düşman, birden bire kayıp oldu. Şunu ilave etmek lazımdır. İsmail'le olmayan herhangi bir arkadaş komünist değildir ve büyük hücumlara maruz kalır, ona dalkavukluk yapan en iyi ve en inkılapçı bir arkadaştır. Bunu ispat etmek icap etmez, Küçük Ahmet'e bir nazar atmak lazım ve hepsi ayna gibi görünecek.

Küçük Ahmet (İzmir) esrarkeşin biri idi. Bir çok defalar İsmail bu çocuk için fikir verdi ve hiç bir defa onu müdafaaya kalkışmadı. Yalnız ne zaman ona dalkavukluk yapmağa başladı, en büyük inkılapçı oldu. Ve Troçki ile de böyle. Troçki bizden ayrılırken unutmadı ki ona Ah. Kaya lazımdır. Ve Kaya'yı beraber aldı ve bir zaman beraber yaşadıktan sonra Elaziz vilayetine gitti. Fakat Troçki Elaziz'e de kendi yüzünü gösterdi. Hikmet aleyhine epey dedikodu yazmıştı.

Bütün yazdıklarım dedikodudan başka bir şey değildir. Gözde böyledir fakat siyasi noktai nazardan bu epey bir rol oynayabilir. Eğer benim ve yahut (ismail'in)[Kiril alfabesiyle Alimav]- Dr. Ferdi'nin arasında bir fark olmamış olaydı, eğer Fırkamızda Troçkizm girmeseydi, zannedersem hapisanedeki vaziyet bambaşka olacaktı. Benim 1928 yılında Moskova'ya gelmem İsmail'e çok pahalıya mal oldu. Hasan Ali yoldaş diyordu ki, İsmail'in tuttuğu yol, bu bir oportünist yoludur. Ben kendi fikirlerini bilmem fakat şunu bilirim ki hapisanede birçok defalar İsmail diyordu, fırkayı yeniden teşkil etmek lazım ve hatta meşhur kelam (Kuluun latal) yani hiç kimseyi fırkada bırakmamak ve hepsini ıskarta çıkarmak ki bu gösteriyor ne gülünç bir düşüncedir.

Eğer bu kabul edilirse demek İsmail ve Hüsamettin yoldaş yepyeni bir fırka çıkarmaya düşünüyorlar. Bu sözler bence bir avantürizmdir. K. E. Tur. Kom. Fırkası için verdiği faaliyet programı yeni bir fırkadan bahsetmiyor, bilakis mevcut fırkayı genişlemek, yeni ve kuvvetli kadro yetiştirmek. Fakat İsmail bunu ne okudu ne de okumak isteyecek çünkü hesabına gitmiyor. Yalnız şunu söylemek lazımdır ki İsmail'in en büyük ve (1 sözcük okunamadı) sözü şudur. Ben amele diktatorası için en çok düşündüğüm şeydir ve bana Komintern bile vız gelir yani K.E.'lı bile dinlemeyecek eğer bu oportünist adamlar fırkadan çıkmazlarsa (Dr. Hikmet, Dr. Ferdi, Hasan Ali, Cevdet vs.) Güya tevkifat 1929 senesinin Hikmet'in sebebindendi ve bütün sonradan yapılan tevkifatlar hepsi idare edenlerdendir, yani demek istiyor eğer kendisi idarede bulunsaydı bu tevkifatlar olmayacaktı. Neden çünkü fırkada bolşevizasyon olacaktı.İsmail'in bazı şiarları vardır ki bunlar çok kıymetlidir. Mesela fırkanın bolşevizasyonu, proletarizasyonundan bahsediyor. Doğrusu anlamıyorum ya kendisi de anlamıyor da laf olsun diye söylüyor. Ya benim kafam bu dahinin sözlerine kıymet vermiyor. Neticede mücadele lazım? Lazım, kiminle? Dr. Ferdi. Niçin. Çünkü oportünisttir. İspat et. İşte tevkifatlar. Velhasıl İsmail ve arkadaşları bir şey arıyorlar fakat nedir kendileri de bilmiyorlar.

İsmail'in en büyük düşmanlarından biri bendim. Benim için çok söyledi maalesef hiç bir şey çıkmadı. Mesela 1928 sen. Moskova'da geldiğim için fırkadan çıkarıldım. Fakat Halim yok dedi ki bunu K.E. işitince güldü. Hapisanede geldiğim zaman en iyi arkadaşı oldum ve en iyi

inkılapçı fakat dalkavukluk yapmadığım için bir metelik yaramadım. Son zamanlar hapisane müdüriyetine bir emir gelmişti. Bir seneden aşağı olan cezalar kazalara gidecektir. Ben yalnız yaşadığım için Şarfman bana 5 lira para verdi.Fakat bu para pek azdı. Bunun için İsmail'e ve arkadaşlarına bir kağıtla bir az para istedim. İsmail bana 5 lira verdi ve işi düzelttim. Fakat bundan evvel İsmail'le konuşurken benim bir iyi komünist olduğumu söyledi fakat senin tuttuğun yol pek fenadır.

Hapisanede evvelce dediğim gibi çok fazla dedikodu oldu. Dedikodudan insan boğuluyordu. Tuttuğum yol fena idi çünkü onun şiarlarına iştirak edemiyordum. Fakat doğru bir taraf var ki ben, Ferit, M. Troçki, Şarfman ve Ahmet Kaya aramızdan bir esrarkeş çıkarmadık. Şöfor Ahmet, Küçük Şükrü, Küçük Hilmi ve Taşçı Ali, bunlar hepsi, B.M.M. bir istida yazarak aflarını teminine çalışıyorlardı. Fakat B.M.M. çok geç cevap aldılar. 1 1/2 seneden sonra cevap alınca, bu zaman içersinde Taşçı Ali'ye yardım ettik. Fakat biz böyle bir istida imza ettiğini katiyen bilmiyorduk. Kendisi de böyle bir istida imza etmediğini bize kati olarak yemin ediyordu. Şimdi artık bunu koğmak doğru bulmadık ve dedik ki hiç olmazsa buradan çıkarken provokatör olmasın da fırka için yardım lazım değildi.

Beş ay çıkmazdan evvel fikirleri bambaşka oluyordu bilmem, Şarfman bunlara fazla yüz verdi ve bunlar fikirlerini açık açık söylüyordular.

Bir gün böyle konuşurken bana hitabenbenim en büyük vazifem İsmail'i temizlemektir. Tabii ben böyle bir şey duyunca birden bire ateşlendim ve dedim sen madem bunu söylüyorsun, demek en büyük fenalık gelebilir ve bizim bugüne kadar sarf ettiğimiz senin için emek boşa gitti. İsmail seni aç bıraktıysa, sefil ve perişan kaydıysan bu senin kalın kafandandır. Sen kom. değilsin, fakat komünistlere en büyük fenalık yapan sensin ve bu gün böyle sözler ağzından duyarsam, sen, değil komünist, insan bile olamazsın, dedim.

Hikmet için bir gün konuşuyorduk. Hikmet iyi bir arkadaş olduğunu söyleyince gene kendi çirkin fikirlerini izahata başladı.

Güya Hikmet bazılarına fena muamele yapmıştı. Fakat bu dedikoduların ne derece doğru olduğunu bilmem.

(Aslı Türkçe, yazım aslına uygundur)

Au Comité Exécutif de l'I.C.

Section Orientale

Camarades,

Sur le désir exprimé par la Section et pour faire mon devoir comme membre militant du P.C. de Turquie, je remets ci-annexé une relation ayant trait au procès intenté aux communistes de Smyrne de 1929 ainsi que à la vie commune que nous avons menée dans la prison, particulièrement celle d'Ilazig.

Avec salutations communistes

Moscou le 20 Février 1934

Воронцово Поле дом 3
Американскому Клубу

KE Yürütme Komitesi Doğu Seksiyonuna

Yoldaşlar,

Seksiyon tarafından dile getirilen arzu üzerine ve Türkiye KP'nin militan bir üyesi olarak görevimi yerine getirmek için, size ekte 1929 İzmir komünist davası ve cezaevinde, özellikle de Elaziz cezaevinde yürüttüğümüz komün yaşamıyla ilgili bir rapor sunuyorum.

Komünist selamlarımla,

Assimakopulos
Moskova 20 Şubat 1934

1929 davamızdan ve cezaevi yaşamımızdan anılar

1929'daki son mahkûmiyetimizde ve cezaevinde (özellikle de Elaziz cezaevinde) yürüttüğümüz komün yaşamıyla ilgili anılarımı sunarken, hemen başlangıçta belirtmeliyim ki üç yıl boyunca tuttuğum notlar (tercümelerim ve eser taslaklarım), 'cezaevi'nde yapılan bir arama sırasında (bundan ileride, bu aramanın hangi koşullarda meydana geldiğiyle birlikte söz edeceğim) benden alındı ve kimi ayrıntıları tam olarak anımsayamayabilirim. Bununla birlikte, partimizin acı çektiği eğilimler ve kötülükler hakkında bir takım yararlı sonuçlar, dersler ve aydınlanmalar getirebilecek, anılmaya değer olgu ve durumlar ise belleğimden genel olarak silinmedi. Kuşkusuz başka yoldaşlar da kendi anılarını ve izlenimlerini ekleyecekler ve benim tam olarak anımsayamadığın ayrıntıları vereceklerdir.

1929 DAVASININ ÖNEMİ

Parti ve Burjuvazi. 1929 tutuklamaları ve davası, gayet güzel gösterdi ki, bir yandan burjuvazi ile diğer yandan proletarya ve emekçi sınıflar arasındaki mücadele gitgide keskinleşmektedir. Açıktır ki -ister kendiliğinden olsun, isterse bilinçli sınıf örgütleri tarafından yönetilsin- geniş çaplı yığın hareketleri henüz meydana gelmedi, ancak burjuvazi, bu tür eylemlerin fazla gecikmeyeceğini öngörüyordu. Yaşam ve çalış-

ma koşulları yıldan yıla, aydan aya kötüleştiğinden [Bir avuç büyük toprak sahibi, yine pek az sayıdaki zengin köylü katmanı, işlenen toprakların hemen hemen 3/4'ünü elinde tutmaktadır. Orta köylülerin büyük yığını, geriye kalan 1/4'e sahiptir. Ve bu küçük köylülük sürekli olarak erimektedir. Tarım işçilerine ve yoksul topraksız köylülere gelince, onların durumları gitgide daha kötüleşmektedir. İşçi sınıfına gelince, komünist bildiriler her dağıtıldığında, komünist tevkifatları her yapıldığında, Türkçede pek çarpıcı bir biçimde dendiği gibi, "yem borusu" olarak burjuvazinin bol keseden dağıttığı boş ve demagojik vaatler dışında, henüz çalışma yaşamını düzenleyen bir yasa yok.] bir başkaldırı hareketinin yükselişi kaçınılmaz olarak komünizme doğru yönelmeye başlayacaktır. Yığınlar gitgide radikalleşecekler ve hareketlerinin gericilik tarafından yönetilmesinden kurtulacaklardır. Burjuvazi, darbelere maruz kalmadan önce kimi uğraklarda özellikle diğer ülkelerin deneyiminden yararlanarak- harekete geçmeyi bilir ve harekete geçebilir. Kemalist burjuvazi, bugün, devrimci proletaryanın güçlerinin kendilerine vermiş olduğu bilgileri ve mücadele yöntemlerini burjuvazinin emrine sunan, özellikle eski Marksist unsurların, değişik dönemlerin özümsenmesiyle az çok iyi yetişmiş bir yönetici kadroya sahiptir. Parti, yabancı unsurları ve hainleri attıktan sonra, faaliyetinde sonucu belirleyici bir dönemeç olan 1927'den itibaren doğru yola girmiş, güçlenmeye ve proleter yığınlar içinde yeni yeni sempatiler kazanmaya başlamıştı. Parti, bundan böyle, adım adım kendisine düşen ödevleri yerine getirebilecek duruma geliyordu. 1927'den itibaren, burjuvazi Parti'nin güçlendiğinin gayet iyi farkındaydı ve sürekli bir takım darbeler indiriyordu; ancak bir takım düzenlemelerle mahkûmiyetleri ağırlaştırmıyordu, zira daha önceki mücadelelerin henüz tamamiyle temizleyemediği ajanların, Parti'ye sızmış kendi ajanlarının -bilinçli olarak veya fraksiyonculukla veya sağ veya sol oportünist yıkıcı sapmalarla- faaliyetlerini de hesaba katıyordu. 1929'dan itibaren, burjuvazi beyaz terör uygulamalarını çok daha açık bir biçimde uygulamaya koyuldu. 1927'de burjuvazi zanlılara arka arkaya hemen hemen 2 ay boyunca işkence yapmıştı. 1929'da buna sadece kıyıcılık değil, ayrıca daha inceltilmiş yöntemler de ekledi. Şöyle ki:

1. İstanbul'da ve İzmir'de, -ilk tahkikat sırasında- zanlıları haftalar boyunca cezaevinden polise ve polisten cezaevine getiriyordu. Korkunç işkenceler sonucunda birçok yoldaşta -Şarfman, İsmail ve diğerleri- cerrahi müdahaleler gerektiren yaralar ve yaralanmalar oldu; başka yoldaşların sağlık durumları kötüleşti. Ben de, poliste ve cezaevinde, haftalarca sürekli kan tükürdüm.

2. Başsavcı, İzmir'de, sorgulamayı polis müdüriyetinde yapıyordu. Birçok kez sorgu hâkimi de.

3. O zamana kadar alışılmadık bir hızla mahkûmiyetten sonra, burjuvazi Ağır Ceza Mahkemesi'nin kararını Eskişehir Temyiz Mahkemesi tarafından onaylattı. [Savunmalarımızı hazırlıyorduk. Her birimiz, yasanın ruhuyla bağdaşmazlığa, kendi durumuna ilişkin bakış açışını getiriyor, genel bir senteze varmaya çalışıyordu. Hemen hemen hepimiz, kararın bozulacağı yönünde bir sonuç alınamayacağına inanıyorduk. Elbette sözde demokrasi biçimlerinin bize sağladığı her türlü kanuni fırsattan faydalanacak tarzda hareket ediyorduk. Temyiz kararı olumlu olsun veya olmasın, mahkeme kürsüsünü yeniden kullanmak ve propaganda ve ajitasyon yapmak için mahkemenin yeniden başlamasını bekliyorduk. Burjuvazi, acilen beklenmedik -alışıldığı üzere, debdebeli bir biçimde hazırlanmamış- bir geziye yolladığı "Dâhi"sinin ağzından, Temyiz Mahkemesi üyeleri, kendilerinin (burjuva) "yasa"nın "eli sopalı bekçileri" olduklarını anımsattı. Belki de, kimi hukukçuların, onları imal eden Ankara'daki Kemalist burjuvazinin genel kurmayının emirleri doğrultusunda "yasa"nın hizmetkârları ve tercümanları olmak yerine -sözcüğün hukuksal anlamında- "yasa" insanları olmalarından korkuluyordu. (Bunda tamamen haksız da sayılmazlardı; her ne kadar "yasa"ya verdikleri anlam şu veya bu sosyal katmana veya sınıfa mensubiyetlerini veya yakınlıklarını ortaya koysa bile, "yasalar"la uğraştıklarından, kimi zaman "yasa"yı, sınıfların üzerinde mutlak bir şey olarak gören bir takım hukukçular da bulunabilirdi. Örnek olarak, 1927'de bizi yargılayan ve kendisinin komünistlere sempati duyduğundan söz edilen İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi Reisi Sabri Bey verilebilir.) Beklenen elbette oldu. Karar ivedi olarak onaylandı. "Dâhi" zaten kesin olarak konuşmuştu: "Eğer 'yasa' bize yeterli olmazsa -yürürlükteki ya-

salar egemen sınıfın çıkarlarını yeterince korumuyorsa- ötesine, 'yasaların üstüne' geçeriz." Tüm dava ortadaydı. Ceza kanununun birçok maddesi ve "usul"ün birçok hükmü çiğnenmişti. "Gazi" bundan söz etmek istemiyordu. Bunlar, burjuva demokratik rejimin küçük ayrıntıları, İzmir'deki sorgu hâkiminin dediği gibi "demokrasi"nin cilveleriydi. "Gazi" burjuvazinin gerçek niyetlerini kavratmak istiyordu: Onun "legalite"si, ezilen sınıflar ve onların "öncüsü" için yapılmamıştı.]

4. Yeni bir uygulama da -geçmişte de uygulansa da kısmi olan- sürgün oldu. Hükmün onaylandığı bize tebliğ edilmeden önce, yarı-resmi "Milliyet", komünistlerin Siverek'e (biraz da muzipçe Çarlık Sibiryası'na hafiften bir çağrışım yapılıyordu) sürgün edilmesinin (idari olarak) kararlaştırıldığı haberini verdi. Ve gerçekten de böyle oldu. Hepimiz sürgüne gönderildik.

Kemalizm'in genel olarak gitgide daha sağa doğru evrimi sürecinde, bu sıralarda burjuvazinin, blok halinde, tüm bu davranışlarının ne gibi özel anlamları olabilirdi? (Gazi'nin hamasi sözleri, yeni terör yöntemleri, vb.) Göründüğü kadarıyla burjuvazi bir darbede -her biri, ayrıca, kopmaz bir biçimde birbirlerine bağlı- birçok genel hedefe ulaşmak istiyordu. Diyalektik bakımdan, Dava da, ona, aşağıdaki tutum ve hedefleri, olabildiğince diplomatik bir tarzda, hissettirme olanağı verdi:

1. Emperyalistlere karşı kendini bir nebze yumuşak ve sevimli göstermek. Büyüyen zorluklar, bir ikraz ihtiyacı, yabancı sermayeyi ülkenin sömürülmesine daha da geniş ölçüde katma arzusu [ancak işçilerin artı değerinden en düşük payı vererek, zira kendisi aslan payından vazgeçemiyordu]. Ülkenin üzerinde ağır bir yük olarak duran [Kemalizm'in sömürücü ve göreceli olarak ilerici yeteneklerini azaltan] ve dolayısıyla kârlarını azaltan Osmanlı borçlarından da elverişli bir tarzda sıyrılma arzusu. Tüm bu etkenler, Kemalizm'in ortak çıkarlar doğrultusunda emperyalistlere doğru yaklaşma eğilimlerini geliştirmektedir.

2. Uluslararası devrimci güçlere ve genel olarak ilk işçi hükümetine karşı bir nebze gösteri yapmak ve -gerçekte "Don Kişotluk"tan ibaret kalan- tehdit etmek, Türk-Sovyet ticari ilişkilerindeki zorluklarla ilgili protesto çığlıkları atmak ve özel olarak bir takım önlemler almak; kimi Türk tüccarların hile ve düzenbazlıklarından kaynaklanan zorluklar.

3. Çok ciddi ve güçlü bir hükümet pozlarıyla halk ve emekçi kitlelerini ve özellikle proletaryanın öncüsünü terörize etmek.

Davanın tümü, burjuvazi açısından böylesi bir ruh hali ve tutum içinde geçti. Başsavcının iddianamesi KP'yi maceracılıkla suçluyordu. [Borçları] Ödemek, taahhütlerini tutmak isteyen hükümetin dürüstlüğü vurgulanıyor ve yeniden vurgulanıyordu. (Olayların akışı, elbette Parti'nin öngörülerini haklı çıkardı; ülke borçların yükünü taşıyamadı. Burjuvazi de bunun farkına vardı ve yeni düzenlemeler ve anlaşmalar yapmak için umutsuz çabalar harcadı.)

Burjuvazi, bu tarzda davranabilmiş olmaktan, tüm bu hedefleri ifade etmek için davadan yararlanmaktan, emperyalistlere kur yapmaktan, Sovyet hükümetine karşı görünmekten ve oldukça uzun bir süre Parti'nin çok sayıda militanını deliğe tıkıp onları sanayi ve proletarya merkezlerinden uzak yerlere sürgün etmekten memnun ve mesut görünüyordu.

Buna karşılık Parti de, edindiği tecrübe nedeniyle kendini güçlü ve memnun hissediyor, üç açıdan, ajitasyon, propaganda ve örgütlenme açısından faaliyetinin sonuçlarıyla muzaffer görüyordu. Döneklerle ve açıkça hainlerle birlikte yargılanıldığı 1927 davasıyla karşılaştırıldığında (bu anılarda yer almayacak olan 1927-28 arası bir takım davalardan burada söz etmeyeceğim; oysa ki bu davalar da Parti açısından kendi tarihsel önemlerine sahiptirler) 1929 Davası'nın bilançosu daha iyidir. Aktif hanesinde: a) Sanıkların kişisel yeteneklerine göre söylenecek sözlerin paylaşılması yoluyla Kemalist ezgiye karşı suçlamada homojenlik ve oy birliği. b) Öncünün işçi yığınlarıyla daha devrimci bir biçimde omuz omuzalığı [Sanık militanlar arasındaki işçi unsuru, 1927 döneklerini hesaba katmazsak, 1927'ye oranla daha yüksekti]. c) Mahkeme kürsüsünün istifade imkânları, İzmir'de -salonun çok daha küçük olmasına rağmen- çok daha fazlaydı. İzmir vilayeti, o zamanlar elverişli bir zemin sunuyordu. İzleyen süreçte daha aşikâr bir biçimde olduğu gibi, sözde ikinci parti (Fethi Bey - daha çok Kemalizm'in taktiğinde geçici değişiklik) maskaralığı sırasında, birçok gazeteci, büyük Avrupalı firmalarla kendi katmansal çıkarlarının bağı itibariyle, ağırlıklı olarak ticari kalmış ve ideolojik olarak emperyalizme daha net bir bi-

çimde yatkın burjuvazinin kampına gerçekten mensuptular. Bu gazeteciler, gazetelerinin hemen hemen tüm sayfalarını Dava'nın ve bizlerin ifadelerinin ayrıntılarıyla doldurmak için bu elverişli durumdan yararlandılar. Zira bizim dava, ezgiye, terör yöntemlerine, işkencelere ve emperyalizmle uzlaşma politikasına karşı hakiki bir suçlamaydı. Parti, bundan böylece yararlandı ve -özü itibariyle, daha da gerici- her yerde dağıtımı yapılan bu gazeteler, farkına varmadan, günlerce, bizim davamıza hizmet ettiler. Sadece propaganda ve ajitasyon açısından değil, örgütsel olarak da Parti, birçok militanı bir komün yaşamı, karşılıklı etkileşim, deneyim alışverişi içine sokarak ve sadece (kimileri geçmişte komünizm hakkında en küçük bir bilgi sahibi olmayan) sanıklar arasından değil, onların dışından da örgüte yeni unsurlar kazanarak bu davadan yararlandı. Dava, genel olarak Parti'nin faaliyetine ileriye doğru bir atılım kazandırdı.

Sürgün de daha az yararlı olmadı. Burjuvazi, bizleri, proletarya merkezlerinden uzaklaştırmak üzere, Kürdistan zindanlarına sürmekle, kendisinin "Aşil topuğu"nun daha açık bir biçimde görüldüğü bölgelerle bizleri temasa getirdi: Oralarda Kürt ulusal sorunuyla daha da ağırlaşmış ve azmış köylü sorunu.

Zayıflıklar ve hatalar. Davanın göze çarpan olumlu yanlarından söz ettim, ancak zayıf noktalarımız, olumsuz yanlarımız olmadı mı? Kabul etmek gerekir ki, oldu. Özellikle hazırlık aşamasında, poliste, kimi zaman da sorgu hâkimliğinde bir dizi hata ve zayıflığı kaydetmek yerinde olur. Bunlar, kimi zaman tek tek, kimi zaman birkaçı bir arada etki eden belirleyici nedenleri itibariyle ayrılabilir: 1) Deneyimsizlikten, konspiratif anlayış eksikliğinden, içinde bulunulan durum hakkında net bir görüş eksikliğinden kaynaklanan zayıflıklar. Genelde hemen hemen korkunç bir biçimde işkence göreceğine mahkûm olmak yeğleniyordu, özellikle yığınlara seslenmek üzere mahkeme kürsüsünü kullanma olanağı varken. Öte yandan 1927 ve 1928 cezalarının önemsizliği de yanıltıcı bir rahatlama veriyordu. 2) Fraksiyonculuktan kaynaklanan hatalar. Öyle bir takım durumlar oldu ki, herkes genel olarak Parti yerine kendi fraksiyonunu ve kendi yoldaşlarını tuttu. 3) İşkence karşısında

eksiklik ve tükenmeden doğan zayıflıklar. 4) Gençlik veya Parti örgütlerine küçük bir rastlantıyla girmiş ve polisin kolayca avladığı bir takım kişilerin açık provokasyonları. (Örneğin şu küçük dejenere Şükrü, şoför Ahmet, tütün işçisi Hüsnü vb.)

Ancak sadece ilk tahkikatta değil, ama asıl davada da, genel olarak yaşamında ve faaliyetinde Parti saflarını bölen bir takım anlaşmazlıklar gün yüzüne çıktı. Ve davada daha yetkin bir eşgüdüm sağlamak mümkün iken, bu anlaşmazlıklar yüzünden sağlanamadı.

Parti içindeki -Kemalizm ve içeriğiyle ilgili olanlar da içinde olmak üzere bakış açılarında bir uçtan öbür uca sıçramaların yer aldığı- hatalı ideolojik tutumların kaynaklandığı ülkemizin nesnel olarak özel durumunda her türden bir takım zayıflıklar az veya çok kaçınılmazdır. Ancak Parti'nin öznel hata ve zayıflıklarıyla mücadele edip bunları asgariye indirmek için, bunların nedenleriyle sürekli ve yorulmak bilmez bir biçimde mücadele etmek gerekir.

[Oysa mevcut bir takım durumlar, örgütlerimizin önceki hata ve zayıflıklardan çıkartmaları gereken dersleri çıkartmadıklarını göstermektedir. Örneğin duyduğuma göre, serbest bırakıldıktan sonra o küçük dejenere Şükrü'ye yine güven gösterilmiş. Bunun ne ölçüde doğru olduğunu bilmiyorum, ancak hakikat olan, bu tipin, yaklaşık 3 yıl önce İzmir Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanmış olan yoldaşların davasında gerçekten yer almış olmasıdır. Şükrü sonuçta beraat etti, ancak (doğruysa) onun örgüte yeniden sızabilmiş olması üzerinde düşünmek gerekir.]

KOMÜN HAYATI

İzmir'de. Daha mahkûmiyetten ve sürgünden önce, komün yaşamı, (tutuklamaların aşırılıkları içinde Partiye kazanılmış) yeni unsurların kolektif hayata ısınmasına, onları toplantılarda doğru davranma, kararları uygulama vb. konularında alıştırmayı mümkün kıldı. Değişik eğilimlerdeki veya herhangi bir eğitim almamış arkadaşlar için, komünizm vb., matematik, yabancı dil -Rusça, Fransızca, Almanca- temel kavramlarına dönük dersler de düzenlendi.

Ne yazık ki bu çok uzun sürmedi. Ve bunun iki nedeni vardı: 1. Anarşist eğilimli birkaç unsurun bölücü hareketinin hızla gün yüzüne

çıkması. 2. Mahkûmiyetten sonra bizleri ayırdılar ve ortak çabalar böylece bölündü.

Komünden, bu kopuş hareketinden biraz söz etmek ve onun ayırt edici çizgilerini ortaya koymak istiyorum. Hareketin başında iki tip, bir marangoz Hilmi (İzmir) ve bir tütün işçisi Hüsnü (İstanbul) yer alıyordu. Bu iki adam, kimi genç ve deneyimsizlerin şikâyet ve gayrı memnuniyetlerini kullandılar ve her şeyi yapmaya hazır ve Parti saflarına öyle ya da böyle sızmış birkaç kişiyle (Şoför Ahmet, İzmirli genç dejenere Şükrü. Hele bu sonuncusu İzmir tutuklamalarından Vedat Nedim'in minyatür haliydi) işbirliği yaptılar. Tüm bunlar çeşitli gerekçelerle, eşitlikçilikle bağdaşmaz şeflik davranışların protesto edilmesi vb. görüntüsü altındaysa da, bunların gerisinde bir takım ilke tartışmaları gizleniyordu. Anarşizm yanlısı, küçük burjuva ve lümpen bir takım eğilimler, yeterince aşikârdı. Ancak, öznel olarak da kabul etmek gerekir ki bizlerin de birçok hatası vardı. Bu gayrı memnunların ve muhaliflerin dile getirdikleri şikâyetler, tümden temelden yoksun değildi: 1) Kimi yoldaşların sekter yaşamı suçlanıyordu. Gerçekten de birçok yoldaş her zaman ayrı gruplar halinde toplanıyorlardı. Bu elbette bir suç değildi. Ancak kimileri -özellikle formasyon halindeki gençler- sigara izmaritleri ve içilmiş tütün artıklarını toplarken, ortak yemekler dışında, Komün tarafından sunulacak yiyecek, içecekleri, özellikle de sigarayı aralarında paylaşmaları, bir parça goşist bir biçimde de olsa, komünistlerin "eşitlikçi" olmadıkları biçiminde yorumlanarak, gayrı memnunlar tezgâha getiriliyordu. 2) Mahkeme boyunca ifadeleri eşgüdümlü kılmak ve poliste kopartılmış itirafları Mahkeme önünde reddettirmek için çok daha bilinçli olarak ve fiilen yürüttüğümüz ikna çalışmasının eksikliği. (Şükrü bile, provokatörce ifadelerine ve birçok yalanla süslenmiş itiraflarına rağmen, ilk tahkikattaki ifadelerini baştan aşağı değiştirmeye ikna olmuştu.) 3) Kusuru Doktor Hikmet'e ait olmak üzere, Parti'nin prestijine karşı büyük bir suç teşkil eden dejenere davranışlar. (İlgilileri, Salomon, Küçük Ahmet -Moskova'da öldü-, Küçük Hilmi ve Şükrü. Tüm bu namussuzlukları ben şahsen çok sonraları öğrendim.) 4) Fraksiyoncu amaçlarla bazı yoldaşların örgüt bozucu etkileri. Kişisel olarak fark ettim ki bölücülerin gelecekteki "şef"lerinden biri, Hüsnü,

gayet iyi karşılanan her türlü tezgâhı açıyordu. İsmail ve Hüsamettin yoldaşlara yakınlaşıyor, sözde onlarla mahrem şeyler konuşuyor, ardından Doktor Hikmet'e "rapor"unu veriyor ve ardından bu kez İsmail ve Hüsamettin'e gidip Doktor Hikmet hakkında "rapor" veriyordu. Doktor Hikmet'e gelince, o da, bu dejenereye -bunun dejenereliği de daha sonra tüm çıplaklığıyla ortaya çıktı- güveniyor, "sol"un özel odalarına onu "gözlemci" olarak gönderiyordu. Tüm bu davranışlar, hapishane dışında, Parti'nin içindeki iç mücadelelerin bir yansısı ve devamı idi. Dışarıda benzer durumlarla az mı karşılaştık ve bunlarla az mı mücadele ettik? 5) "Rehberlik" [asıl metinde Türkçe, Ç.N.] (rehber ve şef olma), ileri derecede vasıflı ve Parti yığını üzerinde yetkili insanların davranışları iddiasına sahip arkadaşlarda, gerçekten devrimci yeteneğin ve fedakârlığın gerektiği yerde, ikna etme yeteneğinin yokluğu, neredeyse hepsinde dışa vuruyordu. Açıktır ki küçük burjuva unsurları ikna etmek konusunda çaba harcamanın Parti için hiçbir yararı yoktur, tersine, her uğrakta kendini arıtarak Parti güçlenir ve öncü rolü için daha yüksek ve zorunlu bir türdeşliğe ulaşır. Ancak küçük burjuva ve diğer eğilimlerin onmaz sözcüleri ile bunların etkisi altındaki işçi unsurlar arasında ayırım gözetmek koşuluyla. Eğer bu alandaki ödev yerine getirilemezse, komünizm ezberlenmiş ve kitaplardan öğrenilmiş demektir ve bu durumda bir tarikat durumuna düşülür. Bu Parti'nin uğradığı hastalıklardan biridir ve bunun hapishanede de yansımaları olmuştur.

Bana kalırsa, bunlar belli başlı öznel hatalardır ve bu unsurların, yolunu şaşırmış ancak -daha sonraları yaşamın da doğruladığı gibi- doğru yola gelebilecek olanları da peşlerinden sürükleyerek komün yaşamından ayrılmaya sevk etmiştir.

Bu gelişmeler aynen şöyle oldu: "Arkadaş mahkemesi", -başkalarının yanı sıra- marangoz Hilmi'yi fraksiyoncu davranışlar nedeniyle iki kez yargıladı. İkincisinde, gençleri disiplinsizliğe ve sürekli şikâyete sevk etmekte suçlandı. Gençlerden geçici olarak uzaklaştırılma cezasına çarptırıldı. Bu son karar, onun tarafından kabul edilmedi. Gayrı memnunları bir araya topladı ve bunlar ayrı olarak karar almaya başladılar. Bunların kararlarıyla ve bir oldubittiyle karşı karşıya kalmadan önce, Doktor Hikmet bir Partili yoldaşlar toplantısı önerdi. Bu toplantı

yapıldı ve oybirliğiyle Komünün bir olağanüstü genel toplantısının yapılması ve fraksiyon olarak hareket eden insanlara açıklama getirilmesi kararlaştırıldı. Bu toplantıya, başlarında Hüsnü olmak üzere ayrılıkçılardan sadece bir bölümü katıldı. Hüsnü, daha sonra ortaya çıkacak şeylerden kaçınarak (ayrılıkçı olan ve olmayan dejenerelerin muhtemelen tümünü bağlayan bir zımni anlaşma vardı ve bizlerden birçoğu, o anda kandırılmış vaziyetteydik), kendi kampında egemen olan görüşleri dile getirdi. Genel toplantıda, bu toplantıya katılmamış olan herkesin Komünden ihracı önerildi. Bunun üzerine tüm ayrılıkçılar genel toplantıyı terk etti ve diğerleriyle birleşti. Bunlarla bir arada kalanlar, ilk izlerine daha önce de rastlanmış ve daha önce giderilmiş olan, esrara ve başka dejenerasyonlara düşenler oldu.

Yolda. Yolculuk sırasında, Müslimiye'de, birden bire kaçma olanağıyla yüz yüze geldik. Bizi bunu teşvik eden nedenler şunlardı: 1) Yabancı ülke toprağı. 2) Birkaç gar çalışanının iyi niyetli önerileri. 3) Jandarma sayısının azlığı. 4) Ayrılıkçıların oybirliğiyle mutabakatı. 5) Yarım saatlik zorunlu duraklama. Birlikte kelepçelenmiş olan Şarfman yoldaş ve ben, Gar çalışanlarıyla konuşmaya giriştik ve görüşmemizin sonuçlarını diğer yoldaşlara ilettik. Bize söylenenler arasında en önemli şey, ellerimizin kelepçeli olmasıydı, aksi takdirde kaçmamız çok daha kolay olurdu. Şeflerimiz arasında, bir kararsızlık fark ettim. Bir an Hikmet yoldaş, bundan yanaymış gibi göründü. Herkese biraz daha, gelmiş olan tren harekete geçinceye kadar (Müslimiye'de beklememiz ve tren değiştirmemiz gerekiyordu.) bekleme işareti yaptım. Ama kaçmamıza karşı etkili olan kimi nedenler de vardı: 1) Jandarmaların sayısı az (24 kişi için 6 jandarma) olmakla birlikte, bunlar silahlıydı. 2) Bizim ellerimiz bağlıydı -yine de bazılarının kelepçeleri kolayca açılabilirdi. 3) (Gar içinde ve dışında) geçiş halinde (silahsız ama sayılarının çokluğuyla bizi yakalayabilecek) çok sayıda Türk askerinin varlığı. 4) Garda tek bir Suriyeli jandarma ve az sayıda (tek tek ama aşikâr olarak bize karşı iyi tutum içinde) yolcunun varlığı. 5) Önümüzde, yüksek sesle, Adana savcısı tarafından kaçmaya kalkacak kim olursa olsun ateş edilme emrinin resmen verilmiş olması. (Bu muhtemelen bizi terörize

etmek için yapılmış bir hareketti, ancak o anda hâkim olan havaya göre, bu tümüyle yok sayılabilecek bir şey değildi.) 6) Hapiste kalmamızın da davamız açısından yararsız olmadığı fikri, biri ülke içinde mücadelede sebat ve kararlılık örneği olarak ve diğeri kendimizi daha iyi yetiştirmek üzere uzun hapislik yıllarından yararlanma olanağı gibi iki açıdan. 7) Birkaçının postu beyhude yere deldirme konusunda belli bir korkusu.

Kaçma konusunda "lehte" noktalar ile "aleyhte" noktalar arasındaki bu mücadele, her ne kadar hepimizin beyninde belirsiz bir biçimde ve aniden ortaya çıkmış olsa da, "aleyhte" noktalar üstün geldi ve bizleri boyun eğmeye sürükledi. Vagonumuza bindikten sonra, çavuşlardan birinin -bize karşı en kötü davranış içinde olanı- bir diğerine şöyle dediğini duydum: "Şansımız yaver gitti, ihtiyar!"; böylece bizim kaçmakta gösterdiğimiz tereddüde işaret ediyordu.

Mardin'e vardığımızda, 15 gün kadar, bizi bir tür ahıra kapattılar. Burada, kaçıştaki başarısızlığın verdiği huzursuzlukla, bu kez daha romantik yeni arzular kafamıza üşüştü. Sinirsel aşırı uyarılmışlık nedeniyle her şeyi yapılabilir görmeye başladık. 2-3 gün geçtikten sonra, ikinci bir kaçış girişimi planı öne kondu. Duvarı delmek. Tutuklu kimi Kürtlerin, daha önce başkalarının bu yoldan kaçmayı başardıklarını anlattıkları söyleniyordu. Ayrılıkçıların da istisnasız tam olarak katıldıkları bir oybirliğine hızla varıldı. Gece olunca, işe koyulundu. Ayrılıkçıların arasında, bu ağır çalışmada kendini gösteren 2 duvarcı vardı. Birkaç başka arkadaşla birlikte, ben de gözcülük yapıyordum. Ancak dört olgu dikkatimi çekiyordu: 1) Deyim yerindeyse kumandayı ve yönetimi elinde tutan Hikmet yoldaş uyuyordu. 2) Körcesine çalışılıyordu. Bir jandarmanın -Kaya yoldaşın kayınbiraderi- izlenecek yola ilişkin bir takım bilgiler getireceğini sanıyordum ancak böyle bir şey olmadı. Çıkış yolu konusunda kimsenin bir fikri yoktu. 3) Duvar, sanıldığı kadar hızlı delineceğe benzemiyordu. Su, tek gecelik bir çalışmanın sonucu olmayacaktı. 4) Bir diğer olasılığı hiç hesaba katmamıştık: Başkalarının kaçtığı yolundaki hikâyeler, bize suçüstü yapmak için bir tuzak olmasın. Hemen Hikmet yoldaşı uyandırdım. Çalışmakta olan birkaç ayrılıkçıyı da çağırdık ve kısa bir tartışmadan sonra, girişilen "iş"in im-

kânsızlığı konusunda mutabık kaldık. Böyle bir anda, ödevlerini böylesine hafife alan Hikmet yoldaşı ağır biçimde eleştirdim. Böylesi anlayışlarla, işçiler barikata çıktığında liderler mışıl mışıl uyuyabilir! Yanıtı şöyle oldu: Kendisi bir takım "talimatlar" vermiş bırakmış! Sonuç itibariyle karardan dönüldü ve bu çocukluğa gülmek mi ağlamak mı gerektiği belli değildi.

Diyarbakır'da. Orada 15 gün bir arada kaldık. Muhalefet kampında "git-gel"ler eksik olmadı. Kimileri bize katılıyor, diğer başkaları bizi terk ediyordu. Birkaç günde bir Elaziz'e gidecek arkadaşların listesindeki değişikliklerden sonra, Hikmet yoldaş hastaneden döndü (orada tedavi görmüştü) ve bize 8 kişilik kesin listeyi verdiler ve bizleri Elaziz'e götürdüler. Diyarbekir'deki yoldaşlarla ancak kesintili bir biçimde mektuplaşabildik. Kimi zaman legal, kimi zaman illegal olarak, olabildiğince birbirimizi aydınlatıyorduk. Onların yaşamı da hareketli, uyuşmazlık ve anlaşmazlıkla dolu geçti. Gözle görmüş bir tanık olarak ben hiçbir şey bilmiyorum. Nitekim her türlü aydınlatmayı yapma ödevi ilgili yoldaşlara düşer. Elaziz'deki yoldaşlarla yaşamış bir insan olarak, olabildiğince ayrıntılı bir biçimde hikâye etmeye çalışacağım bu yaşam olacaktır. Elbette sadece olup biten şeyler ve kişiler hakkında bir takım sonuçlara varmaya ve karakterini ortaya koymaya elverecek olanları aktarmakla yetineceğim.

Elaziz'de

I. DEVLET ORGANLARIYLA VE BURJUVAZİYLE İLİŞKİLER

Birkaç hafta boyunca nispeten belli bir serbestlik içinde ve geçici olarak sefil bir odada bırakıldıktan sonra yeni bir koğuşa yerleştirildik. [Hapishane yeni inşa ediliyordu ve o sıralarda sadece yarısı bitmişti.] Burada, hapishane idaresi bizleri bir kafeste gibi kapalı tutmak istiyor, günde bir-iki saat çıkmamıza izin veriyordu; oysa ki tüm diğer tutuklular sabahtan akşama kadar serbesttiler [ve sadece öğlenleri 2 saat kapatılıyorlardı, ki bu da daha sonra tümüyle kaldırıldı.] Müdürün Kemalist icadı ve feodal mantığının sonucu bu garip "politik rejim"i protesto ettik. Bu böyle devam ettiği takdirde açlık grevine karar vermek üzerey-

dik. Ve bizim kapıyı zorlama tehditlerimiz karşısında, idare boyun eğdi. Bize biraz daha serbestlik tanıdılar. Bizi temsil eden Hikmet yoldaş (geçerken söyleyeyim, başlangıçta bu kapalı koğuş yaşamına karşı değildi) müdür ile anlaştı ve biz, serbestçe, ancak diğer tutuklularla ilişkiye geçmemiz için gardiyanların gözetimi altında çıkmaya başladık. Bu, o insanların bize sempati duymalarına yol açmakta gecikmedi. Zaten biçimlenmemiş kitlenin görüşü, içgüdüsel olarak her zaman zalimlere karşı ve kim olursa olsun mazlumlardan yanadır ancak bizimle birlikte o zamana kadar hiç duymadıkları şeyleri duymaya başlıyor ve bizlerin onlara çok yakın olduklarını anlıyorlardı. Bu gözetim uzun süre devam edemezdi. Hayatlarını zar zor sürdüren gardiyanlar ve "küçük iş"ini kaybetmemek için çabalayan bir müdürden daha fazlası istenemezdi. Bir yanda biz, diğer yanda müdür ve gardiyanlar olmak üzere zımni bir anlaşmanın yapılması gecikmedi. Elbette izleyen süreçte, müdür, bizler ve tüm tutuklular için tedirginlik veren ve dayanılmaz hale geldiğinde, darbelerimizi indirmekten geri durmadık.

Ancak bizi demir parmaklıkların arkasına attıktan sonra burjuvazi bizimle sadece doğrudan izleme organlarıyla mı uğraşacaktı? Elbette ki hayır! Hiyerarşik düzenleri içinde, değişik organlar, yargıçlar, savcılar, jandarma subayları ve hatta hükümet, hareketlerimizi izlemekten, kimi zaman daha da saldırgan bir biçimde, geri durmadı. Yine ilk aylarda başsavcı, sarhoş bir halde, gecenin ileri bir saatinde birden bire zuhur etti. Kafasında şapkası, üzerinde redingotuyla keyfi yerindeydi ancak elbette Kemalizm'in ihtiyaçlarına göre bir miktar cilalanmış [2 sözcük okunamadı]. Önce marangoz Hilmi'ye yöneldi ve ona garip bir biçimde seslendi: "Marangoz Hilmi sen misin? Şeytan almasın!" Sonra Hikmet yoldaşa yöneldi ve sonra hepimize ne aradığımızı sordu. Muhtemeldir ki komünizmin ne olduğunu bilmiyordu. [Burjuvazinin daha sonraları savcılar için Marksizm kursları düzenlemesi nedensiz değildir.] Hikmet yoldaşın verdiği yanıttan sonra, Hikmet yoldaş ile marangoz Hilmi'nin kimi kâğıtları ve notlarını alarak sarhoşluktan sallanarak gitti. Bunları ertesi gün iade etti. Pek eğitim görmemiş, -daha sonraları bize anlatacağı üzere- aslında iyi bir Müslüman olan, ancak Kemalizmin cumhuriyet (!) savcılığı görevleriyle habisleşmiş bu tipin yerini

daha sonraları bir başkası aldı. Yeni gelen, Hikmet yoldaşa sıcak bir dostlukla bağlıydı. Bu dostluk bizi kötü muamelelerin devam etmesinden korudu ancak özgürlüğümüze kavuşmamızdan hemen hemen bir yıl önce meydana gelen bir arama taramayı bertaraf etmemize imkân vermedi. Bu arama taramanın yapıldığı koşullar da ayrıca dikkat çekiciydi. Bundan, aşağıda ayrıntılarıyla söz edeceğim.

4 yıllık tutukluluk süresi boyunca, kimi zaman jandarma subayları, kimi zaman da müfettişler, bizlerin ne yaptığını gizlice gelip öğrenmişlerdir. Son zamanlarda ilişki kurduğumuz kimi jandarmalardan, Ankara'nın bizim gözetim altında tutulmamıza ilişkin sürekli şifre gönderdiğini öğrendik.

Ancak genellikle bizler Diyarbakır'daki yoldaşlarımızdan çok daha az kötü muameleye maruz kaldık. Genel Müfettişlik merkezinin Diyarbakır'da bulunması, ayrıca oradakiler arasındaki uyumsuzluğunun aşikâr bulunması da bunda bir rol oynamış olabilir.

II. DİĞER TUTUKLULARLA İLİŞKİLER

Diğer tutuklular hemen yakınlık ve dostluk göstermediler. Tutukluların büyük çoğunluğu, 6-7.5-10-12.5-15 yıl ağır hapse mahkûm katillerden oluşuyordu. Ancak birkaç küçük istisna dışında, burada söz konusu olan kentlerde bilindiği anlamıyla, yani rejimin lümpen ve dejenere unsurları olarak katiller değildi, bunlar iyi insanlardı. Doğu vilayetleri dolduran çok sayıdaki katil, var olan toplumsal düzenin kurbanlarıydı. Feodalitenin varlığını sürdürdüğü diğer ülkelerde de gayet iyi bilinen (vendetta-intikam'a denk düşen) düşman [orijinalde Türkçe] ve düşmanlık [orijinalde Türkçe] kelimesi, oradaki herkesin ağzındadır. En az bir "düşman"ı olmayan kimse yoktur. Bu "hayvanilik", toprak paylaşımında, su kullanımında vb. mevcut görüş ayrılıklarının ve tartışmaların ifadesidir. Bu hayvanilik küçük mülk sahipleri, orta veya zengin köylüler (yarı kulaklar) arasında mevcutsa da, en zenginler ile en yoksullar arasında, feodaller (beyler) ile orta köylüler arasında çok daha belirgin sınıfsal bir karakter kazanmaktadır. Destansı mücadelelerini tasvir etmek için ciltlerce kitap yazmak gerekir. Her ne kadar her biri kendi malının bireysel savunucuysa da, burjuvazinin "eşkıya" olarak adlandırmaktan hoşlandığı, anarşist köylülerin daha kolektivist bir ruh-

la hareket ettikleri bir takım isyanlar da vardır. Eşkıya, bu bölgelerde (daha çok Kürdistan) ve Balkan ülkelerinde eksik olmamaktadır. Bunlar bizi ne ilgilendirir denebilir! Ancak ben, birlikte hapis yattığımız insanları harekete geçiren psikolojiyi ve fikirleri kısaca izah etmek için, bunlardan bir miktar söz etmeyi gerekli buldum. Bu "eşkıya" bir veya bir dizi cinayet işledikten sonra dağlara çekilmektedir. Elbette bunlar "toplum dışına atılmakta" ve kutsal feodal ve burjuva mülkiyetinin açık düşmanları olarak gerek feodaller, gerekse Kemalist hükümet tarafından kara listeye alınmaktadır. [Sadece feodallerin malları değil, posta konvoyları da gasp edilmektedir.] Bu "asi" köylüler, cesaretleri, ölümü hiçe saymaları, destansı hareketleri ile dikkatimizi çekmelidir ve, hemen hemen tümüyle kendi kaderine terk edilmiş, feodaller tarafından yönetilen hareket bir genel isyan halini aldığında buralarla en ilgili İngiliz, Fransız emperyalizmlerinin entrikalarına açık bu vilayetlerde Parti doğru hareket etmeyi bildiği takdirde gelecekteki "kızıl partizan" çekirdeklerini oluşturacakları kolayca anlaşılmalıdır. Bu asilerin yanı sıra, elbette "bey"lerin [orijinalde Türkçe] yine yetenekli ve dövüşken silahlı çeteleri vardır ancak "asi"lerin ayırt edici özelliği olan yüksek duygular, bunlarda yoktur. Hapishanede, genellikle böylesi insanlarla uğraştık: "Vandetta" kurbanları ve kimi zaman da "eşkıya". Ancak son zamanlarda, birkaç hırsız ve dejenere, kaçakçılar ve vergisini ödemeyi reddedenler veya ödeyemeyenler. Hırsızlık da, orada, çoğu zaman farklı bir karakter taşıyor. Örneğin bir "bey"in [orijinalde Türkçe] veya "ağa"nın [orijinalde Türkçe] yanında çalışan bir yoksul, bir zaman sonra, efendisinin veya patronunun yanından ayrılmak istediğinde (serflik ile birlikte ücretlilik, ancak burada köleliğe çok daha yakın bir serflik, bu bölgede tek başına veya çoğu zaman karma ve iç içe geçmiş biçimlerde yürürlükte. Kapitalist meta ilişkileri adım adım nüfuz etmektedir.), efendisi tarafından hırsızlık yapmış gibi ihbar edilmektedir. Bey'in [orijinalde Türkçe] kullanılmış bir çift ayakkabısını sözde çaldığı için, aslında ücretini ödememek amacıyla 2, 3, 5, 7 yıl hapse mahkum edilmiş zavallıları görmek pek ender değildir.

Her ne kadar bu tutukluların çoğu pek uzun cezalar yemiş ve kullandıkları çeşitli uyuşturucu zehirler (esrar [orijinalde Türkçe], afyon, vb.) onları adım adım dejenere etmekteyse de, yine de cezasını tamam-

layarak, kısa süreli cezalara çarptırılmış veya beraat etmiş insanlar da vardı ve bütün bu insanlar, genel olarak, kentle ve (ve bizim için çok daha önemli olan) çevredeki köylerle sürekli ilişki içindeydiler. Dahası hapishane çok duyarlı bir kurumdur, birçok açıdan burjuva toplumunun bir barometresidir. Ülkede büyüyen ekonomik ve mali güçlüklerin, son zamanlarda tüm hapishaneleri, özellikle doğu vilayetlerindekileri doldurduğunu belirtmek yeterli olacaktır. (Bizim hapishanede, başlangıçta 115 kişi bizi karşılaşmıştı, ayrılırken 500'ü aşkın tutuklu bıraktık. Ve aramızda bir dostluk kurulmuş olan jandarmalar, bize bürolarda yüzlerce tevkif müzekkeresinin beklediğini anlatıyordu. Hapishanelerde yer olduğu ölçüde tevkif ediyorlarmış.) Dışarıda olup biten her şey, tutuklulara yeni gelenler, ziyaretçiler vb. tarafından düzenli olarak iletiliyordu. Bu noktalar üzerinde durmamın sebebi, "bu dejenereler, vb. bizi ne ilgilendirir" biçiminde kimi aşırı lafları zaman zaman işitmemdir.

Oysa, acımasızca ezilen bu ülkenin insanları ve meydana gelen olaylar, bizleri alabildiğine ilgilendirir. Daha sonraları, onlarla çok ciddi biçimde ilgilendiğimizde, bu ilgiden elle tutulur bir takım sonuçlar elde ettik. Hapishanedeki propagandamız çevreye geniş ölçüde yayılıyordu ve yankı halinde bize geri dönüyordu. Çok yakın bir gelecekte herkesin dayanışma içinde olacağı, köylülerin toprağa kavuşacağı, "feodal beyler"in yok olacağı, herkesin kardeşçe yaşayacağı söylentileri dolaşıyor ve heyecanlı bir biçimde "ne zaman?" sorusu soruluyordu. Bazen daha da abartılı sözler duyuluyordu. Komünist ordular yaklaşıyor ve Sovyet Kızıl Ordusu ayaklananların yardımına koşuyor, vb. Bunda, elbette doğu renklerinin damgasını taşıyan köylü saflığı, mekanik kadercilik (Müslümanlık), ama daha da çok emekçi ve korkunç biçimde sömürülen köylü kitlelerinin ateşli isteklerinin ifadesi vardı

Dediğim gibi, ilişkilerimiz başlangıçtan itibaren dostane değildi. Tersine, hayatımızın tehlikeye düştüğü kritik anlar da oldu. Bana göre bunun nedenleri şunlardı: 1) Kürdün, genel olarak, Türk olan her şeye karşı kuşkuculuğu. Eski bir Rum atasözünde dendiği gibi, "tehlikelerden kork, sana hediye getirseler bile." Birbirlerine düşman olanlar bile, Türk zalime karşı hızla birleşiyorlardı -ancak ihanet edenler de eksik olmuyordu. 2) Tutuklu feodaller (özellikle komşu bir "bey" ve bir

"ağa") söz konusu olanın, karşı karşı bulunduklarının uzlaşmacı ve genel olarak mülkiyeti koruyucu Kemalist burjuvaziden çok daha ürkünç ve yenilmez düşmanın bir Parti olduğunu hızla kavradı. Her türlü konukseverlik vb. hilelerini kullanmakla birlikte, ilk günlerden itibaren, bize karşı bir komplo hazırlamaya giriştiler. Ancak bizim açımızdan saf nesnellikten kaynaklanan bu nedenlerin dışında, bizim bir takım öznel hatalarımız da feodallerin değirmenine su taşıdı ve durumu ağırlaştırdı: 1) Genç yoldaşların feodallerin hizmetlileriyle ters ve zamansız tartışmaları; gençler onları açıkça yüceltiyor ve onlara, yaşamlarında ilk kez duydukları Müslümanlık dersleri veriyorlardı. 2) İlk zamanlar yoksullara karşı gösterilen belli bir soğukluk. Özellikle Hikmet yoldaş, bir hekim olarak, bu çaresiz yoksullara karşı çok daha fazla göreve sahipti. Oysa ki bu yoldaş, Elaziz'e vardığımızda, verebileceğimiz hizmetler için bir tarife hazırlamayı ve bir dilekçe yazmak için şu kadar kuruş, bir muayene için bu kadar kuruş, fotoğraf çekmek için (bir fotoğraf makinesine de sahipti) şu kadar kuruş talep etmeyi önerdi. Bu elbette uygulanamazdı ve ne kabul edildi ne de uygulandı. Bu, komünist ödevlerin garip bir kavranışıydı. 3) Feodaller daha vahim bir şeyin farkına vardılar. Hikmet yoldaş, genç Salomon yoldaşın peşinden dolaşıyordu ve bizler, bu yoldaşa tam bir güven duyarak, ayakta uyuyorduk. (Bu "bey"lere karşı açtığımız davada, beyler bunu açığa vurdular ve ben bile, daha önce marangoz Hilmi bana kimi ayrıntıları aktarmış olmasına rağmen buna inanamadım. Bu hikâyelere ve saf kara çalmalara inanamıyordum.)

İlk iki noktada hatalarımızı hızla düzeltme yoluna gittik. Üçüncü noktaya gelince, her ne kadar feodaller, kanıt yokluğu nedeniyle (tutuklular arasında komünistlerin saygınlığına büyük zarar veren) iddialarını kullanamadılarsa da, iç yaşantımızda bu vahim dejenerasyon, hastalığın depreşmesiyle daha sonraları bizi yine meşgul etti.

Tüm bu insanlarla ilişkilerimizin, kimi sempatilere rağmen henüz genel olarak iyi olmadığı ilk aylarda yukarıda belirttiğim nedenlerle oldukça ciddi kimi olaylarla karşı karşıya kaldık.

Bir defasında yukarıda andığım 2 feodal bey, bize karşı inceden inceye hazırlanmış bir saldırıda bulundular. Bu saldırı, genç yoldaşları-

mızdan güçlü bir yanıt aldı ve tutukluların çoğunluğunun tarafsız kalmasıyla da akamete uğradı. Şuna da işaret etmek gerekir ki iki ayrılıkçı, Hilmi ve Hüsnü de bunda bir yer alıyordu. Bu feodal beylere gidip geldikçe, bunların saldırgan niyetlerini bizim aleyhimize etkiliyor gibiydiler. (Ancak bu iki dışlanmışı harekete geçiren nedenlere, söz konusu bu 2 tipe karşı bizim tutumumuzdan kaynaklanan hatalar da gelip ekleniyordu.) Bir başka gün, kapıların kapalı olduğu öğle saatlerinde, Hikmet yoldaş tüm bu planlar hakkında müdürle görüşme yapıp hücremize dönerken ve bizim kapımız da kapalıyken, beylerin bahçede gizlenmiş adamları küfür etmeye ve Hikmet yoldaşı taşlarla kovalamaya başladılar. Hikmet yoldaş kaçtı ve idareye sığındı. Bizler de hücremizde yine önceden tasarlanmış bir şeylerin olacağını hissettik ve içerden gardiyana kapıyı açması için bağırdık. Ancak gardiyan, büyük ihtimalle bu düşmanca dünyayla anlaşma içinde bizi duymamazlıktan geldi. Müdür de bizi terörize etmeye çalışıyordu, sadece işine aşırı bağlılığı ve uyguladığı talimatlarla değil, kişisel amaçlar için de, zira ta başından itibaren tutuklulara karşı değişik suiistimallerde dilediği gibi davranamayacağını anlamıştı. Bütün bu mücadeleler, bizim kazandığımız tutuklulara karşı bir davaya yol açtı. Bir süre sonra aynı feodal beyler, bize karşı sempati ve saygının büyümesi karşısında, bir uzlaşma arayışı içinde, bize, kendilerinin ayırt edici özelliği olan tüm hilekârlıkları ve çekingenlikleriyle temsilcilerini gönderdiler. Özellikle bize, müdüre karşı yürüttükleri kendi mücadeleleri için gereksinim duyuyorlardı. Elbette bu tür bir anlaşmayı reddettik ve onlara bizim kişisel olarak kimseye düşman olmadığımızı ve bize dokunmadıkları sürece onların şahsına karşı bir şeyimiz olmadığını, bununla birlikte komünistler olarak, varlıklı ve egemen sınıflara, bu özellikleri nedeniyle karşı olduğumuzu bildirdik.

Mücadeledeki bu kısa kesinti sürecinde, tutukluların büyük kitlesiyle ilişkilerde hissedilir bir iyileşme ve sürekli bir artış oldu.

Bu değişiklik nasıl meydana geldi? Elbette ve sadece ilkelerimizin gündelik olarak uygulanmasıyla, genel olarak bu zavallıların kaderine gösterdiğimiz ilgiyle, onlara sağladığımız elle tutulur yararlarla: Dilekçelerini ücretsiz olarak yazmak, onlara okuma-yazma öğretmek. Hik-

met yoldaş da, ayrıca, hastaları tedavi etmeye başlamıştı. (Hapishane içine ücret alan belediye hekimleri çok ender geliyor, geldiklerinde de bu zavallıların acılarıyla dalga geçiyorlardı.) Bu somut ilginin yanı sıra, onlara kendi durumları, genel olarak politika hakkında da kimi aydınlatmalar yapıyor, onların kanaatlerine belli bir yön vermeye, acılarının ve sömürülmelerinin nedenlerini izah etmeye ve ulusal ve toplumsal kurtuluşun biricik yolunu, devrim yolunu onlara göstermeye çaba harcıyorduk. Bizim hücre, onlar için, gündelik pratik bir güçlükle karşılaşanların veya uğraştıkları daha genel toplumsal, politik bir olayı anlayamayanların buluşma yeri haline gelmişti.

Özetle denebilir ki, burjuvazi, bizi uzak vilayetlere sürgün etmekle, istemeden ve tam tersi arzularına rağmen bize inanılmaz bir hizmet sundu. Bundan büyük pişmanlık duyduğu, 1929'dan sonra mahkûm olan yoldaşlarımızı, kendi denetiminin çok daha hassas bir biçimde uygulandığı Ankara, İstanbul vb. hapishanelerine koymayı tercih etmesinden de anlaşılmaktadır. Ama boşuna gayret. Komünizmin gücünün ve Parti'nin etkisinin yayılmasına engel olacağına inanılan her şeye rağmen, Parti burjuva rejiminin olumsuz, gerici ve yıkıcı ve davamızın olumlu ve kurucu tüm yanlarından yararlanmayı her zaman bilecektir.

III. ELAZİZ KOMÜNÜNDEKİ İÇ İLİŞKİLER VE YAŞAM

Cezamızın tümünü çektiğimiz ikinci bir hücreye kesin olarak yerleştirilir yerleştirilmez iç yaşamımız açısından bizi uğraştıran ilk şey, o iki tip, Hilmi ve Hüsnü oldu; bunlar, deyim yerindeyse, İzmir ayrılıkçılarının "şef"leriydi. Bunlar, daha Diyarbekir'den Elaziz'e yolculuktan itibaren, yakınlaşma emareleri gösterdiler. Elaziz'de, daha geçici birinci hücredeyken bu yakınlaşmayı artırdılar. Hikmet yoldaş bir gün bana gelip Marangoz Hilmi'nin, alet edevat alıp bir marangoz atölyesi açmak üzere belli bir fon ayrıldığı takdirde Komün'e yeniden katılmayı önerdiğini söyledi. Hilmi, arzu eden yoldaşlara meslek öğretmeyi üstlenecek ve bu girişimden elde edilecek gelir (giderler düşüldükten sonra) eşit olarak paylaşılacaktı. Hilmi, kendisi için sadece olağan bir ücret talep ediyordu. Ben de bunu kabul ettim. Zaten söz konusu olan, onları komünist olarak komüne yeniden katmak değildi. (Bizler, diğer 6

yoldaş, hapishane komünist hücresi olarak yaşayıp hareket etmeye devam edebilir, onları da yalnızca "Komün" üyeleri olarak kabul edebilirdik.) Bu, manevi olarak da bir kazançtı. Böylece, gözetim altında tutarak bu iki tipin istemeden veya bilinçli provokasyonlarını bertaraf edebilecektik. Hikmet yoldaş, hatalarını kabul ettikleri yönünde bir belgeyi imzalamaları koşuluyla onları Komüne kabul etmeyi önerdi. Her ikisi de bunu kabul etti, ancak içeriği Hikmet yoldaş beğenmedi; ona göre bu hatasını samimi biçimde kabul eden insanların anlayışını yansıtmıyordu. Hikmet yoldaşın bu itirazı tamamiyle hakiki ve çıkar gözetmeyen bir tutum değildi -daha sonraki olaylar beni bu konu üzerinde odakladı. Hikmet yoldaşın "veto"sundan önce marangoz Hilmi bana, Hikmet yoldaşın İzmir'de genç Şükrü, Salomon, Küçük Hilmi'nin peşinden kötü amaçlarla gittiğini, özellikle küçük provokatör Şükrü'ye, kendisini Sovyetler'e göndererek kızıl bir profesör olmasını sağlayacağı vb. vaatlerde bulunduğunu ve bunun aylarca sürdüğünü anlattı. Ayrıca Doktor Hikmet'in, (bu anıların başlangıç bölümlerinde söz ettiğim) İzmir hapishanesinde Partili yoldaşları toplamak ve onların ihraç edilmesi kararını aldırmak üzere acelesi, Doktor Hikmet'in açıkça kötü emellerinden kaynaklanıyordu. Bunun üzerine kendisine şunu sordum: "Neden sorunu İzmir'de olduğu gibi ortaya koymadınız? Her bilinçli komünist sizden kuşku duyma ve hatalarınızı kabul etmek yerine bunları maskelemek istediğinizden bütün bu hikâyeleri, bölücülüğünüze atfetme hakkına sahip değil mi?" Bana, hemen hemen şu cevabı verdi: "Ben büyük bir hata yaptığımı kabul ediyorum ama o zaman, Parti'nin saygınlığına halel gelmemesi için böyle şeylerden söz etmememin daha doğru olacağını sandım. Ayrıca kimseye güvenim yoktu, çünkü herkes bize karşıydı ve benzer kötü emellere başka Parti militanları da sahipti. Tüm kalbimle seni temin ederim ki ben bilinçli bir işçiyim, ancak iyi bir eğitimden yoksunum. Zaten militanlar ve üst organlar bizimle çok az ilgileniyorlar ve bize bağışlayıcı davranırsanız, bizi daha adil yargılarsınız." Ayrıca, Hüsnü ile birlikte hareket etmeyi bırakacağını, aynı eşcinsel sapkınlıkların harekete geçirdiği bir dejenere olmayı anladığını ve daha bir sürü ayrıntıyı ekledi. Bu itiraflardan şaşkına döndüm ve sözlerinin görünür ölçüde samimi olmasına rağmen, kendisine

henüz inanmadım. Marangoz Hilmi'yi bir yandan güçlü bir hitabet gücüne sahip bir adam olarak tanıdım ve diğer yandan Partili tüm eski militanların da paylaştığı üzere Doktor Hikmet'e (görevi, geçmişi nedeniyle) güven duyuyorduk. Bununla birlikte, durumu daha iyi kavramak üzere bunları karşılaştırmanın yararlı olacağını düşündüm. Hilmi'nin Komüne yeniden katılması için bir gün üçümüz (Hikmet, Hilmi ve ben) konuşurken, Hikmet'in yüzüne, biraz da beklenmedik bir biçimde, Hilmi'nin ayrılıkçı hareketlerinin dayandırdığı nedenleri söyleyiverdim. Hikmet sarardı ve şöyle cevap verdi: "Bu kara çalmaları biz burjuvaziden de duyduk." (Gerçekten de, İzmir'de polisin bir şeyler fısıldayıp kimi sözde komünistlerle dalga geçtiklerini duymuştuk, daha sonra bunun sebepsiz olmadığı anlaşıldı.) Hikmet, çizgilerinden de görülür bir gayretle, soğukkanlılığını korumaya çabalıyordu ancak taktik değiştirdi. Bu görüşmemizden sonradır ki bana Hilmi ve Hüsnü'nün iflah olmaz adamlar olduklarını ve marangozluk davasının vb. bir hile olduğunu söyledi. Ancak bu arada imzalamış oldukları belgeyi muhafaza etmenin iyi olacağını düşünüyordu. Bu iki adam, "artık bu işe bir son verelim" diyerek her gün benim başımın etini yiyorlardı. Ben de onlara, ilk fırsatta durumlarının incelenerek bir karara varılacağı cevabını veriyordum. Bunun üzerine Hikmet yoldaşa işi böyle süründürmemek gerektiğini söyledim; bu insanları ya Komüne yeniden almak veya net bir biçimde bunu reddetmek gerekiyordu ve bunlardan birinden belgeyi bizzat ben aldığımdan, bunu Hikmet'ten geri alıp iade ederken her ikisine de şu an için beklemenin daha doğru olduğuna inandığımızı söylemiştim; daha iyi bir tutum göstererek Komünün haklarındaki kanaatini değiştirmek onlara düşüyordu.

Hikmet ve ben (Komün yönetimi olarak) bir süre bu iki "ihraç" ile ilgilendik, ama farklı yaklaşımlarla. Hikmet, bunlarla, göründüğü kadarıyla, bir gün sessizliklerini satın almak amacıyla ilgileniyordu; bense, onların gerçekten haksız bir biçimde ihraç edilmiş iki yoldaş olup olmadıklarını anlamak için uğraşıyordum. Bir süre, bu ikisi, Doktor Hikmet'in verdiği politika derslerine ve benim verdiğim Fransızca derslerine sempatizan olarak katıldılar. Hüsnü'yü bir süre Komüne bile aldık.

Bu Doktor Hikmet'in gerçek niyetleriyle ilgili olarak bir soru işareti ve bir kuşku beni rahatsız etmeye başladı. Güven bir kez sarsılınca, gündelik yaşamın küçük ama yeterince karakteristik ve yoldaşlık nedeniyle ne yazık ki çoğu zaman küçümsenen ayrıntılarını daha açık görebilir hale geldim. Sağcılarda veya döneklerde tanıdığımızdan değişik bireysel eğilimler, bu adamda kendini gösterir oldu. Bu adamın bir küçük burjuva aydını, kimi zaman kendi ücretlilerine karşı bir patron gibi davrandığının tespit edilmesi gecikmedi. Örneğin, sürekli olarak bir şezlonga uzanarak (görünürde kendisine yapay bir saygınlık yaratmak için) dekor olarak etrafında hepimiz toplanmış bir halde kendisinin fotoğrafının çekilmesini istiyordu. Daha Diyarbekir'de, kendisine ait ayrı bir yatak satın aldırmıştı. Diğer hepimiz, düzgün bir yorgan bile olmadan yerde yatıyorduk. Abbas ve ben hastaydık; dahası ben daha önceleri çokça kan tükürmüştüm. Üstelik (oralarda alabildiğine sert olan) ilk kışı, Komünün parası olmadığı (kontrol edilmeli) gerekçesiyle bizi ısınma kömüründen yoksun bıraktı. Daha sonraları, yatağına bir de cibinlik yaptırmak istedi; ama ben kesinlikle reddettim; zira o zaman bizim hücre de "bey"lerin ve "ağa"ların hücrelerine benzeyecekti ve söylediklerimizle açıkça çelişkiye düşecektik. Davranışlarında gerçek bir liderin sadeliği yerine, kaba bir burjuva taklidi vardı. Bir hekim olarak birçok kadavra ve ameliyat görmüş bu adam, bir gün bana, sofrada yemekten çıkan taşlardan söz etmekle iştahını kestiğim eleştirisini getirdi. Oysa kendisi, nazik ve kültürlü doktor, sürekli protestolar vazgeçirinceye kadar, arkadaşlarının çalışmakta olduğu masaya çıplak ayaklarını uzatmayı yoldaşlığa uygun ve yüksek samimiyet gösterisi olarak değerlendirebiliyordu. Ayrıca her zaman kedilere işkence yapmaktan büyük bir keyif alıyordu, gözlerimizin önünde işkence ede ede iki kediyi öldürdü.

Bir gün kendisini bir kenara çektim ve kendisinde bencillik tezahürü olarak tespit ettiğim her şeyi söyledim. Kendisini daha açık bir biçimde eleştirmemiştim; "lider" olarak otoritesi sarsılmadan, kendisine yoldaşça bir uyarıda bulunmak istiyordum.

Kendisini ifade etmeye ve sözde samimi bir biçimde cevap vermeye çabaladı. Ancak eleştiriyi kaldırmadığından, o andan itibaren hınç

duyguları beslemeye başladı, zira yavaş yavaş her noktasının keşfedildiğini hissediyordu. Bu duygular, izleyen süreçte, birçok biçimde dışa vurdu: Bir takım sabotajlar, her türden entrikalar ve nihayet bir takım yazılar.

Genel olarak Komündeki yaşam, başlangıçta, az çok normal bir biçimde yürüyordu. (Bu boş işler dışında, ben yalnızca bunların ayrıştırıcı eğilimleri yoksa ilkesel görüş ayrılıklarını veya Parti'ye sızmış dejenere maceracıların projelerini mi gizlediğini keşfetmeye çalışıyordum.)

Birkaç ay sonra, bizzat Doktor bir gün gelip bana mahrem bir biçimde Niyazi yoldaşın Salomon yoldaşa karşı eşcinsel uygulamaları olduğunu söyledi. Acil ve etkili önlemler alınmasını önerdim. Hemen yatakları ayırdık, vb. Daha sonra bu bir daha depreşmedi. Ancak bu arada Doktor Hikmet'in bunu biraz da aşağılayıcı bir tarzda ele aldığını görmekten işkillendim.

Birkaç ay sonra, bir akşam birbirimize küçük ekmek topakları atarak eğleniyorduk. Hikmet sürekli Salomon'a atıyordu. O da kaba bir biçimde terslendi: "Eşek şakası istemiyorum." Bu sözler, köşedeki tahtında kurulmuş olan efendimizin ağırına gitti. Ertesi sabah bana bir pusula iletti: "Bu yahudi çocuğuyla ilişkimizi kesmeliyiz, artık tahammül edilemiyor." Kendisine şu cevabı verdim: "İkimiz toplanalım ve bir karar alalım." Böylece tam iki saat boyunca bu genci ihraç etmemek, sadece ona bir ders vermek gerektiği konusunda kendini ikna etmek için göbeğimi çatlattım. Daha sonra Komün toplandı ve epey bir tartışmadan sonra bu genç yoldaşa bir uyarı cezası verildi. Ancak tüm bu hikâye ve Doktor Hikmet'in tek başına davranışları ve tehditleri, bu gence kendisinin gerçekten ihraç edileceğine inandırmış. Geldi tek başıma beni buldu ve gerçek durumu, tüm Komün farkına bile varmadan, olayları olduğu gibi ifşa etti. Bu doğrudan ithamla, o zaman anladım ki, gerçekten de fermanlı bir kulamparanın kıyıcı ve aşağılayıcı davranışlarıyla karşı karşıyayız. İzmir'den beri, bu adam, görevlerini, üst organların kendisine güvenini, paraya tek başına sahip olmayı vb. kullanarak genç yoldaşları yoldan çıkarmak için imkânsızı yapmış. O zaman anladım ki, Hilmi'nin söyledikleri de bu konuda yalan ve kara çalma değilmiş. Olan biteni hemen, orada komünist güvene layık tek kişi olan Ab-

bas yoldaşa ilettim. (Niyazi'nin kendisi de lekeliydi. Memet Tevfik ise dar görüşlü bir insandı.) Onun katılımıyla bir "arkadaş mahkemesi" oluşturduk ve bu hikâyenin tüm ayrıntılarını dinledik. Böylesi bir pisliği yargılamadan iğrenmemize ve o zamana kadar doğru yolda olduğunu düşündüğümüz bir yoldaşı böylesi davranışlardan yargılamaktan acı duymamıza rağmen, birliğe ve Parti'nin saygınlığına karşı yıkıcı sonuçlarını göz önünde bulundurarak acilen bu yarayı dağlamak gerekiyordu. Elverişli vakitte Kontrol Komisyonuna başvuruyu mahfuz tutmakla birlikte karar olarak her ikisine de birer uyarı cezası verdik; birine dejenerasyonu için diğerine tüm Komüne karşı o güne kadar güvensizlik gösterdiği için.

Birkaç gün sonra Abbas ve Niyazi bana gelerek, Hikmet'in göz yaşlarına vb. rağmen kendisini düzeltmediğini belirttiler. Daha hafif biçimde de olsa, bu hastalığın depreştiği görülüyordu. Bunun gençler üzerindeki moral bozucu etkisi düşünmek bile istenmez. İkinci bir duruşma yapıldı ve Hikmet bir ay süreyle Komünden ihraç edildi; sadece gündüz nöbetçisi yoldaşla, derslerdeki yoldaşlarla ve Komünün yönetim organında konuşma hakkı vardı. Bu olaylar sırasında Almanya'dan bir mektup geldi. Ben kendisiyle konuşarak bilgi istedim. Sırtüstü yatağına uzanmış ve ayaklarını duvara dayamış bir halde, bir feodal beyin aşağılayıcı üslubuyla bana şu cevabı verdi: "Böyle şeylerle, bundan sonra bizzat ben ilgileneceğim." Sanki burada söz konusu olan derin konspirasyon gerektiren bir şeydi. Ve gençlerin önünde başsavcıyla arkadaşlığından böbürlenen ve konspiratif açıdan başka hatalar yapmış bu adam, burjuvazinin her türlü kontrolünden geçmiş, devrimcilere Uluslararası Kızıl Yardımdan gelen mektupları bizden saklıyordu. Gizlemek istediği tek şey, elbette tutardı. Komünist yaşamımızın tüm biçimlerine ve içeriğine meydan okuyan bir adamla konuşmakta ısrarcı olmadım. Sadece diğer yoldaşlara bu kariyeristin taktik değişikliğini ve almamız gereken önlemleri ilettim. (Ertesi sabah, bir başka hileye başvurarak, giderleri, gündüz nöbetçisi arkadaşla yazdırmak için bir defter aldırttı. O zamana kadar ne kadar para geldiğini, ne kadar para gittiğini kimse bilmiyordu.) Tüm arkadaşlar, onu Komünden kesin olarak atmak gerektiği konusunda oybirliğine vardılar. O gün Komün toplandı.

Bu adama hâlâ söz verilmesinin istenip istenmediği sordum. Anımsadığım kadarıyla, her ne kadar bir yoldaş bunu istediyse de, kendisine söz verdik. İki saat boyunca konuştu. Kendisine cevap verildi ve sonuç olarak açıklamaları ne yeterli, ne de samimi bulundu ve kendisi Komünden atıldı.

Şahsen ben komün yaşamından kesin olarak ihraç edilmesi kanaatinde değildim, ancak onu ciddi bir biçimde sarsmaktan yanaydım, çünkü gözle görülür biçimde aklını yiyor ve sadece sapmış bir komünist olarak değil, ama aynı zamanda uygar insanların en temel medeni ilişki ve ortak hayat kurallarını çiğneyen bir deli olarak bizlere rahatsızlık veriyordu. Bu niyeti (ihracına ilişkin) kararın metniyle ortaya koyuyor ve sempatizan ve öğretmen olarak hizmet verebileceğini ve komünün kendisine karşı tutumunu iyileştirebileceğini ekliyordum. Artık o bir yoldaş olarak görülmüyordu ve ben de ona, görünürde, saf biçimsel olarak yoldaş gibi muamele ederken, onu bir takım uzlaşmalarla idare etmekten başka bir şey düşünmüyordum. Beni buna yönelten nedenler şunlardı: 1) Komünün yararlanabileceği yetenekleri vardı. Burjuvazi bizi, bilgisi ve başka hizmetleriyle Komün için yararlı olabilecek burjuvalarla, feodallerle vb. dirsek dirseğe günlerimizi geçirmeye mahkûm etse de aynı biçimde davranırdık; izleyen süreçte onun maskesini tümüyle alaşağı etmeye gelince, bu, (onun konumu nedeniyle) üst merkez organların ve tüm Parti'nin işi olacaktı, dış dünyaya karşı birliğin zorunlu olduğu hapishane koşullarının değil. 2) Bir köşede tecrit olup Komüne karşı düşmanca tutumlar besleyerek bize zarar verebilirdi, zira başsavcı onun yakın bir dostuydu. 3) Diğer dışlananlarla yaşadığımız deneyim bize gösterdi ki böylesi tipler, öylesi koşullarda, provokasyona sürüklenebiliyor. 4) Onu Komün yaşamına bağlamakla, kendisini izlenebilir ve yakından denetlenebilir, 5) Psikolojik rahatsızlığında veya deliliğinde gerçek bir iyileşme veya tutumunda daha iyi bir yönelim ortaya çıktığı takdirde, Parti'nin onu daha sonraları sorumluluk gerektirmeyen görevlerde kullanması da söz konusu olabilirdi [sorumluluk gerektiren görevlere gelince, (daha sonraları oldukça iyi çalışmış olmasına rağmen) bugün de şu kanıdayım ki bu adamın itibarı alınmıştır, Parti'nin saygınlığına halel getirmiştir, ancak durumu yetkili organ tarafın-

dan incelendikten ve onun durumuyla ilgili tüm tanıklıklar dinlendikten sonradır ki herhangi bir organda hareket etmesine izin verilmesi söz konusu olabilir.]

Kendisinin ihraç edilmesinden birkaç gün sonra, Abbas yoldaşla konuşmak istedi. Abbas gelip bunu yapmasında Komünün herhangi bir sakınca görüp görmediği sordu. Onu gönderdik ve geriye, bu adamın kariyerist, sinik bir uzlaşma önerisiyle döndü. Anlaşmak için benimle konuşmak istiyordu. Onu hâlâ oldukça iyi karakterize eden önerileri şunlardı: 1) Konspirasyon (-!- yani para) işleriyle ilgili her konuda merkezle bağlantı ve ilişki hakkını sadece ve biçimsel olarak kendi tutuyordu. 2) Komünün gözünde itibarını yitirdiği ve gözden düştüğü için, Komünün iç işlerinin yönetimine karışmayacaktı. Bu maceracı bir pazarlıktı: Görevleri böylece paylaşmak! Sanki sadece bu söz konusuydu! Yine de kendisiyle bir kez daha konuştum. Bilmem kaç yüzüncü kez tüm ikna yeteneğini tüketti ve ben yukarıda açıkladığım ve komünist bilinçten esinlenen uzlaşma ruhuyla buna inanmış gözüktüm; kendisine şöyle dedim: "Pazarlık yapmak istemiyoruz, senin sözlerinin samimiyetine inanıyoruz ve senin önceki tüm haklarınla bulunduğun yerde kalmana karar veriyoruz. Geçmişte olduğu gibi Komünü birlikte yöneteceğiz ve hepimiz senin kendini devrimci olarak bizzat düzeltmeni istiyoruz." Tüm yoldaşlar kabul etti ve onu tekrar aramıza aldık.

Daha sonraları iyi ve son derece vaktini titizlikle kullanır bir biçimde çalıştı. Kimi çeviriler yaptı. Bazı eserler de yazdı. Dışarıdan gelen kitaplara dayanarak düzenli olarak ekonomi politik, Marksizm, Leninizm vb. dersleri verdi. Komünist uyanıklığı sonuna kadar uyutamamış olmanın sürekli kudurganlığıyla, önceki davranışlarının gelecekteki sonuçlarını düşünerek ve özellikle benim bu olayları daha sonra yetkililere ileteceğimi göz önünde bulundurarak, beni haksız duruma düşürmek için umutsuz bir biçimde her türlü yolu denedi. Ve bir takım çatışmalar yaratmak için sürekli bir biçimde akla gelmez yollara başvurdu. Ve paranın sadece onun adına gönderilmesini (sadece birkaç kez yardım ayrı ayrı gönderildi) ve üst merkez organlarla bağlantısını kullanarak diğer yoldaşları da etkilemeye çalıştı. Elbette bu amacına ancak en son zamanlarda (ve Diyarbekir'den Mehmet Veli yoldaşın gelmesinden

sonra) ve çok kısa bir süre için ulaşabildi. Ayrıca benim Fransızca derslerimi de sabote etmeye çaba harcadı (bunu öylesine açık bir biçimde yaptı ki bir komün toplantısında diğer yoldaşlar bunu tespit ederek bütün oturum boyunca eleştirdiler.) Komünün parasıyla satın alınmış kitaplardan (kitapların getirtilmesi konusundaki üstün yeteneğine çağrışım yaparak, vb. oysa ki bunda olağanüstü hiçbir şey yoktu. Herşey yasal olarak yapılıyordu. Ve tam tersine bir takım kitapları yasal olarak getirtebilme olanağı garipti.) benim yoksun kalmamı sağlamak için akla gelmez yollara başvurdu.

Ben, tüm bu davranışları, şahsen bana yönelik olduğu ölçüde her zaman sabırla ele alıyordum ve bu adamla uzlaşmalı hayatın yetişmekte olan yoldaşlara zararlı bir etki halinde dejenere olmamasına her zaman dikkat ederek sadece bir ilke açıkça söz konusu olduğunda konuyu gündeme getiriyordum.

İki buçuk yıl sonra Mehmet Veli (Troçki) Diyarbekir'den geldi. Kaya ve Sinkeviç yoldaşlar da talepte bulunmuşlar ancak onlarınki kabul edilmemişti. Bundan en çok Doktor mutlu oldu. Hatta ağzından şu sözleri bile kaçırdı: "Muhtemelen bunu başsavcı yapmıştır, kendisine küçük bir teşekkür mektubu göndermek gerek." Hikmet'e göre, Mehmet Veli yoldaş (1 sözcük okunamadı) iyice bağlı bir işçiydi. Kendisi, İsmail ve Hüsamettin'in davranışlarına karşı Diyarbekir'den sık sık mektup yazmıştı ve Doktor Hikmet bu mektupların içeriğini işçi "sağduyusu" olarak niteliyordu.

Bir takım izlenimleri paylaştık. Bu yoldaşa bizde olup biten her şeyi anlattım. Hikmet yoldaşın kendisi de, sık sık ortaya çıkan görüş ayrılıklarını göz önünde bulundurarak, bir çoğunluk oyunun oluşabilmesi için onun da Komünün yönetici organına alınmasını (M. Veli'nin bağlılığı art niyetiyle ve hesabını yaparak) önerdi. Gençler buna karşı çıktı, bense hiçbir itirazda bulunmadım. Hapishanede olan biten her şeyi tüm ayrıntılarıyla anlattım ve (gerçek bir lider olarak değerlendirdiği) Doktor'a öylesine bağlı olan M. Veli yoldaş bana tamamen hak verdi ve benim davranışımda eleştirilecek hiçbir yan bulmadı. Tam tersine Hikmet'in tutumuna karşı öfkelendi ve kızdı. Öte yandan Abbas ile M. Veli yoldaşlar vb. arasında bir takım çatışmalar ortaya çıkmaya başladı.

Hikmet masum gibi görünüyordu ancak şimdi hem Mehmet Veli'ye, hem de bana karşı azgın bir haldeydi. Komünün yönetim organında M. Veli yoldaşın mevcudiyetinden yararlanarak sahip olduğumuz kitapların listesinin bana verilmesini önerdim. Liste bana verildi, zira bir takım engellemeler ve sabotajları açık olarak yapmak artık mümkün değildi. Böylece ben daha iyi çalışabilir hale gelirken, karanlık yerlerde başka şeyler oluyordu. Komün yönetiminin bilgisi ve onayı olmaksızın, Hikmet Elaziz adalet müfettişine bir dilekçe göndermişti. (Elaziz'de bulunan) Annesi gidip geliyordu ve gizlice görüşüyorlardı. M. Veli ve ben, bu dilekçenin ne içeriğini, ne de amacını biliyorduk. Daha sonraları Hikmet, bundan M. Veli'ye söz etmiş olduğunu iddia etti ancak o hiçbir şey hatırlamıyordu. Sadece başsavcının (Doktor'un dostu) doktorun annesi aracılığıyla bizimle ilgili hükümetten şifrelerin sürekli olarak geldiği uyarısını yaptığını duydum. Buna rağmen Doktor (belki de beni uyutmak için) yanı başına bir takım kitaplar bırakıyordu. Ben, biraz da neredeyse üç yıldır rahat bırakılmış olmaya güvenerek (bu göreli rahatlığa ve ola ki başka intikam hareketlerine de girişebilecek böylesi entrikacı bir adama güvenmek, benim açımdan bir hataydı) önüme açılmış bir yığın komünist kitapla çalışıyordum. Bir gün, Doktor'un dilekçe (bugüne dek bunun olası içeriğini pek anlamış değilim. Ancak yalnızca içeriği ilginç değil, koşullar da anlamlı) gönderdiği müfettiş, Hikmet'i çağırttı. Hikmet gidip döndü. Bu müfettişin yanında ne yapmış olabileceği konusunda hiçbir şey öğrenemedik. Ancak birkaç gün sonra, bir gece birden bire bir sulh hâkimi (Beyaz Rus sığınmacısı bir Türk) jandarma subayları, polis komiserleri, hapishane müdürü ve gardiyanlar bir baskın yaptılar ve aramaya başladılar. Dikkat çekici nokta, Hikmet'ten genel olarak onun vermek istediğini aldılar; bana gelince, çocuklarımla mektuplaşmalarım dahil her şeyimi aldılar. Arama ince bir biçimde yapılmadı. (Ama gider defteri gitti). Dikkat çekici bir diğer nokta da şu oldu: Sulh hâkimi sordu: "Bu kitaplar kimin?" (Kom. Ent. kitaplarıydı.) Hikmet aceleyle cevapladı: "Niko Efendinin, ben bir şey bilmiyorum." (Oysa ki onun yatağında da kitap bulmuşlardı.) Bu arama bittikten sonra, Hikmet, akşam, bir çocuk gibi hoplayıp zıplamaya başladı: "Dostlarım, zafer bizim! Her şey kurtuldu!" Ona cevap veren M. Veli yoldaş ol-

du: "Zaferi de nereden çıkartıyorsun? Niko'nun bütün çalışmalarının ve çevirilerinin toplanıp götürülmesi senin için bir zafer mi?"

- "Her ne kadar içim acıdıysa da (!), kabahat benim değil (!). Bunu kendisine önceden söylemiştim." M. Veli ile tartışma kızıştığından, Hikmet birden bire ona şu soruyu yöneltti: "Siz ne demek istiyorsunuz, açık konuşun, yoksa bu aramayı ben mi düzenledim? (!)" Yarası olan, gocunur! M. Veli yoldaş ile tüm ihtimaller üzerine düşündük ve aşağıdaki noktalar bu adama karşı şüphelerimizi yoğunlaştırdı: a) Yaptığı bir takım yüzkarası işler ortaya çıktığı için benden belki de ne pahasına olursa olsun intikam almak istiyordu; b) gizemli dilekçe ve gidip gelmeler izah edilemez kaldı; c) Mehmet Veli ve ben, bir süredir Hilmi ile konuştuğumuzdan ve o da sulh hâkimine birkaç kez gidip geldiğinden, Hikmet, kendi amaçları açısından, bizleri diğer yoldaşlara, bu Hilmi tipinin gerçek dostları olarak sunmayı uygun bulmuş olabilirdi; d) beni her türlü çalışma olanağından yoksun bırakma arzusu (zaten bu baştan beri açığa vurulmuştu); e) Salomon'un iddianamesini elde etmek amacıyla, (dostu) başsavcı ile belki de bir anlaşma (çünkü arama akşamı, Abbas yoldaş aracılığıyla bu mektubun ve kendisinin yargılamasıyla ilgili her şeyin aramada alınmış belgeler arasında bulunup bulunmadığını sordurdu. Ben olumlu cevap verince, onu kaygılıdan çok sakin bir halde gördüm); f) ayrıca bölünme için genel olarak elverişli bir durum yaratma ve M. Veli ile beni ayrılıkçı olarak gösterme amacı; g) İzmir'de benzeri durumdaki geçmiş gelişmelerde, insanları, kendisini anlamış insanlara karşı bir araya getirip bunların ihraç edilmesi doğrultusunda karar aldırmak. Daha sonraları sırasıyla Hilmi'ye, bana karşı mücadele etti, Salomon'u ihraç ettirmeye çalıştı ve şimdi de planı beni ve aynı zamanda daha önceleri kendisine körcesine bağlı bir dostu sandığı M. Veli'yi hedefliyordu.

Aramadan sonra, Doktor'un annesini tevkif ettiler. İllegal mektuplar ve küçük bildiriler, ayrıca Doktor'un kimi kitapları bulunmuştu; ancak ne o ne de ben, bulunmuş kitaplar ve yazılar için mahkemeye çıktık. Sadece birkaç kez Doktoru sorgu hâkimine çağırdılar. Annesinin tevkifine gelince, bunu duyduğunda, şöyle dedi: "Oldukça çalıştı, bir istirahatı hak etti." Ve gerçekten de bir yıllık bir istirahattan sonra, kadın beraat etti."

Aramadan iki-üç gün sonra (davranışlarının beklenebilir ve benim M. Veli yoldaşa önceden belirttiğim sonucunda) M. Veli yoldaş ile marangoz Hilmi (aynı zamanda ben de, bir yandan M.Veli'yi kontrol etmek için, zira Diyarbekir'den -Sinkeviç, Enver ve diğerlerinden- onunla ilgili mektuplar almıştım ve Hilmi'yi, biliyormuş gibi göründüğü başka ayrıntılarla ilgili konuşturmak amacıyla, ziyaret ediyordum) ve başka boş şeyler gerekçesiyle Hikmet bunu bir komün sorunu haline getirmek için elverişli an olarak değerlendirdi. (Bu arada, ben de, kendimi ilk kez İstanbul'daki yoldaşlara yazmak, atmosferimizin giderek dayanılmaz hale geldiğini belirtmek ve bir takım direktifler göndermelerini istemek zorunda hissetmiştim; bu da bizim "lider"imizi rahatsız etti. Direktifler geldi ve, açıktır ki, bunlar onun hoşuna gitmedi, zira bunları okumadı bile.) Diğer yoldaşları da etkiledi ve bizi ya Hilmi'den ya da Komünden ayrılma ikilemiyle karşı karşıya bıraktılar. (!) Ben Doktor Hikmet'in meseleyi böyle ortaya koymasının gülünç olduğu, burada söz konusu olanın mantık oyunundan ibaret olduğu karşılığını verdim. Hülasa ya Hilmi ya da Hikmet demek istiyordu. Bir diğer deyişle bunlardan biri mükemmel olarak kabul edilecekti; oysa ki bizler için her ikisi de kötü olabilirdi. (Esasen benim kanaatime göre biri bir rezil, diğeri de düşmanlığa itilmiş anarşizm yanlısı bir adamdı ve her ikisi de komünist bilinç açısından, ya uygun biçimde idare etmek ya da tümüyle bertaraf edilmesi gereken kişilerdi.) Doktor'u, diğer hatalarının dışında ve onların üzerini örtmek amacıyla açıkça fraksiyoncu davranışlarda bulunmakla suçladım. Şu noktayı da hatırlattım ki Komün toplantısından önce, onun idare organı toplanır, bizzat Doktor, M. Veli'yi bu organa önermişti, ancak onun kendisinin kötü tutumuna karşı olduğunu görünce bu idare organını ortadan kaldırmak ve her türlü meseleyi Komünün önüne koymak istedi.

Diğer yoldaşlarla gerek gerçek gerekse biçimsel birliği kaybetmemek amacıyla, şunu da ilave ettim ki, ancak İstanbul'daki yoldaşlara yazdıktan sonra bir üst organın direktiflerine ve bu durumu değerlendirmesine tâbi olmak gerekir. Bu kötü niyetli davranışlardan etkilenip peşinden sürüklenmemeleri konusunda gençlerin dikkatini çekmek istiyordum.Önerimiz kabul edilmedi ve böylece bizler ayrıldık. M. Veli

ve ben, (Doktor dışında) diğer yoldaşlarla açık ve samimi bir ilişkiye sahip olmaya devam ettik. Birkaç gün sonra, bu adam, gençlerin bizlerle samimi bir biçimde konuştuğunu ve bunun da kimsenin ayrılıktan yana olmadığını görerek bunlar üzerinde yeni yeni entrikalarla çalışmasını sürdürdü ve kesin kopuş kararını kabul ettirdi.

Yaklaşık 3 ay süren iki ayrı komün halinde yaşamdan sonra, genç yoldaşların biçimsel birliği yeniden kurma önerisi üzerine, bu birlik gerçekten de yeniden sağlandı. Ufak tefek mücadeleler eksik olmuyordu. M. Veli yoldaşın da bir miktar yalancı ve kimi zaman entrikacı olduğu ortaya çıktı. Ancak gerek onun gerekse diğer deneyimsiz yoldaşların hataları, son tahlilde, Doktor Hikmet gibi insanların parçalayıcı davranışlarından kaynaklanıyordu.

Sanıyorum yukarıda anlattıklarım, bu "lider"in gerçek niyetleri konusunda yetkili makama bir fikir vermek için yeterlidir. Burada unutmuş olabileceğim her şey için Elaziz'de birlikte yattığımız diğer tüm yoldaşlarımın bilinçli, samimi ve çıkar gözetmeyen anı ve tanıklıklarına güveniyorum. Onun yazılarına gelince, şahsen beni hedefleyenler için, nihai olarak polemiğini ideolojik bakımdan dayandırmak istediği, oysa özünde hınç duygusundan ve kendi davranışlarını örtme arzusundan esinlenen noktalara (otobiyografimde) kısaca cevap verdim.

Diğer yoldaşlara gelince, Abbas, birkaç küçük eksikliğine rağmen (kimi zaman biraz duygusal, kimi zaman biraz kaba) üzerimde son derece iyi izlenimler bıraktı. Niyazi yoldaş, başlangıçta lümpen, kimi zaman kabul edilebilir nedenler olmaksızın saldırgan eğilimler göstermekle birlikte gayet iyi çalıştı ve kendini alabildiğine düzeltti. M. Tevfik yoldaş, hastalıklı, yaşına göre herhangi bir girişim gücü olmayan ve sınırlı bakışlı bir yoldaştı.

Özetle söyleyecek olursam, komünist tutuklular olarak hayatımız, olumsuz yanlardan çok olumlu yanlar ortaya koydu. Her ne kadar, daha önceki işkencelerle birlikte, yoldaşlarımızın organizmalarında çeşitli hastalıklar ve sinir sistemlerinde yıpranma olduysa da, bu hayatta, hapishanede ne akıllarını ne de yönlerini kaybeden ve örgütü dağıtıcı, ne lümpen ne de başka bozucu eğilimlere sahip olan tutuklu tüm yoldaşlarımızın komünist bilinci her zaman ağır bastı, birçok militanın ve

dolayısıyla Parti'nin deneyimini zenginleştirdi; kişiler ve olaylar hakkında bilgi elde eden Parti, bundan sonraki faaliyetinde kendi zorluklarıyla mücadele etme ve bunları kesip atma vasıtalarına sahip oldu.

Birkaç sonuç

1. Elaziz'deki komün hayatımızın iç ilişkilerinin hikâyesinde yukarıda söz ettiklerimin tümünden şu sonuca varmak isterim ki, Hikmet yoldaşa karşı dejenerasyon davranışlarıyla ilgili suçlama gerçek olgulara dayanmaktadır. Gerekli bilgileri olayın içindeki diğer yoldaşlardan sormak, yetkili organın görevidir.

Hikmet yoldaş, birçok kez, belki de kendini savunmak üzere, özgürlüğüne kavuştuktan sonra buraya geleceğini tekrar etti. Bugüne kadar bekledim, zira Parti'nin saygınlığının söz konusu olduğu davranışların mahiyeti, daha yetkin bir yargılama için söz konusu tüm yoldaşların yüzleşmesini gerektirir. O gelmedi ve belki de gelmeyecek. Dolayısıyla benden yazılı istenen bu anıları sunuyorum.

2. Benim vicdanımda arama işiyle ilgili olarak bu adama karşı beslenen şüpheye gelince, bunu bir şüphe olarak görüyorum, bir kanaat olarak değil; zira başka nedenler de hücremize bu baskına ve aramaya katkıda bulunmuş olabilir. Olguları cereyan ettikleri gibi aktardım. Arka arkaya gelişleri yine de düşündürücüdür. Merkez organlarımız, başka bilgilerle bunu daha iyi derinleştirebilir ve derinleştirmelidir ve bu adamın bu noktaya gidebilip gidemeyeceğini kontrol edebilir ve etmelidir; belki de devrimci faaliyetiyle deliliğini gerçekten iyileştirip kefaretini ödemiştir.

3. Hapishanedeki mücadelenin karakteri göz önünde bulundurulduğunda, bu adamdan kimi zaman tüm bunların şahsiyet meseleleri olduğunu işittim. Gerçekte, Parti'mizde şahsiyet meseleleri, bunları daha da azdıran ve yoğunlaştıran fraksiyon mücadelelerini bulandırmakta ve karmaşıklaştırmaktadır. Bana herhangi bir Partili yoldaşımla şahsiyet meselem olduğu eleştirisinin yapıldığı başka bir olayı hatırlamıyorum. Tam tersine, Parti'nin ve proletarya davasının gerçek mücahitlerine daima büyük bir bağlılık hissettim ve her zaman da hissedeceğim. Parti'nin hattına ve ödevlerine düşman veya bundan sapmış gibi görünen

her şeyle de, hiç kimsenin şahsiyetiyle ilgilenmeksizin, doğru yoldan ayrılmayan Parti saflarında bulunarak her zaman mücadele ettim. Özel olarak bu yoldaş için, gerçek fizyonomisi ortaya çıkıncaya kadar ve özellikle diğer eski yoldaşların ve Parti liderlerinin onun sahip oldukları saygıyı ve daha önceki iyi tutumunu esas alarak, büyük bir saygı duyuyordum. Kendisi böylesi suçlu konumlara düşmeseydi hangi şahsiyet meseleleri söz konusu edilebilirdi? Gerçekte sınıfların ve sınıfsal katmanların çıkarlarından doğan fikirler ve ilkeler ve ideolojik mücadele, kişilerde ete kemiğe bürünür. Ve Parti'de Proletaryanın mücadelesine yabancı bir takım eğilimler, söz ve davranış düzeyinde bir takım insanlarda ete kemiğe büründüğünde, Parti'nin, bütün bunlara karşı işçi sınıfının mücadelesini şahsileştiren ve ete kemiğe büründüren bir takım insanların değil de "hayallerin ve gölgelerin" mi mücadele edip tepki göstermesini isteyeceğiz? İşte ben de orada bir gölge değil, bir kişi ile karşılaştım, ne yapayım? Gördüğünüz gibi insanlar için şu ya da bu anlayış vardır. Uzun boyu nedeniyle, örneğin, (her ne kadar halk arasında buna bir şey dense de) Parti'de bununla uğraşanlar varmış, oysa bu sadece konspirasyon gereklerini zorlaştırıyormuş.

Son olarak, şahsiyet meselesini ele alma tarzıyla ilgili olarak, ben de Parti ile, komünistlerle ve hapishanede olup biten her şeyle bağlı şu soruyu kendisine sormak istiyorum: "Rastlantıyla orada sadece kendisi deneyimsiz birkaç genç ile birlikte bulunsaydı, Elaziz'deki Komün ne olurdu? Şahsiyetine halel gelmeyecek, tersine yararlı ve üretken mi olurdu yoksa komünü bir "derviş tekkesi" [aslında Türkçe] haline mi çevirirdi?

Moskova 20 Şubat 1934
Assimokopulo imzası

(Fransızcadan çevrilmiştir.)